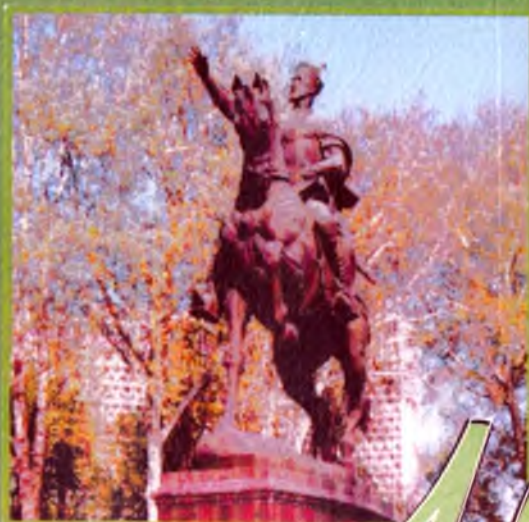

SALOHIYAT - MEZONI

10

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

IJTIMOIIY-IQTISODIY FAKULTETI

**MILLIY G'OYA, MA'NAVIYAT
ASOSLARI VA HUQUQ TA'LIMI KAFEDRASI**

ILMIY MAQOLALAR

TO'PLAMI

«SALOHIYAT MEZONI»

10-SON

NAMANGAN-2016

Mazkur maqolalar to'plami Namangan Davlat universiteti Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi kafedrasining 2016 yil 16 noyabrdagi 4-sonli yig'ilishida ko'rib chiqilgan va ma'qullangan.

Mas'ul muharrir: t.f.n. B. Talapov

Mamatov O. f.f.n., dotsent
Qozoqov T. t.f.n., dotsent
Isaqova Z. f.f.n., dotsent
Po'latov D. s.f.n., dotsent
Karimova F. f.f.n., dotsent
Sidiqov Q. f.f.n., dotsent
Topildiyev O. t.f.n., katta o'qituvchi
Zamilyeva R. katta o'qituvchi
Tillayev B. katta o'qituvchi
Abdullayev A. katta o'qituvchi
Akayeva M. yu.f.n., dotsent
Umarov J. katta o'qituvchi
L.Dadabayeva o'qituvchi

Ilmiy to'plam Namangan Davlat universiteti Ilmiy-texnikaviy kengashining 2016 yil 26 dekabr kungi 11-sonli yig'ilishida ko'rib chiqilgan va nashrga tavsiya qilingan.

© Namangan davlat universiteti, 2016 yil

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – mamlakatimizda milliy demokratik taraqqiyot va fuqarolik jamiyatini shakllantirishning huquqiy kafolati

*Talapov Bahriddin,
t.f.n, dotsent, Milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq
ta'limi kafedrasini mudiri*

Bundan 25 yil muqaddam - 1992 yilning 8 dekabri kuni mamlakatimiz parlamentining sessiyasida mustaqillik Konstitutsiyasi, deb nomlangan O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinib, amalga kiritildi. Bu ulkan voqeaning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati yillar o'tgan sayin xalqaro maydonda va mamlakatimiz hayotida yanada ortib bormoqda. Zero, Bosh Qomusimiz tinchligimiz, osoyishtaligimiz, jahon hamjamiyatidagi muloqotlarmiz tanyachi, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan milliy demokratik taraqqiyot jarayonlarining huquqiy asosi sifatida hizmat qilmoqda.

Mamlakatimizning birinchi Prezidenti I. Karimov Asosiy Qonunning mazmun-mohiyatini ochib berar ekan Konstitutsiyamiz qabul qilinganligining bir yiligi munosabati bilan so'zlagan nutqida shunday deydi: «Tabiiyki, har qanday davlatning yuzi, obro'-e'tibori uning Konstitutsiyasi hisoblanadi, Zotan, Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan Qomusnomadir. Shu ma'noda Asosiy Qonunimiz xalqimizning irodasini, ruhiyatini, ijtimoiy ongi va madaniyatini aks ettiradi. ... Konstitutsiyamiz tom ma'noda xalqimiz tafakkuri va ijodining mahsulidir.»¹

Darhaqiqat, asosiy qonunimiz eng avvalo ko'p asrlik dinimiz, milliy urf-odatlarimiz qonuniyatlari va eng yuksak saviyada, jahon andozalariga mos holda hamda dunyoviy huquq normalari talablari asosida yaratilganligi jahon hamjamiyati tomonidan keng e'tirof etilmoqda.

Konstitutsiyada davlatimizni konstitutsiyaviy boshqarish tamoyillari, ya'ni hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linishi printsiplari. hech qaysi mafkura davlat mafkurasini sifatida o'rnatilishi mumkin emasligi, vijdon, so'z, fikrlash va e'tiqod erkinligi, inson huquqlarining kafolatlari, Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi so'zsiz tan olinishi mustahkamlab qo'yilgan.

Shuningdek, asosiy qomusimizda biz qurayotgan demokratik huquqiy davlat, adolatli fuqarolik jamiyatining qiyofasi, uning o'ziga xos belgi, xususiyatlari va shakli o'z ifodasini topgan. Unda xalqimiz oliy maqsadi bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan insonparvar huquqiy davlat hamda adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish ekanligi alohida ta'kidlanagan.

Birinchi Prezidentimiz I.Karimov, «Kuchli davlatdan-kuchli fuqarolik jamiyati sari» degan g'oyani o'rtaga tashlab, insonning jamiyatda tutgan o'rni, uning ijtimoiy hayotdagi mavqei hamda fuqarolik jamiyatini shakllantirishdagi vazifalari to'g'risida to'xtalib: «Shunday davlat va ijtimoiy tuzilma yaratish kerak-ki, unda kuchli markaziy hokimiyat o'z sa'yi harakatlarini mudofaa,

¹ Каримов И.А. Буюк келажигимизнинг ҳуқуқий кафолати. Биздан озод ва обод ватан қолсин. Т.2. Т.: Ўзбекистон, 1996, 93-б.

davlat xavfsizligi va fuqarolarning xavfsizligi, tartib-intizomi, tashqi siyosat, pul-moliya va soliq tizimi shakllantirish, qonunlar qabul qilish va jamiyatning boshqa strategik vazifalarini amalga oshirish singari asosiy umummilliy vazifalariga qaratmog'i zarur. Boshqa masalalarni hal etish esa asta-sekin markazdan joylarga, davlat hokimiyati organlaridan jamoat birlashmalari va fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlariga o'tkazilishi lozim»,² deb ta'kidlagan edilar.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda uning asosida qabul qilingan qonunlarga asosan mamlakatimizda milliy demokratik taraqqiyotning to'la ijtimoiy-huquqiy asoslari yaratildi. Xususan, fuqarolik jamiyatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan jamoat birlashmalarini tashkil etish, ularning faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solish, mamlakatimizda kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida jamoat birlashmalarining erkin va faol ishtirok etishlari uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan siyosiy partiyalar, fuqarolarni o'zini-o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari hamda nodavlat, notijorat tashkilotlarining huquqiy holati O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi qonunlari bilan tartibga solingan.

Jumladan, Konstitutsiyamizning XIII bobida mamlakatimizda jamoat birlashmalarining erkin va faol harakat qilishlari, ularning fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonidagi ishtirokini ta'minlashning ijtimoiy-huquqiy asoslari yaratildi. Konstitutsiyamizning ushbu bobi normalariga mos holda O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi tomonidan «O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risida», «Siyosiy partiyalar to'g'risida», «O'zbekiston Respublikasining kasaba uyushmalari, ular faoliyatining huquqlari va kafolatlari to'g'risida», «Nodavlat notijorat tashkilot to'g'risida», «Siyosiy partiyalarni moliyalashtirish to'g'risida» hamda «Jamoat fondlari to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasida qonunda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar, olimlarning jamiyatlari, xotin-qizlar, faxriylar va yoshlar tashkilotlari, ijodiy uyushmalar, ommaviy xarakterli va fuqarolarning boshqa uyushmalari jamoat birlashmalari sifatida e'tirof etiladi.

Konstitutsiyaviy tuzumni zo'rlik bilan o'zgartirishni maqsad qilib qo'yuvchi, respublikaning suvereniteti, yaxlitligi va xavfsizligiga, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi chiquvchi, urushni, ijtimoiy, irqiy va diniy adovatni targ'ib qiluvchi, halqning sog'ligi va ma'naviyatiga tajovuz qiluvchi, shuningdek, xarbiylashtirilgan birlashmalarining, milliy va diniy ruhdagi siyosiy partiyalarning hamda jamoat birlashmalarining tuzilishi va faoliyati ta'qiqlanadi. Maxfiy jamiyatlar va uyushmalar tuzish ta'qiqlanadi.

Demokratik jamiyatning muhim tamoyili-mamlakat hududida fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari hamda

² Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т. 3. Т.: Ўзбекистон, 1996, 12-б.

nodavlat notijorat tashkilotlarining tashkil etilishi va faol harakat qilishlari bilan belgilanadi.

Konstitutsiyamizga muvofiq, fuqarolarning o'zlarining konstitutsiyaviy huquqlaridan foydalanib, davlatning siyosiy hayotida siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari, nodavlat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari va boshqa demokratik institutlar orqali tobora keng ishtirok etishlari mumkin.

Jamoat birlashmalarining o'z ustavlarida nazarda tutilgan asosiy maqsad va vazifalarni bajarish imkonini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan kafolatlangan. Aynan shunday kafolat fuqarolarning ixtiyoriy uyushishga bo'lgan huquqlarini ruyobga chiqarish uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Fuqarolik jamiyati bu - erkin, demokratik huquqiy tsivilizatsiyalashgan jamiyat bo'lib, unda yakka hokimlik rejimiga, sinfiy adovatga, totalitarizmga, odamlar ustidan zo'ravonlik qilishga o'rin yo'q. Bunday jamiyatda faqat va faqat qonun, ahloq, insonparvarlik, adolat ustuvorlik qiladi.

Bu jamiyatda ko'p ukladli raqobatga asoslangan bozor iqtisodiyoti, tashabbuskor tadbirkorlar iqtisodiy rivojlanishning asosini tashkil etadi, turli ijtimoiy qatlamlar manfaatlari muvozanatga keltirilib turiladi.

Fuqarolik jamiyatida fuqarolarning davlat oldidagi majburiyatlari, asosan, qonunlarga itoat etish va soliqlarni to'lab borishdan iboratdir. Albatta, muayyan vaziyatlarda fuqarolar oldida ularning ijtimoiy, mehnat, tadbirkorlik faoliyati, xizmat, harbiy, oilaviy burchlarini ado etishlari bilan bog'liq mas'uliyatlar ham mavjud bo'ladi. Ammo ushbu tizimda vertikal aloqalar emas, balki, asosan, gorizontal aloqalar ustuvorlik qiladi.

Fuqarolik jamiyati fuqarolar va ularning erkinliklaridan boshlanadi. «Fuqaro» tushunchasi «Mustaqil», «Teng huquqli», «Qadr-qimmat» kabi tushunchalarning sinonimi sifatida tushuniladi. Tarixda fuqarolik jamiyati hamma vaqt turli hil sulolaviy munosabatlarda inson huquqlarining poymol etilishiga qarama-qarshi qo'yilgan.

Fuqarolik huquqiy jamiyatda ikkita tamoyil ustuvorlik qiladi. birinchiga ko'ra, har bir odam sud tomonidan aybdor, deb topilmaguncha, erkin va teng huquqli fuqaro bo'lib qolaveradi. Ikkinchidan, har bir erkin fuqaro istagan tarzda qonun doirasida, qonun va ahloqqa zid bo'lmagan holda harakat qilishi mumkin. Birinchi tamoyilga ko'ra, xar bir odam aybi qonun jihatidan huquqiy isbotlanmagan bo'lsa, u xamisha halol to'g'ri va aysiz hisoblanadi. Ikkinchi tamoyilga binoan erkin fuqaro qonun va ahloqqa zid bo'lmagan har qanday hatti-harakatni qilishi mumkin.

Fuqarolik jamiyati jamoatchilik tizimi bo'lib, unda o'zini-o'zi boshqarishga asoslangan jamiyat tushuniladi. Mamlakat rivojlanib, davlat idoralarining vakolatlari kengayib borgani sari, davlat boshqaruvining turli hil vazifalarini halqqa berib borishi, ya'ni o'zini-o'zi boshqarish organlari vakolatlarini kengaytirib, takomillashtirib borishi lozim. mazkur tizimni shakllantirishning muhim mezoni demokratik jarayonlarni tezlashtirish va boshqaruv tizimiga keng halq ommasini faol jalb qilishni talab qiladi.

Fuqarolik jamiyatini shakllantirish va rivojlantirish fuqarolardan siyosiy, huquqiy, ma'naviy yuksaklikni talab etadi. Chunki, fuqarolik jamiyatida fuqarolar har bir qilayotgan harakatida va faoliyatida o'z manfaatlaridan ham umumdavlat, umumhalq manfaatlarini yuqori qo'yib fikrlashi va ish yuritishi zarur. Bunday jamiyatda ijtimoiy hayotga katta ahamiyat beriladi. Uning asosiy maqsadi inson hayotini saqlash, maqsad, orzu va niyatlarini shu jamiyatdagi demokratik institutlar, uyushmalar va boshqa birlashmalar orqali amalga oshirishdir. Fuqarolar ushbu tashkilot va birlashmalar orqali o'zlarining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa maqsadlarini amalga oshiradilar.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli demokratik islohotlar hamda inson huquqlari himoyasini kuchaytirishga qaratilgan izchil siyosat fuqarolik jamiyatining ajralmas qismi bo'lgan o'zini-o'zi boshqarish organlari, siyosiy partiyalar, nodavlat tashkilotlari hamda jamoat birlashmalarining o'rin va ahamiyatini tobora oshirmoqda.

Talaba – yoshlar ma'naviy – axloqiy tarbiyasining dolzarbligi, uni amalga oshirish vositalari

B. Tillayev,

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi

Hozirgi kunda eng muhim vazifalardan biri barkamol shaxs tarbiyasi bo'lgani uchun yosh avlodni ma'naviy - axloqiy jihatdan tarbiyalash muammosining dolzarbligi va ahamiyati ortib bormoqda. Bugungi globallashuv sharoitida, dunyo tez o'zgarayotgan, turli davlatlarning turlicha manfaatlari o'zaro to'qnash kelayotgan, binobarin, axborotlar xuruji avj olib, yoshlar ongi va qalbi uchun mislsiz kurash tobora kuchayib borayotgan bugungi sharoitda ma'naviy tarbiya bilan doimiy ravishda shug'ullanishimiz, bu borada bo'shliq paydo bo'lishiga aslo yo'l qo'ymasligimiz lozim. Bu masalada o'zlarini namoyon qilib targ'ibot –tashviqot ishlarini olib borayotganlarni O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezideniti I.A.Karimov ta'biri bilan aytganda, “Biz odamlarning ma'naviy tarbiyasini o'ylab, tinchlik va xayrli ishlarni ko'zlab harakat qilayotgan har bir kishini qo'llab – quvvatlaymiz, ular bilan hamkorlik qilamiz”³.

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrimizning eng dolzarb vazifalaridan biri davlatimiz va jamiyatimiz uchun xizmat qiladigan yetuk, sog'lom, har tomonlama rivojlangan bolalarni tarbiyalashdan iboratdir.Sog'lom avlodni tarbiyalashda bu yuksak umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan, ma'naviy boy, axloqan yetuk, intellektual rivojlangan, yuqori bilimli, jismonan baquvvat, har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirish asosiy vazifalardan hisoblanadi.

³Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. -Т., Маънавият, 2008, -Б. 79.

Chunki, xalqimizning aqidasiiga ko'ra "Insonning kuchi tarbiyadir". Shu jihatdan qaraganda O'rta Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqi ham o'zining boy tarixiy, ma'naviy-madaniy merosi, ming yillar davomida tarkib topgan tarbiya amallari, an'analari, axloq-odob qoidalari xazinasiga egadir. Tarbiya shaxs ongini muayyan jamiyatning maqsadi va rivojlantirish jarayoni, kishilarni ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotda faol ishtirok ettirishga qaratilgan barcha ta'sirlar majmuidir. Shuning uchun ham tarbiya yoshlar ma'naviyati shakllanishi va rivojlanishida muhim omil bo'lib hisoblanadi. Tarbiya oldida turgan asosiy maqsad o'sib kelayotgan avlod ongiga kekxa avlod dono tajribasini singdirish, insoniy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirish, Vatan va millat oldidagi burch va mas'uliyatni his qilishga o'rgatish, qonunlarga rioya etish fazilatlarini qaror toptirishdan iboratdir.

Ma'naviy – axloqiy jihatdan barkamol shaxs bo'lib shakllanish O'zbekiston ta'lim tizimi doirasida, uning oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi bosqichi uchun, barkamol shaxs modelini joriy etishning barcha yo'nalishlarini o'ziga qamrab olgan tarzda olib borilishini taqozo etadi. Ma'naviy - axloqiy tarbiyaning mazmuni: yaxlit odobli shaxsni shakllantirishga qaratilgan. Ma'naviy - axloqiy tarbiyalangan shaxsda barqaror ma'naviy motivlar shakllangan bo'ladi.

Fuqarolik jamiyati shakllanish jarayonida ma'naviy – axloqiy tarbiyaning ahamiyati ortib, asosiy e'tibor fuqarolar o'rtasidagi befarqlik kayfiyatini yo'qotishga qaratilishi zarur, chunki fuqarolik jamiyatining mohiyati fuqarolar o'rtasidagi jipslik, birdamlikdan iborat, ya'ni bir fuqaroning ikkinchi bir fuqaroni takdiriga befarq bo'lmasligidan iboratdir. "Barchamizga ayonki, – deb ta'kidlaydi I.A.Karimov, – qaerdaki beparvolik va loqaydlik hukm sursa, eng dolzarb masalalar o'zibo'larchilikka tashlab qo'yilsa, o'sha yerda ma'naviyat eng ojiz va zaif nuqtaga aylanadi. Va aksincha – qaerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql-idrok va tafakkur hukmron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi"⁴. Ma'naviy – axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadlaridan biri ham odamlardagi befarqlik kayfiyatini yo'qotishdan iborat.

Ma'naviy - axloqiy tarbiya tizimida ma'naviy-axloqiy his-tuyg'ular inson tomonidan, uning voqea – hodisalar, kishilar hamda o'z xulqiga nisbatan his-tuyg'ularni uyg'otishga rag'bat paydo qiluvchi tarbiyaviy ishlar tizimli tashkil etilgandagina samarali kechadi. Mazkur tizimda xulq-atvorni shakllantirishga oid tarbiyaviy ishlar aks etadi. Shuningdek, o'quvchida axloqiy xislatlarni shakllantirishga nisbatan ehtiyoj bo'lishi shart. Demak, ma'naviy – axloqiy tarbiyani tashkil etish jarayonida uyushtiriluvchi tadbirlar xulq-odobga doir xatti-harakatlar zanjiridan iborat bo'ladi. Axloqiy xatti-harakatlar esa o'quvchi tomonidan axloqiy me'yor va tamoyillar mohiyatini o'rganish, ularni anglab yetishdan iboratdir. Xatti-harakatlar tizimi axloqiy odatlarni tarkib toptiradi. Bu borada quyidagi talablarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

⁴Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch. -T., Ma'naviyat, 2008, -B.116.

- ma'naviy - axloqiy tarbiya axloqsizlikka qarshi kurashdagi "kompaniya"ga aylanmay, maqsadga muvofiq, uzluksiz, tizimli va izchil amalga oshirilishi zarur;

- talaba - yoshlarda ma'naviy - axloqiy fazilatlarni tarbiyalash faol hayotiy vaziyatlar, axloqiy me'yorlar buzilgan holatlarda tarbiyalanuvchilarning o'z nuqtai - nazarlarini ifodalashlari bilan amalga oshirilishi;

-talaba - yoshlarda o'z idealiga intilishiga bo'lgan his-tuyg'ularini uyg'otishga yo'naltirilgan xatti-harakatlarni tashkil etish borasidagi ko'nikmalarni tarbiyalash;

- ma'naviy - axloqiy tarbiyaga doir ishlarni tarbiyalanuvchilarning tajribasi, tarbiyasi qoidalarini qabul qilishlari va bunga tayyorliklari, yaxshi va yomon xatti-harakatlarning mohiyatini tushunishlarini hisobga olgan holda amalga oshirish;

-talaba - yoshlarda yuksak axloqiy sifatlar - insoniylik, insonga hurmat, mehr-saxovat, xushmuomalalik, ijtimoiy munosabatlarni tashkil etishda muomala madaniyati va axloq qoidalariga rioya qilish kabi holatlarni tarkib toptirish;

- fuqarolik madaniyati, ongli intizom, jamoani hurmat qilish va boshqa juda ko'p axloqiy sifatlar - boshqalarga g'amxo'rlik qilish, odamlarning g'am-tashvishi, quvonchini tushuna olish, o'z manfaatidan o'zgalar manfaatlarini ustun qo'yish, axloqiy me'yorlar hamda mavjud qonunlarga zid xatti-harakatlarni to'xtata olish, ma'lum xatti-harakatlarni amalga oshirishda jamoa a'zolarining fikri bilan o'rtoqlashish, mas'uliyatni his etish kabilarga asoslanishi kerak.

Yosh avlodni tarbiyalash, ularda yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirish va kamolga yetkazish muammolari doimo hukumat diqqat markazida turadi. Ma'naviy boylikni, axloqiy poklikni va jismoniy mukammallikni mujassamlashtirgan, har tomonlama kamol topgan, ijtimoiy jihatdan faol shaxsni shakllantirish borasida sobitqadamlik bilan ish olib borilmoqda. Mustaqil O'zbekistonning kelajagi ko'p jihatdan barkamol, salohiyatli avlodni tarbiyalashga bog'liq.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya yoshlarning barkamol bo'lib shakllanishida mustahkam asosdir. Talaba - yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida o'ziga xos metodlar, shakllar va vositalar mavjud bo'lib, ular ushbu sohadagi faoliyat olib borishning samarasini belgilashda metodik asos ham bo'ladi. Yoshlar orasida olib boriladigan ma'naviy-axloqiy tarbiyaning quyidagicha metod, shakl va vositalarini aytish mumkin:

1. Ma'naviy-axloqiy mavzudagi suhbatlar. Ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimida ma'naviy-axloqiy mavzudagi suhbatlar alohida ahamiyatga ega. Bunday suhbatlar mazmun jihatidan rang-barang bo'lishi mumkin:

talabanning muomala madaniyati; talabanning ma'naviy qiyofasiga qo'yiladigan talablar to'g'risida;

talabalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish — dolzarb vazifa ekanligi to'g'risida;

Vatanimiz qahramonlari va ularning jasoratlari to'g'risida;

yuksak madaniyat va ma'naviyat — jamiyat taraqqiyotining poydevori, tarix — millat ma'naviyatining negizi kabilar to'g'risida uchrashuvlar uyushtirish.

2. Hikoyalar. Bunda turli fanlardan mavzularini o'tishda o'sha fanda tarbiyaga oid lavha va epizodlarni namoyish qilish amalga oshiriladi.

3. Tushuntirish.

4. Ma'ruza va seminar tashkil etish va uyushtirish. Ma'naviyatimizning buyuk timsollari;

jadidchilik harakati namoyondalari; ma'naviy tarbiyada ommaviy axborot vositalarining roli va o'rni;

mehr va muruvvat — ulug' insoniy qadriyat; axloq kategoriyalari va barkamol avlod tarbiyasi; ezgulik va muqaddas kitoblar; ma'naviy-axloqiy tarbiya — kasbiy barkamollik asosidir va shu kabilar to'g'risida bo'lishi mumkin

5. Namuna ko'rsatish. Bunda ustoz va murabbiylarning shaxsiy ibrat-namunasi e'tiborga olinadi hamda "ibrat-namuna — hayot dorilfununi" ruknida faoliyatni doimo yuritib turish lozim bo'ladi. Ijobiy shaxsiy namuna — talabalar shaxsini shakllantirishda alohida o'rin egallashi mumkin bo'lgan metod bo'lib, shaxsga shaxs orqali ta'sir etishning eng ob'ektiv yo'li hisoblanadi. Yoshlar balog'at yoshiga yetib, mustaqil hayotni boshlagunlariga qadar bilish, o'rganish jarayonida o'qituvchi-tarbiyachiga, ota-onaga, qo'ni-qo'shniga, doston, drama yoki adabiy asarlar qahramonlariga taqlid qilishadi. Talabalar o'zlari yoqtiradigan odamga taqlid qilish natijasida o'zlarini mag'rur tutadilar, xatti-harakatlari xuddi kattalarnikidek tuyuladi. Ya.N.Komenskiyning fikricha, "Bola o'qishni o'rganishdan oldin taqlid qilishni o'rganadi". Taqlid qilish orqali yoshlarning o'z tajribasi qo'shilib ketib, ularda yangi shaxsiy xislatlar paydo bo'la boshlaydi. Umuman, ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi odobi, a'lo o'qiydigan talabalarni boshqalarga namuna qilib ko'rsatishi orqali ham talabalarning tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin.

6. Kishi ijobiy xislat va fazilatlarini insonning olijanobligi ekanligiga ishonitirish. Ishontirish tarbiya metodi — talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishdagi asosiy metodlaridan biri hisoblanadi. Ishontirish metodida o'qituvchi talabalar ongiga, ruhiga, oriyatiga, irodasiga ta'sir etish yo'li bilan ularning xarakteridagi axloqiy intellektual va boshqa ijobiy xislatlarini shakllantiradi, illatlarni kamaytiradi. Salbiy xislatlardan saqlaydi. Ishontirish shakllanayotgan shaxsga umuminsoniy qadriyatlarga, milliy udum va an'analarga, falsafiy dunyoqarashga asoslanib, milliy mafkuraning asl mohiyatini chuqur tushuntirishga tayanadigan metod hisoblanadi.

7. Bahs-munozaralar uyushtirish. Bunda qutlug' sanalarni nishonlash bo'yicha;

allomalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlari bo'yicha kitob va kitob xosiyati haqida;

kasb va hunar haqida; hamkolik — taraqqiyot omili xususida; "zukkolik va bilimdonlik — aql oynasi" bo'yicha;

giyohvandlik, terrorchilik va ularning barkamol avlod tarbiyasiga ta'sirlari to'g'risida, ma'naviy yetuk va ma'naviy qashshoq insonlarning jamiyatdagi o'rnini haqida;

“mustaqillik va ta'lim-tarbiya”, “mustaqillik va imkoniyat hamda mas'uliyat” ruknlaridagi jarayonlar;

8. Tarbiyaviy tadbirlar va uchrashuvlar. Bunda quyidagi holatlarda tarbiyaviy tadbirlar o'tkazish maqsadga muvofiq:

Shunday kilib, ma'naviy – axlokiy tarbiya inson farzandini takomilga, komillikka yetkazish yullaridan biri.

Jamiyatning ma'naviy hayotida milliy g'oyaning ahamiyati

B.B.Ibrahimov

*NamDu milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi kafedrasi o'qituvchisi*

H.Qosimov

NamDu hayot faoliyati havfsizligi

4-bosqich talabasi

Ma'lumki, “ma'naviy hayot” tushunchasi keng qamrovli tushunchalardan biri hisoblanadi. Bu tushuncha o'z ichiga ijtimoiy munosabatlar, ilm-fan, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, madaniyat hamda axloq masalalarini o'z ichiga oladi. Mustaqillik yillarida ana shu masalalarga davlatimizda katta e'tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimiz bugungi kunda sharqona o'ziga xos va boshqa xalqlarning ma'naviyatini hurmat qilgan holda xalqimizga xos xususiyatlarni namoyon etuvchi jamiyatimizning ma'naviy soxasini yangilash, yanada boyitish borasida katta o'zgarishlarni amalga oshirmoqda

Bunday jarayon o'z-o'zidan kelajakda biz intilayotgan sharqona, adolatli, huquqiy, demokratik davlat va fuqarolik jamiyatining qaror topishiga olib keluvchi ma'naviy zaminni yaratadi.

Bunday zaminning yaratilishi o'z-o'zidan jamiyatimiz ma'naviy hayotida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarga bog'liq ekanligi namoyon bo'lmoqda.

Shu narsani alohida ta'kidlash kerakki, jamiyatimiz taraqqiyotida uning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy aloqalari muhim ahamiyat kasb etadi. Lekin, I-Prezident Islom Abdug'anievich Karimov ta'kidlaganidek, “iqtisodiy aloqalardan muhimroq aloqalar ham bor. Bu ma'naviy aloqalardir.”²

Aynan shu nuqtai nazardan, mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab jamiyatimizning ma'naviy hayotida tub o'zgarishlarni amalga oshirish davlatimiz taraqqiyot yo'lining muhim yo'nalishlardan biri sifatida baholandi.

“Jamiyatning ma'naviy hayoti” tushunchasi haqiqiy ma'nodagi insoniy hayot, insoniy faoliyat, ma'lum ijtimoiy sohada kishilar kechiradigan hayot mazmunini anglatadi.

². Karimov I.A “O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura”. –T: “O'zbekiston”, 1993 yil. 136-bet.

Bundan tashqari “jamiyatning ma’naviy hayoti tushunchasi kishilar mavjudligining real, jonli jarayoni, har qanday darajadagi mavjudligi ifodasi bo’lib, u kundalik oddiy tushunchalardan tortib, insoniyatning eng qaynoq ijodi, xayollari, ruhiy olami, hissiy kechinmalarigacha bo’lgan xolatlarni o’z ichiga oladi.”⁵.

Jamiyatning ma’naviy hayoti ikki xususiyati bilan tavsiflanadi. Birinchidan, jamiyatning ma’naviy hayoti kishilar hayotiy faoliyatining real jarayoni va uning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Ikkinchidan, ma’naviy hayot jamiyat hayotining mustaqil sohasidir.

Bu borada shu narsaga e’tibor qaratish kerakki, “jamiyatning ma’naviy hayoti” tushunchasining mazmun va mohiyati “jamiyatning ma’naviy sohasi” tushunchasi orqali yanada aniqlashadi.

Ushbu masalaning yana bir muhim jihati shundan iboratki, jamiyatning ma’naviy sohasi tushunchasiga butun ma’naviy hayot emas, balki uning ayrim qatlamlari yoki maxsus ma’naviy ishlab chiqarish darajasi bilan bog’liq bo’lgan tomonlar kiradi. Masalan, ilm-fan muassasalari, oliy va o’rta maxsus o’quv yurtlari, litseylar, maktablar, kutubxonalar, adabiyot, san’at, muzeylar va Shu kabilar.

Jamiyatning ma’naviy hayoti kishilarning ma’naviy jihatdan erkin bo’lishlari bilan bog’liq holda amal qiladi.

Jamiyatning ma’naviy sohasi asosini ma’naviy chiqarish tashkil etadi. Bu jarayonda fikrlar, g’oyalar, qarashlar, tasavvurlar ishlab chiqariladi va ularning asosida mafkuralar yaratiladi.

Ma’lumki, jamiyat taraqqiyoti jarayonida kishilar hayot kechirishlari uchun zarur bo’lgan moddiy ne’matlarni yaratishlaridan tashqari o’z g’oyalari, fikrlari, tasavvur va tushunchalarini ham vujudga keltiradilar hamda o’z dunyoqarashini boyitadilar.

Yuqorida ta’kidlab o’tganimizdek, istiqloq tufayli jamiyatimizning ma’naviy hayotida juda ko’p tub o’zgarishlar amalga oshirilayotganligi davlatimizning taraqqiyotida muhim omil sifatida ahamiyatga ega bo’lmoqda.

Bunday o’zgarishlardan biri sobiq SSSR davrida soxtalashirilgan xalqimiz va vatanimiz tarixini haqqoniy yoritish va uni chuqur o’rganish imkoniyatlarining vujudga keltirilganligidir.

Haqqoniy tarixni tiklash va o’rganish jamiyatimiz hayotida muhim hodisa sifatida baholanmoqda. “Zero tarix xalq ma’naviyatining asosidir”⁶.

Jahon davlatlarining tarixiy taraqqiyoti asosida aytish mumkinki, biron-bir xalq o’z tarixini asl holda o’rganmasdan turib, ko’p asrlar davomida yaratilgan ma’naviy merosga tayanmasdan va uni rivojlantirmasdan turib o’z jamiyatini rivojlantira olmaydi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda uzoq vaqt davomida buzib ko’rsatilgan va ataylab e’tibordan chetga surilgan xalqimiz va davlatimizga oid tarixiy voqealar, dalillar hamda ma’lumotlarni ilmiylik, tarixiylik va haqqoniylik tamoyillari asosida chuqur o’rganilmoqda.

⁵ Umarov E., M.Abdullaev. “Ma’naviyat asoslari”-T: “Sharq”, 2005 yil. 19-bet.

⁶ Karimov I.A. “Tarixiy xotirsiz kelajak yo’q”-T: “O’zbekiston”, 1998. 21-bet.

Bundan tashqari mustaqillik yillarida xalqimizning boy ma'naviy merosini va ma'naviy qadriyatlarini qayta tiklash va rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Bunday holat, albatta, jamiyatimizning ma'naviy xayoti uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Istiqlol yillarida milliy madaniyatimizga, xalqimizning ma'naviyati ravnaqigada jahon tsivilizatsiyasiga katta hissa qo'shgan ajdodlarimizning ma'naviy merosi xalqimizga qaytarildi. Ularning yubileylari mamlakatimizda va YuNESKO bilan hamkorlikda jahon miqyosida nishonlanmoqda.

Jamiyatimizning ma'naviy sohasidagi eng muhim voqe'lardan biri-bu milliy g'oya va milliy mafkuraning shakllanishi hisoblanadi.

Ma'naviyat bilan milliy g'oya va mafkurasi o'zaro uzviy bog'liqdir. Ularning bog'liqligi shundan iboratki milliy g'oya jamiyatimizning siyosiy hayotini aks ettiradi, lekin u doimiy ravishda ma'naviyatga asoslanadi. Mamlakatimizda shakllanayotgan milliy mafkura ham xalqimizning boy ma'naviyatiga asoslanadi. O'z navbatida milliy g'oya va mafkurasi jamiyatimiz ma'naviyatini yanada rivojlantirilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mafkuraning mazmuni, mohiyati va ahamiyatini ma'naviyatsiz tasavvur etish mumkin emas. Shu ma'noda mafkura ma'naviy faoliyat mahsuli, jamiyat ma'naviy hayoti maxsuli va ayni paytda, ma'naviy xayotga o'z ta'sirini o'tkazadigan va o'tkazib turadigan g'oyaviy omildir.

Ma'lumki, O'zbekistonda shakllantirilayotgan milliy g'oya va milliy mafkura xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat qiladigan ezgu fikrlar va g'oyalar tizimidan iborat ekanligi ko'zda tutilgan. Shu bilan birga bu g'oya va mafkura jamiyatimizning ma'naviy xayotida muhim ahamiyatga ega bo'lishi aniq. Bu holat o'z-o'zidan milliy g'oya va mafkurasi bilan jamiyatimiz ma'naviyatining uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Yana shu narsaga e'tibor qaratishimiz kerakki, aslida "milliy mafkura o'zining tub mohiyatiga ko'ra Vatanimiz ozodligi va mustaqilligini mustahkamlashni, Vatan ravnaqi, el-yurt tinehligi, xalq farovonligini ta'minlashni ko'zda tutadi."⁷

Milliy mafkura uchun muhim bo'lgan xususiyatlardan biri shundan iboratki, u jamiyatimizning ma'naviy hayotida ilg'or g'oyalar ustivorlik qiladigan sog'lom ma'naviy muhitni yaratishga ko'mak beradi.

Shu narsa ayonki, mafkurasiz ma'naviyat yo'q va bo'lishi mumkin emas. "Mafkura quyidagi maqsadlarni ko'zda tutadi:

- Muayyan g'oyaga ishontirish;
- Uyushtirish;
- Safarbar etish;
- Ma'naviy-ruhiy rag'batlantirish;
- G'oyaviy tarbiyalash;
- G'oyaviy immunitetni shakllantirish."⁸

⁷ "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar". -T.: "Yangi asr avlodi", 2001y. 145-bet

⁸ "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar". -T.: "O'zbekiston", 2000 y. 20-21 betlar

Ana shunday maqsadlarni ko'zda tutgan bilan birga mafkura ma'naviy harakat dasturi vazifasini ham bajaradi.

Ma'naviyat va mafkuraning o'zaro bog'liqligi to'g'risida yana shu narsani aytish mumkinki, ma'naviyatning qo'lga kiritgan yutuqlarini mafkura nazariy qarashlar, mbilimlar sifatida ifodalagani uchun muhim strategik ahamiyat kasb etadi.

Yangicha fikrlaydigan, jamiyatimizning yanada ravnaq topishi uchun o'zining faol ishtiroki bilan hissa qo'shadigan ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash ham milliy mafkuraning asosiy vazifalaridan bir hisoblanadi. Bu vazifaning hal etilishida o'z-o'zidan ma'naviyatning ham ahamiyati katta.

Shu narsani alohida Ta'kidlash kerakki, milliy g'oyaning shakllantirilishi aynan jamiyatimizning musiaqillik yillaridagi ma'naviy hayoti bilan bog'liq.

Milliy g'oya bizning erkin, ozod, adolatli, ma'naviyatli, demokratik davlat va fuqarolik jamiyat barpo etishdan iborat buyuk maqsadlarimizni amalga oshirishga xizmat qiladi va ana shu maqsadlarga erishishimizni ta'minlaydi. Xalqimizning ma'naviyatli jamiyat qurishga intilayotganligi milliy mafkuramizning o'ziga xosligini ifodalaydi.

Роль компьютера в современной коммуникативной технологии преподавания иностранных языков

Ягьева Э.

ФерПИ, ассистент

В настоящее время внедрение персонального компьютера, технологии мультимедиа и глобальной информационной компьютерной сети Интернет влияет на систему образования, вызывая значительные изменения в содержании и методах обучения иностранным языкам. Перед современным преподавателем встает проблема поиска нового педагогического инструмента. В своей педагогической деятельности я пришла к выводу, что в современных условиях, учитывая большую и серьезную заинтересованность обучающихся информационными технологиями, можно использовать эту возможность в качестве мощного инструмента развития мотивации на уроках английского языка.

Компьютер позволяет качественно изменить контроль за деятельностью обучающихся, обеспечивая при этом гибкость управления учебным процессом. Роль преподавателя здесь не менее важна. Он подбирает компьютерные программы к уроку, дидактический материал и индивидуальные задания, помогает учащимся в процессе работы, оценивает их знание и развитие. Применение компьютерной техники делает и позволяет осуществить обоснованный выбор наилучшего варианта обучения. Применение компьютера как инструмента для работы с информацией очень разнообразно и многообразно. Он может за несколько секунд просмотреть электронную библиотеку и найти требуемую информацию.

Специфика предмета иностранного языка обуславливает активное и уместное применение компьютера на уроках. Ведущим компонентом содержания обучения иностранного языка является обучение различным видам речевой деятельности: говорению, аудированию, чтению, письму. Обучающая компьютерная программа является тренажером, который организует самостоятельную работу обучаемого, управляет ею и создает условия, при которых учащиеся самостоятельно формируют свои знания, что и особо ценно, ибо знания, полученные в готовом виде, очень часто мимо их сознания и не остаются в памяти. Использование компьютеров на уроках английского языка - потребность времени.

В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий. Это не только современные технические средства, но и новые формы преподавания, новый подход к процессу обучения. Использование мультимедийных средств помогает реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивает индивидуализацию и дифференциацию с учетом особенностей детей, их уровня обученности, склонностей. Изучение английского языка с помощью компьютерных программ вызывает огромный интерес у обучающихся.

Работа с компьютером не только способствует повышению интереса к учебе, но и дает возможность регулировать предъявление учебных задач по степени трудности, поощрение правильных решений. Кроме того, компьютер позволяет полностью устранить одну из важнейших причин отрицательного отношения к учебе – неуспех, обусловленный непониманием материала или проблема в знаниях. Именно этот аспект и предусмотрен авторами многих компьютерных обучающих программ. Обучаемому предоставлена возможность использовать различные справочные пособия и словари, которые можно вызвать на экран при помощи одного лишь щелчка по мышке. Работая на компьютере, студент получает возможность довести решение задачи до конца, опираясь на необходимую помощь. Он может создавать оптимальные условия для успешного освоения программного материала: при этом обеспечивается гибкая, достаточная и посильная нагрузка упражнениями всех обучающихся в аудитории. Кроме того трудно переоценить роль компьютера как средства осуществления контроля над деятельностью обучающихся со стороны учителя, а также как средства формирования и совершенствования самоконтроля. В затруднительных случаях компьютер позволяет ученику получать необходимые сведения справочного характера за короткий промежуток времени, предъявлять ему те или иные “ключи” для успешного решения задания.

Важной особенностью компьютера в учебно-воспитательном процессе по иностранному языку является то, что он может быть “собеседником” обучаемого, т. е. работать в коммуникативно-направленном диалоговом режиме и определенным образом, например, с графических средств,

анализатора и синтезатора речи восполнять отсутствие естественного коммуниканта, моделируя и имитируя его неречевое и речевое поведение.

Задачи модернизации образования не могут быть решены без оптимального внедрения информационных технологий во все его сферы.

**XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Farg’ona vodiysida
hunarmandchilik ishlab chiqarishi tarixidan (Marg’ilon shahri
misolida)**

*A. Sharafiddinov,
FarDU, tarix fanlari
nomzodi, dotsent*

*D. Hasanov,
FarDU magistranti*

Farg’ona vodiysining qadimgi shaxarlaridan biri xisoblangan Marg’ilon ko’p asrlar davomida o’lkaning iktisodiy va siyosiy hayotida salmoqli urin egallab kelgan. Shu davrlar davomida bu yerda hunarmandchilikning turli soxalari rivoj topgan. 1813-1814 yillarda Marg’ilonda bo’lgan rus elchisi F. Nazarov shaxar va shaxar atrofi aholisi haqida “ular qog’oz ishlab chiqarish bilan hamda ipak qurti boqish bilan mashg’ul bo’lishganlar. Shahar axolisi orasida xunarmandchilik va turli-tuman kosibchilik hunarmandchiligi juda xam taraqqiy etgan.”⁹-deb yozgan edi. Ular o’z mahsulotlarini ehtiyojdan xam ortikcha tayyorlashgan, ortiqcha mahsulotlar ko’shni viloyat bozorlariga, xattoki, Rossiya va Cibir bozorlariga chiqarilgan.

Darhaqiqat, tarixning guvohlik berishicha, Marg’ilon shaxar aholisining asosiy qismi hunarmandchilikning turli sohalari temirchilik, kosibchilik, tikuvchilik va boshqa ko’plab turlari bilan shug’ullanishgan. Biroq shahar ijtimoiy hayotida savdo-sotiqni yuqori darajaga ko’tarilishida ipakchilikning salmoqli o’ringa ega ekanligini ko’ramiz. Xattoki Rossiya bosqinidan so’ng hu- narmandchilikning ko’plab turlari inqirozga yuz tutish holatiga kelgan bo’lsa-da, ipakchilik va undan tayyorlangan mahsulotlar o’z mavqeini yo’qotmadi, aksincha, shaharni xar tomonlama rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etdi.¹⁰

Ma’lumki, ipakchilik Marg’ilon shahrida qadimdan rivojlangan. Bu to’g’rida noma’lum tarixchi shunday deb yozib qoldirgan: “X asrda Marg’ilonda to’qilgan bir darparda uchun Buxoroning butun yer xirojini bersa arziydi”.¹¹

Marg’ilonlik ipakchilar o’z mahsulotlarini nafaqat O’rta Osiyoda, balki dunyoning ko’plab mamlakatlarida namoyish etdilar va shuxrat

⁹ Назаров Ф. Записки о некоторых народах и землях Средней Азии М.: 1968, 18.

¹⁰ Хонкеддиев Ю. Маргилон. - Тошкент, 1968 –Б.10.

¹¹ Юсупов А. ‘Из истории кустарно-ремесленного занятия населения 2.Маргилана в конце XIX - начале XX в. - Тошкент, 1994 – Б.80.

qozondilar. 1886 yil Turkiston sanoat va kishloq xo'jaligi ko'rgazmasi Toshkentda ochildi. Unda ishtirok etgan Marg'ilonlik ipakchilar o'zlarining nafis va jozibador mehnat maxsulotlari bilan kurgazmaning medal va maqtov yorliqlariga sazovor bo'lishdi. Nafis matolar ustasi Marg'ilonlik Muhammad Sodiq Axmedov kichik kumush medal bilan, Mulla bobo Mullacha, Qutlug' Niyoz Xoji o'zi yetishtirgan yangi navli pilla va ipak mahsulotlari uchun ko'rgazmaning bronza medali bilan taqdirlandi.¹²

Marg'ilonida ipakchilik bilan bir qatorda hunarmandchilikning boshqa sohalari xam XIX asrning oxiri - XX asr boshlarida rivoj topgan. Shunday sohalardan biri zargarlik bo'lib, bu qadimgi san'at turi hunarmanddan alohida mohirlik va san'atkorlikni talab qilgan. Zargarlik asosan qimmat baho metallardan ayollar uchun zeb-ziynat buyumlari: tillaqosh, uzuklar, bilak uzuklar, sirg'alar, bo'yinga taqadigan turli hajmdagi munchoqlar va boshqalarni ishlab chiqqanlar. Marg'ilonlik zargarlar tayyorlagan zeb-ziynat buyumlari o'zining nafisligi, jozibadorligi bilan ajralib turgan.

1890 yilgi Turkiston sanoat va qishloq xo'jaligi ko'rgazmasida Marg'ilonlik zargar Asqarali Mamadaliev ajoyib zargarlik ishi uchun ko'rgazmaning bronza medali bilan taqdirlangan.¹³

Marg'ilonida hunarmandchilikning turlaridan yana biri qadimiy kashtachilik san'ati rivojlangan. Hozirgi kunimizgacha saqlanib kelayotgan urf-odatga ko'ra kelin sarpolarini o'zi to'kigan nafis va jilodor kashtachilik namunalari bilan boyitgan. Marg'ilonida hunarmandchilikning rivojlanishi hakida gapirganda yana shuni alohida ta'kidlash lozimki, XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rossiya bosqinidan ko'plab Marg'ilonlik hunarmandlar va kosiblar soliqlar natijasida xonavayron bo'la boshladilar. Shuningdek, Rossiya zavod va fabrikalarida ishlab chikarilgan arzon turli xildagi mahsulotlarni O'rta Osiyo bozorlariga kirib kelishi Turkiston hunarmandlari katori Marg'ilonlik hunarmandlarning ahvolini xam og'irlashtirdi. Birok o'lkada paxtachilikning rivojlanishi natijasida hunarmandlarga bo'lgan extiyoj yanada orta boshladi. Chunki hunarmand dehqonlar uchun mehnat qurollar va boshqa mahsulotlarni yetkazib bergan. Shu boisdan Marg'ilonida xam temirchilik, etikdo'zlik, tikuvchilikka bu hunarmandchilik turlariga alohida e'tibor berildi. Ikkinchidan esa Rossiyadan keltirilayotgan turli xil sanoat mahsulotlari xalq extiyojini to'la qondira olmas edi. Kolaversa, shahar hayotida vujudga kelayotgan ijtimoiy-iktisodiy o'zgarishlar: shaharning kengayib borishi, aholining ortib borishi va hakovozlar hunarmandchilik mahsulotlariga bo'lgan talabni ortishiga olib keldi.¹⁴

¹² Файзиева З. Туркистонда хунармандрларнинг XIX аср бошларида бутун Россия ва дуне кўргазмаларидаги махсулотлари. Ўзбекистон да ижтимоий фанлари, 1978, 3-сон, Б.42.

¹³ Шу жойда, Б.43.

¹⁴ Обзор Ферганской области за 1887 год. - 2. Новкй Маргилон, 1889, С.71.

Ma'lumki, Marg'ilon hunarmandlari ham O'rta Osiyoning boshqa hunarmandlari singari yakka tartibda ish olib borgan. XIX asr oxiriga kelib kundalik ehtiyojlarning ortishi, hunarmandchilik korxonalarining kengayishi tufayli Marg'ilonida ham dastlabki markazlashgan hunarmandchilik manufakturalari vujudga keladi. Marg'ilonida asosan ipakchilik tarmog'i rivoj topgan bois dastlabki manufakturalar shu sohada tashkil topdi. Masalan: pillani chuvatish bilan maxsus hunarmand naychevar shug'ullanib, pilla ipini katta g'altakka o'ragan, uchinchi esa, charxtob ipni kalavalab ishqorda piuirgan, keyingi hunarmand gazlama to'kigan, yana biri bo'yoq bergan va hakazo.

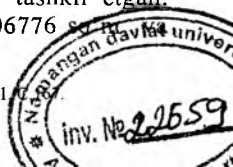
Shuningdek, Turkiston o'lkasidagi, jumladan Farg'ona viloyat shaharlarida vujudga kelgan ijtimoiy-iktisodiy va madaniy hayotdagi o'zgarishlar shahardagi hunarmandchilik sohasiga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmadi. XX asr boshlariga kelib hunarmandchilikning yangi turlari: soatsozlik, fotografiya, tipo-litografiya, muqova ustaxonalari paydo bo'ldi. Lekin hunarmandchilikning bu yangi sohalari bilan dastlab boshqa millat vakillari faoliyat ko'rsatishgan.

Shu bilan birga ta'kidlash joizki, Farg'ona vodiysida ipakchilikning rivojlanishi kustar sanoatning rivojlanishiga imkoniyat yaratdi. Marg'ilon shahri va uezdida ipakchilik bilan bog'liq kustar sanoatning holatini quyidagi jadvaldan ko'rish mumkin.¹⁵

Yil lar	Shoyi to'qish korxonalari			Bo'yoqchilik va to'qimachilik korxonalari		
	Ustavopalar soni	Ishchilar soni	Yillik ishlab chiqarish so'm.	Ustavopalar soni	Ishchilar soni	Yillik ishlab chiqarish so'm.
1892	-	-	-	434	868	90800
1897	-	-	-	434	875	11080
1904	600	805	32000	101	106	3940
1905	342	1338	247350	1479	2726	106776
1906	330	995	367155	1564	2826	51640
1907	314	864	331132	62	85	11966

Marg'ilon uezdi kustar sanoatning rivojlanishi bo'yicha Farg'ona viloyati uezdlari orasida birinchi o'rinda turgan. Marg'ilon uchun xarakterli tomoni shundaki, bu yerda shoyi to'qish hunarmandchiligi juda tez sur'atlar bilan rivojlangan va oqibatda ishlab chiqargan mahsulotlari hajmi ham ortib borgan. Chunonchi, 1904 yilda ularning soni 600 tani tashkil etib, yillik ishlab chiqarish hajmi 32000 so'mni. 1905 yilda ularning soni 1479 tani, 1906 yilda - 1564 tani tashkil etgan. Shunga muvofiq ravishda ishlab chiqarish hajmi - 106776 so'mni.

¹⁵ Материалы к характеристике народного хозяйства в Туркестане. 2. 1, СПб, 1911 г.

51640 soʻmni tashkil etgan.

Shunday kilib, XIX asrning oxiri – XX asr boshlarida Margʻilonda hunarmandchilik oldingi davrlarga nisbatan rivoj topganligini koʻramiz. Yangi tipdagi zavod-fabrikalarning tashkil topishiga karamasdan, Margʻilonda hunarmandchilik oʻz ahamiyatini yoʻqotmadi. Chunki zavod va fabrikalar mustamlaka harakterida boʻlib, mahalliy aholini kundalik xoʻjalik uchun zarur boʻlgan mahsulotlar bilan taʼminlay olmas edi. Shu sababdan ham, hunarmandchilik korxonalari mahalliy aholi xoʻjaligini ajralmas qismi va ularga zarur mahsulotlar yetishtirib beruvchi muhim bir tarmoq boʻlib kolaverdi.

Oʻzbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etish

Xurshid Mirzaxmedov - katta oʻqituvchi

Namangan davlat universiteti

Abdurauf Xoliqov - talaba

Namangan davlat universiteti

Fuqarolik jamiyati yangi davrning muhim nishonasi, jahon taraqqiyotining umumiy tendensiyasi, rivojlanish konsepsiyasi, insoniyat olamini yangicha izohlash, uning fikrlash va hayot tarzi, taraqqiyot ideali, maqsad va orzusi sifatida tarix taqozosi bilan yana kun tartibiga qoʻyildi. Fuqarolik jamiyati fuqarolarning erkin uyushmasi sifatida individlarning shaxsiy manfaatlari va uyushma ehtiyojlarini amalga oshiradi. Fuqarolik jamiyati oʻz qonuni, normativ hujjatlari, axloq va odob meʼyorlariga ega boʻlgan mavjudlikdir. Fuqarolik jamiyati oʻzining barcha xususiyatlari bilan bevosita davlat tasarrufida boʻlmaydi. Jamiyatni boshqarish vazifalarining aksariyati davlatdan fuqarolik va ijtimoiy oʻz-oʻzini boshqarish organlari qoʻliga oʻtishini anglatadi. Mamlakatimizda fuqarolik jamiyatining qaror topishi «oʻzbek modeli»ning tamoyillariga koʻra, bochqichma-bosqich amalga oshiriladi. U real milliy anʼanalar, turmush tarzi, yangicha falsafiy va siyosiy tafakkur xususiyatlaridan kelib chiqadi. Oʻzbekistonda qaror topayotgan fuqarolik jamiyati xalqimizning koʻp asrlik tarixiy tajribasi, milliy anʼanalari, fikrlash tarzi va maʼnaviy salohiyatiga, tinchlik va millatlararo totuvlikka asoslanadi. Oʻtish davrida «milliy manfaatlar va ehtiyojlar bundan buyon fuqarolik jamiyati...manfaati bilan yaqinlasha boradi». Oʻtish davri sharoitida Oʻzbekistonda koʻplab siyoiy partiyalar, ijtimoiy harakat, jamoat tashkilotlari va nodavlat tashkilotlar vujudga kelyapti. Bu - qonuniy jarayondir. «Fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish jarayoni yuz berayotgan bir paytda Oʻzbekiston aholisi turli qatlamlarining manfaatlarini ifoda etish lozim boʻlgan keng tarmoqli, koʻppartiyali tizim kabi demokratik institutlar hamda boshqa jamoat tashkilotlarining qaror topishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqsa». Oʻtish davrida davlat bosh islohotchi sifatida «shakllantirilayotgan demokratik institutlar va fuqarolik jamiyati elementlari imkoniyatlarini oshirishga har jihatdan koʻmak bermoqda». Fuqarolik jamiyati asoslari «umuminsoniy tamoyillar va meʼyorlari, butun jahon demokratik qadriyatlarini negizida shakllanadi». Oʻzbekistonda fuqarolik jamiyati

va fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish institutlarini shakllantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilyapti. Jahon sivilizatsiyasi xazinasiga ulkan hissa qo'shgan boy tariximiz, buyuk madaniyatimiz, ko'p avlodlar hayoti davomida vujudga kelgan beqiyos tabiiy va aql-zakovat imkoniyatlarimiz, xalqimizning yuksak ma'naviyati va axloqiy qadriyatlarini, zaminimizda yashayotgan odamlarning mehnatsevarligi, sahovatligi, bag'rikengligi va jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rinni egallashga bo'lgan istagi buning garovidir. Bozor munosabatlariga o'tish sharoitida o'rta mulkdorlar sinfi shakllanmoqda, ular esa o'z navbatida shakllantirilayotgan fuqarolik jamiyatining tayanchidir. Fuqarolik jamiyatiga xos nodavlat uyushmalar mamlakat hayotida salmoqli o'rin egallamoqda. Hozirgi vaqtda xalq xo'jaligida band bo'lgan aholi umumiy miqdorining va hosil qilingan milliy daromadning 70 foizi, sanoat mahsulotining 53.5 foizi, qishloq xo'jalik mahsulotining 97.7 foizi davlatga qarashli bo'lmagan sektor hissasiga to'g'ri kelmoqda. Respublikamizning birinchi Prezidenti I. A. Karimovning «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida» asarida fuqarolik jamiyati qurilishida siyosiy boshqaruv organlarining o'rni va roli batafsil tahlil qilindi. Davlat hokimiyati va boshqaruv organlari o'z faoliyatida hokimiyatlarni taqsimlash tamoyillariga amal qilib, islohotlarni amalga oshirishda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini vujudga keltirishda asosiy bo'g'in hisoblanadi. Mustaqillik yillarida davlat hokimiyati, mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlarining vakolatlari kengaytirildi. Turli siyosiy va ijtimoiy harakatlar, nodavlat tuzilmalarning faol, eng muhimi, amaliy faoliyati uchun keng huquqiy makon vujudga keltirildi. Mamlakatimizda fuqarolik jamiyatining barpo etilishi jarayonida jamiyatning ijtimoiy strukturasi tub sifatiy o'zgarishlar vujudga keladi, hozirgacha amal qilib kelgan ijtimoiy institutlar faoliyatida sifatiy o'zgarishlar ro'y beradi. Davr talablariga javob beradigan yangi ijtimoiy institutlar paydo bo'ladi. Demokratik davlat va fuqarolik jamiyati bir-biri bilan uzviy aloqador bo'lgan tushunchalardir. Fuqarolik jamiyati uzil-kesil shakllangandan keyin ham demokratik va huquqiy davlat u bilan bab-barobar yashashda davom etadi.

Xulosa qilib, Fuqarolik jamiyatida davlatning yumushlari ancha kamayadi, uning qator funksiyalari fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish institutlari ixtiyoriga o'tadi. Lekin shunga qaramay, demokratik davlatning fuqarolik jamiyatidagi ahamiyati yo'qolmaydi: davlat o'z siyosiy maqomi, huquqi, siyosiy tartiblari va o'ziga xos boshqarish apparatlariga ega bo'ladi, o'z faoliyatida ko'proq umumxalq, butun jamiyat manfaatlarini ifoda etadi. Davlat butun jamiyatning irodasi sifatida namoyon bo'ladi, shuning uchun ham jamiyat a'zolari davlat irodasiga ongli ravishda bo'ysunadilar. Fuqaro, jamiyat va davlat o'rtasida o'zaro munosabatlar inson huquqi va qonun ustivorligi asosida amal qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Karimov. I. A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin. Toshkent- «O'zbekiston», 1998.23- bet.

2. Karimov. I. A. O'zbekiston XXI Asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. «O'zbekiston», 1997. 75-bet.

O'qish darslarida konstitutsiya saboqlarini o'rgatish yo'llari

*G'oyibnazarov Nargiza,
Namangan VTXQTMOI
maktabgacha, boshlang'ich va
maxsus ta'lim kafedrası katta
o'qituvchisi*

Ma'lumki, yoshlar huquqiy ma'naviyatini shakllanishida Konstitutsiyamiz muhim ahamiyatga ega, chunki mamlakatimizda qabul qilinayotgan barcha Qonunlar, me'yoriy hujjatlar hamda amaldagi huquqiy tizimlar faoliyati bosh qomusimiz Konstitutsiyaga asoslanadi.

Konstitutsiya yoshlar uchun tuganmas bilimlar xazinasidir. Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan me'yoriy hujjat bo'lib, uning mazmuniga insonparvarlik g'oyasi singdirilgan. Insonning, har bir fuqaroning haq-huquqlarini qonuniy ehtiyojlarini himoya qilish bosh qomusimizning oliy maqsadidir. Zero, prezidentimiz aytganlaridek, **“Bugun esa inson, uning hayoti, erki, sha'ni, qadr-qimmatı va boshqa huquq hamda erkinliklari muqaddas bo'lib, davlat himoyasidadir”**.¹⁶

Ta'kidlash joizki, Konstitutsiyaning barcha moddalarida inson va fuqarolarning manfaatlarini himoya qilish, hayotini yaxshilash, xavfsizligini ta'minlash ko'zda tutilgan. Uni o'quvchi-yoshlar o'qib, mazmun-mohiyatini tushunishi va qalbiga jo qilishi muqaddas burchdir. Shunday ekan, Konstitutsiyaning har bir moddasiga e'tiqod bilan yondashish, ularni hurmat qilsih, qo'yilgan talablar o'quvchi-yoshlar tomonidan bajarilishi hayotiy e'tiqodga aylanmog'i zarur.

Biz bilamizki, inson tafakkuri bolalikdan shakllanadi. Shuning uchun maktabgacha, maktab va maktabdan tashqari ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini kontseptual asosda, yagona tizim va aniq chora-tadbirlar ko'lamida, barcha bosqichlarda va hududlarda muntazam, uzluksiz olib borish maqsadga muvofiq. Bu o'rinda yurtboshimizning: **“Ma'naviyatni shakllantirishga bevosita ta'sir qiladigan yana bir muhim hayotiy omil – bu ta'lim-tarbiya tizimi bilan chambarchas bog'liqdir”**¹⁷, degan fikrlarini ta'kidlamoqchiman. Chunki ota-bobolarimiz qadimdan bebaho boylik bo'lmish ilm-u ma'rifat, ta'lim-tarbiyani inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy sharti hamda garovi deb bilgan.

Albatta, ta'lim-tarbiya – ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan, ya'ni xalq ma'naviyatini shakllantiradigan, boyitadigan eng muhim omildir. Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini va shu asosda ongni o'zgartirmasdan turib, ma'naviyatni rivojlantirib bo'lmaydi. Sababi – kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda,

¹⁶ Karimov I., Bizdan ozod va obod vatan qolsin. 2-kitob, T., “O'zbekiston”, 1996, 95-bet.

¹⁷ Karimov I., Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch, 60-bet.

xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq. Bu esa ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borishni talab etadi. Zero, Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, **“Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi – bu sharqona qarash, sharqona hayot falsafasi”**.

O'quvchining ongi bir daftar misol – uni nima bilan to'ldirsak, shu bilan boyib boraveradi. Demak, shuni ta'kidlash joizki, bola ichki dunyosini, aqlini uning yoshiga mos fikrlar, g'oyalar bilan to'ldirishimiz darkor.

Muhimi o'quvchilarimiz qalbini ilm, ma'rifat nuri bilan qondirib sug'orish, ularda qat'iy ishonch, doimiy uyg'oq ruhni shakllantirish kerak. O'quvchi qalbiga yo'l topish o'qituvchi va murabbiylarimiz uchun bugun har qachongidan ham muhim. Chunki barkamol avlod, yangi tafakkur sohiblarini biz axborot xuruflari kuchaygan, yot g'oyalar, xalqimiz mentalitetiga mos kelmaydigan turmush tarzi ko'rinishlari bulutday bostirib kelayotgan bir davrda amalga oshirishimiz kerak. Shu ma'noda, o'rganish va yangilik qilishdan to'xtamaslik, ishni tizimli ravishda tashkil etish, sog'lom kuchlarga tayanish, mas'uliyatni unutmash lozim. Aynan shu muhit o'quvchilarni umuminsoniy va milliy qadriyatlar, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalaydi. Ularni mafkuraviy, ma'naviy va axborot tahdidlaridan ishonchli himoya qiladi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, istiqlolning dastlabki kunlarida xalqimiz belgilab olgan barcha yuksak maqsad va vazifalarning markazida farzandlarimizning ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan sog'lom qilib o'stirish, ularning baxtu saodati, farovon kelajagini ko'rish, dunyoda hech kimdan kam bo'lmaydigan avlodni tarbiyalash orzusi turadi.

O'sib kelayotgan avlodni o'qitish va tarbiyalash sohasida yaratilgan zamonaviy moddiy-texnikasidan oqilona foydalanishni ta'minlash, davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy adabiyotlarni takomillashtirish; ilm-fanni yanada rivojlantirish, iqtidorli yoshlarni ilmiy faoliyatga jalb etish uchun sharoitlar yaratish; yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzi tamoyillarini qaror toptirish, tashqaridan kirib kelayotgan tuban **“ommaviy madaniyat”**ning turli illatlari xavfi va zararli ta'sirlaridan himoya qilish kabi kompleks chora-tadbirlar belgilanganligi faoliyatimizni, belgilagan rejalarimizni og'ishmay amalga oshirishni talab etadi.

Milliy mafkuramizning bosh **“Obod va ozod vatan, erkin, farovon hayot barpo etish”** g'oyasi asosida barkamol avlod tarbiyasi bizning hayotimiz mazmuniga aylanadi va ishonch bilan maqsadga erishamiz deb ayta olamiz. Buning uchun o'qitish jarayoniga javobgar bo'lgan kishilar millatning, mamlakatning taqdiri juda ko'p jihatdan boshlang'ich ta'lim zimmasida ekanligini unutmasliklari kerak. Boshlang'ich inf o'qituvchilarining kasbiy mahoratlarini oshirishga e'tiborni kuchaytirish lozim. Ana shunda biz mustaqil fikrlaydigan, erkin va barkamol avlodni voyaga yetkaza olamiz. Chunki darsliklarda berilgan mavzular zamiriga singdirilgan mazmun-mohiyatni anglab yetgan pedagoggina o'quvchi ongiga yenkaza oladi. Masalan, 1-4-sinflar o'quv rejaları va dasturi asosida o'qish darsliklariga kiritilgan mavzular orqali

Konstitutsiyamizning moddalarini tushuntirib berish qomusimizni anglab yetishga asos bo`ladi.

Hozirgi kunda ta`lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o`quv jarayonida qo`llashga bo`lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo`lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an`naviy ta`limda o`quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o`rgatilgan bo`lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o`zlari qidirib topish, mustail o`rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o`zlari keltirib chiqarishga o`rgatadi. O`qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo`naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta`limda **“Aqliy hujum”**, **“Fikrlar hujumi”**, **“Tarmoqlar” metodi**, **“Sinkveyn”**, **“BBB”**, **“Beshinchisi ortiqcha”**, **“6x6x6”**, **“Bahs-munozara”**, **“Rolli o`yin”**, **FSMU** kabi zamonaviy texnologiyalar qo`llanmoqda. Bugungi kun o`qituvchidan ilg`or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalaridan o`quv jarayonida foydalanishni talab etmoqda. Quyida o`qish darsliklari (2-4-sinflar)dagi mavzular asosida o`qitishning zamonaviy usullarini tatbiq etish va ular orqali konstitutsiyani o`rgatish, ma`naviy tarbiya berish yo`llari bo`yicha fikrlarimizni bayon etamiz.

4-sinf **“O`qish”** kitobidagi **“Ertaklar mamlakatida”** ruknida berilgan **“Ilm afzal”** ertagini o`tishda oqitishning zamonaviy usullarini tatbiq etib, **“Nima uchun ilm afzal?** degan savolga o`quvchilarning javoblari olinadi. Javoblar umumlashtirilib, hozirgi kun bilan qiyoslanadi va konstitutsiyaning 41-moddasi (Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta`lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi¹⁸)da bilim olish huquqi berilganligi o`quvchilarning yosh xususiyatlari inobatga olinib tushuntirib beriladi. Shuningdek, maqollar orqali ham konstitutsiyaning mazmun-mohiyatini tushuntirib bersa bo`ladi. Masalan, **Ilm – aql chirog`i, Bilim kuchda, Kuch – bilimda maqollari orqali bilim olish; Ona yurtning – oltin beshiging, Vatanning qadrini bilmagan Oz qadrini bilmas** kabi maqollar (4-sinf, Oqish kitobi, 83-bet) orqali vatnni himoya qilish burch ekanligi uqdiriladi.

Darslikning **“Ajdodlarimiz - faxrimiz”** ruknida berilgan mavzular orqali fuqarolarning burchlarini tushuntirib berish mumkin. Masalan, konstitutsiyaning 49-moddasi (**“Fuqarolar O`zbekiston xalqining tarixiy, ma`naviy va madaniy merosini avaylab-asrashga majburdirlar”**¹⁹)ning mazmuni tushuntiriladi. Darslikdagi **“To`maris”**(4-sinf, O`qish kitobi, 191-bet), **“Najmiddin Kubro”** (o`sha kitob, 193-bet), **“Navoiy bobomlar”** (o`sha kitob, 199-bet) mavzularini o`tishda milliy ma`naviyatimiz, merosimiz haqida tushunchalar beriladi va ularni asrab-avaylash burch ekanligi uqtiladi.

Boshlangi`ch sinf darslarida o`qitishning zamonaviy usullarini tatbiq etish orqali huquqiy bilimlar berishda o`quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga

¹⁸ O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, IX bob, 41-modda, 9-bet.

¹⁹ O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, XI bob, 49-modda, 10-bet.

olish zarur va o'quv mashg'ulotlarining loyihalarini tuzishda quyidagilardan kelib chiqish lozim:

- didaktikaning barcha prinsiplari va qonun-qoidalariga amal qilish;
- o'quvchilar egallashi shart bo'lgan bilimlarni o'zlari mustaqil ravishda o'zlashtirishlariga urg'u berish;
- mashg'ulot uchun samarali usullar va didaktik vositalarni tanlash;
- mashg'ulot yakunida erishiladigan natijalarni oldindan belgilash;
- DTSda belgilangan talablarni singdirish va h.

Biz bilamizki, *interfaol metodlarning umumiy maqsadi bir, ya'ni o'quvchilarni o'quv jarayonida faollashtirishdir. Bunday usullarni har bir pedagog maqsadga binoan o'zi yaratishi. adabiyotlardan tanlab olishi mumkin. Zero, davlat rahbarimizning: "Har qarichi muqaddas bo'lgan ona yerimizga nisbatan farzandlarimizda g'urur va iftixor, sadoqat tuyg'ularini uyg'otish uchun biz bugun nima qilyapmiz, degan savolga javob izlab ko'raylik"*.²⁰ degan fikrlariga javoban ta'lim va tarbiya berishning zamonaviy usullarini tatbiq etish orqali ko'zlangan maqsadga erishishga o'z hissamizni qo'shgan bo'lamiz.

Dasturiy vositalarini loyihalash bosqichlari

*Asrayev Muxammadullo
TATU Farg'ona filiali
assistent*

Dastur tuzishning eng asosiy usullaridan bir bu strukturaliy dastur tuzishdir. Bu usulda dastur tuzish uchun uchta qism mavjud:

1. Yuqoridan pastga dastur tushish;
2. Modulli dasturlash;
3. Strukturali dasturlash.

Yuqoridan pastga dastur tuzishda dasturning yuqori qismdan boshlanadi. Dasturning asosiy qismi tuzilib, quyi qismidagi modullar esa vaqtinchalik fakt nomlari bilan atalgan protseduralar bilan almashtiriladi. Dasturni asosiy moduli tuzilib, testidan o'tkazilgandan so'ng ketma-ket vaqtincha yozilgan modullarni yozish bilan dastur tuzish davom ettiriladi.

Modul programmashtirishda dasturni mantiqiy qismlariga bo'linadi. Bu modullar dasturda protseduralar va funktsiyalar orqali amalga oshiriladi.

Strukturali kodlash deganda har bir modulni gorizantal va vertikal qatorlarda to'g'ri nomlanishiga aytiladi. Bu usul yordamida modullardan tuzilgan dasturlar ishlaydigan testidan o'tkazishi qulay modifikatsiya qilish uchun qulay dasturlar yaratish mumkin.

Dastur tuzatishning texnologik jarayoni. Dastur tuzish quyidagi bosqichlardan amalga oshiriladi:

²⁰ Karimov I. Eng asosiy mezon – hayot haqiqatini aks ettirish. – T: "O'zbekiston", 2009, 15-bet.

-Vazifani qo'yilishi. Bu bosqichda dasturchi buyurtmachi yordamida yechilishi kerak bo'lgan vazifani qo'yadi. Texnik topshiriqtuziladi.

Bunda dasturning asosiy xarakteristikalari, muddatlar va ma'sul shaxslar aniqlanadi.

-Algoritimni tuzish. Dasturchi vazifani tahlil qilib kerakli bo'lgan algoritimni tanlaydi. Tanlangan algoritim to'liq tahlil qilinadi va uning blok-sxemasi chiziladi.

-Dasturlashtirish bosqichi. Dastur yaratish tili tanlanadi.

Dastur qabul qilingan algoritmda tuziladi.

-Dasturni tuzatish bosqichi.

-Dasturni testdan o'tkazish bosqichi.

Odatda dasturni testdan o'tkazishda bosqichlarga bo'lib o'rganiladi. Bunda har bir modulni tekshirishdan tortib, to butun tizimni yakuniy tekshirishlar kabi bosqichlarni oladi. Agar bunda biron bir ishonchli ketma-ketlikka yondashilmasa, ishonchli ta'minlovchi dastur olish juda qiyin. Testlash strategiyasi ikkita usuldan birortasiga asosan bajariladi: odatiy quyidan – yuqoriga qarab testlash, yoki zamonaviy yuqoridan – pastga qarab testlash amalga oshiriladi.

Quyidan - yuqoriga qarab testlash. Bu usul keng tarkalgan usul bo'lib, unda eng kuyi pog'onadagi boshlang'ich yozilgan modullar tekshiriladi. So'ngra yuqori qatlamdagi elementlar dasturlanadi va testlanadi. Bu jarayon to yozilgan dastur butunlay yakunlanmagunicha davom etadi. Quyidan-yuqoriga qarab testlash usuli hozirgi vaqtda yuqoridan-pastga qarab testlovchi va dasturchilar tomonidan qo'llanilmayapti. Ularni fikricha bu usulda interfeys va algoritmdagi ko'pgina xatolar aniqlanmay qolib ketmokka. Bu esa dasturni qayta-qayta o'zgartirishdan so'ng buzishga olib keladi.

Ikkinchi kamchiligi esa: har xil pog'onadagi elementlarni testdan o'tkazishda yangidan yangi testlovchi moslamalarni, drayverlarni va testlovchi ma'lumotlarni talab qilmoqda. Bu esa o'z-o'zidan dasturlashda katta hajmda mehnat talab qiladi.

Понятия иноязычной компетенции будущего инженера

Имомов Инъомиддин

Абдулхамидович,

Старший преподаватель

*Ферганского политехнического
института,*

Азимжонов Улужбек

Абдумаликович

студент 2-курса ТАТУ ф.ф.

Чтобы дать ответ на вопрос, почему иноязычную профессионально-коммуникативную компетенность инженера следует рассматривать и формировать как результат интеграции его профессиональных (ПК),

общекультурных (ОК) и иноязычной коммуникативной компетенций, следует проанализировать общие тенденции в современной лингвистике, предписывающие изучать языковые единицы не изолированно, а в совокупности с контекстом их употребления и мыслительной деятельностью участников коммуникации. Речь идет, прежде всего, о таких направлениях, как когнитивная лингвистика, прагматика и дискурс-анализ.

Согласно Т.Г.Скребцовой, обобщившей опыт отечественных и зарубежных исследователей-когнитивистов, предметом изучения когнитивной лингвистики является языковое значение, которое следует рассматривать как связующее звено между языком и пониманием окружающего мира. В работе также подчеркивается важность контекста и общих знаний, учет которых происходит в мозгу человека параллельно с анализом языковой формы высказывания [2].

Исходя из этого, логично предположить, что учет взаимосвязи между языковыми формами и их профессиональным содержанием должен стать неотъемлемым условием эффективного обучения языку специальности. В этом случае коммуникация на иностранном языке станет средством формирования инженерного мышления и обогащения профессионально значимых знаний.

В процессе инженерной подготовки содержание профильных дисциплин может рассматриваться как профессиональная концептосфера инженера, а отдельные понятия и явления как концепты. При обучении иностранному языку для специальных целей необходимо сформировать у учащихся способность актуализировать профессиональную концептосферу в ситуациях профессиональной коммуникации.

Для этого необходимо обеспечить адекватное соотнесение иноязычных языковых форм с уже сформированными на специальных дисциплинах концептами, которые ранее существовали в памяти учащихся только на родном языке. Кроме того, иноязычные и источники информации, и сам процесс иноязычной коммуникации позволяют специалистам обогащать профессиональную концептосферу, получать новые знания об имеющихся концептах и формировать новые концепты. Чрезвычайно важно научить студентов использовать эту функцию языка в процессе коммуникативной, познавательной и научной деятельности.

Близким к концепту понятием когнитивной лингвистики является понятие фрейма, который представляет собой единицу знаний, некую структуру или каркас, посредством которой в памяти кодируются представления о предметах и явлениях.

В работе [1] выделены в структуре фрейма вершина или макропропозиция и так называемые слоты или терминалы, которые могут быть заполнены новой информацией. Основные идеи теории фреймов еще раз заставляют обратить пристальное внимание на тесную взаимосвязь между отдельными компетенциями учащихся и необходимость их интегративного развития.

Говоря об обучении будущих инженеров языку для специальных целей, можно утверждать, что сформированные в сознании учащихся фреймы уже содержат профессионально значимую информацию. Профессиональная компетенция помогает извлекать таковую из фреймов и использовать в соответствии с конкретно поставленной целью. Если эта цель так или иначе связана с иноязычной коммуникацией, то студент неизбежно привлекает к решению поставленной задачи и иноязычную коммуникативную компетенцию. С другой стороны, иноязычная коммуникативная компетенция часто является средством получения новых знаний и заполнения «слотов» новой, профессионально значимой информацией.

Еще одним ключевым понятием в когнитивной лингвистике и лингвопрагматике является общность знаний, убеждений, предположений, которая обеспечивает понимание участниками коммуникации друг друга и постоянно обновляется в процессе общения.

В англоязычной научной литературе данное понятие обозначается термином «common ground». Эта общая информация постоянно обогащается – при условии, что его участники понимают друг друга. Для обозначения данного процесса Г.Кларк ввел термин «grounding» [3]. Со своей стороны, И.Кечкеш предлагает выделять в составе common ground три компонента:

- информацию, которая является общей для участников общения;
- понимание контекста ситуации;
- взаимоотношения между участниками коммуникации.

Исследователь выделяет два типа «common ground». Первый тип (core common ground) обозначает статичные знания или убеждения, которые являются общими для участников какой-либо группы. Они – следствие накопленного опыта или имевших место ранее коммуникативных актов. Существуют три категории таких знаний: общие знания о мире (common sense), знание культурных норм и убеждений определенного народа или сообщества (culture sense) и знания о языковой системе, используемой для общения (formal sense). Существует и другой тип common ground – динамичные знания, которые приобретаются в процессе коммуникации и во многом обусловлены контекстом ситуации общения – emergent common ground [4].

Проецируя эту классификацию на процесс профессионального иноязычного общения инженеров, можно утверждать, что:

- common sense соответствует профессиональной компетенции участников коммуникации;
- culture sense – их социокультурной компетенции;
- formal sense – иноязычной коммуникативной (в большей степени лингвистической) компетенции.

Что же касается emergent common ground, то в его создании участвуют все три компетенции одновременно. Таким образом, в процессе коммуникации одновременно задействуются все три компетенции, что подтверждает необходимость их взаимосвязанного развития в учебном процессе.

O'zbekiston - ko'p millatli davlat

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Qudratjon Abdumajitov - talaba

Namangan davlat universiteti

Etnik va millatlararo ziddiyatlar siyosiy hususiyatga ega. Dunyoda yashayotgan etnoslarning ko'pchiligi o'z milliy davlatchiligiga ega emasligi hisobga olinsa, etnik o'zligini anglashning o'sishi yana uzoq vaqt davomida hozirgi dunyo siyosiy taraqqiyotining dinamikasini belgilab turadi. "Shu sababli, - deb yozadi O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov, - ko'p millatli va ko'p tilli mamlakatlarda o'z davlatlariga nom bergan asosiy millat bilan bu mamlakatlarda istiqomat qiluvchi etnik millatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ichki siyosiy barqarorlik va milliy xavfsizlikning hal qiluvchi shartlaridan biri bo'lib qolmoqda

Ko'p elatlilik omili demokratik o'zgarishlar, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va fuqarolik jamiyati qurilishining tezlashtiruvchi ta'sirchan vosita bo'lib qolmog'i darkor. Shu munosabat bilan "bir millat o'z ehtiyojlari va manfaatlarini boshqa millatning yoki boshqa xalqlar vakillarining huddi shunday intilishlarini kamsitish hisobiga ro'yobga chiqarmasligi lozim. Ba'zi millat, etnoslar vakillarining boshqalarga takabburlik bilan mensimay munosabatda bo'lishi kabi holatlar yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan har qanday sharoitga barham berish lozim". Millatchilikni ham, din bilan bo'lganidek, siyosatlashtirishdan qochish lozim. Diniy va milliy belgilarga ko'ra siyosiy partiyalar tuzish konstitutsiya bilan taqiqlab qo'yilganligi shunday yondoshuvning namoyon bo'lishidir. Jamiyatda millatlararo totuvlikni ta'minlashda milliy istiqloq mafkurasi muhim ahamiyatga ega. «Milliy mafkura vositasida elu-yurt birlashadi, o'z oldiga buyuk maqsadlar qo'yadi va ularni ado etishga qodir bo'ladi». Mafkuraga bunday yondoshuv amalda ham o'z ifodasini topmoqda. Aynan shu nuqtai nazar jamiyatdagi turli xil asosdagi yangi milliy, mahalliy, diniy tartibsizliklarning, noxaq qon to'kishlarning oldini olib qolmoqda. U ham bo'lsa, davlat, prezident, hukumat olib borayotgan dono siyosatning natijasidir. Jamiyat mafkurasi, O'zbekistonning milliy mafkurasi, jamiyatning barcha a'zolari, barcha millatlari, barcha tabaqalari, barcha ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini ko'zlaydi. Bu mafkura biror millatning, biror toifa yoki guruhning manfaatini boshqasidan ustun qo'ymaydi. Bu mafkura nafaqat qog'ozda, balki amalda ham o'zini ko'rsatmoqda. «Bizning jamiyatimiz etnik guruhlar va millatlar o'rtasidagi shu hududda yashaydigan har qanday odamga

o'zini erkin va teng huquqli, deb his qilish imkonini beradigan o'zaro munosabatlar o'rnatilishiga intilmoqda».

Mustaqillikka erishilgach milliy o'zlikni anglash jarayoni faqat o'zbeklar orasida emas, balki O'zbekistonda yashaydigan boshqa millatlar orasida ham sodir bo'lmoqda. Shuning uchun ham Respublikamiz hukumati bunga katta e'tiborni qaratgan. 1989-yildayoq milliy madaniy markazlar tuzila boshlangan. Mamlakatimizda biror bir millat, biror-bir etnik guruh biror fuqaro o'z huquqi kamsitilgan deya olmaydi. Milliy mafkura butun O'zbekistonda yashayotgan millatlarning manfaatlarini nazarda tutar ekan, «odamlar ongida, milliy iftixor tuyg'usi bilan boshqa millatlar tarixini, madaniyati va qadr-qimmatini hurmat qilishning dialektik uyg'unligini ta'minlash zarur». Ko'p millatli O'zbekiston mustaqillikka erishgandan beri milliy masalaga, O'zbekistonda istiqomat qiluvchi millatlar o'rtasidagi tinch totuvlikka juda ham nozik bo'lgan milliy his tuyg'ularga, milliy, madaniy, ma'naviy ehtiyojlarni har tomonlama qondirishga nozik did, o'tkir farosat bilan yondoshmoqda. Buning sababi milliy madaniyatlarning o'zaro ta'siri va o'ziga xosligi, ularning bir-birini boyitishi kabi masalalarga jiddiy yondoshilganligidir.

Hulosa qilib, ko'p millatli davlatda milliy xususiyatlarga to'g'ri yondoshilsa, bu davlatlarning ma'naviy, madaniy taraqqiyoti uchun katta imkoniyatlarni vujudga keltiradi. I. Karimovdagi ko'p millatlilikka yondoshuv boshqa davlat rahbarlariga nisbatan tubdan farq qiladi, ayrimlar ko'p millatlilik ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni sekinlashtiradi, degan fikrni ilgari sursa, u ko'p millatlilik «... o'zbek xalqining milliy o'zligini anglashi va milliy ma'naviy qayta tiklanishning o'sishi bilan chambarchas bog'liq holda jamiyatni yangilash, uni demokratlashtirishga undovchi zo'r kuch» ekanligini e'tirof etadi.

Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning ahamiyati

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Dilshod Turg'unboyev - talaba

Namangan davlat universiteti

O'zbek xalqining asrlardan asrlarga o'tib kelayotgan milliy qadriyatlari ham uzoq tarixiy jarayonda shakllangan. Jumladan, o'zi tug'ilib o'sgan ona yurtiga ehtirom, o'z taqdirini mana shu yurtsiz tasavvur qila olmaslik, o'tgan ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga doimiy hurmat ko'rsatish, har qanday sharoitda ham hayo va andishani saqlash, turmushda poklikka alohida e'tibor berish singari ko'plab fazilatlar bizning milliy qadriyatlarimiz asosini tashkil etadi. Mamlakatimizning birinchi prezidenti I.A. Karimov ta'kidlaganidek, "Xalqimizning turmush va tafakkur tarziga nazar tashlaydigan bo'lsak, boshqalarga hech o'xshamaydigan, ming yillar davomida shakllangan, nafaqat o'zaro muomala, balki hayotimizning uzviy bir qismi sifatida namoyon bo'ladigan bir qator o'ziga xos xususiyatlarni ko'ramiz. Misol uchun,

tilimizdagi mehr-oqibat, mehr-muhabbat, mehr-shafqat, qadr-qimmat degan, bir-birini chuqur ma'no-mazmun bilan boyitadigan iboralarni olaylik. ...Bunday tushunchalar asrlar mobaynida el-yurtimizning dunyoqarashi, ma'naviy hayotining negizi sifatida vujudga kelgan. ongu-shuurimizdan chuqur joy olgan buyuk qadriyatlarning amaliy ifodasidir".

Xalqimiz juda qadim paytlardan boshlaboq ko'chmanchilikdan o'troq hayot kechirishga o'tgan, shunday hayot tarziga o'rgangan. Odamlar o'zi o'rnashib qolgan yerni, uning atrofidagi suv manbalarini qadrlashni, asrashni odat qilganlar. Chunki mana shu yer va suv yordamida olinadigan hosil insonlarning rizqi, tirikchiligini muhim manbaya hisoblangan. Bunday o'troq hayot tarzi odamlarni jamoa bo'lib, bir-biriga yelkadosh bo'lib yashashiga, mehnat qilishi mehnat mahsullarini o'zaro ayirboshlash orqali savdo munosabatlari kirishishiga olib kelgan. Shu tariqa qishloq xo'jaligi hamda shahar madaniyati yuksala borgan. Yurtimizda bunyod etilgan Samarqand, Qarshi, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Andijon, Marg'ilon, Termiz va Qo'qon singari o'ulab shaharlarning yoshi ming yillar bilan o'lchanishi ham bejiz emas.

Bizning xalqimiz o'zi tug'ilib o'sgan yer-zaminga qattiq bog'langan, uni e'zozlashni bolaligidan o'rganib, his qilib o'sadigan millat sanaladi. Demak, xalqimizning o'z yurtiga cheksiz sadoqati, ehtiromi bilan bog'liq milliy an'ana va qadriyatlari uning boy tarixi bilan izohlanadi. Xuddi shuningdek, xalqimizning kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko'rsatish, mehmondo'stlik, yordamga muhtojlarga shafqatli bo'lish, hayo, ibo va mehr-oqibat, ahli ayolini – oilasini asrash, maishiy turmushda poklikni yuksak qadrlash singari an'ana va qadriyatlari ham hayotning uzoq sinovlaridan o'tgan o'lmas ma'naviy merosimiz sanaladi.

Qadimdan urf bo'lib kelgan azaliy an'ana va qadriyatlarimizni, milliy marosim qo'shiqlarimizni to'y marosimlarida o'rni bilan ijro qilish ularning boqiyiligini, abadiyligini ta'minlaydi, yosh avlod qalbida ularga nisbatan mehr va qiziqish hissini uyg'otadi. Ammo bugungi kunda ko'plab milliy urf-odatlarimiz unutilib borilayapti, ularga nisbatan bepisandlik bilan qaralyapti. Albatta, bunday beparvolikning xosiyati yaxshi emas. Chunki har bir qadriyatimiz zamirida o'ziga xos ma'no-mazmun bor. Milliy ma'naviyatimiz shakllanishida, ma'naviy ongimiz yuksalishida milliy odat va an'analarimizning o'rni beqiyos. Shunday ekan, ularni o'rganish va amalda qo'llash orqali ham ma'naviyatimizni yuksaltirishimiz va milliy qadriyatlarimiz umrboqiyiligiga o'z hissamizni qo'shishimiz lozim. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarimizdan foydalanish, ularga namuna ko'rsatish, ibratli filmlardan namoyish etish, yozma manbalardan foydalanish, sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish jarayonida milliy qadriyatlarimizga ko'proq murojaat etish, xalq og'zaki ijodiga oid janrlar orqali kechalar, tadbirlar tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Tarbiya jarayonining mohiyatini tarbiyaga har tomonlama yondashish bilan muvaffaqiyatli tarzda, ilmiy tahlil qilish bilan bir qatorda bolaga milliy urf-odatlar va an'nalarimizning qay daraja beqiyos ma'naviy meros ekanligini ongiga singdirishimiz zarur. Bola o'sib va rivojlanib borgan sari tarbiya vazifalari-murakkablashib, chuqurlashib, tabaqalashib boradi. Va uni tashil etish

jarayoniga ham turlicha metodik shartlar qo'yiladi. O'quvchi yoshlarning yosh xususiyati, mustaqil fikrlashi, qabul qilishi va idrok etishlari ham hisobga olinadi. Har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalash unga izchil ravishda aqliy, g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, mehnat, estetik, jismoniy, ekologik, iqtisodiy hamda huquqiy tarbiya berish, o'quvchilarning ongi, xulq-atvori va faoliyatining birligi, shuningdek, tarbiya jarayonini tashkil etishning yakka, guruhli va ommaviy shakllarini qo'shib olib borilishini tahminlaydigan pedagogik tizimlarni vujudga keltirish va bu tizim g'oyalarga amal qilishni talab etadi. Ijtimoiy tarbiya jarayoni shaxsning ijtimoiy fazilatlarini shakllantirish, uning atrof-tevarak, jamiyat, odamlar hamda o'ziga nisbatan munosabatlari doirasini vujudga keltirish va uni kengaytirishga qaratilgan. Shaxs ishtirok etadigan ijtimoiy munosabatlar tizimi qanchalik keng, xilma-xil va chuqur bo'lsa, uning ma'naviy dunyosi shunchalik boy bo'ladi.

Hulosa qilib, O'zbek xalqi azaldan milliy an'ana va qadriyatlarga, urf-odatlariga boy bo'lgan qadimiy xalq. Bu xalqning nafaqat biror-bir marosimi. balki butun umri, har bir kuni ma'lum qadriyatlar, milliylik nafasi ufurib turuvchi harakatlar asnosida kechadi. Xalq har bir qadriyat va an'alarini ulug'lovchi buyuk xalqdir. Aslida uning buyukligi ham mana shundan bo'lsa kerak. Har bir millat milliy qadriyatlarini, milliylikni va o'ziga xosligini ko'z-ko'z qilish orqali o'zligini, milliy g'ururini namoyon qiladi. O'zlikni anglash milliylikdan boshlanadi. Milliy urf-odatlariga sodiqlik va ularga amal qilish har bir insonning milliy g'ururidan darak beradi. Xalqimizning milliy qadriyatlarini doimo e'zozlab, qadrlab, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish har birimizning burchimizdir. Zero, milliy qadriyat va an'analar millat iftixori, g'ururi hisoblanadi.

Mustaqillik - ma'naviyatning poydevoridir

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Ma'ruf Habibullayev - talaba

Namangan davlat universiteti

Necha ming yillik tarix davomida ne-ne xoqonlaru xonlar, amirlaru shohlar o'tdi. Ularning birlari millat dovruq'ini dunyoga tarqatgan bo'lsalar, boshqalari yurtni abgor qilganligi ham sir emas. Oxirgi yuz yil davomida yurtimizning yetakchi o'g'lonlari foje taqdirga ro'baro' keldilar. Amir Olimxonning siyosatidan norizo bo'lgan Fayzullaxo'ja xalqim deya qon yutdi, ammo orzusi ushalmadi. Usmon Yusupov umrini O'zbekiston xalqi uchun tikdi, ammo xalq asoratda qolaverdi. Sharof Rashidov xalq og'irini yengil qilaman deb ko'p urindi, ammo oxiri borib xalqni ham, uning o'zini ham yomonotliq qilish boshlandi. Qaramlik kasofatidan edi bu fojialar. Yangi davrda o'zbek xalqining baxti Islom Karimov nomi bilan bog'landi.

Biz O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining mustaqil milliy siyosat, Ota yurt mavqeyini olam uzra yuksaklarga ko'tarish, mamlakatda barqarorlik va ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlash, demokratik huquqiy davlat

tizimini shakllantirish, ijtimoiy kafolatlarni mukammallashtirish yoʻlidagi va boshqa qator xizmatlariga alohida oʻrin tutadi. Sobiq SSSRning xomashyo bazasi boʻlmish markaz manfaatlariga qatʼiy boʻysunuvchi yagona tizim zanjiriga qoʻl-oyogʻi, har bir hujayrasi bilan chambarchas bogʻlab tashlangan Respublikaning asli nochor iqtisodiy-ishlab chiqarish binosi, Sobiq ittifoq parchalangach, butkul xarobaga aylangan edi. Islom Karimov bozor iqtisodiga oʻtish yoʻlidagi islohotlarni shunday murakkab sharoitda, shunday nosoz poydevorga tayanib amalga oshira boshladi. Bugungi kunda Oʻzbekistonning ahvoli Mustaqil davlatlar hamdoʻstligida barqarorligi va ijobiy siljishlari bilan ajralib turipti. Ammo biz iqtisodiy masalalarga ham batafsil toʻxtalmoqchi emasmi.

Bugungi kunda aytish mumkinki, Oʻzbekiston jahon miqyosida oʻziga xos barqaror siyosiy mavqiy kasb etib turipdi. Jahonning eng ilgʻor davlatchilik anʼanalarini oʻzbekning milliy tabiati bilan, oʻz qadim udumlari bilan uygʻunlashtira olgan Konstitutsiyamiz – mustaqil mamlakatning asosiy qonuni - har bir sohada batafsil ishlab ehiqilayotgan qonun va kodekslar bilan amalda qoʻllanib, mustahkamlanib bormoqda. Bozor iqtisodiga oʻtish, mamlakatning ichki iqtisodiy tizimini uygʻunlashtirish, ilgʻor texnologik jarayonlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish borasida oʻtgan yillar ichida ulugʻ ishlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Ijtimoiy uygʻunlik, barqaror osoyishtalik, xalq birdamligi fikrlar, qarashlar xilma-xilligi bilan bahamjihat rivojlanmoqda. Turli siyosiy partiyalar oʻz mustaqil yoʻnalishlarini shakllantirib, siyosiy muhorabaning madaniyatli usullarini, demokratik tamoyillarni oʻzlashtirib bormoqdalar. “Vatan manfaati, mustaqillik manfaatini hamma narsadan ustun qoʻyadigan, qalbida oʻti va erk tuygʻusi bor, gʻayratli, kuyunchak”, ayniqsa, bugungi kun millat ehtiyoji va jahon talablariga javob bera oladigan yosh va talantli avlod asta-sekin maydonga kirmoqda.

Eng muhimi, xalq, millat oʻzligini anglab bormoqda. Iqtisodiy va siyosiy islohotlar xalq ongiga teran yetib borishi, amalda jadal oʻzgarishlar hosil qilishi uchun insonlar ongida tub oʻzgarishlar yuz berishi zarur. Biz totalitar davlat mulkiga asoslangan iqtisodni rad etib, mulkchilik shakllarining turli-tumanligiga asoslangan erkin bozor iqtisodiga oʻtmoqdamiz. Siyosatda yakka partiya, yagona mafkura zoʻravonligiga barham berib, koʻp partiyaviylik, fikr va qarashlar xilma-xilligiga yoʻl ochmoqdamiz. Lekin insonlar tafakkurini eski andazalar, tor qoliplar tugal tark etishi qiyinchilik bilan amalga oshmoqda. Tafakkurimiz, qarashlarimizdagi yangi tamoyillar hanuz ancha yuzada, ongimizning sirtqi qatlamlarida qolib ketmoqda, baʼzan yangi qadriyatlarni ham eski oʻlchovlar bilan baholashga urinmoqdamiz. Insonlar ongida tub oʻzgarishlar yuz bermas ekan, Oʻzbekistonning buyuk kelajagini qurish orzusi shirin xayoligicha qolaveradi. Maʼnaviyat va mafkuraga alohida eʼtibor qaratilishining bosh sababi ham mana shunda.

Inson agar Haq yoʻlida astoydil urinsa, koʻp ish qoʻlidan keladi. Ammo insonlarda faqat fazilatlar emas, qusurlar ham bor. Masalan, gʻaflat, shahvatparastlik, takabburlik. Insoniy illatlar ichida eng qattoli – xudbinlik balosi, nafs balosidir. Bu kasallik jami ahli basharga begona emas. Shunga

qaramay, dunyoning ko'pgina mamlakatlarida jamiyat bu illatni qandaydir hududlarda jilovlashga erishgan. Har bir inson o'z huquqi va mas'uliyati me'yorlarini muayyan o'Ichovlarda saqlab borishga odat hosil qilgan.

XX asrning 70-yillariga kelib, aytish mumkinki, «Sovet Ittifoqi» atalmish ulkan bir hududda voqyean «manqurtlar saltanati» shakllandi. Keyinchalik O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining birinchi yig'ilishida Prezident I.A. Karimov bu haqda shunday fikr bildiradi: "Bu tuzum o'z xalqining tarixini, uning ruhi va urf-odatlarini, o'z avlod-ajdodini bilmaydigan manqurtlarga tayanar edi". Ular yo'q emas edi, hayotimizda mavjud edi. Xalq ongini, uning barcha faoliyatini markaz izmiga bo'ysundirish asosan o'shalarga ishonib topshirilgan edi.

Allohga beadam shukrlar bo'lsinki, bizning xalqimiz aksariyati ushbu makr domiga to'liq tushib qolmadi. Chunki, tuzum olg'a surgan marksistik mafkura bizning necha ming yillik ma'naviy merosimiz, milliy an'analarimiz, xalqimiz ruhi uchun mutlaqo begona bo'lib, faqat siyosiy va iqtisodiy qaramlik sharoitida chetdan zo'raonlik yo'li bilan kiritilgan va shafqatsiz usullar bilan ongimizga singdirishga urinilgan edi. Ammo, taassuf bilan qayd etish lozimki, totalitar tuzumining urinishlari baribir muayyan "natija"larga erishdi. Chingiz og'a Aytmator juda yorqin gavdalantirib bergan "manqurtlik kasali" odamlarimiz ongida ancha-muncha tomir otib ulgurdi. 70 yillik istibdod mobaynida bolshevistik mafkuraning yakka hukmronligi, ayniqsa, 1937-1938 yil qatag'onlaridan keyingi avlodni o'z milliy qadriyatlaridan, ma'naviy merosidan jiddiy begonolashuviga sabab bo'ldi. Ana shu majburiy yuqtirilgan illat ba'zi insonlar ruhiyatida hanuz qaramlik asorati sifatida namoyon bo'lmoqda.

Hulosa qilib, Bugungi kunda ham ushbu ma'naviy poklanish jarayoni davom etmoqda. Yangicha, mustaqil tafakkur zarurati hanuz dolzarb, milliy mafkurani shakllantirish, xalq ma'naviyatini yuksaltirish bugunning ham eng muhim vazifasidir. Mustaqillik mas'uliyati ayni shu vazifalarni mukammal hal etishni taqozo qilib turibdi.

Farzand tarbiyasida ota-ona mas'uliyati

Abrorjon Mamadaliyev

*NamDU qoshidagi 1-Akademik
litsey Milliy g'oya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi fanlari
o'qituvchisi*

Ma'naviyat insonni o'zini va milliy o'zligini anglashi, millat tarixi ahloqiy va diniy qadriyatlarni, urf- odat va an'analarni qolaversa insonparvarlik, vatanparvarlik, tinchliksevarlik kabi omillarni va bunyodkor g'oyalarni mujassam etuvchi inson shaxsidagi botiniy va zohiriy xususiyatlarni belgilashda asosiy mezonlardan hisoblanadi.

Insonlar onggi, shaxs ma'naviyati qanchalik yuksak bo'lsa unda uning onggida yod va buzg'unchi bo'lgan buzg'unchi g'oya va kuchlarga qarshi turuvchi va kurashuvchi bunyodkor g'oyalar va sog'lom immunitet xosil bo'ladi.

Aynan shu maqsadda bugungi kunda o'sib kelayotgan yosh avlodni ta'lim olishi va mustaxkam tarbiya bilan kamol topishiga katta e'tibor qaratilmoqda.

Chunki o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyasiga biz yaxshilab e'tibor bermasak kelajakda u yuksak bilim egasi bo'lishi mumkin ammo u, inson sifatida, jamiyatga kerakli bo'la olmaydi. Chunki uni tarbiyasida yo'l qo'yilgan xato bir kun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham bugungi kunda yoshlarni tarbiyasi va ta'lim olishiga jamiyatimiz, va ota – onalarimiz tomonidan katta mas'uliyat bilan yondashilmoqda.

O'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyani dastlabki tarbiya o'chog'i bo'lmish oiladan oladi. So'ngra u bir necha maskanlar bilan bog'laiq holda olib boriladi. Masalan, Oila, mahalla va ta'lim muassasalarini misol keltirish mumkin. Bu maskanlar bolani milliy qadriyatlar ruhida kamol topishiga vatanga, oilaga, aka-uka va yaqinlariga mehr oqibatli bo'lish kerakligini o'rgatuvchi zaruriy maskan bo'lib hisoblanadi.

Farzand oilada ota-onadan ko'plab ijobiy fazilatlarni o'rganadi va aynan shu yerda u etik va estetik jihatdan tarbiyalanadi. Milliy qadriyatlar ruhida kamol topib umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, sadoqat tuyg'ulari shakllanadi. aynan shuning uchun yosh avlodni tarbiyasiga e'tiborli bo'lish barobarida ta'limni o'zini emas balki tarbiyani ham yutuqlarini ko'rish mumkinligini his etmoq kerak bo'ladi.

Tarbiyadagi yutuqlarni ijobiy yoki salbiy bo'lishi esa eng avval oiladagi oila kattalari bilan bog'liqdir. Olimlarni tadqiqotlaridan shu ayon bo'ldiki bola o'z ota – onasining xatti-harakatlarini butun hayoti davomida kuzatib boradi. Shu tufayli hayotida turli voqealarga ta'sir qilishga qodir bo'lganda obyekt sifatida o'z-o'zini anglashni dastlabki debochasi shu maskandan boshlanadi.

Oila bola uchun o'ziga xos "oyna" ya'ni tarbiya o'chog'i hisoblanadi. O'zini ko'rish uchun ota-onani va shaxsiy namunasi ham bolani mukammal tarbiyasida juda muhim ahamiyat kasb etadi. shu bis ham ota-ona farzand uchun namuna bo'lmog'i lozim.

Oilaning eng muhim vazifasi – farzandlarimizni davrimizga munosib kishilar qilib tarbiyalashdir. Ota-onalar farzandlarining tarbiyasi uchun jamiyat, davlat oldida javobgar ekanliklarini yaxshi tushunib olishlari lozim. Bolaning xulq-atvori, iroda va xarakteri tuyg'u va fikrlari, yaxshi odat, malaka va ko'nikmalari avvalo oilada tarkib topa boshlaydi. Kasb-xunar ta'limi jarayonida esa bolaning shaxsi bilan aloqador bo'lgan yuqoridagi hamma xususiyatlar

ma'lum tizim vositasida yanada takomillashib boradi. O'quv tarbiya sohasidagi barcha ishlarning muvaffaqiyati, oila pedagogikasining murakkab masalalarining to'g'ri hal etilishi ota-onalar bilan kollejning mustahkam aloqasiga bog'liq. Bu aloqa qanchalik mustahkam, ta'sirchan bo'lsa, o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni bartaraf etish shunchalik engil bo'ladi. Ota-onalarning o'zlari ahloq-odob qoidalariga, insonni ma'naviy jihatdan go'zal qilayotgan odamiylik va mehnatsevarlik kabi sifatlarga ega bo'lsalargina, ular tom ma'noda o'z bolalari uchun ijobiy namuna bo'la oladilar va bunday oilada go'zal inson voyaga etadi.

Ota-onalarning bolalar tarbiyasiga doir bilimlarini doimo oshirib borish, bolalar tarbiyasida talabchanlik, ota-ona va katta yoshdagi kishilarning bir-birlariga hurmat, izzatlarini, kichiklarga shavqat, g'amxo'rlik oilaviy tarbiyaning asosini tashkil qiladi.

Ko'pchilik ota-onalar oilada bolalar tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yishda pedagogika sohasida orttirgan boy va ilg'or tajribalariga tayanib ish ko'rmoqdalar. Jamiyatimizda bolalarning mukammal o'sib, kamol topishlari uchun hamma sharoitlar yaratilib berilgan. lekin bola uchun oilaning, undagi ilik va jiddiy tartibning ota-ona mehriга asoslangan har kungi har soat va daqiqadagi sabr-toqat, qunt hamda aql bilan olib borilgan tarbiyaning o'rnini hech narsa bosa olmaydi. Tarbiya ishida maqsadning aniq bo'lishi alohida o'rin tutadi. Tarbiyadan ko'zda tutilgan maqsadga oilada bola tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yish, tarbiyaning xilma-xil usullari va vositalaridan o'rinli foydalanish yo'li bilan erishiladi. Tarbiyada birlik, ota-ona obro'si, mehnat burchini anglash, ota-onaning bola tarbiyasini ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda olib borishi, bolalarning hammasini teng ko'rish, ularga nisbatan adolatli munosabatda bo'lish, tarbiyada bolaning o'sish va kamol topish xususiyatlarini hisobga olish, bola shaxsini hurmat qilish va unga nisbatan talabchan bo'lish, ishontirish, yaxshi fazilatlariga o'rgatish, rag'batlantirish va o'rinli koyish kabilar tarbiya ishining samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Tarbiya – g'oyat nozik, ko'zga darrov ko'rina qolmaydigan ish. Uning natijasi birdaniga yuzaga chiqavermaydi. Tarbiya uzoq muddatga cho'ziladigan, ota-ona va kattalardan bilimdonlik, qunt, sabr-chidam, talab qiladigan jarayondir.

Oilaviy tarbiyadagi muvaffaqiyat katta yoshli kishilarning tarbiyaviy talablarda bir yoqadan bosh chiqarib ish ko'rishlariga bog'liq. Oilada ahillik, hamjixatlik bo'lmasa, bolalarni tarbiyalashda katta qiyinchiliklar tug'iladi. Ota-ona doimo bolaga ko'z-quloq bo'lib turishi kerak. Vaqtida tiyib, yo'l-yo'riqqa solishi lozim. Tarbiya ishi ota-onadan g'oyat ziyraklikni bola qalbiga qandaydir iliqlik bilan kirib borishni talab etadi.

Ota-onalar hamma jihatdan bolalarga ibrat bo'lishlari oilada bolalar bilan ota-onalarning o'zaro munosabatlari, ularning bir-birini hurmat qilishlari va bir-birlariga ishonishlariga asoslanadi. Ota-onalar bolalarga nisbatan yuksak talabchan bo'lishlari, ayni vaqtda ularni qadrlab, hurmatlashlari lozim. Kattalarni bolalarga nisbatan oqilona talabchanlik bolani yaxshi ta'sirli bo'lishga ruhan majbur etadi.

Oilada bolalarni muvaffaqiyatli tarbiyalashda ota-onalarning pedagogik bilimlar bilan qurollanishi, aholi o'rtasida pedagogik bilimlar targ'iboti katta ahamiyatiga ega.

Ota-onalar ta'lim muassasasi va va o'qituvchining obro'-e'tiborini har tomonlama ko'tarishlari, bolalarni mehnatini sevish va hurmat qilish ruhida tarbiyalashlari, tartib-intizomga, jamiyatimiz turmushining shartlariga rioya etishlariga o'rgatishlari, ularning jismoniy kamol topishi va sog'lig'ini mustahkamlash haqida g'amxo'rlik qilishlari, ularning o'z vaqtida o'rta va xunar ta'limi olishi uchun zarur sharoitlarni yaratib berishlari, o'zlarining mehnatga va ijtimoiy ishlarga munosabatlari bilan hamma ishda bolalarga namuna bo'lishlari lozim.

Ota-onalarning pedagogik madaniyati darajasi ularning ma'lumotlariga, individual xususiyatlariga, hayot tajribalariga bevosita bog'liqdir. Ota-ona va oiladagi boshqa katta kishilarning pedagogik tarbiyalari, e'tiqod va qarashlari esa bolaning ma'naviy qiyofasida xarakterini to'g'ri shakllanishida zarur omil hisoblanadi.

Ota-onalar bola oldida xech vaqt nolimasliklari va zorlanmasliklari lozim. tetik va xushchaqchaq bo'lishlari va ahvollarini yaxshilanib ketishlariga umid qilishlari, yaxshi turmush kechirish uchun oila xo'jaliklarini yaxshilashga intilishlari lozim.

Umuman olganda ota-onalar farzandlarini yaxshi tarbiyalash bilan jamiyatimiz taraqqiyotiga muhim xissa qo'shadilar.

Millatlararo totuvlik umuminsoniy qadriyat sifatida

Dilrabo Abdurahmonova,

Nemis va fransuz tillari kafedrası o'qituvchisi

Millatlararo totuvlik g'oyasi - unumbashariy qadriyat bo'lib, turli xil xalqlar birgalikda istiqomat qiladigan mintaqa va davlatlar milliy taraqqiyotini belgilaydi, shu joydagi tinchlik va barqarorlikning kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda Yer yuzida 7 milliarddan ziyod axoli mavjud. O'zbekiston xududida esa 130 dan ortiq millat va elat vakillari yashamoqda.

Millatlararo totuvlik tushunchasini to'laroq, kengroq izohlashdan avval "millat" so'zini tushunib olishimiz darkor.

Millat (lotin. *natio* — millat) til, ma'naviyat, milliy o'zlikni anglash ruxiyati, urf-odatlar, an'analar va qadriyatlar yagonaligi asosida muayyan

xududda yashovchi. iqtisodiy aloqalar bilan bog'langan. shuningdek. odatda o'z davlatiga ega bo'lgan hamda mustaqil subyekt sifatida o'ziga xos moddiy va ma'naviy boyliklarni ifodalovchi kishilarning ijtimoiy barqaror birligi.

Millat ma'lum xududda turgun yashab. tarixiy taraqqiyot davomida rivojlanib, kishilarning ma'naviy-ruxiy salohiyati yagonaligi asosida shakllanadi. U faqatgina «kapitalistik jamiyatning muqarrar maxsuli» emas. balki insoniyat dunyoga kelishi va taraqqiyotining maxsulidir.

Millatning shakllanishi va rivojlanishida moddiy omillar muxim ahamiyatga ega bo'ladi. ammo ular millat abadiyligini ta'minlashning so'nggi imkoniyati emas. Ular millat taraqqiyoti uchun zarur shart xisoblanadi. millatning abadiyligini. uning barqarorligini ta'minlashning asosiy omili — uning ichki ma'naviy-ruxiy salohiyatidir.

Millat insoniyat mavjudligi sharoitida hech qachon o'lmaydi. o'zga millatlar bilan o'zaro qo'shilib ham ketmaydi. balki takomillashib. rivojlanib borish asosida o'zining ichki ruxiy salohiyatida mavjud bo'lgan yangi qirralarni namoyon qilib boradi. Milliy taraqqiyot zaminida uning jahondagi ko'plab millatlar uchun xizmat qilishi mumkin bo'lgan turli soxalardagi o'ziga xoslik asosida umummilliy va umuminsoniy salohiyat shakllanib. rivojlanib boradi.

Millatlarning ichki ruxiy salohiyati. yaratuvchilik qobilyati. matonati. tinimsiz mexnati. tadbirkorligi va o'ziga xosligini rivojlantirish asosida zamonaviy sivilizatsiya yuzaga kelgan. Mutaxassislarning hisoblashlaricha. Yer yuzida uch mingga yaqin millat mavjud. Ular insoniyatning o'rtta hisobda 96 foizini birlashtiradi, qolgan to'rt foizni elat va qabilalar tashkil qiladi. Har bir millatning tarkibiga kiruvchilarning soni bir necha o'n mingdan bir necha milliongacha borib yetadi. Millatlarni faqat son jixatdan guruhlariga ajratish mumkin. Ammo ularning xususiyatlari. jahonda tutgan o'rinlari jihatidan «buyuk» yoki «kichik» guruxlarga ajratib bo'lmaydi. Chunki son jixatdan eng kichik millatdan jahon sivilizatsiyasini rivojlantirishga ulkan xissa qo'shadigan insonlar chiqib, ular o'z millatini yuksaklik darajasiga olib chiqishi mumkin. Son jixatidan kichik bo'lgan millatning o'z xududlari butunligini. huquqini ta'minlashga yoki ma'naviy boyliklarini ximoya qilishga qaratilgan harakatlari butun jahonni larzaga solishi mumkin. Milliy rivojlanishda, tarixiy tajribaning ko'rsatishicha, jahonda va ko'p millatli mamlakatda sodir bo'layotgan juda ko'plab mojarolar, ular oqibatida yuzaga kelayotgan beqarorlik, iqtisodiy va ma'naviy tanazzullar, aynan millatlararo munosabatlarga borib taqalmoqda. Ya'ni qayerda u yoki bu millat huquqlari poymol etilar ekan, albatta, bu mamlakat taraqqiyotini izdan chiqarishi muqarrar. Sobiq Ittifoqning ich-ichidan yemirilishi va oxir-oqibatda yo'q bo'lib ketishini tezlashtirgan eng qudratli omillardan biri ham «mayda» millatlarga nisbatan amalga oshirilgan buyuk millatchilik shovinizmi siyosati edi.

Jahonda va ko'p millatlar yashayotgan mamlakatlarda barqarorlikni ta'minlashni va taraqqiyotga erishishning muhim shartlariga, birinchidan, millatlarning teng huquqliligini amaliy jixatdan ta'minlash bo'lsa, ikkinchidan, u yoki bu millat u hatto son jixatdan juda kichik bo'lmasin, ularga «katta»

millatlar tomonidan kam sonli millatning urf-odatlari, anʼanalari va qadriyatlarining xurmat qilish kabilar kiradi.

Этическое учение Эпикура

к.ф.н. Ташибаева Д.Х.

Философия Эпикура носит ярко выраженный практический характер. Три ее части: каноника (теория познания), физика и этика подчинены единой цели – научить человека, как достичь счастливой, блаженной жизни, свободной от страданий тела и смятения души. Каноника – учение о критериях истины и правилах ее познания, без которых невозможна разумная жизнь и разумная деятельность. По Эпикуру, источником человеческих знаний являются чувственные восприятия. С поверхности всех материальных предметов исходят истечения особо тонких частиц, которые, проникая в органы чувств, производят ощущения. Из множества сходных повторяющихся впечатлений в душе формируются общие представления или предвосхищения, позволяющие человеку узнавать предметы и обозначать их словами. Ощущения и предвосхищения обладают несомненной очевидностью и являются критериями истинности знания. Все заблуждения возникают вследствие ошибочных суждений разума, в которых мы домысливаем к тому, что содержится в представлениях нечто такое, что не находит подтверждения или опровергается в чувственном восприятии.

Физика Эпикура опирается на натурфилософию досократиков, в особенности, на атомизм Демокрита. Она призвана дать такое объяснение мира, которое позволит человеку преодолеть фундаментальные препятствия на пути к достижению блаженства – страх перед богами и страх смерти.

Согласно Эпикуру, Вселенная не создана богами; она вечна, поскольку бытие не может возникнуть из небытия, как и небытие – из бытия. Вселенная содержит в себе тела, движущиеся в пространстве, или пустоте. Существование пустоты между телами следует из того, что иначе не было бы возможно движение.

Все тела представляют собой соединения неделимых и неизменных частиц – атомов, различающихся между собой величиной, весом и формой. Двигаясь в бесконечной пустоте с равной скоростью, атомы слегка отклоняются от своих траекторий, соединяясь в сложные тела. В бесконечном пространстве и времени существует бесчисленное количество миров, которые рождаются и гибнут благодаря беспрестанному движению атомов. Допущение самопроизвольного отклонения атомов (принципиальное отличие учения Эпикура от атомистики Демокрита) служит двоякой цели: в физике оно объясняет столкновение атомов и, тем самым, образование тел, которое были бы невозможно, если бы атомы двигались только по прямой; в этике – теоретически обосновывает учение о свободе, доказывая, что в мире все происходит не только но

необходимости, но есть и случайность, есть то, что «зависит от нас». Таким образом, человек не должен страшиться богов, поскольку они, вопреки мнениям толпы, не оказывают никакого влияния ни на мир, ни на людей. Боги – бессмертные, блаженные существа, которым не свойственны ни гнев, ни благоволение к людям.

Не следует бояться и смерти, поскольку душа, состоящая из атомов, после смерти рассеивается, как и тело. «Смерть не имеет к нам никакого отношения: когда мы есть, то смерти еще нет, а когда смерть наступает, то нас уже нет» – считает Эпикур. Освобождение души от гнетущих ее страхов открывает путь к блаженной жизни. Этика Эпикура основывается на положении, что «наслаждение есть начало и конец блаженной жизни». Человек, как и все живые существа, по природе стремится к наслаждениям и избегает страданий, и в этом смысле наслаждение является мерилom блага. Однако блаженная жизнь заключается вовсе не в получении все новых и новых наслаждений, а в достижении предела наслаждения – свободы от телесных страданий и душевных тревог (атараксии).

Для достижения этого состояния самодовлеющего душевного покоя человеку необходимо преодолеть страдания, возникающие вследствие неудовлетворенных желаний. Согласно Эпикуру, желания бывают: 1) естественными и необходимыми (голод, жажда и др. элементарные жизненные потребности); 2) естественные, но не необходимые (например, изысканные яства); 3) вздорные желания, которые не являются, ни естественными, ни необходимыми (жажда славы, богатства, бессмертия). Большинство людей несчастливо потому, то их терзают непомерные и пустые желания. Подлинное наслаждение доступно лишь тому, кто умеет довольствоваться легко достижимым, минимумом естественных и необходимых потребностей.

Безмятежному покою человека, помимо его собственных желаний и страхов, могут угрожать внешние обстоятельства, в том числе окружающие его люди. Лучше всего с ними справляется тот, кто делает «что можно, близким себе, а чего нельзя, то, по крайней мере, не враждебным, а где и это невозможно, там держится в стороне и отдалается настолько, насколько это выгодно. Следует избегать толпы, соблюдая при этом необходимый минимум социальных норм, которые призваны ограничивать взаимную враждебность людей. Только в кругу друзей-единомышленников возможно истинное общение, которое не только само по себе является наслаждением, но и способствует достижению счастливой безмятежной жизни.

У Эпикура гедонизм трансформируется в так называемый эвдемонизм. Он считал настоящим благом не чувственные удовольствия тела, а удовольствия души. Смысл жизни должен состоять в достижении состояния атараксии – свободы от телесных страданий и душевных тревог. Различия между эвдемонизмом Эпикура и гедонизмом несущественны. Оба учения ориентированы не на добро, а на удовольствие и наслаждение. Эвдемонизм – философско – этическое течение, согласно которому

единственным благом для человека является счастье. Этический идеал, рекомендуемый Эпикуром, рецензируется фразой: «Проживи незаметно». Он требует от человека довольствоваться простой пищей, скромной одеждой, не стремиться к почестям, богатству, государственным должностям; жить, уклоняясь от всего, что может нарушить безмятежный покой души. Жизнь Эпикура и его друзей-учеников явилась практическим воплощением этого идеала.

Vatanimiz va xalqimiz taqdirida konstitutsiyaning ahamiyati

B.Sarimsoqov, o'qituvchi,

S.Olimov,

Milliy g'oya, ma'naviyat

asoslari va huquq ta'limi

yo'nalishi talabasi

O'zbekiston xalqi xohish-irodasining oliy ifodasi, davlatimiz mustaqilligining huquqiy ramzi, fuqarolar haq-huquqlarining ishonchli kafolati bo'lmish Konstitutsiyamiz qabul qilinganiga yigirma besh yil to'ldi. Yigirma besh yildirki, Konstitutsiyamiz teng huquqliligimiz va erkinligimiz madhiyasi bo'lib yangramoqtsa. Buyuk kelajak sari zalvorli oldimlashimizning o'tgan shonli yillari mobaynida asosiy qonunimiz demokratik huquqiy o'zbek davlatchiligi hamda adolatli fuqarolik jamiyati qaror topishining, mazkur maqsad yo'lida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning barqaror qonuniy zaminini bo'lib xizmat qilib kelmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ahamiyati va ijtimoiy qadri-qimmatini yillar o'tgani sayin yuksalib boraveradi. U suveren davlatchiligimiz hosilasi, jamiyat taraqqiyoti ehtiyojlarining munosib javobi va yorqin istiqbolimizning dasturi sifatida vujudga keldi. Uning qabul qilinishi mamlakatimiz hayotida ulkan siyosiy voqea, yangi demokratik O'zbekistonni barpo etish jarayonidagi muhim qadamdir. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'biri bilan aytganda, "...Konstitutsiya suveren davlatimizning qonunchilik-huquqiy negizini shakllantirishning asosiy poydevori, mustaqil davlatchiligimizning tamal toshi bo'ldi."¹

Vatanimiz va xalqimiz taqdirida Konstitutsiyamizning ahamiyati, yo'naltiruvchi ta'siri hamda ijtimoiy-huquqiy nufuzi muttasil ortib bormoqda. O'zbek xalqining siyosiy irodasi, mustaqillikka bo'lgan intilishi hamda adolatli jamiyat barpo etishdek oliy maqsadini aks ettirgan Konstitutsiyamiz bugungi kunda hayot sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tib, ma'rifiy barkamol insonlar hamjamiyatini qaror top-tirishning dasturulamali bo'lib xizmat qilmoqda. Uning turmushimizga bevosita tatbiq qilinishi tufayli ijtimoiy-siyosiy dunyoqarashimiz, huquqiy bilim va saviyamiz yuksalib, xalqimiz ongida ilg'or tamaddunga erishgan jamiyatlarga xos qarashlar, g'oyalar, demokratik mezonlar shakllanib, rivoj topib bormokda.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi fikrlarini takidlash joiz bo'ladi. «Konstitutsiya biz uchun huquq, burch va majburiyatlarimiz majmuasigina emas, balki, hayotimizni farovon etish, uni chinakam qonuniy asosda qurish, o'z haq-huquqlarimizni ta'minlash, jamiyatda qonun va adolat ustuvorligini o'rnatishning hayotbaxsh manbaidir».²

Umumbashariy nuqtai nazardan Konstitutsiyaning ahamiyatiga baho beriladigan bo'lsak, u nafaqat alohida davlat uchun beqiyos qadrlı hujjat, balki dunyoviy miqyosda, butun insoniyat taraqqiyoti uchun jiddiy e'tiborga molik qadriyatdir. Konstitutsiya — insoniyat tamaddunining benazir mahsuli, kishilik jamiyati o'z turmushi va ijtimoiy hayotini barqaror izga solish maqsadida kashf etgan buyuk tarixiy yutuqlaridan biri. Insoniyat o'zining ko'p asrlik tarixiy tajribasida shunga amin bo'ldiki, jamiyat va davlat hayotining maqsadli hamda rejali kechishini ta'minlovchi, muhim ijtimoiy munosabatlarni oqilona me'yorlovchi tartib-qoidalar majmui bo'lmish Konstitutsiyaga ehtiyoj mavjud. Unda insoniyatning huquqiy ongi va tafakkurida shakllanib, sayqal topgan huquqiy qoida va mezonlar o'z ifodasini topadi. Har qanday Konstitutsiya muayyan jamiyat va davlat oldida turgan juda muhim ijtimoiy-siyosiy, madaniy va huquqiy vazifalarni hal etish uchun yaratilsada, undagi huquqiy g'oyalar, printsipalar, yuridik qoida va yechimlar, me'yor hamda mezonlar, bir tomondan, alohida olingan davlat va jamiyat manfaat-lariga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, jahon hamjamiyati huquqiy-ma'naviy mulki, umumbashariy huquqiy merosning, umumiy konstitu-tsiyaviy ta'limotning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Shunga ko'ra, ta'kidlash mumkinki, jahon huquqiy taraqqiyotining muhim va ajralmas qismini konstitutsiyaviy tajriba tashkil etadi.

Mamnuhiyat bilan e'tirof etish lozimki, Konstitutsiyamizda xalqchil davlatchilikning va barkamol jamiyatning ideal hamda integral *huquqiy modeli* mustahkamlangan. Mazkur mukammal yuridik tarifga muvofiq barpo etilayotgan davlat va jamiyat davlatimiz amalga oshirgan bunyodkorlik islohotlarining qonuniy mahsulidir. Mustaqil davlatchilikka erishishni maqsad qilgan kunimizdanoq Konstitutsiya loyihasi ustida ishlay boshlaganimiz va istiqlolning dastlabki yili yakunida o'z asosiy qonunimizni qabul qilganligimiz, bugun guvoh bo'lib turganimizdek, erkin taraqqiyotimiz shox o'zanani belgilab berish barobarida mustaqilligimizning muhim kafolati bo'lganligini ta'kidlash lozim.

Konstitutsiyamiz jamiyat va davlat hayotini sobitqadam tarzda demokratlashtirish hamda modernizatsiyalash borasida ulkan salohiyatga ega. Zero, unda umuminsoniy mazmun-mohiyatga ega bo'lgan qadriyatlar va demokratik siyosiy-huquqiy mafkura o'z «qonuniy» ifodasini topgan. Bu — milliy istiqlol mafkurasi, inson qadri e'zozlanadigan demokratik va adolatli jamiyat barpo etish mafkurasi. Milliy istiqlol mafkurasi — O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga, demokratiya va adolat tamoyillariga asoslanadi, shuningdek, u adolat va haqiqat, erkinlik va mustaqillik g'oyalarini hamda xalqimizning ishonch va

o'tliqodini aks ettiradi¹. Boshqacha aytganda, Konstitutsiyamiz demokratik yangilanish va istiqloq mafkurasining huquqiy asosidir. Konstitutsiya alyoniy plyuralizm, fikr va qarashlar erkinligi tamoyillari joriy etilishini to'la kafolatlaydi.

Biz qurayotgan jamiyat O'zbekiston xalqi uchun munosib farovon turmushni, inson huquqlari va erkinliklari adolat mezonlari asosida kafolatlanishini, milliy qadriyatlarimiz va madaniyatimiz qayta tiklanishini, shaxsning ma'naviy-ahloqiy kamolotini ta'minlab borishi tayin. Aynan shu g'oya Konstitutsiyamiz aks ettirgan ulug' qadriyatdir. Zotan har qanday ijtimoiy ne'mat va qadriyatning mezonini inson manfaatlarini va ehtiyojlariga xizmat qilish darajasi bilan belgilanadi.

Asosiy qonunda xalqimizning ko'p asrlar mobaynida qaror topgan boy ma'naviy-ahloqiy tabiati, mentaliteti, shuningdek, o'zbekona odamiylik, insonparvarlik, bag'rikenglik, adolat va sahovatpeshalik xislatlari o'zining xuquqiy ifodasini topgan. Unda o'zbek davlatchiligini zamonaviy ma'rifiy asoslarda qayta tiklash dasturi, tinch-totuv yashash va tinchlikni barcha choralar bilan mustahkamlash, demokratiyani chuqurlashtirish, inson huquqlari va davlat suverenitetini g'oyalariga sodiq qolish, adolatli huquqiy davlat barpo etish, fuqarolar tinchligi va milliy hamjihatlikni ta'minlash mezonlari bayon etilgan.

Konstitutsiya sharofati bilan yurtimizda inson qadri baland sana-luvchi adolatli fuqarolik jamiyati shakllana boshladi va bu jarayon izchil davom etmoqda. Fuqarolik jamiyati insonlar erkin kamol topa-digan, o'z iqtidori, iste'dodi va qobiliyatini bemaol namoyon etadigan jamiyatdir. Unda fuqarolarning siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va shaxsiy huquqlari ta'minlanadi hamda kafolatlanadi. Bu jamiyatda insonlar va ularning uyushmalari o'rtasidagi gorizontaal munosabat tizimi keng rivoj topadi. Fuqarolik jamiyati hayot tarzining mazmuni shaxs siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi, tadbirkorlik erkinligi kafolatlanganligi va barcha sohalarida o'zini o'zi boshqarish tizimi qaror topganligi, ular o'rtasidagi munosabatlar rivoj topganligi bilan tavsiflanadi.

Shunday qilib, xulosa qilib aytganda O'zbekistonning zamonaviy taraqqiyoti konstitutsiyaviy tuzumning barqarorligiga asoslanadi. Konstitutsiyamizni e'zozlash, uning qoida, qadriyat va talablariga rioya etish, uni qat'iy muhofaza qilish mamlakatimiz har bir fuqarosining muqaddas burchi bo'lmog'i lozim. Konstitutsiyaga ixtiyoriy amal qilar ekanmiz, demak, biz jamiyatimiz va davlatimiz ravnaqiga, uning farovon istiqboliga, O'zbekiston kelgusida buyuk davlat bo'lishiga, yurtimizda adolatli, insonparvar jamiyat barpo etilishiga xizmat qilgan bo'lamiz.

Иноязычная образования в подготовке инженеров

Имомов *Инъомиддин*
Абдулхамидович,
Старший *преподаватель*
Ферганского *политехнического*
института,

В настоящее время в неязыковых вузах утверждены: предмет, учебные материалы и методика обучения иностранным языкам студентов, приобретающих различные и важные для народного хозяйства специальности. Однако в дискуссиях и с учетом практики преподавания по-прежнему активно обсуждаются два подхода.

Согласно первому подходу, предлагается обучать владению иностранным языком во всех их функциях устной и письменной речи. Поставлена весьма неопределенная цель: обучать тому, чтобы будущий специалист народного хозяйства не только читал и переводил, но говорил и писал на изучаемом языке, что на практике оказывается совершенно невозможным из-за его недостаточной подготовки в средней школе, а так же в значительной степени из-за небольшого числа часов, отводимых иностранным языкам в вузе.

Согласно второму подходу, предлагается обучать студентов владению иностранным языком не в целом, а в той их части и в том объеме, которые потребуются им в их практической деятельности по специальности. В этом случае иностранные языки становятся мощным средством становления будущего специалиста народного хозяйства, т.к. основная цель – обучать студентов так, чтобы они понимали и переводили научно-техническую литературу и документацию и смогли бы вести беседу по специальности со своими зарубежными коллегами. При втором подходе наиболее реально и научно обоснованно обсуждаются и утверждаются в практике преподавания как дифференциация задач, материалов и методики обучения, так и его интенсификация.

Неязыковым вузам следует давно придать значимость иностранным языкам в пределах обучаемой специальности, включив их равноценной частью триады: науки социально-экономического цикла – специальные дисциплины – иностранные языки. Это привело бы к кардинальным нововведениям: включению иностранных языков в госэкзамены, привлечению научной информации, почерпнутой непосредственно из зарубежных научных журналов и другой специальной литературы, при написании курсовых и дипломных проектов – к написанию итога-резюме на изучаемом языке и т.п. Поэтому следует перенести обязательное изучение иностранных языков на старшие курсы, оставив на младших курсах лишь факультативы, призванные активизировать владение лексикой и грамматикой изучаемого языка и разговорные навыки, приобретенные студентами в школе.

Поэтому основным содержанием обучения иностранным языкам должны стать: формирование умений и навыков понимания и перевода **текстов по специальности (75 % всего учебного времени)**, а также умение вести беседу с зарубежным специалистом (остальные 25 % учебного времени). Это вполне возможно, если иностранный язык в школе будет поставлен в один ряд с предметами будущей специальности школьников и будет восстановлен вступительный экзамен по иностранному языку в вузы.

Что касается обучения умениям и навыкам вести беседу с зарубежным специалистом на ту или иную тему, то их следует прививать студентам в ходе обсуждения научных текстов по специальности. По этим причинам необходимо пересмотреть и учебники. Во-первых, строго их дифференцировать по трем основным типам неязыковых вузов: гуманитарно-педагогическим, вузам с факультетами математики, физики, химии и других естественных наук и инженерно-строительным вузам. Во-вторых, учебники должны составляться на базе иноязычных текстов, содержащих, соответственно, учебно-педагогические и научно-технические достижения страны изучаемого языка.

Надуманый спор лириков и физиков о несовместимости сфер их действия, в особенности познавательно-практической деятельности специалистов-негуманитариев, подтверждает, что успешно и творчески трудятся только те из них, кто хорошо знает художественную литературу или увлекается искусствами, любит музыку или занимается иностранными языками, т.е. обладает определенным объемом гуманитарных знаний и культуры. Как показывает практика, для них это не дань какой-либо моде, а совершенно необходимый компонент продуктивного творческого мышления. Дело, вероятно, в том, что правое полушарие мозга ведает не только эмоциональной сферой человека, но и является творческим началом. Поэтому не случайно на многих международных конгрессах и конференциях говорят о необходимости гуманитарного образования и для научно-технических кадров. В практике без этого гуманитарного образования инженерно-технические работники встречают большие трудности при оформлении научных работ, при описании технических процессов и документации, а переводчики, в свою очередь, с большим трудом справляются с составленными текстами.

Таким компонентом мог бы служить небольшой спецкурс по научно-техническому переводу, т.к. практикой межъязыковой коммуникации доказано, что специалисты, даже не очень хорошо владеющие языком партнера, в вопросах своей специальности добиваются намного большего взаимного понимания, чем это удастся им с помощью переводчиков-филологов, которые при всем их усердии никогда не достигают научной компетенции, необходимой для общения специалистов. Это в большей степени относится и к переводу.

Поэтому студентов неязыковых вузов целесообразно обучать основам перевода научно-технической литературы и документации (после факультативов) в рамках спецкурса.

Etuk ma'naviyatlilik mezoni

*Qodirxonov Nuriddin,
Nam DU 3-kurs talabasi*

Milliy mustaqillik – xalqimizda, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh barkamol avlodimizda vatanparvarlik tuyg'ularining tiklanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Vatanparvarlik – Vatanning ozodligi va obodligi, uning sarhadlari dahlsizligi, mustaqilligining himoyasi yo'lida fidoyilik ko'rsatib yashash, ona xalqining or-nomusi, shon-sharafi, baxtu saodati uchun kuch-g'ayrati, bilim va tajribasi, butun hayotini bahsh etishdek dunyodagi eng muqaddas va olijanob faoliyatni anglatadigan tushuncha vatanparvarlik nihoyatda serqirra tushuncha bo'lib, tarixiy, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy taraqqiyot jarayonida doimo takomillashaib, yangicha ma'no-mazmun bilan boyib, rivojlanib boradi. Vatan manfaati, qadr-qimmat, taqdiri, istiqboli, ona yurtga muhabbat tuyg'usi qancha chuqur anglansa, vatan tuyg'usi shuncha yuksak bo'ladi. Tarixiy, ijtimoiy siyosiy, ma'naviy taraqqiyotning turli bosqichlarida vatanparvarlikning yangi-yangi qirralari namoyon bo'lib boradi. Haqiqiy vatanparvarlik Vatanga, ona zaminga, o'z xalqiga muhabbat bilan yashash, uning istiqboli, manfaati yo'lida tinimsiz mehnat qilish hamda kurashish zarurati tug'ilganda jonini fido qilishni nazarda tutadi. Har jabhada Vatanimiz erishayotgan muvaffaqitlardan quvonish, og'ir kunlarida uning uchun qayg'urish, o'z yurti bilan g'ururlanish, uning har bir qarich yeri, har bir g'isht va g'iyohiga, qadimiy va zamonaviy obidalari, ilm-fan va san'atdagi yutuqlarini ko'z qorachig'idek asrab-avaylash – bularning barchasi vatanparvarlikdir.

Kelajagimiz poydevorlari bo'lgan yoshlarimizni, o'sib-ulg'ayib, kamol topayotgan farzandlarimizni aqlan kuchli, sog'lom fikrli, jismonan baquvvat va barkamol insonlar qilib tarbiyalashda xar birimiz mas'ul ekanligimizni his etgan holda harakat qilish muqaddas burchimiz ekanligini doimo yodda tutishimiz kerak. Bunda albatta farzandlarimiz ongida go'daklik davridan boshlab xar bir o'tayotgan vaqtini g'animat bilib, qadriga yetishlik, bo'sh vaqtdan mazmunli va maqsadli foydalanish kabi tushunchalarni shakllantirishimiz lozim. Bunday murakkab va muhim vazifani bajarishda har birimiz hamjihat bo'lgan xolda birdamlikda harakat qilsak, bu harakat kelajakda albatta o'z mevasini beradi.

Respublika kollejlari, litseylarida ta'lim olayotgan talabalarga odobnomadan, ma'naviyat asoslaridan, etikadan zaruriy bilimlarning berilayotganligi kelajakda qurilayotgan adolatli jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri ekanligidan dalolat bermoqda. Buning boisi shundaki, kelajak adolatli jamiyatning merosxo'ri bo'lgan yoshlar bilim yurtlarida o'z kasbining ustasi bo'lib yetishishlari bilan bir qatorda, umuminsoniy axloqiy qadriyatlar, ota-bobolarimizning axloq, odob haqidagi udumlari, intellektual-

ma'naviy dunyosi to'g'risida tasavvurga, tushunchaga ega bo'lgan barkamol kishilarni tarbiyalab voyaga yetkazishni zamon taqozo etmoqda. Shuning uchun ham yoshlikdan axloq-odob ko'nikmalari hosil etib borilsa, adolatparvar, insonparvar ijtimoiy hayotni barpo qilish jonkuyarlari, fidoyilari yetishib chiqishi mumkin bo'ladi.

Ma'naviy-madaniy saviyasi past bo'lgan jamiyatda adolat tantanasi haqida orzu qilib bo'lmaydi. Biz barpo etayotgan fuqarolik jamiyatida adolat, ma'naviyat, xaqiqat va insonparvarlik g'oyalari ustivorlik qilishi lozim. Shunday ekan, mamlakatimizda adolat ijtimoiy hayotning barcha sohalarida tantana qilishi uchun hamma imkoniyatlar, vositalar, odamlarning aqliy-jismoniy qobiliyatlarini safarbar etish eng dolzarb muammolardan biridir. Tabiiyki, bunday ijtimoiy-ma'naviy jarayonlarni o'rganib borish va tadqiq etish nafaqat ilmiy-nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir.

Bugun biz tarixiy bir davrda – xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar qo'yib, tinch-osoyishta hayot kechirayotgan, avvalambor o'z kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lida ulkan natijalarni qo'lg'i kiritayotgan bir zamonda yashamoqdamiz.

Biz o'z taqdirimizni o'z qo'limizga olib, azaliy qadriyatlarimizga suyanib, shu bilan birga, taraqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda, mana shunday olijanob intilishlar bilan yashayotganimiz, xalqimiz asrlar davomida orziqib kutgan ozod, erkin va farovon hayotni barpo etayotganimiz, bu yo'lda erishayotgan yutuqlarimizni xalqaro hamjamiyat tan olgani – bunday imkoniyatlarning barchasini aynan mustaqillik berganini bugun hammamiz chuqur anglaymiz. Ana shu xaqiqatni xalqimiz har tomonlama to'g'ri tushunib, tanlagan taraqqiyot yo'limizni ongli ravishda qabul qilgani va qo'llab-quvvatlayotgani oldimizga qo'ygan maqsadlarga erishishning asosiy manbai va garovi ekanini hayotning o'zi tasdiqlamoqda.

Translation of Navoi's works into English

G'affurova Dilafruz Vaydulla qizi

NamDU, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi

As is known to all, the popularity of certain country has been enlarged by certain great people for many centuries. It has been done the same in Uzbekistan too. There is no doubt that one of them is Alisher Navoi. One of the greatest sources for all who seek the richness of human life and activity are those rare poets like Navoi who passionately live out what they so eloquently share with the rest of us in words. Navoi dedicated his whole life to finding and creatively revealing life's meaning and beauty not only with words but with his life. A garden is pronounced good or bad by the fruit it produces. We can trust what Navoi tells us because he shares from the experience and learning of his own difficult godly life. He does not just say what sounds good, but what has been true and helpful for his own life. And where he is unsure, he tells his reader that

he is still searching and begs God's forgiveness for anything wrong he might have said. Such vulnerable humbleness in a great poet and leader is inspiring²¹. The art of poets like Navoi has a powerful way of working, especially in developing nations. Art transforms people's hearts and minds. It is in art that people's hearts and tongues are connected. Without the artist, society will not progress as it should. However, with one line from an artist positive changes can begin to take place. We need to stop separating the spiritual from the material, the heavenly from the earthly, the seen from the unseen. To address this sort of reductionism requires poets. We need artists to help transform our nations.

I found that there a lot of issues that must be researched in the field of translation. After doing research I realized that a translator must not only just translate a work, but also he must pay attention to the personages' speech in translation as an important factor.

Embodying personages' features in speech is one of the most complicated factors in translation. It requires a translator to pay attention every single unit in personages' speech and show them in translation for readers. Let's say a translator is translating a novel about one tribe. A translator may just translate personages' speech as an ordinary way, but he or she can not show in which way, such as in which dialect, heroes speaks in the aforementioned novel. In terms of translation this target factor is really necessary to be shown as it is, otherwise readers have wrong ideas about personages' speech. Nobody could imagine a simple country man is embodied speaking in the dialect of an assertive man from a city. As it can not be imagined, personages' speech in translation must not be given with other's speech. What I mean is that every image has his/her own way of speaking even in one language, let alone translation. Personages in a work use different kinds of dialects and the ways of speaking. Again one example is needed: a salesman speaks in rather different way contrasting with a teacher, or a scholar uses different words as a sportsman does it while expressing the same person or thing. That's why this issue is found really important²².

Translation is an art of transmitting ideas, opinions, culture, and traditions from one language to another. Everyday we watch different foreign films, programs, cartoons and read newspapers, magazines, books. These are the sources from which we get different information and news. There are special people translators whom we consider as the "Bridge" between two nations; they connect different people, cultures, languages, traditions and hearts. Translator is an Artist, he shows the beauty of some work, recreate the original work and that is a real Art.

Here we must mention about talented translator from Canada Gary Dyck²³. He is the first Eastern translator who translated Alisher Navoi's work "Lison ut taysr" in to the English Language as "The language of the birds". Gary Dyck has

²¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 декабрдаги "Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-1875-сон қарори.

²² Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. Т., Ўзбекистон-2011, 440-бет.

²³ Alisher Navoi. Complete Works in 20 Volumes 1-18. Tashkent. 1987-2002,pp 90-91

been living in Tashkent since 2000. He is from Canada, but he studied in London, 'Global Studies' which includes a certificate in Translation Research from the University College of London. In the near future he is going to get his doctorate from Oxford University. He is interested in reading, mysticism (including Sufism), being close to God, and having good conversations with friends. That is why he enjoys translating Navoi into English. He is one of the few English people who have been able to read Navoi and enjoy his beautiful form and meaning.

As a translator who appreciates and believes in Uzbek culture he tried to draw out of Navoi's text which promotes Central Asian culture for the Western and makes subtle which would confirm negative Western stereotypes. As a literary translator, translation studies have challenged him to establish a solid general translation method and methodology. However, each literary work and writer is unique. The first purpose of Garry was to become familiar with Navoi's life and works and how comparable poets of his era had been translated. The translator sought to make the Middle Ages story come alive in the English language in its own unique way. I think Garry Dyck did a great job. This is the biggest contribution to the Uzbek classical literature. We may consider "The language of the birds" as a historical, literary source.

Besides these, several scientist and linguists' work such as E.Subtelny²⁴, R.Curella²⁵, R.Devereaux²⁶, A.Prokhorov²⁷, A.Sirri²⁸, B.Levend²⁹, B.Hoberman³⁰ were used while having this research.

Navoi took one of the honest place among classics of world literature. He is named as their teacher by most poets and admired by his immortal creation. He devoted all his activity and a deep humanistic creation to serving in the sake of people, flourishing of the science, art and literature. He was a wise counselor and mentor who taught a whole plead personalities of culture dated XV-XVI centuries. The less evaluative the text is, the less need there will be for its structure to be modified in translation. Conversely, the more evaluative the text is, the more scope there may be for modification. The less culture-bound (treaties, declarations, resolutions, and other similar documents) a text is, the less need there will be for its structure to be modified in translation. Conversely, the more culture-bound a text is, the more scope there may be for modification. There are numerous examples in both English and Uzbek that exhibit historical elements deeply rooted in the languages. Idioms and legends always provide ready support in this respect. Once an idiom or fixed expressions has been recognized, we need to decide how to translate it into the target language.

²⁴ E. Subtelny: "Ali Shīr Navā'ī. Encyclopaedia of Islam. Edited by: G. Kramer, D. Matringe, J. Nawas, I. Rowson. Brill Online, 2013, pp 34-35

²⁵ Alisher Navoi. Complete Works in 20 Volumes 1–18. Tashkent. 1987–2002, pp 93-96

²⁶ Ali Shir Navoi Muhakamat al-lughatain tr. & ed. Robert Devereaux (Leiden: Brill) 1966, p 45-47

²⁷ A. M. Prokhorov, ed. (1997). "Navoi, Nizamiddin Mir Alisher". Great Encyclopedic Dictionary (in Russian) (2nd: a b c d Robert McHenry, ed. (1993) pp34-35

²⁸ Levend, Ağah Sirri (1965–1968), Ali Şir Nevai, Ankara, p11

²⁹ Levend, Ağah Sirri (1965–1968), Ali Şir Nevai, Ankara, p15

³⁰ Hoberman, Barty (January–February 1985). "Chaucer of the Turks" Saudi Aramco World pp 24–27

Navoi's world view and creative work are not devoid of ideological contradictions and social illusions. But the strength of Navoi's works lies in his humanism and democratic tendencies and in his affirmation of man's dignity and his right to happiness. Navoi's works had great significance for the development of tendencies of progressive romanticism in Eastern literatures.

The greatest humanist, a fighter against human evils. Alisher Navoi raised in his ghazals and poems of the age-old philosophical questions of government, morality, love and friendship, confirmed the ideals of justice and purity of the current at all times. And so it works endure through the ages.

Navoi's several works were translated into English. Translators face up to particular difficulties in each genre. Most of the can manage to solve this problem.

- Gazal is not a traditional genre for English literature. Even there is not rhymic way (a-a,b-a,g-a) which is peculiar to gazal genre. Gazal belongs to lyric poet. It is known that the object of this genre is to reveal person's temporary feelings. In each line of it lyric hero reveals his own attitude to events which are happening. Gazal's show lyric hero's inner world and feelings. Therefore, every translation of gazal may cause to the change of meaning. For instance, if translator misses some sentences because of not finding the exact version in the English language. Another problem is in not understanding the real love which is given in gazals. Because in Oriental poetry the love to God is shown in poems. But Western translators often confuse them with love to human being. As a result in many cases the real meaning can be changed.

- In oriental poetry we can see the richness of vocabulary. Therefore in order to translate Navoi's works into English translator should learn the special features of our poetry.

- The significance of translations of Navoi's works is up to translators' understanding of poet's works. Because without understanding his works fluently, we can not manage the good translation. But it must be mentioned that the first steps were put in translating Navoi's works without using intermediary language. Our next task is to create new, more perfect translations without above mentioned mistakes by analyzing present translations.

Профессионализмы в лингвистике русского языка

*Азимжонов Улугбек,
ТАТУ ф.ф. 2-курс талабаси*

В современном русском языке различается отдельный пласт слов, которые называют понятия, относящиеся к различным сферам трудовой деятельности человека, и не являются общеупотребительными. Их называют в лингвистике специальной лексикой. Специальные слова и словосочетания используются в устной и письменной речи людьми,

объединенными каким-либо родом производственной деятельности: физиками, геологами, врачами и т. д. Слова, которые находятся в употреблении у людей одной профессии, могут быть непонятны остальным членам общества, т. е. эти слова не входят в состав общепотребительной лексики. А поэтому большая их часть отсутствует в толковых словарях литературного языка. К специальной лексике слово может относиться «целиком», то есть во всем объеме своих значений. Например: «Опока» 1. В литейном производстве ящик, рама, в которой заключена земляная форма для литья (тех.). 2. Плотная глина, содержащая в себе кремнезем (геол.)

Принадлежность слов к особой сфере употребления легко установить, если их звуковой (и графический) «облик» отличается от знакомых слов. Таковы, прежде всего, слова иностранного происхождения: «лягер», «обтюраторный», «кантилена». Специальные слова, созданные на основе русских (или давно освоенных в русском языке) слов, могут быть «непривычны» по своему морфологическому составу. Помимо слов, которые входят в специальную лексику всеми своими значениями, к ней принадлежат слова, часть значений которых являются общепотребительными, а одно или несколько используется в профессиональной сфере. Пр.: «Барабан» ударный инструмент в виде цилиндра, обтянутого кожей (общ.); цилиндрическая или многогранная часть здания, поддерживающая купол (арх.); полный цилиндр в различных машинах и механизмах (тех.); внутренняя полость среднего уха (анат.). Специальные слова и словосочетания могут быть омонимичны общепотребительным. Пр.: «алгебра» отдел математики и «алгебра» математический предмет, обладающий специальными свойствами. Источниками специальной лексики в русском языке являются иностранные языки, а также интернациональные элементы латиногреческого происхождения, из которых создаются новые слова. Из слов русского языка и их сочетаний образуются все виды специальной лексики.

Основными способами образования специальной лексики являются:

1. Семантический способ заключается в переосмыслении общепотребительных или специальных слов при введении их в новую профессиональную языковую сферу. Например, «замок» орудия «замок на двери».

2. Способом словопроизводства создаются термины, некоторые виды профессионализмов, жаргонизмов и профессионально-конструктивных элементов, принадлежащим к различным частям речи. Прим.: «кошельковый» (кошель); «досылающий» (досылать); «паровать» (пар); «концертно» (концерт).

3. Способом словосложения образуются главным образом, термины и профессионализмы существительные и прилагательные: «световод», «многожестие», «альфа-частица».

4. В специальной лексике, образованной способом словосочетания наиболее часто встречаются сочетания слов посредством согласования и

управления. Способом согласования образуются термины, состоящие из существительных и прилагательных: «кулисный пар», «мертвый сектор».

В подавляющем своем большинстве профессионализмами являются либо слова русского происхождения, либо иноязычные слова, вошедшие в общелитературное употребление. В устной профессиональной речи они дублируют чаще всего заимствованные термины. Напр.: «перелом» «фактура», «отрезать» - «ампутировать». В связи с этим среди профессионализмов много сложных и сложносокращенных слов: «запчасть», «медпрепарат». Большинство профессионализмов являются метафорами общеупотребительных слов; в связи с чем, часть из них сохранила эмоциональные и экспрессивные оттенки. Образность, выразительность, эмоциональность отличают профессионализмы от всегда нейтральных терминов и словосочетаний официального характера. Например, «литературщина» и «литературные качества».

Профессионализмы как языковой факт действительности признаются всеми лингвистами. Однако в науке нет однозначного понимания значения термина «профессионализм», нет единого взгляда на его место в системе национального языка: профессионализмы не рассматриваются ни в стилевой структуре литературного языка, ни в разновидностях нелитературной речи. Этот огромный пласт лексики исследован незначительно, хотя представляет собой ценнейший материал для различных аспектов лингвистических изысканий.

Axborot xuruji – xavflarning xavflisi

Sarvinoz Yuldasheva

Filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi

3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: A.Qambarov

Bugungi kunda axborot bilan bog'liq bir nechta jarayonlar mavjud bo'lib, ular orasida axborot olamida axborot xurujlari o'zining muhim salbiy xususiyatlari bilan boshqalaridan ajralib turadi.

Avvalombor, xuruj so'zining izohli lug'atda keltirilgan mazmuniga e'tibor qiladigan bo'lsak, birinchidan, olg'a chiqish, o'tlanish, so'zga chiqish; ikkinchidan, ko'chma ma'noda issiq, sovuq, shamol, yomg'ir, o't, suv kabi tabiat kuchlarining hammasi, avjiga chiqishi, kuchayishi; uchinchidan, kasallikning kuchayishi: to'rtinchidan, biror salbiy narsaga berilib ketish, ruju qo'yish singari bir nechta ta'riflarni ko'ramiz.³¹

Bulardan, aynan, 2-ma'noni axborot omiliga tatbiq qilamiz. Shundagina axborot xuruji tushunchasi lisoniy mohiyat kasb etadi. Atamaning mazmuniga e'tibor qaratsak, avvalo, axborot xuruji deganda biz shaxs dunyoqarashiga, jamiyat barqarorligiga, davlat tinchligiga, jamoatchilik fikrini chalg'itishga va oxir oqibatda mamlakatning ma'naviy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy yuksalishiga

³¹ O'zbek tilining izohli lug'ati.4-jild."O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". Davlat ilmiy nashriyoti. 2006. 427-bet.

ta'sir etuvchi tahdidlar majmuini angalaymiz. Albatta, loqaydlik natijasida axborot xurujlari ta'siriga berilish go'yoki tuzalmas "kasallikka" yo'liqishdir. Buning uchun shaxsda mafkuraviy immunitet yuksak darajada shakllangan bo'lishi joiz. Buning uchun esa: "G'oyaga qarshi g'oya, fikrga qarshi fikr, jaholatga qarshi ma'rifati bilan kurashish darkor".

O'zbekistonimizning birinchi Prezidenti Islom Karimov aytganlaridek: "...ikkinchidan, muhim jihati shundaki, yurtimiz hayotiga doir ayrim noxolis, tor doiradagi manfaatlardan kelib chiqib tarqatilayotgan ma'lumotlarga javoban axborotlarni global miqyosda targ'ib-tashviq etish, tabiiyki, axborot xurujlariga qarshi o'ziga xos qalqon vazifasini bajaradi. bu esa turli geosiyosiy manfaatlar doirasidagi axborot xurujlari ta'sirini kamaytirish va milliy axborot makoni xavfsizligi ta'minlanishining muhim sharti hisoblanadi".³²

Darhaqiqat, hayot qonuniyati shundan iboratki, har doim ezgulik va yovuzlik, tiriklik va o'lim, kun va tun, jaholat va ma'rifati kurashi mavjud. Shunday ekan, axborot xurujiga qarshi "axborot iste'moli madaniyati" yoxud "axborot immuniteti" singari axboriy birliklar mavjud. Davrlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, hech qachon yomonlik mutlaq g'alaba qilgan emas.

Eng muhimi shundaki, axborot iste'moli madaniyatiga ega bo'lgan jamiyatning har bir a'zosi o'zi uchun qilinayotgan har qanday psixologik axboriy tahdidlarga yengilmaydi, ular ta'siriga berilmaydi. Bugungi erkin fikr uchun erkinlik imkoni berilgan erksevar elimizda davr talabi ham shu.

Axborot xurujlariga berilmaslik, ularga qarshi tura olish uchun loqayd bo'lmaslik, o'z qat'iy pozitsiyasiga ega bo'lish hamda o'z fikrini himoyalay olish, har bir xurujga o'z vaqtida javob qaytarish ko'nikmasini shakllantirish zarur.

Jamiyatimizning har bir yuksak ma'naviyatli, madaniyatli vakili yoxud vakilasi mana shunday immunitetni hosil qilib, shu ko'nikmani o'zida shakllantira olsagina, yolg'on axborot tarqatish, ijtimoiy ongni manipulatsiya qilish, milliy ma'naviyatimizni yemirib tashlash, yetti yot begona ma'naviy qadriyatlarni singdirish, xalqning tarixiy xotirasini buzish va o'zgartirish, kiberterrorizm kabi axborot xurujlari hech qachon yaqinlasha olmaydi.

Bu xurujlar orasida hozirgi kunda global ahamiyat kasb etayotgan kiberterrorizm bu – virus tarqatish, internetda noqonuniy boylik orttirish, kibermanyakchilik, turli xil kiberjinoyatlar, eng afuslanarlisi, turli bo'xton va uydirmalar tarqatish orqali biror mamlakatni yoxud shaxsni obro'sizlantirishdir. Butun dunyo miqyosida bugungi kunda kiberterrorizmni bartaraf etish choralari ko'rilmogda.

Axborot xurujning asosiy qismlari psixologik operatsiyalar — axborotdan fuqarolarga ta'sir etishda foydalanish, elektron xuruj — aniq ma'lumotlarni olish imkonini bermaydigan vosita, dezinformatsiya — dushmanga soxta axborot berish, fizik buzilish — axborotning tizim elementlariga ta'sir etishiga erishish, ochiq axboriy xurujlar — axborotni ko'zga ko'rinmaydigan o'zgartirishlarsiz buzish kabi xavfli elementlardan iborat.

³² Karimov I. "Demokratik o'zgarishlar – jamiyatimiz yangilanishi asosi. Diplomatiya korpusi rahbarlari, xalqaro tashkilotlar va OAV vakillari bilan uchrashuvda so'zlangan nutq. 1996.

Mana shunday axborot xurujlarining g'arazli maqsadlari faqat bitta: o'z axborot funksiyalari va resurslarini himoyalagan holda axborot muhitini nazoratga olish. Albatta, bunday maqsadlarning intihosi albatta ayanchli. Urinishlar befoyda.

Xalqimizda: " O'zingga ehtiyot bo'l, qo'shningni o'g'ri tutma", - degan naql bor. Yoki xavfga duchor bo'lmasdan avval uning oldini olgan yaxshi. Shunday ekan, axborot hujumlariga duch kelmaslik uchun nazorat qilinayotgan axborotlardan foydalanish zarur. Shundagina xavflarning xavflisi bo'lmish axborot xurujlari ta'siriga tushishning oldi olinadi. Zero, yurt tinchligiga xavf soluvchi har qanday kuch, xoh u inson, xoh u jarayon bo'lsin jamiyat a'zolari uchun birinchi galdagi bartaraf etiladigan vazifadir.

Axloqiy meros haqida

Nilufar Imomberdiyeva,

Namangan shahar 27-maktab o'qituvchisi

Ajdodlarimizning tarixi, urf-odatlari va ulkan ma'naviy meroslarini o'rganish yoshlarimizda milliy g'urur va faxrlanish tuyg'ularini uyg'otadi. Vatanimizning mustaqilligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bugungi kunda mamlakatimiz yoshlarining katta qismini qamrab olgan soha o'rta maxsus, kasb-hunar, va oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni oqilona va maqsadga muvofiq tashkil etish umumdavlat siyosati miqyosidagi vazifadir. Shu boisdan respublikamiz Prezidenti, hukumatimiz bu sohaga alohida e'tibor bilan qaramoqda. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ning qabul qilinishi buning yorqin misoli bo'lib, unda shunday satrlar bor: "Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxs-fuqaroni shakllantirishni nazarda tutadi". "Ta'lim to'g'risida" gi Qonunda ham yosh avlodning ma'naviy-ma'rifiy va madaniy tarbiyasiga alohida e'tibor berilgan. Bu hujjatlardan ko'zda tutilgan maqsad bozor iqtisodiyoti davrining murakkab kechuvchi jarayonlari yoshlarning ma'naviy-ma'rifiy va madaniy tarbiyasiga ko'rsatadigan turlicha ta'sirning oldini olishdir.

O'quvchi-talabalarga puxta, zamon talablari darajasida bilim berish barobarida, ularda ona-Vatanga sadoqat, mustaqilligimizga, tariximizga hurmat, milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash tuyg'ularini tarbiyalash hamda milliy istiqlol mafkurasini ularning ongiga singdirishdir. Bularni amalga oshirish, ya'ni o'quvchi-talabalarga ma'naviy-ma'rifiy tarbiya berish, o'quvchi-talabalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar, o'tkaziladigan tadbirlar rejasining (ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha rektor yoki direktor muovining yillik ish rejasini) tuzilishiga, mazmuniga bog'liq. Chunonchi, rejadagi g'oyaviy-siyosiy va mafkuraviy tarbiya, huquqiy tarbiya, ekologik tarbiya, nafosat tarbiyasi, mehnat va kasb tanlash tarbiyasi, voyaga yetmaganlar bilan ishlash, diniy ekstremizm va terrorchilikka nisbatan o'quvchilarda ogohlik va hushyorlikni tarbiyalash, giyohvandlik va uning oldini olish, jismoniy tarbiya va sport, oilaviy, ekologik,

Jinsiy tarbiya kabi handlarda o'quvchi kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan ma'naviy – ma'rifiy jihatdan tarbiya berish vazifasining mazmun va shakllari o'z ifodasini topadi.

Jamiyat taraqqiyotining muhim mezonlaridan biri - uning axloqiy jihatdan yetukligidir. Axloqiy yetuklikning ko'rsatkichlari jamiyatning axloqiy birlikka erishganligida, odamlarning hayotiy faoliyatida axloqiy asoslarning o'sib borishida, ijtimoiy hayotning boshqa soxalari bilan o'zaro axloqiy munosabatlarning yangi yo'nalishlarining vujudga kelishida jamiyat hayotidagi voqea va xodisalarni axloqiy jihatdan baholashning o'rni va rolining ortib borishida, axloqiy bilimlar saviyasining yuksalishida va boshqalarda namoyon bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, insonning axloqiy qadriyatlarini faqat alohida shaxslarning hayotiy faoliyati bilangina emas, balki jamiyat hayotining tub ildizlari bilan uzviy bog'liqlikdadir. Inson – o'zining butun borlig'ini noyob qadriyatlar, burch va noyob iste'dod asosida yashagandagina shaxs sifatida namoyon bo'ladi³. Bu o'rinda axloq barcha ijtimoiy ong shakllari doirasida eng muhim o'rin egallaydi. Axloq jamiyat taraqqiyotiga faol ta'sir ko'rsatadi. kishilarning ishlab chiqarishdagi, ma'naviy-madaniy hayotdagi, turmush tarzidagi, barcha-barcha soxalardagi faoliyatida bevosita ishtirok etadi. Qolaversa, faylasuflar ta'kidlaganidek, axloq inson mohiyatining oliy mezoni, hayotiy faoliyatini insoniylik bilan bog'lovchi kuch.

Jamiyatning iqtisodiy va ma'naviy rivojlanish darajasi axloqda o'z ifodasini topadi. Ana shunga asoslanib, axloqning ijtimoiy hayotda, kishilararo munosabatda paydo bo'lishi bevosita inson zotining shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan xodisa deb qarashimiz lozim. Axloq o'z navbatida tarixiy taraqqiyotda doimo ilgari lab boradigan jarayon bilan uzviy bog'liq bo'lib, ijtimoiy taraqqiyotning ibtidoiy shaklidan tortib, eng yuksak bosqich sari rivojlana boradi.

Axloqiy ravnaqning o'ziga xos xususiyati shundaki, axloqning olg'a qarab yuksalishi xalq ommasining tarixi, ularning mehnati va kurashi bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Har bir ijtimoiy tuzum ajdodlar tomonidan yaratilgan barcha boyliklar zamini asosida o'zining ma'naviy, axloqiy qadriyatlarini yaratadi va ravnaq toptiradi. Jamiyatning ma'naviy va axloqiy ravnaqi uning moddiy hayot sharoiti orqali belgilanadi. U ijtimoiy taraqqiyotning har bir bosqichida o'ziga xos shakl va mazmunga bog'liqdir. Bunda asosiy o'rinni mehnat egallaydi. Mehnat inson hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan barcha ehtiyojni qondiruvchi vosita sifatidagi rolidan tashqari uning ijtimoiy munosabat va ijtimoiy axloqiy ongining rivojlanishida ham alohida o'ringa ega. Ana shunday xususiyatga ega bo'lgan mehnat insonning maqsadga muvofiq yo'naltirilgan faoliyatidir.

³ Каранг: Философия истории. -М., Наука 1999. С. 135.

Mustahkam oila va uning jamiyatda tutgan o'рни

*D.A. Raximboyeva
f.f.n., dotsent*

Ma'lumki, oila jamiyatning kichik bir bo'lagi, lekin muhim bo'lagidir. Mustaqil yurtimiz kundan kunga chiroy ochib o'zligini namoyon etib, dunyoga tanilmoqda. Bundan albatta, shu yurtda yashayotgan har bir fuqaro faxrlanadi. O'zbek millatining qator hususiyatlari, oilaviy urf-odatlar mavjud. Oilaga xos urf-odatlar, marosimlar va udumlarning mustahkam oila qurishidagi ahamiyati kattadir. Chunki inson oilada tug'iladi, kamol topadi va yana yangi oila quradi. Oilaning mustahkam, barqaror bo'lishiga hayotning, turmushning qiyinchiliklariga bardosh berilishiga, doimo yosh avlodga uqdirib, tushuntirib boriladi. Chunki mustahkam oila yaratish, uni saqlash, kamoliga yetkazish oson emasligini, oilaviy baxt qiyinchiliklarsiz, qurbonlarsiz, tasodifiy bir xolatda yuzaga keladigan xodisa emas. Shuning uchun ham oilada farzand dunyoga kelganidan boshlab, uning jismoniy, ma'naviy, ruxiy tarbiyasiga jiddiy e'tibor beriladi. O'zbek oilasi ham o'zining uzoq tarixiga ega. O'zbek oilasiga xos bo'lgan go'zal milliy, ahloqiy tarbiya Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" va "Mexrobdan chayon" romanlarida o'z ifodasini topgan. Oilaviy urf-odatlar o'zining mazmun-moxiyatiga ko'ra shu oilaning obro'yi, g'ururi, madaniyatining namoyon bo'lishidir. Oila va undagi ijtimoiy munosabatlar er-xotin, qaynona-kelin, qaynота-qaysingil kabi munosabatlar bilan bog'liqdir. Ana shu munosabatlar, sog'lom muxit asosidanamoyon bo'lsa, bu oilada tinchlik va baxt bo'lishi aniqdir.

Qaynona-kelin munosabatlari bu oiladagi asosiy masalalardan, muammolardan biridir. Qaynona kelinga shu muxitning qoidalarini, shartlarini, tartiblarini o'rgatadi va uning bajarilishini nazorat qiladi. Kelin esa yangi xonadonni endi o'zining haqiqiy uyi, oilasi deb qabul qilmog'i lozimdir. Lekin bu jarayon uchun vaqt, sabr-qanoat talab qilinadi. Shu xolat amalga oshguncha qaynona kelinga mexr berib, asta-sekinlik bilan shu oilaga kirishib borishiga erishmog'i kerak. Bu masala yangi oilaning qaror topishi, barqaror va mustahkam bo'lishida muxim omil xisoblanadi. Shuning uchun xam yosh oilaning ildiz otib ketishida kattalarning, dono qaynonaning, bag'rikeng qaynotaning o'рни kattadir.

Avlod-ajdodlarimiz bejizga shu masalaga oid xikmatli so'zlarni qoldirmaganlar. Oilada er-xotin munosabati muhim ahamiyatga ega. Er oilaning qo'rgoni bo'lsa, xotin shu qo'rg'onni yoritguvchi nurdir. Ular o'rtasidagi na'muna bo'la oladigan munosabatlar, shu oilada sog'lom iqlimni yuzaga keltiradi. Oilada voyaga yetayotgan farzandlar oilada o'z aksini ko'zguda ko'rgandek bo'ladi. Shuning uchun xam ota-ona ma'rifatli, bilimli, farzandlarini tushuna oladigan, to'g'ri yo'l ko'rsata oladigan jixatlarga ega bo'lmog'i lozim. Chunki qizlar onalariga taqlid qilganiday, o'g'illar otalariga taqlid qiladilar. Ba'zida ota-onalarning ayrim qusurli tomonlari xam farzandlar nigoxida to'g'ridek bo'lib ko'rinadi. Onaxonlarimiz, otaxonlarimiz uchun bizning

tinchligimiz, baxtimizdan ortiqroq ne'mat yo'q. Bejizga bo'lmasa kerak. qizining xulq-atvorini go'zal qilib tarbiyalagan ayol jannatidir deyilgan.

Nasihatlarga amal qilgan yoshlar albatta oilada xurmatga ega bo'ladilar. Otaxonlarimiz qiz uzatish paytida: "Ona qizim sen tug'ilgan uyingdan uchirma bo'lib, haqiqiy uyingga ketyapsan binobarin, boradigan uying seniki, sening ostonang, o'sha ostonani muqaddas bil xuddi ota – onangni muqaddas deb bilganingdek, o'sha uyda tosh bo'lib qotishing. chinor daraxti bo'lib unishing, o'sha uyni sadoqatli va kuchli muxofazakori bo'lishing shart"³³. Bunday nasixatlarni har bir ayol eshitgan. Lekin shularga amal qilganlar ham qilmaganlar xam bor. Yani muxitning qonunlariga amal qilmay. xurmat qilmay. o'zaro munosabatlarda terslik qilib, jaxl otini minganlar oilasini saqlab qololmaydi. Yangi kelin tushgan joyda saramjom sarishtalik, yelib yugurib xizmat qilish barcha oila-a'zolarini, qarindoshlar, qo'ni-qo'shnilarga xushro'y munosabati kelina mexrni oshiradi. Bunday qiz ota-onasiga raxmatlar olib keladi. Kamtarlik samimiylilik, xushfe'llilik uning libosi bo'ladi. Kaynona esa kelinning yaxshi tomonlarini tag'dirlab, bazi o'quvsizliklarini sabr-toqat bilan uning nafsoniyatiga tegmay o'z farzandidek mexr bilan tarbiyalab borishi lozim.

Demak qaynonalar ham qaynonalik ilmidan xabardor bo'lishi, toki oila mustaxkamlangunicha yosh kelin-kuyovlarga to'g'ri maslaxatlarni berishi, o'rtada yuzaga keladigan kamchiliklarni xolis, adolatli hal etmog'i lozim. Kelinni, qaynonajonlar ichingizda, uni o'z qizingiz qatori ko'ring. qizingiz birovning xasmi yaxshi yomon kuningizda kelin yoningizda bo'ladi. Bu shuning uchun-ki, "Uzoqdagi quyruqdan yaqindagi o'pka yaxshi"³⁴ degan gapdir. Oilaviy munosabatlarda yoshlarga o'rnak bo'lmoq uchun o'zingizni nazorat qilib turishingiz kerak bo'ladi. Chunki to'ylarda doimo qilingan duoda "Kuyov emas o'g'il, kelin emas qiz bo'lsin" deyishlari bejizga emas.

Baxtli, barqaror, mustahkam oilalar nafaqat shu oila egalarini, balki jamiyatning ham barqarorligidir. Davlatimiz, hukumatimiz farzand tarbiyasi, mustahkam, oila uchun qator qarorlar qabul qilmoqda. Bizlar ham shu talablarga munosib, yurti, oilasi, jamiyati, sha'ni uchun qaygurgan bunyodkor insonlarni, shu insonlarni tarbiyalayotgan mukammal oilalarni yaratmog'imiz lozim.

Ma'naviyat milliylik me'zonlari

Yuldasheva MahliyoXon Rahimovna

Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi

Ma'naviyat masalalari har doim millat muammolari, uning tarixi, buguni va kelajagi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Zero, ma'naviyat - inson ijodiy faoliyatining usullari, shakllari va yo'llari majmui bo'lib, u avloddan avlodga vorislik asosida uzatiladigan moddiy va ma'naviy boyliklarda jamlanadi, gavdalanadi.

³³ Самал А. "Қайнона масъулияти ва келин бурчи". Т.: Фан. Нашр- 9 бет

³⁴ Самал А. "Қайнона масъулияти ва келин бурчи". Т.: Фан. Нашр- 9 бет

Istiqloq xalqimizning ma'naviy uyg'onishi uchun to'la imkoniyat yaratdi. Milliy iftixordek ulug'vor va teran tuyg'uning paydo bo'lishi esa, ajdodlarimizdan meros qolgan bebaho madaniyatni bilish, qadrlash va yanada boyitish bilan bog'liqdir. Mana shunday ezgu tuyg'u va bunyodkor g'oyalar ongimiz va qalbimizdan joy olishi uchun halqimiz yaratgan betakror madaniyat va ma'naviyatni egallashimiz juda muhimdir. O'zbekiston Prezidenti Islom Karimov bu borada o'zining fikr mulohazalarini bildirib o'tdi. Chunonchi, bizning vatanimiz nafaqat Sharq, balki umumjahon sivilizatsiyasi beshiklaridan biri bo'lganini butun jahon e'tirof etadi. Bu qadimiy va tabarruk tuproqdan buyuk allomalar, fozilu fuzalolar, olimu-ulamolar, siyosatchilar, sarkardalar etishib chiqqan³⁵.

Vatanimizning kelajagi bo'lgan yosh avlodning ma'naviy olamini boy, har sohada barkamol qilib tarbiyalash uchun butun insoniyat necha ming yillar davomida yaratgan moddiy va ma'naviy madaniyat xazinalaridan bahramand etish, unda barcha xalqlarga hurmat, milliy iftixor, vatanparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini uyg'otish va shakllantirishdan iborat. Prezidentimiz ma'naviyatning jamiyat hayotidagi o'rniga baho berib shunday degan edi: "...Ma'naviy va axloqiy-ruhiy ko'tarilish bo'lgan vaziyatdagina olg'a tomon siljish mumkin"³⁶.

Tadqiqotda asosan ma'naviy hayotning tuzilishi bilan bog'liq masalalarni yoritib berishga harakat qildi. Avvalo ma'n'an yetuk shaxsgina barkamol hisoblanadi. Buyuk kelajak, Ozod va Obod Vatanni esa faqatgina barkamol avlodlar qura oladilar. Demak, Vatan ravnaqi, oliy maqsadlarga erishishimiz uchun, birinchi galda ma'naviy meros masalasiga asosiy e'tiborimizni qaratishimiz lozim. Umuman olganda ma'naviy yuksak jamiyatgina hayotning boshqa jabhalarida ham yutuqlarga erisha olishi mumkin. Bu borada mamlakatimizda o'tgan davrlar mobaynida ko'plab ishlar amalga oshirildi, va oshirlmoqda.

Ma'naviy xayot juda keng va ko'p qirrali jarayon, u kishilarning tafakkuri, xulq-atvori, yurish-turishi, orzu-umidlarini ham o'z chiga qamrab oladi. Shuning uchun mustaqillik natijasida milliy ma'naviyatga e'tibor kuchaydi. U xayotning o'zi kabi murakkab jarayon. Buning mohiyati shundaki ma'naviyat inson faoliyatining: iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy, axloqiy soxalarning barchasida ishtirok etadi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda ma'naviyatni inson xayotining universal soxasi deb aytsek bo'ladi. Shu nuqtai nazardan inson xayotini ma'naviy xayot deb aytsek bo'ladi.

Milliy o'zlikni anglash millatning til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar, yagonaligi, ma'naviyatdagi o'ziga xosligidan iborat belgilari kabi millatning mustaqil belgisi xisoblanadi. Milliy o'zlikni anglash millatning mustahkam belgisi ekanligi — milliy manfaatlar, extiyojlar umumiyligini ximoya qilish va milliy taraqqiyotga erishish va uning jahon taraqqiyotidagi o'rnini mustaxkamlash zaruriyatini anglash bilan belgilanadi.

³⁵ Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. -Toshkent: Sharq, 1998. - B.3.

³⁶ Karimov I. A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -Toshkent: O'zbekiston, 2011. -B.270

Milliy o'zlikni anglash omilining qudrati quyidagi sharoitlarda ko'proq namoyon bo'ladi:

Birinchidan, agar milliy o'zlikni anglash rivojlangan bo'lsa, yuqorida qayd etganimizdek, millatning manfaatlariga, ayniqsa, qadr qimmat, obro'-e'tibori, g'ururi poymol etilishiga qaratilgan xarakterlar yuzaga kelgan sharoitlarda, millatning barcha vakillari birlashib ketadilar. xatto millatning ichida o'zaro muxolifatda bo'lgan tomonlar ham millatning sha'ni, g'ururi, obro'-e'tiborini ximoya qilish manfaati yo'lida birlashadilar.

Ikkinchidan, milliy o'zlikni anglash ruxiy, his-xayajon, extiros omilidir. Mazkur holat tashqaridan qaraganda sezilmaydi. Millatning xatti-xarakterlarida, intilishlarida va maqsadlarini amalga oshirishlaridagi salohiyati orqali bilib olish mumkin bo'ladi.

Ruxiy his-xayajon va extirosning «portlashi» millatning xarakteri, xususiyatlari, milliy g'oyalarni yaratuvchi, uning taraqqiyotida oldingi safda turuvchi ziyolilarning salohiyatiga bog'liq.

Uchinchidan, milliy o'zlikni anglash omili faqat milliy manfaatlarini ximoya qilish bilan cheklanmaydi, balki milliy taraqqiyot jarayonida, uning oldida yuzaga keladigan ichki muammolarni hal qilish hamda millatni birlashtiruvchi va xarakterga keltiruvchi vazifani ham bajaradi.

Некоторые приемы работы при обучении говорению

*Абдукодилов Умиджон Назирович,
преподаватель Ферганского политехнического института*

Изменения образовательной системы в области обучения иностранным языкам, в частности английскому, выдвигает сегодня повышенные требования к качеству подготовки выпускников общеобразовательных школ. Поэтому все большее внимание уделяется умению говорению как средству общения.

Обучение говорению обеспечивает решение учебно-познавательных и коммуникативных задач формирования у учащихся знаний, ценностных ориентаций, организации их совместной деятельности. Говорение — продуктивный вид речевой деятельности, имеющий несколько уровней:

- 1) начальный (ответы на вопросы при отсутствии или наличии опор с обязательным участием учителя);
- 2) средний (опора на текст, средства наглядности);
- 3) самостоятельный (отсутствие опор, кроме знаний по предмету высказывания; использование в речи сложных предметно-смысловых конструкций).

Различают следующие виды устной речи: диалогическую и монологическую. Наиболее простой разновидностью устной речи является диалог, т.е. разговор, поддерживаемый собеседниками, совместно обсуждающими и разрешающими какие-либо вопросы. Для разговорной речи характерны реплики, которыми обмениваются говорящие, повторы фраз и отдельных слов за собеседником, вопросы, дополнения,

пояснения, употребление намеков, понятных только говорящим, разнообразных вспомогательных слов и междометий. Особенности этой речи в значительной мере зависят от степени взаимопонимания собеседников, их взаимоотношений. Большое значение имеет степень эмоционального возбуждения при разговоре.

Вторая разновидность устной речи — монолог, который произносит один человек, обращаясь к другому или многим лицам, слушающим его: это рассказ учителя, развернутый ответ студента, доклад и т.п. Монологическая речь имеет большую композиционную сложность, требует завершенности мысли, более строгого соблюдения грамматических правил, строгой логики и последовательности при изложении того, что хочет сказать произносящий монолог. Монологическая речь представляет большие трудности по сравнению с диалогической речью, ее формирование у учащихся, особенно на уроках английского языка, представляет специальную задачу, которую педагогам приходится решать на протяжении всех лет.

Общеизвестно, что коммуникативный характер речи определяется мотивацией, ситуативностью, личностной ориентацией. В реальной жизни человек высказывается, когда у него появляется такая потребность. Именно желание высказаться является первым условием общения на иностранном языке. Второе условие – создание различных ситуаций.

Ситуации могут быть конкретными, условными, воображаемыми, проблемными.

Студент выступает в той или иной роли, ситуация становится лично-значимой для него. Поэтому задания на представления себя в той или иной ситуации (*Imagine you are...*) очень продуктивны. Во-первых, они заставляют ребят думать, выражать свои мысли; во-вторых, вспоминать изученный материал, в-третьих, высказываться. Например, представьте, что Вы на конференции по проблемам окружающей среды. Выскажите по проблеме, которая волнует Вас больше всего. Позитивно сказываются задания на выбор той или иной позиции, когда нужно не только согласиться с тем или иным мнением, но и защитить, отстоять его, объяснить, почему ты так думаешь. Например, Вы собираетесь к другу на день рождения. Какой подарок Вы выберете: сделанный своими руками или купленный в магазине? Почему?

Работая в старших курсах, заметил, что студенты могут начать свое высказывание, выразить свое мнение, дать совет, но им значительно труднее аргументировать свою точку зрения, подобрать лексику согласно ситуации. Чтобы преодолеть эти трудности стараюсь использовать все возможные моменты работы над устной речью. Для этого часто начинаю урок с обсуждения какой-нибудь проблемы. (*Warming up*) Это могут быть домашние или международные новости. Например, обсуждения футбольного матча или написание накануне контрольной работы. Это помогает учащимся преодолеть барьер перехода к иноязычной речи. Понятно, что уровень подготовки у всех разный, и каждый высказывается

в меру своих способностей, но все должны сказать хотя бы по одному предложению. Хорошим стимулом для активизации мыслительной деятельности и поддержания интереса к теме считаю задание на ассоциации (Word Net). Студенты при этом вспоминают, систематизируют информацию. А учитель направляет и побуждает к действию.

Опыт работы показывает, что хорошую помощь для развития и совершенствования умения говорения оказывает работа на базе текста, который является а) стимулом для общения. б) базой для создания ситуаций, в) речевым образцом. Работая с текстом, обязательно обсуждаем его. Содержание текстов различных стилей служит стимулом для общения. Важно научить ребят пользоваться текстом как образцом для высказывания, применяя к себе то, что необходимо, преобразовывая текст, соответственно мыслям и желаниям студента. Начинаем работать с текстом прежде всего с вопросов к прочитанному. Затем можно предложить составить план, сократить текст, представить себя на месте героев, придумать другую концовку. Наконец, нахождение проблемы, ее обсуждение, краткий пересказ.

Планируя свои уроки, я думаю не только о том, чтобы студенты запомнили новые слова, новую структуру, но и стараюсь создать возможности для развития индивидуальности каждого ребенка. Чтобы поддержать интерес учащихся к своему предмету, стараюсь понять, какие приемы работы могут увлечь ребят. Постоянно нахожусь в поиске резервов повышения качества и эффективности обучения английскому языку.

Milliy g'oyani milliy bayramlarda aks ettirish

S.Xoldarova
Pedagogika fakulteti BT va STI yo'nalishi
IV bosqich talabasi

“Mening eng katta umidim va ishonchim – mana shu muhtasham maydonga chiroy berib o'tirgan siz aziz farzandlarimda, sizning timsolingizda bugun quvvatga to'lib, hech kimdan kam bo'lmayman, deb zamonaviy bilim va tajribalarni egallashga bel bog'lagan, tobora hal qiluvchi kuch bo'lib hayotga kirib kelayotgan yosh avlodda, desam, hech qanday xato bo'lmaydi. Bunday avlodni hech qachon yengib bo'lmaydi.”³⁷”

Davlatimiz va jamiyatimizning bugungi kuni, ayniqsa, kelajagi uchun g'oyat muhim bo'lgan sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash vazifasini o'z oldimizga qshyar ekanmiz, avvalombor, biz yashayotgan XXI asr – intellektual boyluk, yuksak bilim va salohiyat talab etiladigan, aynan shu qadriyatlar ustuvor

³⁷ Karimov I.A. “O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 23 yilligiga bag'ishlangan tantanalı marosimdagı tabrik so'zi” “O'zbekiston ovozi”, 2014-yil, 1-sentabr. 105-son, 1-bet

ahamiyat kasb etadigan asr degan hayotiy haqiqatdan kelib chiqishimiz lozim bo'ladi.

Darhaqiqat, O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti kelajagimiz bo'lmish yoshlarga katta umid bilan qaradi, kelajakda O'zbekiston dovrug'ini yanada oshirishlariga ishonardi.

Milliy ma'naviyatimiz qadriyatimiz nihoyatda buyuk kuchga ega ekanligiga shak shubha yo'q, albatta. Bu esa bizning milliy mafkuramizni yaratishga barcha O'zbekiston xalqidan faqat ma'naviy tiklanish va chinakam poklanishni talab etadi.

O'zbekistonning chinakam mustaqillika erishishida va uni yanada rivojlanishida I.A.Karimov ta'kidlaganidek, avvalo, aholining milliy tarixiy turmush va tafakkur tarzidan, oilaviy sharoitidan, xalq an'analari va urf-odatlaridan kelib chiqish lozim. Shu bois o'zbek xalqining kattalarni hurmat qilish oila va farzanlariga g'amxo'rlik qilish ochiq ko'ngilli millatidan qat'iy nazar odamlarga g'amxo'rlik, xayrixohlik munosabatida bo'lishi kabi qadriyatlarni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o'zbek xalqining o'z diyoriga ishtiyoqining bisyorligi, mehnatsevarligi, bilimga, ustozlarga, ma'rifatlarga nisbatan alohida hurmat ehtirom ko'rsatishi, shuningdek milliy qadriyatlarini hurmat qilishi sharq xalqlari, jumladan, o'zbek xalqiga xos xususiyatdir.

Ayniqsa, bugungi kun farzandlarda milliy tuyg'u, o'z xalqiga, uning an'analariga, milliy bayramlariga, til va madaniyatga muhabbat va hurmatni milliy umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, jamiyat ravnaqiga o'zining munosib hissasini qo'sha oladigan farzandlar qilib tarbiyalash kerak. Zero, bunday ma'naviy-axloqiy sifatlar dastlab oilada, ota-ona ko'magida shakllanishi hech kimga sir emas. Demak, bugungi kunda oilada ma'naviy-axloqiy tarbiyalash masalasiga e'tiborni qaratish bu davr va bugungi kun turmush tarzi taqozosidir. Shuning uchun ham oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash muammosi dolzarb masalalardan biri sifatida e'tirof e'tilmoqda.

Xo'sh milliy qadriyatlar o'zi nima? Milliy qadriyatlar deganda nimani tushunamiz? Avvalo, ushbu savollarga javob izlab ko'raylik. O'zbek xalqi qadimdan ardoqlab kelgan, avloddan avlodga o'tib kelayotgan milliy qadriyatlar juda ko'p. Masalan:

Urf-odatlar, Milliy bayramlar, Oila madaniyati, Tibbiy qadriyat, Ma'naviy qadriyat, Muomala madaniyati, Kiyinish madaniyati va boshqalar.

Bundan tashqari, o'tganlarni xotirlash, g'arib, beva-bechora va yakka-yolg'iz yashayotgan qariyalar holidan xabar olish, kasal yotgan qarindosh-urug', qo'ni-qo'shnilarning holidan xabar olish, to'y qilayotgan, uy qurayotgan yaqinlarimizga yordam qilish, xashar yo'li bilan uylar, guzarlar, bog'-rog'lar barpo qilish, shanbaliklar uyushtirish va unda faol ishtirok etish kabi bir qancha muqaddas qadriyatlarimiz avloddan avlodga o'tib saqlanib kelmoqda.

O'zbek xalqining uzoq tarixga ega bo'lgan juda ham ajoyib va xilma xil urf-odatlari mavjud. Kundalik hayotimizga aylanib qolgan, odat tusiga kirib qolgan va barcha unga amal qilishga ko'nikib qolgan marosimlar urf-odatlar hisoblanadi. Masalan, xonadonda farzand tug'ildi deylik. Shundan keyin

o'tkaziladigan quyidagi urf-odatlarni birma-bir sanab o'tamiz. Farzandga ism qo'yish, ism qo'yishni o'zi ham bir urf-odat. Katta qozonda osh damlab, yurtga osh berib, "Aqiqa" to'ylarini o'tkazish. Chaqaloq uchun "Besh kecha" "Ko'rmana", "Yo'qlov", "Soch olish", yura boshlaganda oyog'ining orasiga qadoqlangan quruq "Choy otish", o'g'il farzand uchun "Xatna" to'yi qilish va qo'lini halollash" deb nomlangan marosimlar o'tkazish ham urf-odatlarimizga aylanib qolgan. O'g'il farzandni uylash, uyli-joyli qilish, ro'zg'orini ajratib berish, qiz farzandni esa munosib kuyovga uzatish kabi marosimlarimizning har birining o'zida ko'plab bir-biridan qiziq va o'zig xos urf-odatlarimiz mavjuddir.

Tug'ilish borki, o'lim bor. Shu sababli har bir xonadonda o'lim bilan bog'liq sovuq marosimlar ham xalqimiz tomonidan zo'r uyushqoqlik bilan o'tkazilib kelinmoqda. Xatto birov vafot etsa, vafot etgan marhumni tanimagan odamlar ham tasodifan ta'ziya ustidan chiqib qolishsa, odamlar orasiga qo'shilib, janoza nomozlarini o'qishadi va agar vaqtlari bo'lsa, marhumni qabrgacha kuzatib kelishadi. Bu, albatta, insoniylik, oxiratni o'ylashlik, marhumni so'nggi yo'lga kuzatib qo'yishlik kabi fazilatlarini o'zida mujassamlashtirgan eng buyuk qadriyatlarimiz ekanligidan dalolat beradi.

Milliy bayramlarimizga to'xtaladigan bo'lsak, "Navro'z", "Ramazon" va "Qurbon" hayitlari, "Qovun sayli", "Hosil bayrami", "Gullar bayrami" kabi bayram hamda sayllarimiz qadim-qadimdan milliy bayramlar sifatida nishonlanib kelingan. Ushbu milliy bayramlarimizda xalqimiz uyushqoqlik bilan qatnashib, uni zo'r kayfiyat bilan ko'tarinki ruhda o'tkazib kelishgan va o'tkazib kelishmoqda. Ayniqsa, xalq sayllarida uloq, dorbozlik, milliy sport o'yinlarini tashkil qilinishi, ustoz va yosh san'atkorlar tomonidan kuy va qo'shiqlarning ijro etilishi o'tkazilayotgan marosimlarga o'ziga xos fayz qo'shib kelayotgani hammamizga ma'lum.

"«Navro'z»" bayramini xalqimiz hamisha sog'inib yashagan. Har yili "«Navro'z»" 21 – martda nishonlanadi, ammo ko'pincha fevral oyidan ko'plab mahallalarda bahorning, «Navro'z»ning sevimli taomi hisoblangan sumalak pishirish boshlanib ketadi.

Sumalak pishirilayotgan xonadon to'yxonaga o'xshab ketadi. Sumalak pishirishga mahalladagi har bir xonadan o'z hissasini qo'shadi. Kimdir paxta yog'i, kimdir un va yana kimdir mehmonlar uchun mazali taomlar pishirib chiqadi. Tadbirda hech bir odam chetda qolmaydi, ayniqsa, sumalak pishayotgan qozonni hamma bir-bir kavlab chiqadi. Ertasiga ertalab pishib tayyor bo'lgan sumalak butun mahallaga tarqatilib chiqiladi.

Navro'z bayrami qariyb bir oy davomida nishonlanadi. Ushbu bayram har bir mahallada, har bir mehnat jamoasida zo'r tantana bilan nishonlanadi. Dasturxonaga bahoriy taomlar tortiladi.

Shunisi diqqatga sazovorki, ushbu bayramda kekxa, yakka-yolg'iz yashayotgan qariyalarimiz holidan xabar olish, kam ta'minlangan birodarlarimiz, qo'ni-qo'shni, yaqinlarimizga moddiy va ma'naviy yordam berish, yoki ularning yosh o'g'illarini hatna to'ylarini o'tkazib berish kabi savobli ishlarni qilish an'anaga aylanib qolgan.

Ramazon hayiti qadim-qadimdan xalqimizning eng ulug' bayramlaridan sanalib kelingan. Bayramdan oldin Ramazon oyida 30 kun davomida ro'za tutiladi. Shu ro'za tutiladigan 30 kunlik ramazon oyini ham xalqimiz intizorlik bilan kutib olishgan. Chunki 30 kun davomida xonadonda bayramona kayfiyat hukm suradi. Har kuni iftorlik uchun solinadigan dasturxon bayramona bezatiladi. Dasturxonga eng mazali va sevimli taomlar tortiladi. Ramazon oyining eng sevimli taomi hisoblangan nisholda har kungi yoziladigan dasturxonning to'ridan joy egallaydi.

Ramazon oyining ajoyib xususiyatlaridan biri shundaki, u odamlarni bir-biriga yaqinlashtiradi, bir-biriga bo'lgan mehr-muhabbatini oshiradi. Xatto Ramazon oyida bir-biri bilan urushgan odamlar yarashadi. Eski gina-qudratlar, arazlar unutiladi. Urushganlar bir-birlarinikiga iftorlik qilish uchun boradilar.

Bayramni tanholikda o'tkazish yaramaydi. Iftorlik qilib, tutgan ro'zamizni ochishda iftorlik maqsadida tayyorlagan taomlarimizni yakka o'zimiz emas, balki kim bilandir baham ko'rishni xohlaymiz. Shu sababli har kuni iftorlikka yaqin ko'chada to'rtta non, bir kosa qatiq yoki nisholda ko'tarib olib, mehmondorchilikka ketayotgan odamlarni ko'rib quvonib ketasiz.

Bir rivoyat yodingga tushib ketdi:

Bir musulmon kishi ramazon oyida ro'za tutibdi. Yakka-yolg'iz yashaganligi uchun biron bir kishi bilan ro'zamni ochaman. Biror bir kishi bilan iftorlik qilish savob bo'ladi, degan fikrda ko'chaga chiqibdi-da, duch kelgan birinchi odamni uyiga taklif qilibdi. Mehmon g'ayri din ya'ni yahudiy bo'lib, ro'za tutmas ekan. Bundan xabar topgan mezbon: "Men iftorlikni kofir bilan qilamanmi", -deb mehmonni ko'chaga haydab yuboribdi. Shunda xudodan shunday vahiy kelibdi: "Ey banda, men yahudiyga sening dasturxoningdan rizq ato etgan edim. Sen menga qarshi chiqib, menga shirk keltirding. Sen hozirgacha qilgan toat-ibodatingdan, o'qigan namozlaringdan va tutgan ro'zalaring savobidan mahrum bo'lding." Bundan qo'rqib ketgan va vahimaga tushgan odam xudodan so'rabdi.

- "Ey olloh, men ushbu gunohimni yuvish uchun nima qilishim kerak,"-debdi. Ollohdan yana vahiy kelibdi: "Agar sen o'sha yahudiyning uyingga qaytarib olib kelib, birga iftor qilsang gunohingdan kechaman."

Yahudiyning orqasidan yugurib yetib olgach, bo'lgan voqeani unga aytib beribdi-da, orqaga qaytishni, birga iftor qilishni yalinib so'rabdi. Yahudiy ko'nmabdi. Rosa qistovga olingan yahudiy bir shart bilan rozi bo'lishini aytibdi. Shart shuki, agar musulmon yahudiyning tuyasi bilan uyigacha ko'tarib olib borsa, albatta, birga iftor qilishini aytibdi. Og'ir gunohga botgan musulmon yahudiyning tuyasi bilan uyigacha zo'rg'a ko'tarib olib boribdi va birga iftor qilibdi.

Qissadan hissa shuki, mehmon kim bo'lishidan, qaysi millat vakili bo'lishidan, qaysi dinga e'tiqod qilishidan qat'iy nazar hurmat qilinishi, izzat-ikrom ko'rsatilishi shart.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tmoqchimizki, yuqorida ta'kidlab o'tgan fikrlarimiz shundan dalolat beradiki, milliy qadriyatlarimiz, milliy urf-odatlarimiz, milliy bayramlarimiz biz uchun buyuk ma'naviyat manbaidir. Yoshlarda milliy g'oyani shakllantirish, o'zligini anglash, o'z avlod-ajdodlariga,

ular qoldirgan boy madaniy me'rosiga bo'lgan hurmat va ehtiromni shakllantirish, milliy iftihar, milliy g'urur tushunchalarini qalblariga jo qilishda miliy qadriyatlarimizning, ayniqsa, milliy bayramlarimizning o'zni beqiyos. Biz o'qituvchi-murabbiylar yoshlarga ta'lim-tarbiya berar ekanmiz. ularni shu jannatmakon. tinch, ozod va obod O'zbekiston diyorida yashayotganidan, O'zbekiston davlatining fuqarosi ekanligidan g'ururlanib yashashlariga erishmog'imiz lozim.

Siyosiy madaniyat tushunchasi va ahamiyati

B.B.Ibrahimov

NAMDU o'qituvchisi

Siyosiy madaniyat deganda, insonning siyosiy savodxonligi, siyosiy jarayonlarni idrok etish baholash mahorati, siyosiy hayotda ishtiroki kabilar tushuniladi. Siyosiy madaniyat turli davr allomalari, jumladan Platon, Aristotel, Konfutsiy, Forobiy, Yusuf Xos Hojib, N.Makaivelli, Sh.L.Monteskye A.Tokvils, M.Veber, N.Ya.Danilevskiy, N.A.Beryaev asarlarida o'z aksini topgan. Ammo, "siyosiy madaniyat" termini ancha keyin, ya'ni 18 asrda paydo bo'lgan. Uni nemis olimi I.Gerder (1744-1803) ilmiy muomalaga kiritgan. Siyosiy madaniyat umumiy madaniyatning tarkibi qismlaridan biri hisoblanadi.Chunki, komil inson deganda boshqa sohalar kabi siyosiy madaniyatga ega bo'lish xam tushuniladi. Qolaversa, siyosiy madaniyatni o'zlashtirish insoniyat uchun ijtimoiy voqe'lik talabi hisoblanadi. Jamiyat a'zolarining siyosiy madaniyati past bo'lishi ijtimoiy hayotda turli muammo va salbiy jarayonlarning paydo bo'lishi va tomir otishiga olib kelishi mumkin. "Siyosiy madaniyat-siyosiyong va siyosiy faoliyat birligini ifodalaydi va shaxs ijtimoiy guruh yoki butun jamiyatning ijtimoiy tuzumga, hokimiyatga, davlat amalga oshirayotgan ichki va tashqi siyosatga munosabatini aks ettiradi.Siyosiy madaniyat: 1 bilish; 2 baholash; 3 xulq – atvor va faoliyatda namoyon bo'lish kabi uch jihaddan iborat"dir³⁸. Siyosiy madaniyat siyosiy tafakkur va siyosiy faoliyat yuritish madaniyatidir. Ya'ni, tafakkur ham, faoliyat ham madaniyatga qurulishi va umuminsoniy qadriyatlarga muvofiq kelishi lozim.

Siyosiy madaniyat ko'plab vazifalarni bajaradi. Jumladan, bu jamiyatning turli qatlamlari, tabaqalari hamda guruhlarini yagona maqsad, g'oya, mafkura, tasavvur va qadriyatlar ostida birlashtiradi, shu orqali jamiyat va davlatning mushtarakligining birligini siyosiy tizim va uning institutlariga nisbatan xayrihohlik, munosabatlarining ijobiy shakllanish ta'minlaydi. Uning yana bir vazifasi shaxsda muayyan jamiyatga, davlatga, ijtimoiy guruhga mansublik hissini shakllantiradi va mustahkamlaydi.Shu orqali faol ijtimoiy pozitsiya hamda vatanparvarlik hissini tarbiyalaydi.

O'zbekiston xalqining siyosiy madaniyati sharqona siyosiy madaniyat modeliga kiradi. Uning asosiy xususiyati shundan iboratki, asosiy e'tibor axloq

³⁸ Falsafa : qomusiy lug'at (Tuzuvchi va mas'ul muharrir Q.Nazarov).T. "Sharq",2004.365-b

masalalariga qaratiladi, yurtboshimiz Islom Karimov ta'limotidagi adolat va insof masalasi markaziy o'rin tutadi. Insonda siyosiy tus-to'polonlarga nisbatan murosasizlik, siyosiy muvozanatni saqlash, tinchlik va osoyishtaylikka kuchli moyillik, siyosiy hulq-atvorda kuchli andishalilikni namoyon qilish, rahbarga chuqur hurmat ehtirom kursatish, siyosiy erkinliklarni axloq me'yorlari doirasida qabul qilish va bag'rikenglik chuqur o'rnashgan bo'ladi. Xalqimiz siyosiy madaniyatni faol fuqarolik madaniyati o'sib borayotgan, o'tish davriga xos madaniyat deb atasak bo'ladi. Siyosiy madaniyat turlari (patriarxat, tobelik, faol)dan kelib chiqanda esa uni aralash tipga kiritish mumkin.

XVI-XVII asrlarda boshlab mintaqamizda boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy inqiroz fuqarolarning hokimiyatdan ajralib qolishiga, o'zini o'zi boshqarish mexanizmining izdan chiqishiga, siyosiy madaniyatning yo'q bo'lib borishiga olib keldi.

Sobiq sovet tuzimi davrida esa aholimizning ommaviy ravishda siyosatdan uzoqlashtirilishi, siyosiy savodxonlikning juda past darajada saqlab turilishi kuzatildi. Umuman madaniyat bir tomonlama rivojlandi.

Siyosiy madaniyat yana shuning uchun kerakki, qat'iy qayd qiladi Yo'l boshchimiz: **"toki odamlarimiz ijtimoiy-siyosiy hayotda, bunyodkorlik ishlarida, fuqarolik jamiyatini qurishda, turmushimizning mazmkn-mohiyatini belgilovchi qadriyatlarni shakllantirishda ko'proq va faolroq qatnashsinlar. Demokratik institutlarni rivojlantirishda bosh maqsad-kupchilikni mumkin qadar jamayat qurilishiga jalb etish, ularni o'z taqdiri, o'z kelajaklarining to'laqonli egalariga aylantirishdan iboratdir"**³⁹. Demak, "siyosiy madaniyat jamiyatda siyosiy barqarorlikni saqlash, mustahkamlash hamda uni demokratlashtirishda muhim vosita yuo'lib xizmat qiladi"⁴⁰.

Ta'kidlash joizki, mustaqillik yillarida turli tashqi tahdid va tajovuzlar, diniy aqidaparastlik, ekstramizm va terrorism, missionerlik va prozelitizm xatti-harakalari mamlakat aholisining yagona maqsad va g'oya atrofida birlashishi, mavjud siyosiy barqarorlikni saqlab qolishga intilish madaniyatini shakllantiradi.

Odatda, demokratik tartiblarni jorish etishga jazm qilgan har qanday mamlakat o'z fuqarolarining siyosiy bilimi va madaniyatini oshirishi lozimligi tabiiy zaruratga aylanadi. Chunki, aholining siyosiy madaniyatisiz demokratik qadriyatlar rivojlanmaydi.

Hozirgi paytda jamiyat hayotining har tomonlama erkinlashuvi, demokratik tamoyillarning chuqurlashuvi, eski siyosiy tizimning yangisi bilan almashgani, siyosiy partiya va harakatlar, fuqarolik jamiyatlari institutlari, o'zining-o'zi boshqarish, nodavlat tashkilotlar soni ortayotgani siyosiy madaniyat yuqori bo'layotgani bilan izohlanadi.

Mamlakatimiz fuqarolarida qadriyatlarga asoslangan siyosiy madaniyat shakllanishi lozim. Chunki, hozirgi murakkab va tahlikali sharoitda aholi, ayniqsa yoshlar siyosiy madaniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi, uni o'z manfaat

³⁹ O'sha joyda. 102-b

⁴⁰ Odilqoriev X.T., Razzoqov D.X. Siyosatshunoslik. T., "O'qituvchi". 2008.324-b

yo'lida shakllantirishga intiluvchi tashqi kuchlar mavjudligini qayd etamiz. Shu bois ham aholida o'z qadriyatlarimizga asoslangan siyosiy madaniyatni yuksaltirish zarur. Bu e'zozli va xayrli ishni amalga oshirishda siyosatshunoslik fani o'rin tutadi. Chunki siyosatshunoslik fanining eng asosiy vazifalaridan biri aholining siyosiy madaniyatni shakllantirishdir.⁴¹

Shunday qilib, hozirgi murakkab va tahlikali zamonda faqat yuksak siyosiy madaniyatni o'zlashtirgan shaxs voqea – xodisalarni to'g'ri baholaydi, istiqbolli taraqqiyot uchun xizmat qiladi. Ana shunday bir sharoitda siyosiy madaniyat "kasbi va mansabidan qat'i nazar, har bir odamga zarur"⁴² dir.

Madaniyat va ijtimoiylashuv institutlari

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Iqboloy Abduraxmatova - talaba

Namangan davlat universiteti

O'zbekiston mustaqilligining 25 yilligida jamiyat hayotining barcha sohalarida ulkan yutuqlarga erishdi. U dunyo hamjamiyatiga dadil qadamlar bilan kirib bordi. Siyosiy jihatdan dunyoning rivojlangan mamlakatlari orasida o'zining obro'si va nufuziga ega bo'ldi. Iqtisodiy jihatdan allaqachon avtomobil ishlab chiqaruvchi mamlakatlar qatoriga qo'shilib oldi, o'zining samolyotsozlik korxonasiga ega bo'lgan, qishloq xo'jalik mashinalari va texnikalarini ishlab chiqaradigan nufuzli davlatlar qatoridan o'rin oldi. Hozirgi kunda O'zbekiston dunyo axborot makonining faol sub'ektlaridan biridir. Mustaqillik, jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan o'zgartirishni, islohotlarni amalga oshirishni talab etardi. "Bugungi kunda mamlakatimizda yangi hayot, yangi jamiyat poydevorini barpo etishda erkin fuqaro ma'naviyatini shakllantirish masalasi biz uchun g'oyat dolzarb ahamiyatga ega".⁴³ Iqtisodiy, siyosiy, huquqiy islohotlarni amalga oshirish nisbatan tez sodir bo'ladi. lekin odamlarning ongi, dunyoqarashi, madaniyatini o'zgartirish, yangi hayotga, yangi ijtimoiy muhitga moslashishi nisbatan qiyin kechadi.

Hayot sur'atlarining shiddat bilan o'sib borishi ma'naviyatga va madaniyatga ta'sir etmay qolmaydi. Bu o'z navbatida ijtimoiylashuv institutlari oldiga o'ta mas'uliyatli va dolzarb vazifani yuklaydi. Davlatimiz mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq ijtimoiylashuv institutlari va madaniyat sohasiga juda katta e'tibor qaratib kelmoqda. Zero, yangicha ijtimoiy munosabatlar odamlarning qayta ijtimoiylashuviga zamin yaratadi va bu sharoitda qayta ijtimoiylashuv qonuniyatli, zaruriy jarayondir. Ijtimoiylashuv shaxs, jamiyat va davlatning hayotiga, taraqqiyot yo'nalishiga belgilovchi ta'sir o'tkazuvchi omillardan biridir. "Buning uchun avvalambor, taraqqiyotimizning har bir yo'nalishi- jamiyatimizdagi siyosiy, ijtimoiy- iqtisodiy, ma'naviy munosabatlarning rivoji haqida maxsus adabiyotlar yaratish tizimini yanada

⁴¹ O'sha joyda. 25- b.

⁴² O'sha joyda. 335 - b

⁴³ Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч-Т.: "Ўзбекистон," 2008-Б.76

takomillashtirish zarur”.⁴⁴ Masalaning bunday qo'yilishi ijtimoiylashuv va madaniyatning naqadar dolzarb muammolaridan biri ekanligini ifodalaydi. 1998 yil mamlakatimizda – “Oila yili”, 1999 yil – “Ayollar yili”, 2001 yil – “Onalar va bolalar yili”, 2002 yil – “Qariyalarni qadrlash yili”, 2003 yil – “Obod mahalla yili”, 2007 yil – “Ijtimoiy himoya yili”, 2008 yil – “Yoshlar yili” deb nishonlanishidan ham ko'rinib turibdiki. Ijtimoiylashuv institutlari va ijtimoiylashuv jarayonlari jamiyat va davlat hayotida doimo bir xilda o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatimiz hayotining asosini, davlatimiz siyosatining samaradorligini, madaniyatimiz ravnaqining asosini ham ijtimoiylashuv institutlari tashkil etadi. Yuqoridagi mulohazalardan kelib chiqib maqolani “Madaniyat va ijtimoiylashuv institutlari” deb nomladik. Ma'lumki, inson-ijtimoiy xarakterga ega, ya'ni u o'zining insoniyligini boshqa kishilar bilan munosabatda anglaydi, shuningdek, ma'lum bir muhitga ko'nikib boradi. Biz, madaniyat deganda, insonning muhit sharoitlarini o'zlashtirish va insoniy lashib borish jarayonini nazarda tutdikki, insonning insoniy lashib borishi va madaniylashib borishi jarayonlari muayyan hodisaning ikki tomonini ko'rsatadi, xolos. Ushbu hodisaning uchinchi tomonini ijtimoiylashuv jarayoni tashkil etadi. Ko'rinib turibdiki, ijtimoiylashuv, madaniylashuv va insoniy lashuv jarayonlarining markazida inson muammosi turibdi. Bu maqolamizning o'ziga xos jihati shundaki, birinchidan, madaniyatga berilgan ta'riflarning ko'pligi va xilma-xilligiga qaramasdan, uning eng umumiy jihatlariga e'tibor qaratdik. Ya'ni madaniyatning ijtimoiylashuv institutlari bilan bog'liq jihatlarini yoritishga harakat qildik. O'z-o'zidan kelib chiqadi-ki, masalaning bunday qo'yilishi, muammoni yechishda, sotsiologik va falsafiy yondashuvlarni talab etadi. Maqola mavzusini yoritishda ko'proq birinchi Prezidentimiz Islom Karimov asarlariga e'tibor qaratildi. Chunki ijtimoiylashuv institutlari va ularni rivojlantirish masalalari O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunlaridan boshlab davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ijtimoiylashuv jarayonlari va ijtimoiylashuv institutlari jamiyat hayotida shu qadar muhim ahamiyatga egaki, ular O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z ifodasini topgan. Masalan, Konstitutsiyaning XIV bobi to'laligicha Oilaga va XV bobi Oilaviy axborot vositalariga bag'ishlangan. XXI bobning 105- moddasi esa Mahallalarga bag'ishlanadi. Ijtimoiylashuv jarayonlari o'zida ikki xil ijobiy va salbiy jihatlarini ifodalashi mumkin. Masalan, muhit sharoitlari yomon bo'lsa, ijtimoiylashuv ham salbiy tomonga borishi mumkin. Misol uchun 1930 yillar fashizmi sharoitida natsizmning kelib chiqishi, kontslagerlardagi maxbuslarning qayta ijtimoiylashuvi natijasida yaxshiy lashib borishi va shunga o'xshash ko'plab misollarni keltirish mumkin. Lekin, bu maqolani yozish jarayonida ijtimoiylashuvning ijobiy jihatlariga, uning madaniy taraqqiyot bilan bog'liq jihatlariga asosiy e'tiborni qaratdik. Kundalik muomalada, madaniylashuv deyilganda, ko'proq madaniyat masalalarining taraqqiyoti nazarda tutiladi. Aslini olganda esa bu madaniylashuvning in'ikosi xolos. Haqiqiy madaniylashuv yuksak insoniy xususiyatlarning shakllanishi, sahnadagi emas,

⁴⁴⁻⁴⁴ Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч-Т.: “Ўзбекистон,” 2008-Б.125

haqiqiy real hayotdagi, sof insoniy tuyg'ularning shakllanishidir. Shuning uchun ham maqolada real hayot sharoitlari va ijtimoiylashuv jarayonlarini yuzaga keltiradigan institutlar mahalla, oila, ommaviy axborot vositalari, maktab va hokazolar haqidagi fikrlar o'z ifodasini topdi.

Xulosa qilib, Madaniyat - insonning tobora insoniylashib borishidir. Shuning uchun ham madaniylashuv va ijtimoiylashuv jarayonlari turli xalq va millatlarda o'ziga xos tarzda kechadi. Maqolani yozishda mahalla va oila kabi ijtimoiylashuv institutlarining madaniyat taraqqiyotidagi o'rnini yoritishda bevosita o'zbek masalalari va mahallalarining o'ziga xos jihatlari yoritishga harakat qildik.

Inson - ijtimoiy munosabatlar maxsuli

Xurshid Mirzaxmedov – katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

G'ulomjon Yoqubov – talaba,

Namangan davlat universiteti.

Inson muommasi azaldan falsafaning bosh mavzularidan biri bo'lib kelgan. Juda ko'p mutafakkirlar va olimlar uning mohiyati, tabiati dunyodagi o'rnini va vazifasini anglab yetishga xarakterli harakat qilganlar. Bu masalalar turlicha talqin etilgan. Dunyoda xar bir inson betakror, mumtoz bir asaridir. Xatto, barmoq izlari bir-biriga to'liq mos keladigan ikki odamni uchratish qiyin. "Ijtimoiy munosabatlar" tushunchasi kishilarning birgalikdagi moddiy va ma'naviy faoliyati natijasida kamon topadigan, odamlar o'rtasidagi muttasil tarzda ro'y berib turadigan turli aloqalarni ifodalaydi. Ijtimoiy munosabatlar moddiy va ma'naviy munosabatlarga bo'linadi. Moddiy ne'matlar ishlab chiqarish jamiyatning yashashi va rivojlanishining asosini tashkil etadi. Shu sababli ijtimoiy munosabatlardan eng muhimi iqtisodiy munosabatlar bo'lib xisoblanadi. Ular hamma boshqa ijtimoiy munosabatlarning siyosiy, xukuqiy, axloqiy, diniy va h.k. munosabatlarning xarakterini belgilaydi. Barcha ijtimoiy munosabatlarning iqtisodiy munosabatlarga bog'liq ekanligini tushunish jamiyat tarixiy taraqqiyotining siyosiy, madaniy va boshqa konuniyatlarini e'tirof etmaslikni anglatmaydi. Insonning ijtimoiy muxit va munosabatlar maxsuli, ularning yaratuvchisi sifatidagi mohiyatini ko'rsatish uchun uni olamda mavjud bo'lgan boshqa biologik mavjudotlardan ajratib turuvchi eng muhim xususiyatlarni aniqlash zarur. Bu borada odam zotining yaratuvchanlik qobiliyati nixoyatda katta ahamiyatga ega.

Ijtimoiy muxit va munosabatlar maxsuli, ularning yaratuvchisi bo'lgan inson murakkab va ko'p qirrali mavjudotdir. Uning mohiyati yaxlit bir butunlik sifatida inson, shaxs, individ tushunchalari orqali ifodalanadi. Bu tushunchalar bir-biriga yaqin va ma'nodosh bo'lsa ham, bir-biridan tubdan farqlanadi. Ta'kidlash zarurki, eng avvalo inson boshqa mavjudotlardan o'zining tafakkuri, xotirasi, tili borligi va eng asosiysi ongi bilan ajralib turadigan jonzotdir.

Ayniqsa, til uning ajdodlari va avlodlari orasidagi vorisiylik, aloqadorlik vazifasini bajaradi. Inson nasliga xos barcha genetik xususiyatlar, axlokiy normalar, uning faoliyatini boshkaruvchi dasturlar xuddi shu til orkali ajdodlardan avlodlarga uzatiladi. Boshqa tirik mavjudotlardan insonning tub sifatiy farqini ifodalovchi xususiyatlardan yana biri uning o'z amaliy faoliyatini tartibga sola bilishidir. Bu holat insonning insoniyligini belgilovchi eng muhim xususiyat, madaniyat ekanligini ifodalaydi. Shuningdek, insonning o'z turmushi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarish malakasiga egaligi xam ana shunday xususiyatlardai biri xisoblanadi. Inson xayotida mehnat asosiy rol o'ynaydi.

Mehnat tufayli inson o'zi yashayotgan tabiiy muhitni o'zgartiradi, moddiy va ma'naviy boyliklar yaratadi, o'z-o'zini o'zgartiradi. Inson organizmining sof fiziologik funksiyalari, ko'l va oyoklarning, bosh va barmoqlarning, tog'aylar, paylar, suyak va muskullarning taraqqiy etishi ham bevosita mehnat bilan bog'liqdir. Bundan tashkari, mehnat insonning nafaqat jismoniy, balki ma'naviy, madaniy taraqqiyoti uchun ham asosiy shart-sharoit vazifasini bajardi. Mehnat tufayli inson tabiatga ta'sir etadi. Buning uchun esa mehnat qurollari yasab, ushbu qurollarni uzluksiz takomillashtirib bordi. Qadim axloqiy normalar, turgan gapki, hali takomillashmagan, o'ta oddiy edi. Shunga qaramasdan, bunday normalar insoniylikning eng oddiy ko'rinishlari paydo bo'layotganidan dalolat berardi. Ular asta-sekin rivojlanib, umuminsoniy qadriyatlarning yujudga kelishi uchun zamin

Hulosa qilib, Inson moxiyatini falsafiy bilish ulkan tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Inson falsafasi har bir yangi tarixiy davrda insonning mohiyati, uning jamiyatda tutgan o'rnini, faoliyatini va ahamiyatini chukurrok anglashga yordam beradi. Insonga xos xususiyat va fazilatlarini bilish orqali har bir shaxs o'zida shunday sifatlarni shakllantirishga intiladi. Mamlakatimizda demokratik o'zgarishlarni chukurlashtirish fuqarolik jamiyati asoslarini barpo etishni inson omilisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek, hozirgi sharoitda inson omili va mezoni barcha islohotlarimizning bosh yo'nalishi va samaradorligining pirovard natijasini belgilab beradi.

Sadpiri komil necha yoshda?

Nuriddinov Abdulvohid,

Nam DU katta o'qituvchisi

Kosonsoy – Olabuqa shoh yo'lining shundoqqina shahardan chiqaverishida, yo'ning o'ng tomonida ko'hna Kushon qal'asi xarobalari etaklarigacha yastanib yotgan qabriston mavjud. Bu qabristonda necha yuzlab yillardan buyon azizu avliyolar, buyuk kishilar qatori qadim Kosonning oddiy fukarolari ham so'nggi manzillarini topishgan. Ushbu qabriston el o'rtasida ooSadpiri komil - Yuz piri komil" nomi bilan mashhur.

Xo'sh, bu qabriston necha yoshda? Ushbu savol ko'pchilik yurtdoshlarimizni qiziqtirishi tabiiy. Darxaqiqat, Kosonsoy shahri markazida

Joylashgan, ayni paytda 25-30 gektarga yaqin yerni egallagan ushbu qabriston ne sububdan Islom olamining muqaddas dargohi Makkai mukarruma va Madinal munuvvarada hurmat bilan tilga olinadi? Shu to'g'rida halq orasida uzoq-yuluq rivoyatlar va naqlar mavjud. Lekin ularda tarixiy haqiqat to'liq keltirilmagan. Shuning uchun ham yuqoridagi savollarga to'laqonli javob topish maqsadida ko'plab tarixiy manbalarni qidirib topish va ulardan o'zimizni qiziqtirayotgan ma'lumotlarni olishga harakat qildik.

Tarixiy manbalardagi ma'lumotlarga ko'ra, "Sadpiri komil" qabristonining paydo bo'lishi Arab xalifaligining ilk davriga to'g'ri keladi. Islomdagi uchinchi xalifa Usmon Ibn Affon (644-656 yillar) davrida bul zotning nabirasi Muhammad Abdulloh ibn Jarir ko'plab sahoba va tobeinlar bilan Farg'onaga kelishadi.

Tashrifdan asosiy maqsad Farg'onani islom diniga kiritishdan iborat bo'lgan. Bu xaqda sharqshunos va tarixchi olim, akademik V. V. Bartol'dning "Tarixiy geografiyaga oid ocherklar" nomli asarida shunday satrlar bor: "Keyingi davrlarda o'rta asr tarixchisi Jamol Qarshiy tomonidan berilgan rivoyatga qaraganda, hanuz xalifa Usmon davrida Farg'onaning Safid Bulon qishlog'i yonida (Koson shahri atrofida) Muhammad bin Jarir 2700 nafar payg'ambar izdoshlari (sahoba va tobeinlar) dinsizlarga qarshi kurashda halok bo'lishadi. Bu voqea xususida O'rta Osiyoda keng tarqalgan, dastlab arab tilida yozilgan, keyinchalik fors-tojik tiliga va bu tildan turk tiliga tarjima qilingan xalk dostonida batafsil hikoya qilinadi"⁴⁵.

Yuqorida V. V. Bartol'd zikr etgan xalq dostoni Shoh Hakim Xolis tomonidan fors-tojik tilidan o'zbek tiliga tarjima qilingan "Safed Bulon qissasi" dostoni bo'lishi mumkin. Xuddi shu dostonda Muhammad Abdulloh ibn Jarirning Farg'onaga kelishi va bo'lib o'tgan kurashlar batafsil yoritilgan.

Bu to'g'rida o'rta asrlar arab tarixchisi Muhammad Ya'qubiy "Tarix" (465-bet) asarida hamda N. Bryanov "Izlar haqida" ("O sledax drevnego goroda Kasana v Ferganskoy oblasti" Protokol' Turkestanskogo krujka lyubiteley arxeologii". - Tashkent, 1898-1899gg. str. 146.) asarlarida ham ma'lumot berishgan.⁴⁶

Taniqli yurtdoshimiz, ma'rifatparvar va tarixchi olim Ishoqxon Junaydullaxo'ja o'g'li Ibrat "Farg'ona tarixi" asarida arablarning o'lkaga dastlabki yurishlari haqida quyidagi ma'lumotlarni keltiradi: "Chunonchi, mana. Kosonda Mug'iy qo'rg'oni va o'rdasi deb mashhurdur, qalin devor va katta xishtlar ilan bino qilgan, ikki ming yillar o'tub holo ham muoyanadur. Ani tarixlar ko'rgan kishilar bo'lsa Ixshid deb zikr qiladurg'on Sug'd podsholari ham bul yerda xukmronlik qilgan. Afrosiyobdin so'ng Ixshidlar zamonida arablar kelib, Kosonda muhoraba bo'lg'on edi"⁴⁷. ("Farg'ona tarixi" 277-bet.) Yana shu muallif yozadi: - "So'ngra Hazrati Usmon zamonlarida Jarir bin

⁴⁵ Бартольд В. В. Работы по исторической географии. М., Наука, 1965., стр. 265.

⁴⁶ Брянов Н. О следах древнего города Касана в Ферганской области. Протокол Туркестанского кружка любителей археологии. - Ташкент, 1898-1899 гг. стр. 146.

⁴⁷ Ишхоқхон Жунайдуллахожа ўгли Ибрат Фархона тарихи "Мерос" туркумидан Тошкент, "Камалак", 1991, 277-бет.

Abdulloh) to'g'ri yozilishi: Muhammad Abdulloh ibn Jarir. A. N.) voqealari bul ekanki, Turkiston shaharlari aksar islomobod bo'lub. qalmoq qo'lidan davlat arablarga o'tganda poytaxt yiroq uchun har doim qalmoqlar musulmonlarni tolon va toroj qilib. besaranjom qilib turar ekan. Ul vaqtlarda bu shahardin ikki kishi Arabistonga arzga borgan ekanki. biz axli islomni xalos qilsalar ekan deb. Anda Hazrati Usmon roziyallohu anhu tarafdaridin Jarir ibn Abdulloh nomli zot. Hazratning nabiralaridan amiri lashkar qilib yuborgan ekanlar. Ikki ming sakkiz yuz sahoba ilan Farg'ona taraflariga kelib. Quboda bo'lmish Xushdod degan mug'ul podshohiga noma kirguzg'onlarida tobe bo'lmay muhoraba kilmokchi bo'lg'on ekan. So'ngra muhoraba qilib. Xushdod podshohni arablar qatl qilishib. Kubo shahriga bir qozi va bir voliy nasb qilishib. andin qaytub. Axsida bo'lmish Hurmuz podshohga kelgan ekanlar. Noma kirguzg'onlarida ul ham tobe bo'lmay, tolibi muhoraba bo'lub. Aysi biyobonida ikki kun muhoraba bo'lib. uchunchi kuni oni ham olib, bir voliy va bir qozi qo'yub, o'zlari Kosonda bo'lmush Ixshid podshoxi ilan muhoraba uchun borg'on ekanlar. Arab askarlari Chandovul degan yerga tushub, ikki sahoba ilan noma kirguzg'on ekanlar.

Anda Ixshid elchilarni imtihon qilib, so'ngra uch kun fursat so'rag'on ekan. Bular fursat berganda arablar ilan urush kilmoqqa qodir bo'lmay. O'ng'or hokimi Korvonbas deganga qochib borub, maslahat so'rag'on ekan. Korvonbas maslahat beribdurkim. Zarxanddagi bog'inga borub, yoshirinib yotg'il, arablarning ishini o'zum saranjom qilurman deb. Ul qochub yotub arablarga Kosonni musulmon qilib, so'ngra O'ng'orga borub, Korvonbasga noma kirguzg'onlarida ul yalg'ondan iymon kelturub, musulmon bo'lib, istiqbollariga chiqib, o'rdasiga taklif qilib, necha kunlar ziyofat qilub, bir soxibjamol qizni hadya qilib berub, necha vaqtdan so'ngra mahfiy muhoraba asboblarini tayyorlab, o'ttiz ming qalmoqlar ilan Safid Bulon mazorida namozi jum'ada turg'onlarida, arablarni, qirib, ko'b sahoba va tobeinlarni shahid qilib, qochurgan ekan. Andagi muhorabada shahid bo'lganlar bunga shohid, ul yerlarda shuhadolar mozorlarida toshlarga yozilgan tarixi vafotlar va manqabalari bordur".⁴⁸

Yuqorida keltirilgan parchada ba'zi juz'iy kamchiliklarni e'tiborga olmaganda tarixiy voqealar va sanalar to'g'ri keltirilgan. Muhammad Abdulloh ibn Jarir Kosonda Ixshid ko'shini bilan to'qnashgani va bunda yuzdan ortiq arab askarlari halok bo'lishgani aniq tarixiy voqeadir. Zero, "Sadpiri komil" masjidining qibla tomonidagi eski qabrlarda asosan ana shu yuz nafar "pirilar" (mahalliy aholi sahoba va tobeinlarni ana shunday atashgan) dafn qilingani qabr boshiga qo'yilgan arabcha yozuvli qabr toshlardan ham ma'lum. Qabr toshiga marhumning ismi sharifi to'liq holda o'tkir pichoq yoki qilich tig'i bilan o'yib yozilgan. Ana shunday qabr toshining birida quyidagilar bitilgan: - "Hozo qabr-ush-shayxil Imom al-Kabiril faqeh az-zohidil vad-din Muhammad ibn Ayyub Bakr ibn Umar Sulaymon g'afarallohu lahu vali volidayihi vali jamiil mo'minina val mo'minot". Tarjimasi. "Bu qabr Shayx, buyuk Imom, faqih (Islom qonunshunosi) va zohid (taqvodor parhezgor), Muhammad ibn Ayyub

⁴⁸ Исхоқхон Жунайдуллаҳужа ўғли Ибрат Фарғона тарихи. "Мерос" туркумидан. Тошкент: Камалак, 1991. -281-282 бетлар.

Bakr Ibn Umar Sulaymonnikidir. Olloh uning, uning ota-onasi va jami mo'minlar va mo'minalarning gunohlarini kechirgan bo'lsin". Ayrim ham yurtlarimiz ixlos yuzasidanmi yoki boshqa sababdanmi yuqoridagi kabi qabrtoshlarni o'rnidan olishib o'z yaqinlari qabrlariga o'rnatib qo'yishgan. Ushbu qabrtoshlaridan biri ayni paytda tuman o'lkani o'rganish muzeyida saqlanmoqda.

Yuqorida aytilganidek, qabrtoshlarda halok bo'lgan kishining to'liq ismi sharifi, vafoti, unvonlari yozilgan. Afsuski, qabrtoshlarda marhumning tug'ilgan yili va vafoti tarixi ko'rsatilmagan. Shunday bo'lsada qabrtoshlardagi ismi shariflar haqiqatida ham arabistonlik kishilarga taalluqliligi hamda ular Muhammad Abdulloh Ibn Jarir rafidoshlari ekanliklaridan dalolat beradi.

Aytloqlaricha, Komonwoyda "Sadplri komil" qabristoni va bu yerda dafn etilgan sahoba va tobeinlar haqida Saudiya Arabistonidagi ko'plab ulamolar va tarixchi olimlarda ham ma'lumotlar mavjud bo'lib, ular ushbu qabristonning nomini hurmat bilan tilga olibharkan.

Xulosa qilib aytish mumkinli, "Sadplri komil" qabristoni deyarli 14 asrga teng ko'hna tarixiy maskan bo'lib, qadimiy tariximizning bezavol va muhtasham guvohi sifatida e'zozlashga, qadrlashga, avaylab asrashga arzirli muqaddas dargoh hisoblanadi. Zero, bu makonda nafaqat o'tmishimiz, balki xalkimizning shu kunlargaacha davom etib kelayotgan yaqin va aziz kishilari xotirasi ham abadiyatga muhrlangandir.

Проблемы лингводидактики и методики в современном подходе преподавания иностранных языков

*Галиакберова Албина Ренатовна,
преподаватель Ферганского
политехнического института*

Исходя из моего личного преподавания английского языка на протяжении 15 лет могу утверждать, что главным критерием востребованности на рынке труда специалиста нового типа становится его профессиональная мобильность, которая выражается в умении и потребности постоянно расширять границы своего профессионального кругозора, быстро накапливать опыт, приобретать новые знания, не ограничиваясь рамками одной профессии.

Исследования ведущих психологов, занимающихся вопросами профессионализации человека, указывают на то, что движение личности в развивающемся профессиональном пространстве определяется тремя факторами:

- возрастными психологическими изменениями человека во времени;
- развитием и преобразованием ведущей деятельности субъекта;
- непрерывным профессиональным образованием [Зсер. 2006].

Профессиональное развитие личности преподавателя иностранного языка вуза проходит несколько этапов, которые условно можно назвать периодами адаптации, активной профессиональной деятельности, консервации профессионального опыта. Этапы профессионального роста напрямую связаны с направлениями деятельности (преподавательская, научно-методическая, научная, экспертная и консультативная, управленческая).

Период вхождения в профессию для преподавателя иностранного языка вуза нередко сопровождается объективными и субъективными трудностями. Отсутствие методической подготовки, большая педагогическая нагрузка дают основание говорить о *кризисе профессиональной адаптации* к непростым для начинающего преподавателя условиям работы в вузе. Неудовлетворенность своим профессиональным статусом приводит к поиску новых способов выполнения профессиональной деятельности, ее совершенствованию, а иногда к смене места работы и даже уходу из профессии [Горелова, 2004].

Ряд исследований посвящен изучению динамики профессиональной мотивации. В частности, отмечается, что мотивы трудовой деятельности формируются, изменяются в процессе профессионализации, а определяющие их актуальные потребности могут быть не связаны непосредственно с осуществлением конкретных трудовых действий. Выявляются особенности мотивационной сферы в зависимости от этапов развития личности профессионала, а также обращается внимание на связь динамики мотивации с изменением содержания образа профессионала по мере повышения квалификации специалиста [Бодров, 2006].

С возрастом и опытом, когда преподаватель иностранного языка вуза уже является профессионалом, ему становится присуща индивидуальная социально-профессиональная позиция, устойчивая профессиональная самооценка. Кардинально перестраиваются социально-профессиональные ценности и отношения, изменяются способы выполнения деятельности, что свидетельствует о готовности специалиста к переходу на новую стадию профессионального развития.

Считается, что длительное выполнение профессиональной деятельности на высоком уровне невозможно, поэтому переходным состоянием профессионала является профессиональная стагнация. На примере педагогической профессии установлено, что на стадии профессионализации по мере становления индивидуального стиля деятельности снижается уровень профессиональной активности личности, возникают условия для стагнации профессионального развития [Кузьмина, 1989].

Вместе с тем профессиональный опыт имеет высокую субъективную ценность для личности и поэтому далеко не каждый готов пересмотреть свой опыт с точки зрения современных требований. В этом плане молодой специалист легче приспосабливается к новым технологиям деятельности,

так как не имеет опыта практических действий, которые бы его привязывали к прежним формам работы.

Успешная профессионализация преподавателя иностранного языка вуза характеризуется готовностью к коллегиальной работе, способностью к поддержанию внутренней мотивации на высоком уровне, освоением инновационных видов и форм трудовой деятельности, осознанием необходимости постоянного профессионального и творческого роста в соответствии с новыми условиями.

Ijtimoiy islohotlar va axborot xavfsizligi

Rahimov Islomjon,

NamDU talabasi

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, o'z oldiga adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish, huquqiy demokratik davlat qurish va xalqni farovon hayot sari olib borish kabi buyuk maqsadlarni qo'ydi. Jamiyat hayotining barcha sohalarida boshlangan bu keng miqyosdagi islohotlarni jamiyatning eng ichki qatlamlarigacha olib kirish, albatta, mamlakat aholisining ijtimoiy ongini va saviyasini, hayotga bo'lgan qarashlarini tubdan o'zgartirishni talab etardi. Shubhasiz, bu mashaqqatli jarayonda ommaviy axborot vositalari eng muhim o'rinlardan birini egallaydi. Aynan shu sababli ham bugungi kunda ommaviy axborot vositalariga davlat rahbariyati tomonidan juda katta e'tibor qaratilmoqda. Ommaviy axborot vositalari faoliyatini isloh qilish, ularning samarali ishlashiga ko'mak beruvchi mexanizmlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini yaratish borasida muayyan ishlar qilindi. Shu sababdan, bu muammo O'zbekiston Respublikasining bir qator boshqa qonunlarida ham o'z ifodasini topgan. «Ommaviy axborot vositalari to'g'risida»gi (1997-yil, 26-dekabr), «Noshirlik faoliyati to'g'risida»gi (1996-yil, avgust), «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida»gi (1996-yil, sentabr), «Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida»gi (1997-yil, aprel), «Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to'g'risida»gi, (1997-yil, aprel), «Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida»gi (2002-yil, dekabr) qonunlar hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekistonning ijtimoiy taraqqiyotida televidenie va radioning rolini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (1996-yil. may) Farmoni va boshqa bir qator normativ-huquqiy hujjatlar shular jumlasidandir.

Shubhasiz, yaratilgan qonunlar davlat hamda nodavlat shakldagi, televidenie kanallari ishini tashkil qilish, shuningdek, jurnalistlarning professional jihatdan kamol topishiga keng ko'lamda yordam berish, matbuot va ommaviy axborot vositalari erkinligini ta'minlashda, jamiyatda demokratik muhitni qaror toptirishda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda.

«Ommaviy axborot vositalari to'g'risida»gi Qonunida ommaviy axborot vositalarining turlari ko'rsatilgan. Ular gazetalar, jurnallar, axborotnomalar, byulletenlar, axborot agentliklari, televidenie (kabelli, efir-kabelli televidenie)

va radioeshittirishlar, hujjatli kino, elektron axborot tizimi, shu-ningdek, doimiy nomga ega bo'lgan, davlat tasarrufidagi, mustaqil va boshqa ommaviy davriy nashrlar ommaviy axborot vositalaridir. Ommaviy axborot vositalari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ilovalar nashr etishi mumkin.

Demokratik davlatlarda ommaviy axborot vositalari erkinligini, ularning faoliyat ko'rsatishi sharoitlarini ta'minlash bilan birga, bu erkinliklarning suiste'mol qilinishiga yo'l qo'yilmaydi. Birinchi navbatda ommaviy axborot vositalari va jurnalistlar yuqorida aytib o'tganimizdek, berilayotgan axborotning to'g'riligi uchun javobgardirlar. Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasining mavjud Konstitutsiyaviy tuzumini, hududiy yaxlitligini zo'rlik bilan o'zgartirishga da'vat qilish, urush va zo'ravonlik, shafqasizlik, milliy, irqiy va diniy adovatni targ'ib etish, davlat sirini yoki qonun bilan qo'riqlanadigan o'zga sirni oshkor etish, jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladigan xatti-harakatlar sodir qilishni targ'ib qilishga ruxsat berilmaydi. Uchinchidan, fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularning shaxsiy hayotiga aralashish ham taqiqlanadi. Ushbu cheklashlar yana bir marotaba huquqiy davlatda so'z erkinligi, ommaviy axborot vositalari erkinligi istalgan fikr yoki qarash ifoda etilishiga yo'l qo'yilmasligidan, lekin bu cheklashlar kichik va aniq bo'lishidan dalolat beradi. Demokratik huquqiy davlatning mavjud bo'lishi, qo'lga kiritilayotgan muvaffaqiyatlarni asta-sekinlik bilan bo'lsa ham asrab-ardoqlash uchun so'z erkinligi huquqining kichik bir qismini cheklash talab qilinadi. Bu hol rivojlangan mamlakatlarda ham mavjud.

Использование мультимедийных технологий в обучении иностранным языкам

Ягьяева Э.

ФерПИ, ассистент

Современный период развития цивилизованного общества характеризуется процессом информатизации. Это глобальный социальный процесс, при котором сбор, накопление, обработка, хранение, передача и использование информации осуществляется на основе современных средств коммуникации. В настоящее время обучение иностранному языку в ВУЗе претерпевает большие изменения. Более интенсивно стали внедряться в учебный процесс новые информационные технологии, такие как Интернет, аудио – и видеоконфлекссы, мультимедийные обучающие компьютерные программы. На занятиях по английскому языку можно решить целый ряд дидактических задач, используя материалы Интернет, пополнять словарный запас студентов и формировать навыки и умения чтения; совершенствовать умения письменной речи; создавать устойчивую мотивацию для изучения иностранного языка. Они максимально приближают процесс обучения английскому языку к реальным условиям, наиболее полно удовлетворяют дидактическим требованиям. В этих

программах используются методические приемы, позволяющие производить ознакомление, тренировку и контроль. Эффективное использование мультимедийных технологий в учебно-воспитательном процессе возможно лишь при условии, что соответствующие технологии гармонично и обоснованно интегрируются в данный процесс и обеспечивают новые возможности как преподавателю, так и студентам.

Воспитание творческой личности – задача всей системы образования, поскольку в процессе познавательной творческой деятельности студент осознает свою значимость, реализует себя как личность. Современность предъявляет все более высокие требования к обучению практическому владению иностранным языком в повседневном общении и профессиональной сфере. Объемы информации растут, и часто рутинные способы ее передачи, хранения и обработки являются неэффективными. Мультимедийные обучающие программы имеют огромные преимущества перед традиционными методами обучения. Они позволяют тренировать различные виды речевой деятельности и сочетать их в различных комбинациях; помогают создать коммуникативные ситуации, автоматизировать языковые и речевые действия; способствуют реализации индивидуального подхода и интенсификации самостоятельной работы студента.

Ways of development group working

Sobirjon Daminjanov
Senior teacher

The topic of teaching a language has been very controversial through the ages in terms of what is the target of teaching a language, what skills are given priority and how a learner can acquire the language skill faster without being bound to his textbook.

Teaching foreign languages in Uzbekistan has become very important since the first days of the Independence of our country which pays much attention to the rising of education level of people, their intellectual growth. As our President I.A.Karimov said: "Today it's difficult to revalue the importance of knowing foreign languages for our country as our people see their great prosperous future in the cooperation with foreign partners"⁴⁹.

Teaching by group work activities and at the same time learning a new vocabulary may seem dull and very technical both for the teachers and students when they are given the checklist and/ or the list of words with translation. The students may lose their interest in learning the certain language if the words are not utilised in any type of speech. Thus this project paper will suggest some practical ideas in order to enhance the learning skill without putting pressure on

⁴⁹ Каримов И.А. Гармонично развитое поколение – основа прогресса Узбекистана. Речь на девятой сессии Олий Мажлиса Республики Узбекистан // Собр. соч. Т.6. – Ташкент, 1998. С.16-25

bare learning by heart the words, but on the contrary making the students to get motivated to learn more new topics subconsciously and time by time mixing them up with earlier learnt words both in oral and written speeches.

Overall, it seems clear that when it comes to group work, the whole is greater than the sum of its parts. While creating, monitoring, and evaluating groups is a recursive process, active learning techniques are beneficial for students. Supplementing lectures with group work helps students feel engaged and subsequently learn more. Group work helps students develop teamwork skills and social interactions as well as learning about various backgrounds, culture, beliefs, and attitudes. Group work does not have to yield "group hate" and as long as the instructor is properly prepared to introduce and facilitate group involvement and participation, group work can produce very positive and lasting results.

Groups may pass through different stages of formation or group development. It is worth thinking about how your group is changing and developing to make sure that you are going in the right direction and that everyone is committed to the task. If the group is not developing as you think it should then you need to diagnose what is going wrong and try to put it right.

There are a number of different theories of the typical group life-cycle, including Bass and Ryterband's four distinct stages of group development:⁵⁰

- Developing mutual acceptance and membership
- Communication and decision making
- Motivation and productivity
- Control and organisation

The most popular however is that of Bruce Tuckman's group development model. Tuckman identified four stages of group formation. When individuals come together in groups they often experience the different stages of Tuckman's group 'life cycle'.

✦ Forming

At the forming stage, there is little sense of it being a group; it is still a collection of individuals. People in the group are cautious of each other and what is expected of them. Many individuals prefer to keep quiet rather than speak out at this stage, until they are sure of their role and position in the group. The group will seek direction at this stage from a 'higher authority', e.g. a tutor.

✦ Storming

As the group begins to work together, people become bolder, and conflicts may emerge openly. Factions may form, and individuals may jostle for dominant positions in the group. There may be mutterings about 'other people's behaviour'. This can be a difficult stage in the life cycle of the group. The group needs to discuss problems openly if it is to move on to the next stage.

✦ Norming

Open discussion of problems in the group, or the urgency of a group task, can lead to the group 'norming' stage, when it begins to work collectively at the

⁵⁰ (Bass, B. and Ryterband, E., Organizational Psychology, Allyn and Bacon, 1979.)

task. Informal or formal ground-rules have been established, and group members are beginning to get to know each other and have more confidence individually and collectively. Individual differences are tolerated, providing all group members are working at their appointed tasks.

↓ Performing

At this stage, the group is working well together. The group has its own unspoken rules and members are often very supportive of each other. The group may assert its own identity; it becomes 'our group'. There may be group rituals or rites of passage, to celebrate the completion of the task, e.g. a meal or a party.

The suggested modern approaches and analysing activities can be applied into different level classes ranging from undergraduate education up to postdoctoral degree, as well as in the Continuing professional development courses. The shared materials are recommended for public use and can be supportive enough in writing handbooks, syllabuses and lesson plans.

The ways of teaching and learning pronunciation

NamSU Dilrabo Mamatova

Pronunciation is the important thing in learning and teaching any foreign language. Without it we cannot read or understand the meaning of the word. Pronouncing every word correctly leads to poor pronunciation! Good pronunciation comes from stressing the right words - this is because English is a time-stressed language.

Here are several techniques for teaching pronunciation;

1. Learn the rules concerning pronunciation.
2. English is considered a stressed language while many other languages are considered syllabic.
3. In other languages, such as French or Italian, each syllable receives equal importance (there is stress, but each syllable has its own length).
4. English pronunciation focuses on specific stressed words while quickly gliding over the other, non-stressed, words.
5. Stressed words are considered content words: Nouns e.g. kitchen, Peter - (most) principal verbs e.g. visit, construct - Adjectives e.g. beautiful, interesting - Adverbs e.g. often, carefully
6. Non-stressed words are considered function words: Determiners e.g. the, a - Auxiliary verbs e.g. am, were - Prepositions e.g. before, of - Conjunctions e.g. but, and - Pronouns e.g. they, she
7. Read the following sentence aloud: The beautiful Mountain appeared transfixed in the distance.
8. Read the following sentence aloud: He can come on Sundays as long as he doesn't have to do any homework in the evening.
9. Notice that the first sentence actually takes about the same time to speak well!

10. Even though the second sentence is approximately 30% longer than the first, the sentences take the same time to speak. This is because there are 5 stressed words in each sentence.
11. Write down a few sentences, or take a few example sentences from a book or exercise.
12. First underline the stressed words, then read aloud focusing on stressing the underlined words and gliding over the non-stressed words.
13. Be surprised at how quickly your pronunciation improves! By focusing on stressed words, non-stressed words and syllables take on their more muted nature.
14. When listening to native speakers, focus on how those speakers stress certain words and begin to copy this.

Tips:

1. Remember that non-stressed words and syllables are often 'swallowed' in English.
2. Always focus on pronouncing stressed words well. non-stressed words can be glided over.
3. Don't focus on pronouncing each word. Focus on the stressed words in each sentence.

You can find extra lessons from internet by Jane Lawson to improve your English pronunciation fast!

She's an English teacher in London with over 20 years of experience teaching English. She has developed a fast, effective and fun method to help you speak and understand real English. DailyStep will change the way you learn English. Each lesson is:

- **Highly effective!** You will learn quickly and be able to put your new language skills to use straightaway, with more fluent, confident speaking and a better understanding of fast, native speaker English.

- **Interesting and enjoyable!** You will not only learn English but also learn about history, science, current events and how to talk about a whole range of subjects. These lessons will keep you coming back for more!

- **Easy and convenient!** You need only a few minutes a day to use Daily Step, though you can spend longer if you like. You can learn in your own time, and at your own speed.

What about the grammar and vocabulary? You don't need to focus on this much, because by listening, repeating and speaking the file over and over again, you naturally absorb the grammar and vocabulary, and you will find that you can use it without thinking next time the opportunity arises.

These online audio lessons have been designed to be a very easy, cheap and effective way to improve your English speaking, listening and conversation skills, and also to improve TOEIC, TOEFL, IELTS and other examination listening scores. Every day you'll learn some new English vocabulary, idioms and phrasal verbs, and feel more confident in working and making friends in English. You'll also learn correct English pronunciation, rhythm and tone.

Our philosophy with teaching English is that it is best for you to learn a little each day and remember it clearly. Online English lessons are short, interesting and easy to remember. English classes can help you to achieve your English learning goals.

So to learn English and speak fluently in it there are many opportunities. For example, dictionaries, varieties of dictionaries. Many dictionaries represent pronunciation using the symbols of the International Phonetic Alphabet (IPA), or a similar system. From this you can find out about the sounds that make up a word and how it is stressed. For example, the Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD) gives the pronunciations of 'lemon', 'lemonade' and 'lemon sole' (a type of fish) as shown here. It is useful to spend some time learning the IPA symbols so that you can make use of pronunciations shown in dictionaries. A full list of phonemic symbols used in this book, and in many dictionaries, is given on page 192. Section E1 also includes some exercises to help you learn the symbols.

Pronunciation dictionaries usually include more words than general dictionaries and so can be particularly useful for finding out how to pronounce place names, family names, brand names and technical terms. They also give more information about variation in pronunciation. For example, compare the information about the pronunciation of 'kimono' from CALD given in B with this entry from the Cambridge English Pronouncing Dictionary, 17th edition (CEPD). Both CALD and CEPD give British and American English pronunciations. CEPD shows also that in American English the last vowel is usually pronounced /ɪ/ but can also be pronounced /oʊ/. It also shows that the plural '-s' is pronounced /z/.

Most of English teachers are good at teaching reading, writing, listening and to a degree, general oral skills, but when it comes to pronunciation we often lack the basic knowledge of articulatory phonetics to offer students anything more than rudimentary advice such as, 'it sounds like this; uuuh'

There is also a tendency for us to focus on production as the main problem affecting our learners. Most research however shows clearly that the problem is more likely to be reception- what you don't hear, you can't say. Moreover, if the 'English' sound is not clearly received, the brain of the learner converts it into the closest sound in their own language. Thus the dental English fricative /θ/ in 'those' becomes converted by Spanish speakers into the denasalised Spanish /d/, producing 'dose' as this is what the speaker hears. Given this reality, it would seem logical to place a heavy emphasis on listening as a way into releasing appropriate pronunciation.

Формирование социокультурной компетентности будущего инженера
Ходжаева Гузал Джаханобдхонова,

Преподаватель Ферганского политехнического института

В представленном исследовании под социокультурной компетентностью будущего инженера понимаем интегративное качество личности,

которая владеет системой знаний о социальных и культурных сферах, культуросообразным способом социальной и профессиональной жизнедеятельности, обеспечивает ответственность и возможность решения социокультурных и профессиональных задач адекватно возникающим штатным и нештатным ситуациям. Поэтому в проектировании содержания высшего технического образования необходимо учесть новые тенденции, и в соответствии с требованиями принципа культуросообразности [1] этому процессу придать целенаправленный, системный характер, создавая специальные педагогические условия для формирования социокультурной компетентности будущих инженеров. Среди основных направлений преобразования инженерного образования выделим [2, 3]:

- учет ведущих тенденций социально-культурного и экономического развития общества;

- понимание педагогического процесса как составной части культуры общества и семьи, как культурно-историческую ценность прошлого, настоящего и будущего;

- переориентирование учебно-воспитательного процесса в вузе на личностную культуру с нравственно-эстетическим совершенствованием будущего инженера;

- целостное формирование социокультурной компетентности через сотворчество преподавателя и студентов по законам красоты;

- продуктивное развитие способности этического, эстетического сопереживания действительности как умения вступать в духовное общение с эстетически преображенным и этически содержательным миром человеческих чувств, эмоций, жизненных реалий;

- направленность содержания на интегративные процессы, взаимосвязь специальных, гуманитарных и фундаментальных дисциплин;

- овладение навыками культурного самовоспитания, самообразования, саморазвития, установка на сохранение и создание новых культурных ценностей;

- использование материала, способствующего развитию творческой и учебно-исследовательской деятельности студентов;

- обеспечение гибкости и вариативности содержания образования в соответствии с динамикой общественных потребностей и индивидуальными способностями будущих инженеров.

Ведущим фактором подготовки инженеров является синтезирование и диалектическая взаимосвязь перспектив развития системы образования, производства, техники, труда, рынка квалифицированных кадров и культуры.

Анализ учебных планов Ферганского политехнического института показывает возможности реализации спроектированной системы формирования социокультурной компетентности будущих инженеров. Следует подчеркнуть, что это достаточно сложная работа, требующая глубокого отбора воспитательных возможностей содержания каждой темы учебной дисциплины, оптимального определения форм, методов и средств

дальнейшего развития исследуемой компетентности будущих инженеров, соответствующей перестройки деятельности преподавателей и студентов. Очевидно, что для развития социокультурной компетентности будущего инженера приоритетным в содержании преподавания предметов гуманитарного цикла следует считать мысли, чувства, отношение к жизни [4, 5].

Резюмируя сказанное, подчеркнем, что в процессе формирования социокультурной компетентности будущий инженер должен стать личностью, обладающей высокой степенью культуры, осознающей принадлежность к окружающей культурной и природной среде, понимающей меру своей ответственности за сохранение и приумножение природного, национального и мирового культурного достояния [2, 6].

Nodavlat-notijorat tashkilotlari

*Dadaxo'jayeva Nilufar
BTI va STI 404-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: B. Tillayev*

Nodavlat-notijorat tashkilotlar dastlab jamiyatni o'zini-o'zi boshqarishi asosida, ya'ni fuqarolik jamiyatining mustaqil ijtimoiy birlik sifatida yashashini ta'minlash ehtiyojlari va manfaatlarini asosida paydo bo'ldi. XX asrga kelib nodavlat-notijorat tashkilotlar fuqarolik jamiyatining muhim va asosiy institutlaridan biriga aylandi. Hozirgi davrda O'zbekistondagi nodavlat-notijorat tashkilotlar va siyosiy partiyalar faoliyati 1991 yil 14 fevralda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Jamoat birlashmalari to'g'risida"gi Qonuni (1997 y. aprelda qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilgan), O'zbekiston Respublikasining "Kasaba uyushmalari, ularning huquqlari va faoliyatining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni (1992 y. iyul), O'zbekiston Respublikasining "Siyosiy partiyalar to'g'risida"gi Qonuni (1996 y. dekabr), O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" yangi tahrirdagi Qonuni (1998 y. may), O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari to'g'risida" yangi tahrirdagi Qonuni (1999 y. aprel), O'zbekiston Respublikasining "Nodavlat-notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni (1999 yil aprel) kabi qonunlar vositasida muvofiqlashadi. Nodavlat-notijorat tashkiloti quyidagi xuquqlarga ega:

- o'z a'zolari va qatnashchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini ifodalash hamda himoya qilish;
- ijtimoiy hayotning turli masalalariga doir tashabbuslar bilan chiqish, davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga takliflar kiritish;
- davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining qarorlarini ishlab chiqishda qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda ishtirok etish⁵¹.

Mamlakatda nodavlat-notijorat tashkilotlarning huquqiy asoslari mustaqillik yillarida uzluksiz ravishda rivojlanib bordi. O'zbekistonda fuqarolik

⁵¹(O'zbekiston Respublikasining «Nodavlat- notijorat tashkilotlari to'g'risida»gi Qonuni - «Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga sharhlar. - T.: Adolat, 2001. - B.28-29)

jamiyatiga xos bo'lgan demokratik siyosiy tizimning o'ziga xos xususiyatlari va rivojlantirish masalalari, uning demokratik tamoyillari Prezident I.A. Karimovning birinchi chaqiriq Oliy Majlisning VI (1996 yil avgust) va XIV sessiyalari (1999 yil aprel), ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning I (2000 yil yanvar), VIII (2002 yil aprel) va IX (2002 yil avgust) sessiyalaridagi ma'ruzalarida nazariy va kontseptual jihatlardan har tomonlama asoslab berildi. Mamlakatda fuqarolik jamiyatining asosi bo'lgan demokratik institutlarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlariga doir islohotlar ham tobora chuqurlashib bormoqda. 2005 yilga kelib respublikada 402 ta respublika ahamiyatiga molik nodavlat jamoat birlashmalari faoliyat ko'rsata boshladi. Ulardan 81 tasi xalqaro tashkilotlar maqomiga egadir. Nodavlat tashkilotlarning 48 tasi jamg'arma, 78 tasi jamiyat, 5 tasi siyosiy partiya, 42 tasi federatsiya, 16 tasi kasaba uyushmalari, 2 tasi xarakat, 20 tasi markaz, 48 tasi assotsiatsiya. 20 tasi uyushma, 5 tasi qo'mita, yana 37 tasi turli nomlarda rasmiy ro'yhatdan o'tganlar. Shuningdek, Qoraqolpoqiston Respublikasi, Toshkent shahri va viloyatlarda davlat ro'yhatiga olingan 1957 ta, shuningdek, hisob ro'yhatiga olingan 2911 ta, hammasi bo'lib 4868 ta mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan jamoat birlashmalari faoliyat ko'rsatmoqda⁵².

Mamlakatda milliy mustaqillikning dastlabki davrlarida O'zbekiston "Mahalla" xayriya jamg'armasi tashkil topdi. O'tgan davr ichida "Sog'om avlod uchun" xalqaro nohukumat xayriya jamg'armasi, "Ekosan" xalqaro ekologiya va salomatlik jamg'armasi, Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati Assambleyasi, Xalqaro Amir Temur jamg'armasi, Xalqaro Imom Buxoriy jamg'armasi, "Oltin meros" jamg'armasi, respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi, "Xalq birligi" harakati, O'zbekiston faxriylarini qo'llab-quvvatlash "Nuroni" jamg'armasi, "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati, "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik fikrini o'rganish markazi, Tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar Palatasi, Milliy matbuot markazi, Baynalmilal madaniy markaz, respublika "Iste'dod" jamg'armasi kabi nodavlat tashkilotlar tuzildi. O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi esa demokratik printsiplar asosida butunlay qaytadan tashkil etildi. Shu bilan birga, O'zbekiston "Tadbirkor ayol", O'zbekistan Bolalar jamg'armasi, "Ayol va salomatlik", "Mehr", "Ayollar resurs markazi", "Ayol va jamiyat" instituti kabi xotin-qizlar muammolarini xalq etishga qaratilgan va ular manfaatlarini ifodalaydigan nodavlat tashkilotlar faoliyat yuritmoqda.

Maktabda X.To'xtaboev ijodini o'rganish

Z.Abdullayeva

2-kurs magistranti (o'zbek tili va adabiyoti)

Ilmiy rahbar: dotsent M.Sh.Saidova

O'qituvchilar faoliyati yo'nalishini belgilaydigan muhim asosi maktabda adabiyot o'qitishning bosh maqsadi bo'lib, u sog'lom e'tiqodli, o'zga isonnni tuyg'ularini anglaydigan, o'tkir hissiyotli, yuksak didli, axloqan barkamol, aqlan

⁵²Davlat ro'yxatidan va hisob ro'yhatidan o'tgan hamda faoliyat ko'rsatayotgai nodavlat notijorat tashkilotlar umumiy jadvali (2005 y. 12 maydaga holati). –B.2-3.

yetuk, o'z xatti-harakatlariga javob bera oladigan komil shaxsning ma'naviy dunyosini shakllantirishdan iboratdir, deb belgilangan.

Maktab adabiy ta'limining vazifalari: o'quvchilarda badiiy adabiyotga mehr o'yg'otish, ularni ko'rkam asarlarni o'qiydigan, o'qiganlarini tushunadigan va tahlil qila biladigan, badiiy matn to'g'risidagi fikrlarni og'zaki va yozma tarzda to'g'ri hamda erkin ifodalay oladigan qilib tarbiyalashdan iboratdir.

Adabiy ta'limning har bir bosqichida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini mana shu vazifalar asosida tashkil etish bugungi kundagi tarbiyashunoslik maqsadiga muvofiq keladi.

6- sinf darsligida bolalarning sevimli yozuvchisi Xudoyberdi To'xtaboevning "Sariq devni minib" romanini o'rganish uchun o'quv dasturida ikki soat mo'ljallangan.

Romandan keltirigan parchalarning dasturiy talqini quyidagicha: "Unda 6- sinf o'quvchisi Hoshimjon Ro'zievning qilmishlari juda qiziqarli sarguzasht voqealar asosida bayon qilindi.

Bu asarda fantastik va dedektiv holatlar uyg'unlashgan tarzda ifodalangan. Garchi asarda real voqealar tasvirlanayotgan bo'lsa-da, undagi fantastik, dedektiv unsurlar romanni hayajon bilan o'qishni ta'minlaydi. romandagi timsollarda o'zbek milliy kalorit tiniq ifodalangan.

Romandan keltirilgan parchalar mutoalasi davomida o'quvchilar muhim o'rinlarni shu talqinga tayanib belgilab borishlari, o'qituvchi darsga tayyorgarlik jarayonida ularni ajratib olishi lozim bo'ladi.

"Sariq devni minib" romani o'z mavzusi va mazmuni bilan juda qiziqarli va o'qishli asardir. Uni o'qigan bola beixtiyor asar ichiga kirib ketadi. Roman qahramonlariga xos soddalik, samimiylilik, qiziquvchanlik, maqsadga erishish uchun qiyinchiliklardan qo'rqmaslik, lekin ilmsizlik tufayli turli xil to'siq va qiyinchiliklarga duchor bo'lish, bilimsizlik pand berishi, oxir oqibatda tavbasiga tayanish, o'zi yo'l qo'ygan xato va kamchiliklarni bartaraf etish, o'z vaqtida kerakli xulosalarni chiqara olishi o'quvchining diqqatini jalb qiladi va uni xushyorlikka chaqiradi.

Roman nomining o'ziyoq o'quvchi qalbida g'alati tuyg'ularni qo'g'atadi. Chunki "sariq devning o'limi" nomning o'zi odamda salbiy bir munosabatni yuzaga keltiradi. Romanni "Sariq devni minib" deb nomlanishiga asos bo'lgan Soraxon folbinni va uning jiyani Mirobiddinxo'ja nayranglarini fosh etishga bag'ishlanganligi, unda Hoshimjon Mirobiddinxo'jaga tanbeh berayotib sal bo'lmasa o'zining kimligini bildirib qo'yishi mumkin bo'lgan o'rinlari asarning ta'sirini yanada oshiradi. Asarni mutolaa qilish davomida o'quvchilar Hoshimjonni xatti-harakatidagi ijobiy va salbiy sifatlar nimalarda namoyon bo'lishini kuzatib tahlil qilib bordilar. Ayrimlarida ijobiy tuyg'ular yanada teranlashadi.

O'qituvchi asar mutoalasiga darsning 10-12 daqiqasini sarflaydi. Albatta, bu o'rinda asar qahramonlari obraziga mos rolga kira olish, ular xarakteri va fe'l-atvorini verbal va noverbal vositalar orqali ifodalay olish o'qituvchi mahoratini belgilaydi. O'qituvchi tomonidan aniq, tiniq, bolalar yoshi va

hususiyatiga mos ovozda gapira olish o'quvchini o'ziga tortadi. O'quvchilar qahramonlarga xos soddalik va samimiylikdan miriqib, yayrab kulishlari mumkin. Hoshimjonning xatti-harakatlari va sarguzashtlari ularda hayrat va yengilgina kulgi qo'zg'otadi.

Har bir o'quvchining qo'lida asar matni ochiq holda turishi maqsadga muvofiq. Chunki adabiyot darslarida faqat matn bilan, so'z bilan ishlanadi. Bu jaryonda o'qituvchining vazifasi har bir o'quvchining fikrini eshitish, zarur bo'lganda yo'naltiruvchi savollarni o'rta tashlashdan iborat bo'ladi. Har bir o'quvchi qo'yilgan masala yuzasidan qat'iy qarorni daftariga tushirib borishi kerak bo'ladi. Keyingi bosqichda o'quvchilar o'rtoqlarining ma'lum topshiriq yuzasidan chiqargan xulosalarini baholashlari kerak bo'ladi. Bu ish o'quvchilardan jiddiylik va mas'uliyatni talab qiladi. Bu jaryoan o'qituvchining qat'iy nazorati ostida bo'lgani ma'qul.

Mutoaladan so'ng ko'tarinki kayfiyatidagi o'quvchilar bilan birgalikda matn tahliliga kirishiladi. Darslikdan o'rin olgan savol va topshiriqlarga qo'shimcha ravishda o'quvchi asarining mohiyatiga kirishga undaydigan, qahramonlarni inson sifatida his qilishga yo'naltiradigan quyidagi didaktik vaziyatlarni tavsiya etish mumkin:

1. Soraxon folbinni va uning jiyani Mirobiddinxo'ja nayranglarini fosh etishda Hoshimjon xatti-harakatlari tasviriga tayanib qahramonni ruhiy holatini tasavvur qiling.

2. Romanning "Baxtim kulib boqqan edi" bobida Hoshimjon nimalarni nazarda tutgani izohlab bering, sizning hayotingida ham shunday holatlar bo'lganmi?

3. Hoshimjon Mirobiddinxo'jaga tanbeh berayotib sal bo'lmasa o'zining kimligini bildirib qo'yishini mumkin bo'lgan joyni uning nutqidan toping, unga munosabat bildiring.

4. Hoshimjonni sehrli qalpoqqa ishonib qaysi kasbda ishlamoqchi bo'lsa, darrov qovun tushurib, fosh bulishi bilan bog'liq salbiy holatlarini qanday izohlash mumkin, sizninch.

5. Romanning bosh qahramoni qanday bola, unga to'liq tavsif berishga harakat qiling, uning fe'l-atvoridagi qaysi xatti-harakati sizda ijobiy tasavvur hosil qildi.

6. Hoshimjon va Hayitvoy gap-so'zlaridan ularning xulqi va tarbiyasida qanday farqni ko'rish mumkin, ularning salbiy va ijobiy sifatleri nimalarda namoyon bo'lishini kuzatib, tahlil qilib bering

7. Hoshimjonni obrazini ijobiy qahramon deyish mumkinmi?

8. Hoshimjonni Shum bola bilan taqqoslab ko'ring, ularni o'xshash va va farqli tomonlarini aniqlang.

O'qituvchi uy vazifasi sifatida: "Mening Hoshimjonga munosabatim", "Mening tengdoshlarim", "Kim bo'lsam ekan" mavzulardan birida ixtiyoriy insho yozishni topshirish mumkin. O'quvchi yoqtirgan va unga ma'qul kelgan asar qahramonini yoki biror qiziqarli vaziyatni suratini qog'ozga tushirib kelishni ham tavsiya qilish mumkin.

Особенности профессиональной ориентации выпускников школ: проблемы и решения

Абдукодиров Умиджон Назирович
ФерПИ преподаватель английского языка

Проблемы профессиональной ориентации актуализируются в связи с тем, что повышаются требования к общеобразовательной школе и ее выпускникам. Трудность сложившейся ситуации заключается в том, что процесс перехода к рыночной системе еще не завершен, и поэтому структуры спроса-предложения на рынке труда находятся в стадии их формирования. В этой связи молодые люди, находящиеся в ситуации профессионального выбора, осуществляют его либо на основе искаженных представлений о рынке труда, либо вообще не могут определиться с предпочтениями. По мнению автора, профессиональное самоопределение нельзя сводить к одномоментному мероприятию по выбору профессии. Его необходимо рассматривать как сложный и длительный процесс, в результате которого происходит увязка личностных свойств и профессиональных требований чтобы профессиональная ориентация в школе дала нужные результаты, она должна быть непрерывной, проводиться в системе, состоять из ряда взаимосвязанных этапов. В настоящее время исследователи выделяют следующие компоненты профориентационной работы:

– профессиональное просвещение, то есть информирование учащихся о мире профессий, их особенностях и условиях труда, а также формирование профессиональных установок;

– профессиональная консультация, которая заключается в оказании такого воздействия на клиента профориентации, в результате которого определяются соответствия личностных характеристик человека (индивидуальных, психологических) конкретным требованиям определенных профессий:– профессиональный отбор, представляющий собой мероприятие, цель которого состоит в раскрытии пригодности индивида к тому или иному виду деятельности;

– социально-профессиональная адаптация – процесс и способствование такому процессу адаптации молодых специалистов к условиям труда, коллективу и специфическим особенностям конкретной профессии.

На отдельных этапах профессиональной ориентации соответствующие мероприятия проводятся педагогическим коллективом школ. Однако, на наш

взгляд, их проведение должно быть прерогативой специалистов-профконсультантов, компетентных во всех аспектах профессиональной ориентации.

Следует заметить, что проблема профориентации является комплексной, требующей междисциплинарных подходов к решению. Однако в ней ярко выражен экономический аспект выбора профессии. Так, низкий интерес к конкретному виду труда и отсутствие мотивации к

деятельности напрямую влияют на возникновение ущерба производству, а соответствие человека выбранной им профессии, напротив, способствует росту производительности труда и успешной реализации индивида, а значит, наиболее эффективному использованию трудовых ресурсов.

Однако институты социализации практически не оказывают системного воздействия на выпускника, поэтому интерес к профессиям редко идет в разрез с групповыми мнениями и стереотипами. То есть, среди преобладающих направлений деятельности уже многие годы находятся экономическое, юридическое. В условиях увеличения дифференциации заработной платы наиболее оптимальным видится ориентирование школьников не только на доходные, но и преимущественно востребованные профессии, что только увеличит уровень занятости в будущем. Однако профессиональная ориентация зачастую оказывается оторванной от реально существующей ситуации.

Также одной из проблем молодежной занятости является переход к практике прерывистой занятости и неоднократной смене рода деятельности.

Многие молодые люди ориентируются на получение нескольких профессий,

поскольку не уверены в своем профессиональном будущем. А смена профессий и мест работы приводит к увеличению затрат на переподготовку специалистов.

Недостатки профориентации сказываются и при приеме на работу: причинами неудач зачастую становится неумение сделать грамотную самопрезентацию или составить резюме. Нестабильность молодежи как трудового ресурса выражается в постоянной смене мест работы по разным причинам, нежелании руководителей принимать специалистов без опыта работы и необходимых квалификационных навыков. Реальное состояние сферы профессиональной ориентации школьников не соответствует в полной мере современным образовательным требованиям: имеет место серьезное ослабление внимания к вопросам социально-профессионального самоопределения учащихся во всех типах учебных заведений и, прежде всего, в общеобразовательной школе, недостаточно развиты связи между системой образования и рынком труда.

С точки зрения респондентов, высшее образование – это возможность хорошо зарабатывать. Ученики на второе место ставят возможность занять высокое положение в обществе, родители – возможность стать квалифицированным специалистом.

Необходимо теоретическое моделирование системы, предполагающей комплексную профориентационную работу с будущими абитуриентами, которая позволила бы осуществлять профессиональный выбор с максимальным успехом.

Можно дать следующие рекомендации для повышения качества профориентационной работы:

–проведение профессиональных консультаций специалистами центра занятости населения;

–регулярная диагностика школьников среднего и старшего звена с последующим консультированием. поэтапность и комплексность работы с учащимися;

–включение в практическую деятельность самих учащихся: просмотр фильмов, экскурсии на предприятия. обыгрывание проблемных ситуаций: –использование новейших методик профориентирования молодежи. в том числе активизирующих;

–организация в школах работы специалиста-профориентолога либо обучение школьного персонала современным методам работы по профессиональной ориентации;

–просвещение педагогов и родителей по вопросам профессиональной ориентации.

Образовательные учреждения должны быть нацелены на развитие у самоопределяющейся личности готовности к осуществлению профессионального выбора и выстраивание грамотного сопровождения данного выбора с обязательным участием специалистов.

Ma'naviy yetuklik –sog`lom kelajak garovi

*Nargiza G`oyibnazarova,
NVXTXQTMOI maktabgacha
,boshlangich va maxsus ta`lim kafedrasida katta
o`qituvchisi*

O`zbekiston xalqining milliy taraqqiyot yo`lida bosh g`oyasi – ozod va obod Vatan. erkin va farovon hayot barpo etishdir. Bu g`oya xalqimizning azaliy ezgu intilishlari. bunyodkorlik faoliyatining ma`no mazmunini belgilaydi. Har bir inson uchun muqaddas bo`lgan yuksak umumbashariy qadriyatlarini o`zida mujassam etadi. Milliy mafkuramiz bosh g`oyasida ozodlik tushunchasining ustuvor va yetakchi o`rinda turishi barcha orzu – intilishlarmiz, amaliy faoliyatimiz va yorug` kelajagimizning asosi ekanidan dalolat beradi. Inson dunyoga kelgach, har kun nimanidir o`rganadi. U avvalo mo`jazzgina oilada qolaversa , maktabda va mahallada qo`ni-qo`shnilari , do`stlari ta`sirida ulg`ayadi. Bolani qalban yuksak, ma`naviy boy qilib tarbiyalashda ajdodlarimiz yaratgan odob – axloqqa doir bilimlarni o`rgatish, e`tiqodiga aylantirish, komillikka yo`naltirish muhim ahamiyatga ega.

O`zbekiston jamiyatining milliy g`oyasi, o`z mohiyatiga ko`ra, xalqimizning asosiy maqsad – muddaolarini ifodalaydigan, uning o`tmishi va kelajagini bir – biriga bog`laydigan, asosiy orzu istaklarini amalga oshirishga xizmat qiladigan g`oyalar tizimidir. Odobnoma o`quv fani –mustaqil Vatanimizning sog`lom avlodini manaviy tarbiyalashning ildizi bo`lgan asosiy fandir. Bu fan ilmiy, milliy va umumbashariy qadriyatlar mazmun mohiyatini bilishga, boy merosimizni o`rganibshga va , unga nisbatan hurmat hissinu

uyg'otishga, ajdodlarimizning ibratli o'g'it va ta'limotlariga amal qilishga, Islom dinidai ma'naviy – axloqiy tushunchalarning mohiyatini to'g'ri tushunishga chorlaydi .Odob – tarbiya, go'zal axloq nazokatlilik demakdir. Alisher Navoiy obodga quyidagicha ta'rif bergan edi. “Adab kichik yoshlarni ulug'lar duosig'a sazavor etar va ul buo barakati bila umrdin barhur dor. Adab va tavazu bo'stlig' ko'rgusida julo berur, ikki jonibdin yorug'liq yetkurur” Imom Taqoviyning “Aqid”, Abdurahmon Koyaning “Islom axloqi”, Az- Zamaxshariyning “Qariy axloq”, Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” va hokazo. Yuqoridagi asarlarni o'rgatishdan maqsad yosh avlodni yuksak ma'naviy fazilatlar egasi qilish, uning qalbiga yaxshilik urug'ini sepish, islom ma'naviyati, urf – odatlarni o'rgatish imon, e'tiqod egasi qilib tarbiyalash bo'lgan.

Odob hayotdan o'qish – o'rganish, oila tarbiyasi zamirida paydo bo'ladigan muomala - munosabatlar majmuidir. Odob insonlarning ruhiy holatlarini aks ettiruvchi madaniy munosabatlar tizimidir. Odob va axloq tushunchalari chambarchas bog'liq bo'lib, insonning aloqi mavjud qonun va qoidalar me'yoriy talablarini bajarishda o'z vazifasini topadi. Shaxsning ma'naviy barkamolligi xalq pedagogikasida, diniy ma'naviyatda pedagogik qadriyatlarda alohida e'tiborga sazovor bo'lib kelgan . Odobnoma zamirida milliy urf – odat, rasm – rusum, an'ana, marosim, bayramlarimiz, momolarimiz ardoqlagan ibo, hayo, pokizalik, bobolarimiz qadrlagan g'urur, jasorat, mardlik, ajdodlarmizning boy ma'naviy merosidan namunalar yotadi. Odobnoma darslarida milliy g'oya tushunchalari o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda singdirib boriladi. Odobnoma orqali o'quvchilarga milliy g'oyani singdirishda qiziqarli suhbatlar, o'yin topshiriqlar, rasmlar, hikoya, afsona, rivoyatlar, topishmoq va maqollar, radio va video disklari, slaydlar, AT va ommaviy axborot vositalari materiallaridan, ham foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi Darsning qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi. Bular darsning noan'anaviy usullarini keng va doimiy qo'llash samaralidir Maktabda darsdan tashqari tadbirlar o'tkazish orqali milliy g'oya tushunchalarini singdirib borish ham mumkin bo'ladi. Buyuk ajdodlarimizdan qolgan meros va milliy qadriyatlarimiz ma'naviyatimizni tashkil etadi. Ma'naviyat yoki ayrim bir kishining ichki hayoti, ruhiy kechinmalari, aqliy qobiliyati, idrokini mujassamlashtiruvchi tushuncha yoki dunyoda ma'no izlagan kishi ma'naviyat sari talpinib, yaxshilik va yomonliklarning farqini anglab oladi. Ma'naviyati sog'lom insonning kamoli uning o'ziga ko'p jihatdan bog'liq deyiladi. Qur'oni Karim va Hadisi Sharifda insonning baxt – saodatligi, andishaliligi, farosatligi, odat – axloqi ko'p jihatdan o'ziga bog'liqligi deyiladi. Sharqona milliy urf – odob va qadriyatlar xalq og'zaki ijodiyotida va pedagogik qadriyatlarda uzviy rivojlanish qonuniy rivojlanishning bir holatidir. Har bir xalqning o'z o'tmishi, qadriyatlari, ijod durdonalari, urf – odat, rasm – rusumlari bor. Ular asrlar mobaynida saqlangan, qadrlangan. Har bir mavzuni o'tishda, milliy g'oyani singdirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega Hadisi sharif namunalariga, hikoyat va rivoyatlar, maqollar, hikmatlar, masallarga allomalarmiz Imom al – Buxoriyning “Al adab – al -muvrad”, Kaykovusning

“Qobusnoma”. Yusuf Xos Hojibning “Qutadg’u bilig”., Voiz Koshifiyning “Javohirnoma”, “Axloqi Muhsiniy”, Sa’diy Sheroziyning “Guliston”, “Bo’ston”. Abdurahmon Jomiyning “Bahoriston”. Alisher Navoiyning “Mahbub-ul qulub”. “Hayrat-ul Abror”. Umar Hayyomning “Navro’znoma” hamda Abdulla Avloniy, Fitrat va Cho’lponlarning asarlariga murojaat qilish lozim. Bugungi kunda xalqimizga, avvalo yosh avlodga halollik va fidoiylilik odobini, milliy g’oya tushunchalarini singdirish vazifasi turibdi. Vatan insonning insonligi uning pok va halolligi, fidoiyligi bilan o’lchanadi. Ajdodlarimiz halol bilan haromni farqlash va haromdan hazar qilish halolga doimo oshno bo’lish haqida ta’lim berganlar. Xorazmlik olim, buyuk alloma Mahmud az – Zamaxshariy nasihat qiladi: “Halol, pokiza kishi doimo xotirjamu tinchlikdadur, birovgga xiyonatu yomonlik qilgan kishi halokatga giriftordur”. Vatanni sevish, unga sadoqatli bo’lish, xizmat qilish Vatan oldidagi muqaddas burchimizdir.

Farg’onalik qatag’on qurbonlari

Tohirjon Qozoqov

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

XX asrning 30-yillarida totalitar rejimda ma’muriy-buyruqbozlik va avtoritar boshqaruvning kuchayishi natijasida qonunbuzarlik hodisalari oddiy holga aylandi. Sovet mustabid tuzumi butun mamlakatda bo’lgani singari O’zbekistonda ham ommaviy qatag’onlarni avj oldirdi. Yirik davlat va jamoat arboblari, partiya va xo’jalik rahbarlari, ziyolilar, ruhoniylar va harbiylar bilan birgalikda oddiy kishilar: ishchilar va dehqonlar ham ko’plab ravishda qatag’on qilindi.

O’zbekistonda siyosiy qatag’onlik 1937-yilning yozida ayniqsa avjiga chiqdi. O’zbekiston XKS raisi Fayzulla Xo’jayev, uning keyingi vorislari Abdulla Karimov, Sulton Segizboyev, O’zbekiston Kompartiyasi MK I- kotibi Akmal Ikromov, moliya xalq komissari (narkomfin) Akbar Islomov va boshqalar hibsga olindi. Davlat va jamoat arboblari, xo’jalik rahbarlari bilan bir qatorda milliy ziyolilar ommaviy ravishda qatag’on qilindi. XX asr o’zbek madaniyatining bebaho yulduzlari Fitrat, Cho’lpon va Abdulla Qodiriy bir kunda - 1938-yil 4-oktabrda Toshkent shahri atrofida otib tashlandi. 4-oktabrda qamoqqa olingan ko’plab yurtdoshlarimiz ommaviy ravishda qatl qilingan. 1937—1939-yillarda O’zbekistonda to’qib chiqarilgan soxta ayblovlar bo’yicha 41 mingdan ortiq kishi hibsga olinib, ulardan 37 mingdan ortig’i jazolandi, 6920 kishi esa otib o’ldirishga hukm qilindi. Umuman olganda, 1937—1953-yillarda O’zbekiston ichki ishlar xalq komissarligi — NKVD troykasi (uchligi) tomonidan 100 mingdan ortiq kishi qatag’on qilindi, ulardan 13 ming nafari otib tashlandi. 1936—1940-yillarda faqat davlat va jamoat arboblari, yozuvchilar, shoirlar va olimlardan 5758 kishi qamoqqa olinib, ulardan 4811 kishi otib o’ldirishga hukm qilingan edi. Bu ma’lumotlar qizil terrorqanchalik keng miqyosda shafqatsiz ravishda amalga oshirilganligining yaqqol isboti hisoblanadi.

Farg'ona jadidlarining yirik vakillaridan biri Abdulhamid Sulaymonqul o'g'li Yunusov(Cho'lpon)dir. U 1897 yil Andijonda dunyoga keldi. Cho'lpon Farg'ona jadidlarining yangi avlodiga mansub bo'lib, ijtimoiy-siyosiy faoliyati 1914-1915 yillardan boshlanadi. Uning dastlabki maqolasi 1914 yil «Sadoyi Farg'ona» va «Sadoyi Turkiston» gazetalarida bosilib chiqadi. Abdulhamid yozuvchi, shoir bo'lish bilan birga o'tkir publitsist, hozirjavob qalamkash ham edi. Cho'lpon Turkiston Muxtoriyatini shodu-hurramlik bilan kutib oldi. Muxtoriyat tugatilgach, sovet idoralarida ishladi. Ko'plab taraqqiyparvarlar qatori u ham 1938 yil 4 oktyabrda Stalin istibdodining qurboni bo'ldi. Farg'onalik yana bir otashqalb taraqqiyparvar Ashurali Zohiriy-Muhammadzohirovdir (1885-1937). U 1885 yilda Qo'qon shahar atrofidagi Oyim qishlog'ida tug'ilgan. Qo'qondagi Madalixon madrasasida boshlang'ich ta'limni olib, 1907 yilning mart oyidan Qo'qon rus-tuzem maktabida o'zbek tili va adabiyotidan dars bera boshlaydi⁵³.

Zohiriy 1910 yildan boshlab gazetalarda o'z asarlari, zamon ruhiga mos maqolalari bilan qatnasha boshladi. Uning bu maqola va asarlari o'zbek tili masalalari, maktab hayoti, o'quv-tarbiyaviy ishlarga bag'ishlanib, tub mohiyati bilan xalqqa maorif tarqatish ruhida yozilgan. Zohiriyning bu asarlari «Sadoyi Farg'ona», «Sadoyi Turkiston» va «Turkiston viloyatining gazetasi»da chiqib turdi. Mazkur maqolalarning ruhiyatida kishilarda milliy va diniy iymon-e'tiqod, vatanparvarlik xislatlarini tarbiyalash g'oyasi yotar edi.

Zohiriy sovet tashkilotlarida faoliyat ko'rsatgan chog'larida ham milliy mustaqillik g'oyasidan voz kechmadi. O'z taqdirini millat taqdiri bilan uzviy bog'liqlikda ko'rdi. Tarixchi olim Qahramon Rajabovning bergan ma'lumotlarga qaraganda, Zohiriy Munavvar qori, Miyon Buzruk Solihovlar bilan birga Farg'ona qo'rboshilarining qurultoyida qatnashganlar⁵⁴.

Zohiriy sovet davrida ham o'zbek milliy pedagogikasini rivojlantiruvchi namoyandalardan biri sifatida faoliyat ko'rsatdi. Atoqli ma'rifatparvar 1917 yil Qo'qonda «Dorilmuallimin» maktabini tashkil etdi. Bu maktab 1922 yilgacha o'z faoliyatini davom ettirdi. 1922 yil Farg'ona shahrida ikkinchi bosqich yangi usul maktabi tashkil etilgach, «Dorilmuallimin» bunga birlashtirilib, Pedagogika texnikumi tashkil topdi. U texnikumda o'zbek tilidan dars berdi. U 1923 yilda «Mehnat qahramoni» deb e'lon qilindi⁵⁵. 1930 yilgacha Pedagogika va neft texnikumlarida va «Yangi Farg'ona» gazetalarida ishladi. Zohiriy bu davrda ham xoh yashirin, xoh oshkora bo'lsin Vatan va millat istiqloli yo'lida kurash olib bordi. 1929 yil o'z qishlog'ida «Gap» deb nomlanuvchi tashkilot tuzadi va uning faoliyatini boshqaradi. Ushbu tashkilot a'zolarini sovet hukumati siyosatidan norozi bo'lgan milliy ziyolilar guruhi tashkil etar edi. «Gap» keyinchalik respublika miqyosidagi «Botir gapchilar» yashirin tashkilotiga ko'plab a'zolar yetkazib berdi⁵⁶.

⁵³ Мадаминов А., Тожибоев Р., Валихонов М. Маърифат чароғбони //Адабий мерос.-1985.-Б.28.

⁵⁴ Ражабов Қ Жади́длар-истиклолчилик ҳаракатининг гоёвий раҳнамолари. Ўзбекистон тарихи: янги нигоҳ. Жади́длар ҳаракатидан миллий мустақилликка қадам.-Т.: Эълдинур, 1998.-Б. 15.

⁵⁵ Мадаминов А., Тожибоев Р., Валихонов М. Қўрсати́лган манба. Б.80.

⁵⁶ Узоев Х. Эр киши битта гапиреди.-Тошкент: Чўлпон.-1996.-Б.32.

1930 yil 30 yanvarda Ashurali Zohiriy siyosiy ayblar bilan tergovga tortildi va 10 yil muddatga qamoqqa qamoqqa hukm qilindi. Muddatidan ilgari qamoqdan qaytgan isyonkor ma'rifatparvarni ko'p o'tmay 1937 yil yana qamoqqa oldilar. «Uchlik» komissiyasining 1937 yil 4 dekabrda sud hukmi bilan otildi³⁷.

Farg'ona taraqqiyparvarlarining yirik namoyandalaridan biri Qo'qonlik jadid, maorif jonkuyari, qatag'on qurboni Abdulvahhab Ibodiydir. U o'z davrida Farg'onaning mashhur jadid muallimlaridan edi.

Abdulvahhab Ibodiy O'zbekistonda xalq maorifini rivojlanishiga munosib hissa qo'shgan, ko'plab taniqli ziyolilarni yetishtirib chiqargan insondir.

Ibodiy 1877 yil Qo'qon shahrining Eski aravabozor mahallasida kosib oilasida dunyoga keladi. Maktab yoshiga yetgach, mahalla maktablarida ta'lim oladi. So'ngra, uni 14 yoshida madrasaga o'qishga berishadi. Keyinchalik Mulla Shoazim (No'g'oy domla) ning yangi usul maktabini tamomlagan Mulla Abdulvahhab 1901 yil o'zi ham So'li Badal Eshon Xonaqohida «Maktabi Vahobiya» nomli yangi usul maktabini ochadi. Ibodiy o'zining ma'rifatparvarlik faoliyati jarayonida xalqimiz uchun ko'plab ilm-fan, adabiyot namoyandalarini yetkazib berdi.

U faqat maktab-maorif ishlari bilan cheklanmasdan, omma orasida tashviqot va targ'ibot ishlarini yaxshi yo'lga qo'yishga ham alohida ahamiyat qaratgan.

Farg'ona jadiclari tomonidan 1914-1915 yillarda chop etilgan «Sadoyi Farg'ona» gazetasida uning bir necha maqolalari bosilib chiqqan. Abdulvahhab Ibodiy ayni paytda mazkur nashrning tashkilotchilaridan biri bo'lgan³⁸.

Ibodiy 1921-1923 yillarda «Qo'shchi» ittifoqida oziq-ovqat tayyorlov idorasida mudir bo'lib ishlaydi. Lekin shu paytda ham u madaniy-ma'rifiy ishlarni davom ettiradi. 1923 yil maorif sho'basi Ibodiyga ikkinchi bosqich o'zbek maktabini tashkil qilish vazifasini topshiradi. Bu ishini u muvaffaqiyat bilan bajaradi³⁹.

Ibodiyning maktab va maorif sohasidagi 36 yillik xizmatlarini inobatga olgan holda, O'zbekiston Markaziy Ijroiya Komiteti 1936 yil 14 oktyabrda qarori bilan uni «Mehnat qahramoni» unvoni bilan taqdirlaydi va shaxsiy nafaqa ta'sis etadi. Bu unvonga u birinchilardan bo'lib sazovor bo'lgan edi. Lekin 30-yillarning mudhish voqealari maorif jonkuyarini ham chetlab o'tmadi. Fidoiy inson «xalq dushmani» tamg'asi bilan 1937 yil 10 sentyabrda hibsga olindi. Hibsga olinish arafasida u Qo'qondagi 1-bolalar uyi internatining direktori va o'qituvchisi bo'lib ishlar edi.

Hibsga olish uchun unga qo'yilgan ayblar quyidagilar: 1914 yil Istanbul shahriga borib, turk siyosiy arboblari bilan uchrashgan, buning uchun u panturkist sifatida qoralangan. Turkiston Muxtoriyati davrida esa millat taqdiri, manfaatlar haqidagi qarashlardan iborat adabiyotlarni tarqatish uchun «Hayrat» jamiyatini tuzgan, buning uchun u burjua millatchisi deb qoralangan. «Ta'mimi

³⁷ Узоков Х. Кўрсатилган асар, Б.39.

³⁸ Муддаомиза мувофиқ //Садойи Фарғона.-1914.-3 апр.

³⁹ Раимова Г. Маърифат фидойиси //Ўқитувчилар газетаси.-1989.-4 фев.

maorif) («Sho'roi Islomiya» ning bir bo'lagi) aksilinqilobiy tashkilotining a'zosi bo'lganligi, bolsheviklar ta'rifiga ko'ra, «eskilik sarqiti» deb yo'q qilinishga kirishilgan madrasa, masjid, diniy ulamolar to'planadigan binolarning tugatilishiga qarshi chiqqanligi, bu harakatlarga keskin norozilik bildirganligi, sovet hokimiyatining siyosati o'zbek xalqining moddiy ahvolini yomonlashishiga olib kelganini e'tirof etganligi, O'zbekistonning sofdil va fidoiy insonlarini qamoqqa olishmoqda, deb haqiqatni oshkora ta'kidlagani tufayli «sovetlarga qarshi tashviqot» yuritishda ayblangan⁶⁰.

1937 yil 27 noyabrda O'zbekiston SSR Ichki Ishlar Xalq Komissarligining «Uchlik» komissiyasi A. Ibodiyini o'n yil xat olmaslik sharti bilan mehnat tuzatish lageriga jo'natish yuzasidan hukm chiqardi.

Ichki Ishlar Xalq Komissarligining 1947 yil 25 fevraldagi xabarnomasida Abdulvahob Ibodiyini 1942 yil 3 iyulda vafot etganligi qayd etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Mustaqillikka erishgandankeyin qatag'on qilinganlarning ko'pchiligi huquqiy jihat-dan oqlandi. Ularning porloq nomlari tiklandi. Mamlakat Prezidenti I.A.Karimovning tasliabbusi bilan 2000-yil 12-mayda Toslikent shahridagi Yunusobod mavzesi-da — Bo'zsuv bo'yida Shahidlar xotirasi yodgorlik maj-mui ochildi. U mustabid sovet rejimi davrida qatag'onqilingan shahidlar xotirasiga bag'ishlab o'rnatilganbo'lib, millat fidoilarining aksariyati shu yerda otibtaslilangan edi. I.Karimov yodgorlik majmuiningochilish marosimida so'zlagan nutqida kommunistikrejim qatag'onlarining asl mohiyatini quyidagicha ochibbergan edi: «Zulm va zo'ravonlikka qurilgan mustabid,beshafqat tuzum davrida o'zligini, milliy qadr-qimmatini teran anglagan, ijtimoiy-siyosiy ongi yuksak xalqniuyg'otishga, xalqni boshqarishga qodir bo'lgan, ma'rifatva ma'naviyat yo'lida fidoiylik ko'rsatgan barcha aql-zakovat sohiblari jismonan yo'q qilindi... Mana shularqatorida siyosatdan mutlaqo uzoq bo'lgan ming-minglaboddiy dehqonlar, hunarmand-kosiblar, ishchi-xiz-matchilarning begunoh qurbon bo'lib ketgani tasa vvirgaham sig'maydigan ayanchli bir holdir».

2001-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasida haryili 31-avgust — Mustaqillik e'lon qilingan kun qatag'onqurbonlari xotirasi kuni sifatida nishonlanadigan bo'ldi.Bu minnatdor avlodlarning o'z ajdodlari xotirasigaehtiromidir.

O'zbekistonda yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishga oid davlat siyosati

*Topildiyev Odiljon Raximjonovich
Namangan davlat universiteti "Ijtimoiy-
madaniy faoliyat" kafedrasi mudiri, t.f.n.*

Demokratik jamiyat qurish jarayonida mamlakatda tinchlik va xotirjamlikni xukmron bo'lishi jamiyat va davlatni boshqarishda qonun ustuvorligiga erishilganligi, yosh avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb

⁶⁰ Усмонов И. Қисмат //Маърифат.-1992.-5 авг.

etmoqda. Bugungi kunda mamlakatda akademik litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini va qishloq joylaridagi yoshlarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish borasida ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek: "Bizning eng katta tayanch va suyanchimiz, hal qiluvchi kuchimiz yoshlarimizdir"⁶¹. Darhaqiqat, mamlakatda har yili 600 mingdan ziyod butunlay yangicha shart-sharoit va muhitda kamol topgan yosh avlod vakillari katta hayotga yo'llanma olmoqda. Shuningdek, aholining asosiy qismini tashkil etadigan yoshlarning hali to'la yechilmagan muammolariga e'tiborni jalb etish, ularni hayotda haqiqatan ham hal qiluvchi kuchga aylantirish masalasi jamoatchilikning diqqat markazida turishi shart.

Bugungi kunda yoshlarni ish bilan ta'minlashda tadbirkorlikni rivojlantirish masalasi nihoyatda dolzarb ahamiyatga ega. Chunki tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotini harakatga keltiruvchi, uni rivojlantiruvchi asosiy soha hisoblanadi. Tadbirkorlikni qo'llab quvatlash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan masalalardan biri bo'lib, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar, xo'jalik sub'ektlari faoliyati qonun bilan himoya qilinadi. Ayniqsa, xususiy mulk shakliga asoslangan kasanachilik, oilaviy biznes va yakka tartibdagi kichik xususiy tadbirkorlik sub'ektlari faoliyati asosiy o'rinda turadi.

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonlarining birinchi bosqichida kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik tez rivojlandi. 1991-1995 yillarda ularning soni o'rtacha 140 foizga o'sdi⁶².

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Bozor islohotlari talablarini xisobga olgan holda qishloq yoshlarning kasbiy ta'limini qayta yo'naltirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida" 1995 yil 29 iyulda 296-sonli qarori chiqarildi. Buning natijasida qishloqda xususiy sektorni rivojlantirish va qishloq yoshlarini tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish, zarur kasblar va mutaxassisliklarni egallashga hamda ularni moddiy rag'batlantirishga e'tibor qaratildi.

Dastlabki bosqichda kichik va o'rta biznes korxonalarining tez rivojlanib borishiga quyidagi omillar ta'sir etdi:

- Kichik biznesga asoslangan korxonalar va sub'ektlarning erkin faoliyat olib borishga o'tishi;
- Kichik xususiylashtirish dasturlarining amalga oshirilishi, korxonalarining davlat tasarrufidan chiqarilishi, nodavlat kichik biznes sub'ektlarining tashkil bo'lishi;
- Ularning rivojlanishi uchun erkin iqtisodiy muhitning mavjud bo'lganligi, oilaviy biznesga asoslangan korxonalarining ko'payishiga olib keldi.

Iqtisodiy islohotlarning ikkinchi bosqichi bo'lgan 1996-1999 yillarda esa kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi respublikada bir muncha susaydi. 1996-1999 yillarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik

⁶¹ Каримов И.А. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада: эркин ва обод бўлишига эришиш – бизнинг бош мақсадимиздир. // Халқ сўзи, 2012, 8 декабрь.

⁶² Қодиров А. Кичик ва ўрта бизнес муаммолари. // Жамият ва бошқарув. – Тошкент, 2001. № 1. 6-88

imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmayotganligi ayon bo'ldi. Jumladan, hududlar bo'yicha tahlil qilganda Toshkent shahri va viloyati, Farg'ona vodiysi, Xorazm, Qashqadaryo, Surxondaryo, Samarqand, Buxoroda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik imkoniyatlaridan to'liq foydalanildi. Biroq, Qoraqalpog'iston Respublikasi, Navoiy, Jizzax, Sirdaryo viloyatlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmadi. 2001 yil 1 yanvariga kelib, 159719 ta kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlaridan 125719 tasi faoliyat ko'rsatdi, qolgan 29 mingtasi faoliyat ko'rsatmadi⁶³.

Iqtisodiy islohotlarning uchinchi bosqichi 2000 yildan boshlandi. Bu davrda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati faollasha boshladi. Buning natijasida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar, xo'jalik sub'ektlari faoliyatini tartibga solish maqsadida bir qator qonunlar va qarorlar chiqarildi. Chunonchi, "Xususiy tadbirkorlik, kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 9 apreldagi PF-1987-sonli Farmoni, 2000 yil 25 may "Tadbirkorlik faoliyatini erkinliklarining kafolati to'g'risida"gi Qonun⁶⁴, "Tadbirkorlik sub'ektlarining huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2005 yil 14 iyundagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, "Tadbirkorlik sub'ektlarining xo'jalik sohasidagi huquqbuzarliklari uchun moliyaviy javobgarligini erkinlashtirish to'g'risida"gi 2005 yil 24 iyundagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Shu bilan birga, 2011 yilni O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A. Karimov tomonidan "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili" deb e'lon qilinishi va Davlat dasturini qabul qilinishi⁶⁵ yoshlar orasida tadbirkorlikni rivojlanishida aniq maqsadlarga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishga keng yo'l ochib berdi. Buning natijasida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda eng muhim va dolzarb vazifa mulkni haqiqiy egalari qo'liga berishni tezlashtirish, tadbirkorlik uchun keng yo'l ochib berish hamda mulkdorlarda egalik hissiyotini tarbiyalashdan iborat bo'ldi.

Agar 1991 yili mamlakatda atigi 9,3 ming kichik korxonalar bo'lgan bo'lsa, 2003 yilga kelib ularning soni 65 mingdan oshib ketdi. 2008 yilda Respublika bo'yicha faoliyat yuritayotgan kichik biznes sub'ektlari soni 1,9 barobar ko'paydi va 400 mingtani tashkil etdi. 2000 yili faoliyat yuritayotgan kichik biznes sub'ektlari yalpi ichki mahsulotning 30 % ni ishlab chiqargan bo'lsa, 2002 yilda kichik biznes va tadbirkorlik asosida ish yuritayotgan korxonalarining ulushi sanoat mahsuloti ishlab chiqarishda 14,1 %, qurilish-pudrat ishlarida 36,8 %, chakana savdo oborotida 45,8 %, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda 75,6 %ni tashkil etdi. 2007 yilda esa kichik biznes va tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 45,8 %dan 2008 yilda 48,2 %ga

⁶³ Кодиров А. Кичик ва ўрта бизнес муаммолари. // Жамият ва бошқарув. – Тошкент, 2001, №3. - Б. 58.

⁶⁴ Тadbirkorlik faoliyatini erkinliklarining kafolati to'g'risidagi Qonun. 2000 йил 25 май. <http://lex.uz>.

⁶⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlik йили" Давлат Дастури то'g'risидagi 2011 йил 7 февраль қарори. // Халқ сўзи, 2011, 10 февраль.

ko'tarildi. 2008 yilda O'zbekistonda ish bilan band bo'lgan jami aholining 76 %dan ko'prog'i va 2014 yilda ish bilan band aholining 76,5 foizdan ortig'ini, 2015 yilda esa ish bilan band aholining 77 foizdan ortig'ini kichik biznes va tadbirkorlik sohasida mehnat qilayotgani shundan 55 %ni yoshlar tashkil etganligi diqqatga sazovor bo'ldi.

Ayniqsa, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2016 yil 5 oktyabrda chiqarilgan "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"⁶⁶gi farmon kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jadal rivojlanishini ta'minlash, xususiy mulkni himoya qilish hamda uning daxlsizligi kafolatlarining huquqiy mexanizmlarini yanada mustahkamlash, tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, respublikada investitsiya va ishbilarmonlik muhitini yaxshilashga alohida e'tibor qarattirdi. Ushbu farmon mamlakatimiz iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish hamda aholi farovonligini oshirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning erkin faoliyati uchun keng imkoniyat yaratish, ularning manfaatlarini davlat tomonidan himoya qilish va qo'llab-quvvatlash borasida yangi sifat bosqichini boshlab berdi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Buning natijasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jadal rivojlanishini ta'minlaydigan keng ko'lamlı islohotlarning yangi davri boshlandi. Shu o'rinda, agar 25 yil avval O'zbekistonda xususiy tadbirkorlik deyarli mavjud bo'lmagan bo'lsa, 2017 yilga kelib barcha xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning 90 foizdan ortig'i - bu kichik biznes korxonalari ekanini ta'kidlash kifoya. Agar 2000 yilda mamlakat yalpi ichki mahsulotining 31 foizi kichik biznes sohasida yaratilgan bo'lsa, 2015 yilda mazkur ko'rsatkich 56,5 foizni tashkil etdi. Bugungi kunda sanoat mahsulotlarining 40 foizi, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 98 foizi aynan shu soha hissasiga to'g'ri kelayotir. Shu o'rinda, aholi bandligini ta'minlash va xalqimiz daromadlarining o'sib borishida xususiy tadbirkorlikning tutgan salmog'i naqadar yuqori ekanligini alohida qayd etish joiz. Ayni vaqtda mehnat bilan band aholining qariyb 78 foizi shu sohada mehnat qilmoqda. Natijada, so'nggi besh yil ichida aholi daromadlari ichida tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlarning ulushi 47,1 foizdan 52 foizgacha o'sgani aholi daromadlarining oshishi⁶⁷, odamlarning turmush darajasi va sifatini yaxshilash borasida muhim ahamiyat kasb etib borayotganidan dalolat beradi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yirik biznes iqtisodiyotning tanasi bo'lsa, kichik biznes va tadbirkorlik uning qon tomirlari, demakdir. Mamlakatda bozor

⁶⁶ Мирзиёев Ш.М. "Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармон // Халқ сўзи, 2016 йил 5 октябрь.

⁶⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий йўндалари ва 2017 йилга мулккаланган иқтисодий дискурсининг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган" Вазирлар Маҳкамасининг қарарининг мажлисидиги маълумоти // Наманган ҳақиқати, 2017 йил 18 январь

iqtisodiyoti rivojlangani sayin mehnat bozoridagi raqobat yanada keskinroq tus olmoqda, jamiyatning o'qimishli, yangicha fikrlaydigan yosh tadbirkorlarga bo'lgan ehtiyoji yanada kuchayib bormoqda.

Xulosa qilib qilib shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston yoshlarining tadbirkorlik faoliyatini shakllantirishga doir quyidagi takliflarni berish maqsadga muvofiq:

birinchidan, yoshlarni tarbiyalash jarayonida ularda axloqiy va mehnat ta'limini tadbirkorlik bilan bog'lashga o'rgatish zarur;

ikkinchidan, yoshlar tadbirkorligi faoliyati rivojiga to'siq bo'ladigan barcha sun'iy g'ov va rasmiyatchiliklarni batamom bartaraf etish;

uchinchidan, iqtisodiy tarbiya bevosita mehnat tarbiyasi bilan bog'liq bo'lib yoshlarda iqtisodiy bilimlar asosida tadbirkorlik madaniyati yuzaga kelishida ota-onalar, maxalla va ta'lim muassasalarini mas'uliyatini oshirish lozim.

Demak, aholi tarkibida tadbirkor yoshlarning ko'payishi jamiyat rivojini va iqtisodiy taraqqiyotni nihoyatda kuchaytiradi, iqtisodiy tarbiya kelajakda yoshlarni har tomonlama yuksalishida va tadbirkorlik faoliyati rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Keeping an appropriate teacher / student relationship in the age of social networking

*Abduqodirov Umidjon Nazirovich
Fergana Polytechnic Institute*

That education and social media will share borders and encroach on each other's area of influence shouldn't come as a surprise. On one hand, education as we know it is very much a social engagement in itself, involving teachers and students. On the other hand, social media is both a technological tool for communicating different ideas as well as an enriched environment for collaboration. As such, the benefits that social media can deliver to contemporary education can be very tremendous, indeed. In fact, it is now very easy to imagine a virtual classroom that melds the current platforms of the most innovative online universities with the powerfully engaging and personal experience of social media. How the learning dynamics will be influenced by this theoretical setup is still open to debate but it is a possibility that may now have already taken root in some form or another.

While the exciting, positive advantages of using social media in education is a topic that can rouse a lively discussion, the serious ethical issues that result from their melding inspire a much more heated debate. In July this year, the state of Missouri enacted a law that prohibited students and teachers from being friends or contacts in social networks such as Facebook. However, following a strong clamor from teachers who deemed that their fundamental rights are being assailed by the legislation, the original bill was substantially modified, finally granting individual school districts the freedom to establish their own policies on social networking.

Both sides of the argument have persuasive merits. It is no secret that social networks have become a virtual setting for instigating various crimes ranging from bullying, extortion and sexual assault. That there are people with criminal intent who use social networks to plan and execute their series of capers is clearly undeniable. There are quite a number of disturbing stories about them that we encounter almost every day.

In addition, some psychologists and social scientists believe that taking the conventional student-teacher relationship out of the classroom can lead to dire consequences. When taken to the highly informal environment of most social networks, the traditional authority of teachers can be eroded to the point that classroom engagements will be among peers, not between teachers and students whose roles and expected behavior are clearly defined.

The many possible types of interactions on social networks such as liking a particular hobby, organization or place can also lead to inappropriately close relationships between teachers and students. On top of this, the provision for one-on-one messaging between friends or contacts can even encourage sexual misconduct.

That said, the danger of social media is very real. However, merely focusing on the risks will cause us to miss its true potential as a teaching tool/environment. After all, there's bound to be some criminally-minded people just about anywhere a substantial group of people converge, whether online or not. True, social media lends an anonymity and a cloak of security to criminal elements but there are ways of circumventing, restricting or exposing their schemes without altogether banning the use of social media in education. To do so would unfairly clip the tremendous benefits social media can enrich the learning experience with.

Banning social media in education will prevent schools, teachers and students from reaping its phenomenal benefits. A few decades ago, the Internet created a very similar educational milestone. Many schools in the nineties were hesitant to implement an Internet connection for fear of unleashing unwanted content from the Web to their student population. However, As Karl Meindhart, the developer of the Portland social media program commented, "There was this thing called the Internet starting to show up that was getting a lot of hype, and the school administration was adamantly against allowing access...The big fear was pornography and predators, some of the same stuff that's there today. And yet...can you imagine a school not connected to the Internet now? "

Clearly, social media--like email and the Internet--has already become a staple in people's every day life. At the very least, the right balance between effective use of social media and behavioral boundaries should be maintained as much as possible. One way to do so is by creating formal social network communities or groups that does not require the teacher to "friend" or follow a student. Keeping all communications within the community page will help prevent teachers and students from getting too "personal". In fact, any other means of making communications transparent within a given group will reduce the incidence of inappropriate behavior.

As social media is here to stay, it's just a matter of time before its powerful sharing, collaborative, and instructional tools will be formally appropriated by many forward-thinking educational institutions. After some time, social networks will become just another technology by which teachers can share knowledge with their students. Even then, the bottom line remains that it is the *person* using the technology--not the technology itself--that is responsible for any abuse done through it. This consistent fact (as may be applied to similar communication tools such as hand-written letters, telephones and emails) requires all enterprising teachers of the future to establish a social media strategy that will enable the delivery of its benefits while curtailing its potential risks.

Axsikent - osori antiqalarga boy makon

*Azamat G'aniyev
Namangan viloyati o'lkani o'rganish
muzeyining ilmiy xodimi*

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning 2015 yil 26 noyabrdagi viloyatimiz (Namangan)da bo'lib o'tgan yig'ilishda so'zlagan nutqi, O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining 2016 yil 17-fevraldagi „Topshiriqnomasi“da Axsikent yodgorligini turizm manzilgohiga aylantrish g'oyat dolzarb masala ekanligi alohida ta'kidlab o'tilgan edi. Shunday ekan, Axsikent yodgorligini o'rganish va mukammal tarixini yaratish, uni nafaqat Respublikamiz ahli, balki xorijiy sayohlarga ham namoyish etish mumkin bo'lgan xolga keltrish endi davlat miqyosdagi vazifaga aylandi, desak mubofag'a emas.

Axsikent haqida gap borar ekan Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoevning bu diyordagi mashhur qadimiy manzilgohlar sanalmish arxeologik yodgorliklar bo'lgan Axsikent, Munchoqtepa, Mug'tepa kabi arxeologik yodgorliklar hamda o'lkadagi hunarmandlar tomonidan turli davrlarda bunyod etilgan me'moriy yodgorliklar ham o'tmishda bu hududda o'ziga xos tsivilizatsiyaga erishilganligidan va boy madaniy taraqqiyotga ega bo'lganliklaridan dalolat beradi deya ta'kidlaganliklari bejiz emas.

Namangan viloyatida tarxiy yodgorliklar haqida so'z ochilganda avvalo buyuk ipak yo'li yoqasida joylashgan Axsikentni tilga olmasdan ilojmiz yo'q.

Tarxiy manbaalar o'rganilganda Axsikent nomi Axsikent yoki Axsikat nomi bilan yuritilgani yozib qoldirilgan. Shu bilan birga bu ko'hna va muazzam shahar uzoq davr Farg'ona vodiysning poytaxti bo'lganligi ham sayyoh va geograf, tarixchi olimlarning yozib qoldirgan asarlarida, jumladan, XIII asrda yashagan bag'dodlik olim Yoqut al Xamaviyning „Mu'jam ul - udabo“ („Adiblar lug'ati“) va „Mu'jam ul-buldon“ („Mamlakatlar lug'ati“) asarlarida o'sha davrlardagi mamlakatlarda, jumladan, Axsikentda tug'ilib voyaga yetgan olim va shoirlar haqida ma'lumotlar berilgan.

Axsikent shahar sifatida millodan avvalgi III-II asrlarda qad ko'taradi va bu yerning qulay iqlimi, tabiiy boyliklari Axsikent shaharda hunarmandchilik rivojlanishiga zamin hozirladi.

Eng qadimgi hunarmandchilik turi bo'lgan kulolchilik tarqqiy etdi va **arxeologik** qazishma davrlarida topilgan ashyolar o'sha davr haqida xulosalar berishga eng ishonchli dalildir.

Keyingi davrlarda shishasozlik rivojlanganligi va usta hunarmandlar tomonidan turli buyumlar: kosa, xum, ko'za kabilar hamda zargarlik buyumlari, misgarlik, temirchilik kabi hunarmandchilik san'at darajasida rivoj topgan.

Axsikentda shishasozlar shisha buyumlar tayyorlashda ajoyib idishlar tayyorlaganliklarini bu yerdan topilgan shishasozlarning ish qurollari namunalari topilganligi bizni yurtimizga chetdan shisha buyumlari Xitoy, Arabiston, Eron, Turkiya kabi yurtlardan keltirilgan degan fikirlarni inkor etdi.

Axsikent shahrida IX-XII asrlarga oid turli metallardan tayyorlangan uzuklar xam topilgan bo'lib, qazishma davrida bizgacha yer bag'rida o'tmishni ko'prik bo'lib bizga yetkazgan namunalari topildi. Ularni turlarga ajratilsa, oltin, kumush, bronza, mis, temir, hattoki shishadan ham yasalgan uzuklar topilgan, uzuklar ko'zli va ko'zsiz tayyorlangan.

Bu uzuklar ajdodlarimizda ezgulik, muhabbat, vafodorlik, timsoli hisoblangan. O'z davriga oid zebi-ziynat buyumlarni yasaydigan zargarlik asbob uskunalari ham Axsikent xarobalaridan topilganligi bu qadimiy shaharda avvaldanoq zargarlik buyumlarni yasaydigan ustaxonalar mavjud bo'lganligidan dalolat beradi.

Axsikent kulolchiligini alohida mavzu deyish mumkin. Chunki, arxeologik tadqiqotlar natijasida millodan avvalgi III-II asrlar va eramizning IX-XII asrlarga mansub turli tuman ajdodlarimiz tomonidan tayyorlangan va foydalanilgan sopol buyumlari, uy-ro'zg'or anjomlari, savdo munosabatlarida ishlatilgan tangalar, paxsa devorlar, sopol quvurlar qoldiqlari topilgan va bular muzey ko'rgazma zallarida necha yillardan buyon o'lkamiz tarixidan so'zlab, kelgan ziyoratchilarga ma'lumotlar berib turibdi.

Axsikent shahri yodgorligi o'zbek xalqning tarxini o'zida mujassam etuvchi va tarix sahifalarini to'ldiruvchi ko'hna va qadimiy yodgorlikdir. Topilmalar asosida xalqimizning o'tmish madaniyati, san'ati nihoyatda boy va rang-barang bo'lganligidan dalolat beradi. Bu san'atning ko'pgina turlari shu jumladan uzuklar, badiiy kashtalar, nafosati guldor matolar, yog'ochga, metallga ayniqsa, uzuklarga ishlangan bezaklar o'zning go'zalligi bilan kishini o'ziga maftun etgan.

O'tmishimizga oid madaniy qatlamlarni tarixiy o'rganishimiz uchun Axsikent yodgorligi ham muhim daliliy ashyoviy makon bo'lib xizmat qilmoqda hamda madaniyatimiz tarixni yangi sahifalar bilan bezashga imkon bermoqda.

XX asrning 60-70-yillarida Axsikentdan XV-XVI asrga oid misdan zarb etilgan chaqa pullar xazinasi topildi. Bundan tashqari Axsikent xarobalaridan g'aribroqda quldorlik davriga oid antik shahar xarobalari borligi qazishma paytida aniqlandi.

Qadimgi Axsikent shahridan VIII asrning ikkinchi yarmida toki XVII asrning 20-yillariga qadar ko'plab shoirlar va olimlar, tarixchilar, diniy arboblal, mushhur xattotlar yetishib chiqqan.

Bizgacha asarlari va ular haqidagi ma'lumotlar yetib kelganlarni sanab o'tish mumkinki, ular X asrda yashab o'tgan va shu yerdagi madrasada mudarrislik qilgan Abul Qosim Mahmud ibn Muhammad as-So'fiy Axsikatiy, xattot Muhammad Yusuf ibn Imoduddin Axsikatiy, tarixchi Sayfuddin Axsikatiy va boshqa ulug' zotlar ana shular jumlasidandir.

Sayfuddin Axsikatiyning o'sha davr xaqida mukammal ma'lumotlar beruvchi asari "Jome ut Tovorix" (Tarixlar majmuasi)dir.

Axsikentlik allomalardan ilm va tib ahlidan meros qolgan devonlar, nasriy va tarixiy asarlari bugungi kunda ko'pgina xorjiy davlatlarda jumladan. Pokiston, Eron, Afg'oniston, Turkiya, qisman arab mamlakatlarida saqlanmoqda. Ana shu manbaalarni yurtimizga qaytarish va ularni ilmiy asosda o'rganish oldimizda turgan asosiy dolzarb vazifadir.

Yoshlar tarbiyasida miniatyura san'atining tutgan o'rni

Zokirova N.

NamDU 2-bosqich talabasi

"Ma'naviy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida"gi № 451-sonli qaror milliy qadriyatlarimizning asrab - avaylash, yo'qolib ketayotgan urf-odatlarimizni, san'at tariximizni tiklash, ona yurtga muhabbat va sadoqat tuyg'ularini yoshlar ongiga singdirish vazifasini qo'ydi. Zero, birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek, "Odamzod borki, avlod-ajdodi kimligini, nasl-nasabini, o'zi tug'ilib voyaga yetgan qishloq, shahar, xullaski. Vatanining tarixini bilishni istaydi."

Biz yoshlar O'zbekistonning gullab-yashnashi uchun o'tmish, tariximizni yaxshi bilishimiz kerak bo'ladi. Zero, tarixni bilmay turib, ota-bobolarimiz qoldirgan bebaho merosni o'rganmasdan komil insonni tarbiyalash, kelajakni barpo qilishning imkoni yo'q. Shundan kelib chiqqan holda yoshlar tarbiyasi muxim ahamiyat kasb etadigan, ota-bobolarimizdan bizga meros bo'lib qolgan milliy rangtasvir san'atimiz, minatyura san'atiga e'tiborni kuchaytirishimiz zarur.

O'zbekiston tasviriy san'atining eng katta, gullagan, serqirra va o'ziga xos taraqqiy etgan davri bu Temuriylar davri san'ati bo'lib, bu davr jahon san'ati rivojiga o'zining ulkan xissa qo'shgan. Bu davr san'atining serqirraligi shundaki, "Ko'pgina xalqlar o'rtasida shakllangan tasviriy san'at maktablari markazlashgan bir qiyofasini aynan Temuriylar davrida topadi. Turli an'analarga ega bo'lgan tasviriy san'at maktablarining yaqinlashuvi uyg'unlashgan ilg'or Samarqand maktabining shakllanishiga sabab bo'ladi"⁶⁸.

Darhaqiqat, har bir xalqning o'ziga xos tor doiradagi ijodi uning rivojiga qaysidir ma'noda monelik qiladi. Qolaversa, tasviriy san'at namunalarini turli o'lkalarga tarqalib ketishi, uning mohiyatini, xarakterini, ishlash uslubini yoritish imkoniyatini bermaydi.

⁶⁸ Norsaid Oydinov. Tasviriy san'at tarixi. T., 2007 32-b

Temuriylar davriga kelib esa boshqa xalqlar bilan o'zaro savdo-sotiq va iqtisodiy aloqalarni yo'lga qo'yilishi natijasida san'at va madaniyatning rivojlanganligini ko'rishimiz mumkin. Ayniqsa, me'morlik va amaliy san'atning barcha turlari jadallik bilan rivojlandi, kitobat san'ati ham juda yuksak darajada o'sdi. Qo'lyozma kitoblarni qayta ko'chirilishi natijasida ko'plab tasviriy san'atning nodir namunalari yuzaga keladi. Ular kitobat san'atining rivojlanishiga ulkan xissa qo'shdi va yanada boyitdi.

Bu davrda yaratilgan minatyuralarning katta bir qismi al'bomlarga ishlangan tasvirlar bo'lib, ularda asosan shox saroylaridagi hayotiy voqea va hodisalar haqqoniy tasvirlangan. Bu muraqqa-al'bomlarga ishlangan minatyuralarning muhim tomoni shundaki, ularning har biri o'ziga xos mazmun va mohiyatga ega bo'lgan mustaqil asarlar hisoblanadi.

Sohibqiron Amir Temur Samarqandni ulkan madaniyat va ma'rifiyat markaziga aylantiradi. Temuriy shahzodalar ham Sohobqironning ishini davom ettirganlari holda Samarqandni yuksak madaniyat markazi sifatida mavqicini yanada oshiradi. Bu davrda yaratilgan milliy san'atimizning noyob durdonalari bo'lgan minatyura asarlari dunyoning juda ko'plab muzeylarini bezab turibdi. Jumladan, ularning katta bir qismi Parij, Myunxen, London, Istanbul, Moskva, Sankt-Peterburg, Teksas, Qoxira, Qobul, Kalkutta, Daxli, Ulan-Bator, Nyu-York, Vashington va shu kabi dunyoning boshqa ko'plab markaziy shaharlari muzeylarida saqlanmoqda.

Amir Temur davrida ijod qilgan tasviriy san'at ustalarning mashxur ustodi Gung Temuriylar davri san'ati asoschisi hisoblanadi. Ularning zamondoshlari Buxorolik usta Jahongir, Bog'dodlik ustalar Abdulxay va Shamsiddinlar, Tabrizlik Pir Said Axmad, Samarqandlik Axmad Bog'ishamoliy, Shox Muxammad Tamimiy va shu kabi boshqalarni Samarqandda ijod qilishlari bilan Temuriylar davri san'atiga tamal toshi qo'yildi.

XV asrga kelib, Kamoliddin Behzod tufayli miniatyurada inson obrazi badiiy asarlardan mustaqil tarzda o'zining ifodasini topdi. Unga alohida o'rin beriladigan bo'ldi, oldinlari qo'llanilgan yuzakilik o'rnini mutannosiblik egalladi. Inson qiyofasida imo-ishoralar, mimika, harakatlarda esa dinamika yuzaga keldi. Natijada, miniatyuralarda yangi syujet va yangi qahramonlar paydo bo'ldi, tasvirlarning ifodaviyligi ortdi.⁶⁹

XVI asrda musavvir badiiy matndan uzoqlashib, borliq-olamga o'z munosabatini ifodalay boshladi. Shu boisdan ham adabiy matnda muallif nazarda tutmagan obrazlar musavvir tomonidan miniatyurada tasvirlana boshlandi, hayotiy voqelikni tasvirlashga qiziqish ortib bordi.

XVIII - XIX asrlarda adabiyotda ham, minatyura san'atida ham inson tasviri oddiylashdi, tasvirlar qo'pollashib, ranglar uyg'unligi yo'qoldi. Asta-sekin minatyura san'ati tanazzulga yuz tutdi. Chor Rossiyasi va Sho'ro davrida esa minatyurachi rassomlar, hattotlar, amaliy san'at ustalari faoliyatiga e'tibor so'ndi.

⁶⁹ Jabbarov B. "Miniatyura san'atida inson obrazi". Kamoliddin Behzod ijodining jahon madaniyatida tutgan o'rni: tarix va zamonaviylik. Ilmiy maqolalar to'plami. 125-bet

Yurtimiz istiqloqlga erishganidan so'ng san'at va madaniyatning barcha sohaları qatori zamonaviy o'zbek tasviriy san'atini milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg'unligi asosida rivojlantirish masalasiga davlatimiz tomonidan alohida e'tibor berildi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tashabbusi bilan O'zbekiston Badiiy Akademiyasi, Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, Tasviriy san'at galereyasi, Temuriylar tarixi Davlat muzeyi, Kamoliddin Behzod memorial bog'-muzeyi tashkil qilindi. Bularning barchasi tasviriy san'atning milliy qadriyatlar bilan hamohang rivojlanishiga va u asosida esa o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashga zamin yaratdi.

Globallashuv sharoitida milliy ma'naviyat

Umarova Gulsanam

Jismoniy madaniyat fakulteti, jismoniy madaniyat 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: B. Tillayev

Hammamizga ma'lumki, XIX asrning oxiri XXI asrning boshlaridagi xalqaro vaziyat globallashuv jarayonlarining nihoyatda chuqurlashib ketganligi bilan xarakterlanadi. Masalaning muhim va dolzarb jihati shundan iboratki, hozirgi zamon globallashuv jarayonlari insoniyat uchun keltirib chiqarayotgan oqibatlar mohiyatini tezda tushunib anglash oson kechmayapti. Bugun globallashuv o'zining qamrovi, ta'sir kuchi, tobora ommaviy tus olishi bilan kam taraqqiy qilgan va endi taraqqiyot yo'lidan borayotgan mamlakatlar xalqlarini milliy ma'naviyatiga tajovuz qilmoqda, ularning zaminlarini yemirmoqda va istiqbolda "ommaviy madaniyat" ta'sirida ularning barbod bo'lishiga zamin tayyorlamoqda.

Bu tajovuz nafaqat ommaviy axborot vositalari televidenie, internet yoki uyali telefonlar vositasida, shuningdek insonlarning hayot kechirishi va turmushi uchun zarur bo'lgan iqtisodiyot vositasida ham amalga oshirilmoqda. Gohida globallashuvning ta'sirida sodir bo'layotgan integratsiyalashuv natijasida mamlakatlar iqtisodiyotidagi ijobiy siljishlarning odamlarning moddiy sharoitida o'z ifodasini topayotganligi ko'rsatkichi ta'sirida milliy ma'naviyatning zaiflashuv jarayoni sezilmayapti. Globallashuvning milliy ma'naviyatni yemirish, urf-odat, an'ana, qadriyatlarning xiralashuviga o'tkazayotgan ta'sirida ayniqsa, yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Globallashuv davriga kelib esa taraqqiyot borasida o'zgacha qarash voqea hodisalarni makon va zamondan ajratmagan xolda, sinxron tarzda talqin etish tamoyili ko'zga tashlana boshladi.

Globallashuvning vujudga kelishida savdo va ishlab chiqarish, iqtisodiy, moliyaviy aloqalarning dunyo miqyosida g'oyat kuchayishi, tezlashishi zamin bo'ldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Yana bir sabab – dunyo miqyosida urbanizatsiyaning kuchayishi ham globallashuv jarayonini tezlashtirdi. Jahondagi deyarli barcha mamlakatlarda shahar aholisining iqtisodiy faol qismi ertalab ishga, yoshlar o'qishga borib, kechqurun xonadonlariga qaytadi, bo'sh vaqtini ham qariyb bir xil – televizor oldida o'tkazadi. Hatto ishda va ko'chada kiyadigan kiyimlarining turi va bichimi, ro'zg'orda ishlatadigan buyumlar ham

aytarli bir xil. Bularning barchasi turli xalqlarning psixologiyasida, tafakkur tarzida, hordiq va maishatga, iste'molga, hayotga munosabatida mushtarak qarashlar puydo bo'lishiga olib keldi, "ommaviy madaniyat"ning tarqalishiga zamin yaratdi. Natijada dunyoning deyarli hamma mamlakatlarida hordiq va ko'ngilochar "mahsulot"lar ishlab chiqaradigan industriya shakllandi.

XX asrning 70 yillarigacha dunyo mamlakatlarining iqtisodiy - ijtimoiy hamda siyosiy taraqqiyoti har bir davlatning o'z hududi doirasidagi rivojlangan sur'atlari yoxud ularning o'zaro munosabatlari darajasidan iborat jarayon sifatida talqin etilar edi.

Bugungi kunda hayotimizda ijtimoiy, siyosiy, madaniy va ma'naviy sohalarida keng qo'llanilayotgan globallashuv tushunchasi ko'plab siyosatchi, faylasuf olimlarni qiziqtirib kelmoqda. Chunki jamiyat taraqqiyoti bevosita ana shu jarayonni to'g'ri anglash bilan bog'liq ekanligi kundan-kunga ravshan bo'lib bormoqda. Globallashuv tushunchasini bilmasdan turib, bu jarayonda ma'naviy tahdidlarga qarshi kurashning mazmuni haqida fikr bildirish mantiqqa ziddir.

"Globallashuv tushunchasi (lot. Globus — shar, Yer sayyorasi ma'nosini anglatadi) yangi umumsayyoraviy tartibot, tamadduniy bosqich mazmun-mohiyati, davlatlar va kishilar o'rtasida o'zaro aloqalarning kengayishi va murakkablashishi, dunyo miqyosida axborot makoni, kapital, tovar hamda ishchi kuchi bozoridagi integratsiyalashuv, atrof muhitga texnogen ta'sirning kuchayishi, ommaviy madaniyat namunalarning keng tarqalishi, informatsion-mafkuraviy va diniy-ekstremistik xurujlar xavfining ortib borishini ifoda etadigan global jarayon. Ya'ni jamiyat hayotining barcha sohaları – iqtisodiyot, siyosat, mafkura, madaniyat, hatto shaxsiy turmush tarzini qamrab olgan globallashuv jarayoni bilan bog'lanmoqda.

"Globallashuv" atamasi dastlab amerikalik olim T. Levittning 1983 yili "Garvard biznes revyu" jurnalida chop etilgan maqolasida tilga olingan edi (u yirik transmilliy korporatsiyalar ishlab chiqaradigan turli-tuman mahsulot bozorlarining birlashuv jarayonini shunday deb atagan edi). 1985 yilda esa taniqli amerikalik olim R. Robertson "Globalization" iborasini ilmiy muomalaga kiritib, bu tushuncha "odamlar ongida sayyoramizning torayishi hamda dunyoning yaxlit tarzda anglanishi"ni aks ettirib, "dunyoning birlashuvi va kishilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarining kuchayishini" ifoda etadigan jarayon sifatida talqin etadi.

So'nggi paytlarda televizor ekranlarida, kinoteatrlarda, internet tarmog'ida turli disk yozuvlarida ochiqchasiga zo'ravonlik, shafqatsizlik, axloqsizlik, ma'naviy qashshoqlik, behayolik, fahsh, ochko'zlik, boylikka hirs qo'yishlik, turli zararli odatlar, giyohvandlik, ichkilikbozlik, kashandalikni oshkora targ'ib qiluvchi badiiy fil'mlar, multfilmlarni namoyish etish ko'paymoqda. Shuningdek, bugungi yoshlar axborot globallashuvi zamonida "Internet" tarmog'idan turli ma'lumot va tasvirlarni ko'rish, o'qish imkoniyatiga ega. Bu bir tomondan ijobiy holat bo'lsa, ikkinchi tomondan yoshlar ongiga salbiy ta'sir o'tkazishi, ularni axloqiy jihatdan tubanlashuviga, zararli g'oyalar ta'siriga tushib qolishlariga sabab bo'lishi mumkin. G'arbdagi turli markazlar "ommaviy madaniyat" niqobi ostida har xil g'oyaviy zararli saviyasi past, ma'naviy

tubanlikka yetaklovchi, animatsion va badiiy fil'mlar, rok-n – roll, pop, metallist yo'nalishlaridagi quloqni qomatga keltiruvchi, sharqona axloq-odobga xilof bo'lgan musiqa mahsulotlarini yoshlarimiz e'tiboriga havola etishmoqda.

Bugungi kunda internet tarmog'ida to'qqiz mingdan ortiq o'z joniga qasd qilishni targ'ib etuvchi, to'rt mingdan ortiq erotik mazmundagi saytlar ishlab turibdi. Global tarmoqdagi mavjud resursning o'n ikki foizi pornografik mazmundadir. Ularga yoshlarni qiziqishi juda katta.

Dunyoda globallashuv jarayoni davom etayotgan, ta'lim-tarbiyada axborot kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) keng joriy etish masalasi nihoyatda dolzarb masala bo'lib turgan sharoitda yoshlarga bu imkoniyatlardan foydalanishni ta'qiqlab qo'yishni iloji yo'q. Biroq, bir vaqtning o'zida "ommaviy madaniyat" va turli yot g'oyalarga qarshi kurash olib borish, bu sohadagi ishlar samaradorligini yanada oshirish talab qilinmoqda.

Xullas, biz globallashuv jarayonida passiv qabul qiluvchi tomongina bo'lmay, faol targ'ib qiluvchilarga ham aylanishimiz lozim.

Применение ролевой игры в обучении иностранным языкам

*Абдукодиров Умиджон,
Преподаватель Ферганского
политехнического института*

Ролевая игра относится к третьему этапу развития речевого умения и способствует расширению сфер иноязычного общения. А это предполагает в свою очередь предварительное усвоение языкового материала в тренировочных упражнениях и развитие соответствующих навыков, которые позволяют учащимся сосредоточиться на содержательной стороне высказывания. В процессе ролевой игры одно временно происходит совершенствование и развитие навыков в использовании языкового материала, но на данном этапе подобная деятельность выступает нерелевантной задачей, поскольку главное-это общение, мотивированное ситуацией и ролью. Поэтому ролевой игре обычно отводится место на завершающем этапе работы над темой. Таким образом, ролевая игра, имеющая основную практическую задачу развитие умений монологической и диалогической речи, полностью соответствует специфике работы на третьем этапе, где речевой материал по пройденным темам используется в совершенно новых ситуациях, для решения новых коммуникативно-познавательных задач более сложных и с психологической и с лингвистической точки зрения.

Во временном плане ролевая игра представляет собой относительно целостный цикл управляемого взаимодействия преподавателя и студентов, который состоит из трёх этапов. Подготовительный этап предполагается разделить на два под этапа. Первый подготовительный под этап выходит за рамки одного урока и включает в себя формирование и совершенствование

лексических и грамматических навыков по теме, лингвистическую и социокультурную подготовку студентов. Второй подготовительный под этап проходит не посредственно на уроке. В начале занятия преподаватель создаёт общую ситуацию общения, затем раздаются ролевые карточки и объясняются правила работы с ними, после этого проходит речевая подготовка студентов в группах, которая призвана создать атмосферу иноязычного общения на уроке и активизировать речемыслительную деятельность студентов перед ролевой игрой. Таким образом, второй подготовительный под этап выполняет задачу организационной, ситуативной и речевой подготовки студентов и служит хорошей базой для второго основного этапа ролевой игры. На основной этап ролевой игры должно отводиться достаточное количество времени, чтобы студенты выполнили все коммуникативные задачи, обозначенные в ролевых карточках.

На уроке - ролевой игре педагогическое общение является его органической частью т.к. любая ролевая игра предполагает коммуникативную направленность, ситуативность обучения, а значит и демократический стиль общения, когда учитель и студент являются речевыми партнерами. Во время основного этапа ролевой игры, организующую и ориентационную роль учителя выполняли ролевые карточки, в то время как преподаватель во многом способствовал созданию психологической атмосферы благоприятной для общения во время подготовительного этапа. Во время заключительного этапа, когда участники обсуждали ролевую игру студентам предлагают высказать свое мнение, и не отвечать на вопросы – это привлекает к ответу и студента и других учащихся.

Это очень важно воспитывает и сплачивает речевой коллектив, учит студентов быть речевыми партнерами.

Xalq dardiga darmon bo'laylik

Feruz Yaqubova

Nam DU Pedagogika fakulteti, TSMG yo'nalishi

412-guruh talabasi

Bugungi kunda hayotimizda barcha soha va yo'nalishlarda, jumladan davlat va jamiyat qurilishi, iqtisodiyoti tarmoqlari, fermerlik, tadbirkorlik, tibbiyot, ta'lim-tarbiya fan san'at va madaniyat sohalarining rivojlanishida, yurtimizda hech kimdan kam bo'lmaydigan demokratik davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishda davlatimizning xalqaro maydonda yuksaltirishdaq ong-u tafakkurimiz kuch-qudratimiz bevosita ilg'orlikka undaydi. Birinchi Prezident I.A.Karimov ta'kidlaganidek, Vatanimizning kelajagi xalqimizning ertangi kuni mamlakatimizning jahon hamjamiyatidagi obro'-e'tibori avvalambor, farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir. Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmashimiz kerak. Barchamizga ayonki, inson qalibiga yo'l avvalo ta'lim-tarbiyadan

boshlanadi. Yurtimizda yangi avlod, yangi tafakkur sohiblarini tarbiyalashdek mas'uliyatli vazifalarni ado etishda birinchi galda mashaqqatli kasb egalariга suyanamiz va tayanamiz, ertaga qadam tashlayotgan yoshlarimizning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda ularning xizmati naqadar beqiyos ekanini o'zimiz yaxshi his etamiz. O'zbekistonimizda shaxs, millat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosiy huquqiy va ma'naviy jihatdan yuksalishi jarayonida peshqadam bo'lib kelmoqdamiz. Mamlakatimizda inson manfaatlarini tobora to'laroq qondirib borishga jiddiy e'tabor qaratilmoqda. Hayotimiz kundan-kun o'zgarib, yanada farovonlashib bormoqda. Inson manfaatlarini ro'yobga chiqishida, ijtimoiy siyosiy munosabatlar shart-sharoitlar jiddiy ta'sir ko'rsatishi muqarrar.

Mamlakatimizda hamma narsa inson uchun, uning kelajagi uchun degan ezgu tamoyilni to'liq amalga oshirish ustuvor maqsad bo'lib bormoqda. Bejizga O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasida "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy printsiplarga asoslanadi. ularga ko'ra inson, ularning hayoti, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qiladi." Bizga shu narsa ma'lumki, O'zbekiston - yoshlar mamlakatidir. Aholining 70 foizini yoshlar tashkil qiladi.

Kelajagimiz bizdek yoshlar qo'lida. Ertangi hayotimiz qanday bo'lishini bugungi kunda tarbiyalanayotgan bizdek yoshlar hal qilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy Majlisning Qonunchilik Palatasi tomonidan 2016-yil 12-avgustda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonuni istiqloq yillarida amalga oshirilgan yoshlarning huquqiy erkinligini kafolatlashning yana bir yangi bosqichga tamal toshi qo'ydi. Yoshlarimizning jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'rniga jiddiy e'tabor qaratmog'imiz joizdir. Milliy g'oya birinchi navbatda yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbiga insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini namoyon bo'lishi tabiiydir.

Shu bilan bir qatorda Respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan siyosiy partiyalarning nizomi va dasturlarida yoshlarga bo'lgan e'tabor o'z aksini topishini ko'rishimiz mumkin. Inson manfaatlarini ta'minlab borishda siyosiy partiyalarimizning roli ham ahamiyati ham beqiyos darajada kattadir.

Shunday ekan ijtimoiy taraqqiyot natijasida aholi turmush darajasini faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlarni davom etishi quvonarli holatdir. Biz yoshlarga qaratilayotgan e'tabor va imkoniyatlardan unumli, foydali, samarali ishlarni amalga oshirmog'imizni yaxshi anglab yetishimiz lozim.

O'zbekiston Respublikasining kelajak taraqqiyoti nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va huquqiy omillarga, balki madaniy-ma'naviy sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarga ham bog'liqdir. Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda, "iqtisodiy o'sish, taraqqiyot- jamiyatimizning tanasi bo'lsa, ma'naviyat-ma'rifat va siyosiy ong yetukligini rivojlantirishda uning ruhi, aqli

va jonldir.” Hozirgi kunda yangicha tafakkurli, ijodiy fikrovchi, yuksak madaniyatli yoshlarni tayyorlash jamiyatimiz oldida turgan muhim vazifadir.

Ma'lumki, ma'naviyat bo'lmagan joyda baxt-saodat ham, imon-e'tiqod ham, Vatan va erk tuyg'usi ham, adolat ham bo'lmaydi. Ma'naviyatimizni yuksaltirish, madaniyatimizni boyitib rivojlantirishda badiiy ijod, san'at, rassomchilik, musiqa, xullas, madaniyatimizning boshqa sohalarida qizg'in ijod etish imkoniyatini yaratishimiz muhimdir. Shu bilan birga O'zbekistonda istiqomat qiluvchi turli millat vakillariga nisbatan hurmatni kuchaytirish ularning milliy madaniyatiga urf-odat va an'analariga diqqat-e'tiborli bo'lishni talaba yoshlarga uqtirib borishimiz darkor.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari ongiga Vatan tuyg'usini shakllantirish

*Z. Rasulova,
Namangan VXTXQTMOI katta
o'qituvchisi*

Kelajakimiz egalari bo'lgan yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rne kattadir. “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asosida shakllangan uzluksiz ta'lim tizimi ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yishda muhim rol o'ynaydi.

Bolalarni yoshiga mos ravishda Vatanga, xalqqa muhabbat, sadoqat, vatanparvarlik, milliy istiqol soyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash maktabgacha ta'lim muassalaridagi ishlarini asosini tashkil qiladi.

“Bolajon” tayanch dasturi asosida muntazam tarzda olib berilayotgan, mashg'ulotlar davomida bolalarda buyuk mutafakkirlar, shoirlar haqida ilk tushunchalarni shakllantirish ko'zda tutilgan. Buyuk ajdodlarimizning hayoti, ijodi, Vatanimiz taraqqiyotida tutgan o'rne bilan tanishtirish davomida ular misolida bolalarga buyuk siymolar timsolini singdirib boramiz.

Yosh avlodni ona-Vatanga, ota-bobolar merosi va pand- nasihatlariga sadoqat ruhida tarbiyalash, ular qalbida milliy g'urur, fidoiylilik tuyg'usini shakllantirish, ular ongiga milliy mafkurasini singdirish kichik maktabgacha yoshdan boshlanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarda faoliyat ko'rsatayotgan barcha pedagoglar bolalar ongida va qalbida Vatan hissi, Vatan tuyg'usini shakllantirishning ilk saboqlarini jajji bolalarga xos tushuncha- tasavvurlarini hisobga olgan holda qiziqarli misollar, hayotiy mulohazalar, sahnalashtirilgan lavhalar, hikoyalar, rivoyatlar, she'rlar, turli mavzulardagi suratlar, diopazitivlar vositasida yoritib borishga harakat qiladilar. Kichintoylarga ona-Vatanimiz haqida so'zlab, uni sevish, ardoqlash, unga munosib farzand bo'lishlik haqida suhbatlashib, ular qalbida Vatan tuyg'usini shakllantirib boradilar. Demak, milliy g'oyani singdirish kun davomida maktabgacha ta'lim muassasasidagi barcha ta'lim-tarbiya jarayonini (suhbatlar, mashg'ulotlar, sayrlar, sayohatlar, o'yinlar, sahnalashtirilgan lavhalar, bayram tadbirlar) qamrab olishi kerak.

Murg'ak qalblarda Vatan tuyg'usi nimadan boshlanadi o'zi?

Vatan tuyg'usi- bu onalar allasi, bobolar o'giti, oila tarbiyasidan boshlanadi.

Vatan tuyg'usi- bu milliy qadriyatlar, urf odatlarni qadrlash, sevish va undan faxrlanish degani.

Vatan tuyg'usi – buyuk siymolarimizdan ibrat olish degani. Ibn Sino, Beruniy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Mirzo Bobur, Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi kabi ota-bobolarimizni tanish, ulardan faxrlanish, ularni doimo eslamog' degani.

Vatan tuyg'usi – bu Vatanga munosib farzand bo'lishni anglash degani.

Vatan tuyg'usi- bu Vatani, xalqi uchun kurashgan millatimiz fidoiylaridan ibrat olish degani. Ular kabi vatanparvar bo'lishni niyat qilib qolish degani. Bolalarga millatimiz fidoiylari, askar akalarimizning qahramonliklari haqida so'zlab berish bilan Vatan tuyg'usi singdiriladi. Bayram tadbirlarida askarlar formasida, harbiy musiqaga, harbiycha harakatlarni bajarish ularda faxrlanish va havas tuyg'usini uyg'otadi. Vatanimizni asrash katta-yu-kichik barchaning burchi ekanligini anglash hissini shakllantiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarda tarbiyachilar bolalarga Vatanni qalbdan chuqur his qilishlari uchun Vatan nima? Nima uchun biz uni sevamiz? degan savollarga javob topishiga yordam berishimiz lozim. "Biz tug'ilib o'sgan joy-bu Vatan. Shuning uchun "Ona Vatan" deymiz. Vatan- muqaddas. Chunki unda bizning buva- buvilarimiz yashab o'tishgan. Biz ham ota-onalarimiz bilan unda yashayapmiz. Shuning uchun uni sevamiz. Biz Vatanda baxtiyor yashayapmiz. O'zbekiston shunday diyorki xalqi mehnatkash, tuprog'i zahmatkash, tabiati dilkash."

Shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalarda bolalarga o'z Vatanini ko'z qorachig'iday asragan bobolarimiz, buyuk sarkardalarimiz, ozodlik yo'lida jon fido etgan bobolarimiz haqida, ularning buyuk ishlari haqida so'zlab beriladi.

- Davlatimiz tili, davlatimiz ramzlari- bayrog'i, gerbi, madhiyasi haqida tushunchalar beriladi. Bunda bolalarga davlat ramzlari O'zbekiston xalqining shon-sharafi, g'ururi ekanligini, davlat ramzlarini e'zozlash, qadrlash, sevish- o'z qadr-qimmatini, o'z mamlakatiga va shaxsan o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlash degani ekani tushintiriladi. Davlat ramzlari bo'lmish bayroq va gerbdagi ifodalarning ma'nosi tushuntirilib, ramzlarga nisbatan hurmat, faxr tuyg'usi uyg'otiladi. Shu maqsadda bolalarga bayroq va gerbdagi ifodalarni har bir tasviri (bashaq, paxta, quyosh, xumo qushi, oy, yulduzlar, ranglar) izohlab berilib, ma'nosi tushuntiriladi. Ramzlar haqida she'r, hikoya, rivoyatlar aytib beriladi. Ta'limiy o'yinlar o'ynatiladi. Ramzlarni rasmlarda aks etirishadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida Davlat madhiyasini tik turib, o'ng qo'l ko'krakka qo'yilib tinglash va aytish tarbiyalanadi. Bu eng yaxshi sharqona milliy an'analarimizning yaqqol nomoyonidir. Bu ehtirom Davlat madhiyasiga bo'lgan hurmatimizdir. Madhiya katta yig'ilishlarda, uchrashuvlarda tantanali yangrashi haqida qisqacha so'zlab beriladi. Davlat ramzlarini hurmat qilish, Vatanimizni qanchalik sevishimizni bildirishi bolalarga anglatiladi.

Ona Vatan haqida she'rlar, rivoyatlar o'qib berilib Vatanimizning tabiati, insonlari, tinchlik, do'stlik haqida rasmlar chizdiriladi.

Biz quyida katta, tayyorlov guruhlari uchun “Mening mahallam” mavzusida mashg’ulot ishlanmasini tavsiya etamiz.

Mavzu: “Mening mahallam” sayr

Maqsad: Oila, ko’cha, mahalla haqida tushunchalarini kengaytirish va mustahkamlash. Bolalarni tug’ilib o’sgan joylariga, qo’ni-qo’shni, mahalla, katta-kichiklar, va tengdoshlari bilan ijobiy muloqatda bo’lishga, ulardagi mavjud an’analarga rioya qilishga va ularni hurmatlashga o’rgatish.

Vazifalar:

«Mahalla», «Oila» mavzularida lug’atni faollashtirish.

• Katta- kichiklarga, tengqurlariga diqqat e’tiborli bo’lish, ularga yordam berishga, ko’chada ibratli bo’lish, tartib – ozodalikni saqlashni o’rgatish.

Mashg’ulotning borishi:

Tarbiyachi: Bolalar, hozir biz mahallamizni ko’chalarini aylanib sayr qilib kelamiz. Nima uchun mahallamiz deyaapman? Chunki hammani o’z mahallasi bo’ladi. Mahalla degani bu - biz yashaydigan joy. Oila bilan mahalla har tamonlama bir - biriga bog’liq. Mahalla oilalardan tashkil topadi. Siz oilangiz bag’rida o’sasiz. Oila mahalla ichida ravnoq topadi, yaxshi yashashga intiladi. Demak mahalla bu- siz tug’ilib o’sgan joy. Mahallada qo’ni- qo’shni, katta-kichiklar, o’rtog’laringiz bo’ladi.

Mahallada ko’chalar, xonadonlar, do’konlar, maktab, bog’chalar joylashgan bo’ladi. Biz hozir mahallamizning bog’chamizga yaqin ko’chalarida sayr qilamiz.

Tarbiyachi bolalarni muassasaga yaqin ko’chalarni sayr qildiradi. Sayr vaqtida tarbiyachi istagan xonadon oldida to’xtaydi va bolalar diqqatini ko’chani nomi yozilgan yorliqqa qaratadi. “Bolalar qarang, bu yorliqda ko’chani nomi yozilgan. Har bir xonadonning o’z raqami bor. Demak, har bir ko’chani nomi, har bir xonadonning o’z raqami bo’lar ekan. Bu ko’chani nomi “Olmazor” ekan. Xonadon raqami 6 ekan. Kim o’zi yashayotgan ko’chasining nomini biladi? (Bolalar javoblari)

Mahallamizda ko’chalar ko’p. Ko’rib turibsizki, ko’chalarda xonadonlar joylashgan. Bu xonadonlarda oilalar yashaydi. Oila –bu biz otamiz, onamiz, aka-ukalarimiz bilan yashaydigan joy. Mahallamiz ko’chalariga qarang, toza, daraxtlar, gullar ekilgan. Bu gullarni, daraxtlarni parvarish qilishda sizga o’xshash bolalar yordam beradilar. Bu maktab. Maktabda o’quvchilar o’qiydilar. Maktabning atrofida daraxtlar ekilgan. Bu daraxtlarni parvarish qilishda o’quvchilar yordam beradilar.

Mahallamiz ko’chalaridan mashinalar yuradi. (Ko’chadan o’tayotgan mashinalar kuzatish). Ko’chalarda yurishni o’z qoidasi bor. Ko’chalarga e’tibor bering. Ko’chada mashinalar yuradigan joylari bor. Piyodalar yuradigan tor yo’laklar bor. Biz doimo mana bu tor yo’laklardan yurishimiz kerak. Hech qachan ko’chani o’rtasida o’ynamang. Ko’chani o’rtasida o’ynash hayotingiz uchun xavfli.

Bu mahallamizdagi oziq-ovqat do’koni. Mahallamizda bunday do’konlar ko’p. Odamlar o’zlari uchun zarur bo’lgan narsalarni bu yerdan sotib oladilar.

Mana shu bilan mahalla bo'ylab sayrimiz tugadi. Biz mahallamizni aylanib, unda joylashgan binolarini bilib oldik. Demak, mahallamizda bizning boqchamiz, maktab, do'konlar bor ekan. Mahallamiz ko'chalari ozoda, daraxtlar, gullar ekilgan ekan. Mahallamizning ko'rkamligi, go'zalligidan dilimiz quvnadi, to'g'rimi? Biz o'zimizning mahallamiz bilan faxrlanamiz.

Bolalar bilimini tekshirish va mustahkamlash uchun savollar :

1. Mahallangizni nomi nima? Siz qaysi mahallada yashaysiz?
2. Biz qaysi ko'chalarni sayr qilib chiqdik?
3. Mahallamizda qanday binolar bor ekan?
4. Mahallamiz ko'chalari qanday ekan?

Xulosa qilib aytganimizda Vatan -- insonning avlod-ajdodlari, muayyan din-diyonatni butun vujudiga jo qilgan, odamning tug'ilib o'sgan va yashab o'tgan, yashayotgan, kindik qoni to'qilgan yer qurrasining bir bo'lagidir.

Shu muqaddas tuproq o'z egasi bo'lmish insonni yediradi, ichiradi, egnini, kam-ko'stini but qiladi. Bunday muborak zaminni sevish, unga nisbatan fidoiy bo'lish har bir insonning burchi bo'lib hisoblanadi.

Hayotimizning keyingi yillarida butun jahon miqyosida ayrim toifa yoshlarning miyasini zaharlashga, ularni ekstremizm va terrorchilik yo'lga chalg'ituvchi ayrim guruhlarning paydo bo'lishi, o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasiga befarq qaramaslikka yo'llaydi.

Vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his-tuyg'ularini shakllantirish bolalarimiz ma'naviy-ahloqiy tarbiyasining eng muhim qismi bo'lib hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ruhiy rivojlanishlarida ulardagi turli xil his-tuyg'ularni o'stirish orqali bola shaxsini kamol toptirish muhim ahamiyatga ega.

Hissiyot bolalarda ularning ilk yoshlik paytlaridan rivojlana boshlaydi.

Maktabgacha yoshidagi bolalarda anchagina murakkab his-tuyg'ulardan burch, vijdon, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehr, o'rtoqlik, jamochilik, his-tuyg'ularini shakllantirish uchun anchagina pedagogik-psixologik imkoniyatlar va shart-sharoitlar paydo bo'ladi.

Shuning uchun bu paytdan boshlab bolaning shaxs sifatida shakllantirish davri uning murg'ak qalbiga yuqorida keltirilgan tuyg'ular urug'i sochilsa, bolalik davri oxirlarida o'z maxsulotini beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda his-tuyg'ularni ularning yosh bosqichlarini hisobga olib o'stirib borish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bolaning chaqaloqlik paytidan boshlab odamlarga singdiriladigan mehri ona suti bilan kirgiziladigan allasi orqali boshlanadi.

"Alla" orqali bola shaxsida ota-ona, Vatan, millatga muxabbat tuyg'usining kurtaklari shakllana boshlaydi.

Ilk yoshda bolalarda vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his-tuyg'ularini bola atrofini o'rab turuvchi insonlarga, tabiatga, o'simlik, hayvonot va nabobatga mehrlil bo'lishni uyg'otish orqali shakllantirishi yaxshi natija beradi.

Ma'naviyat – insonning ruhiy va aqliy olamining majmuidir

*Saydullayeva Muyassar
Nam DU 4-kurs talabasi*

Mustaqillik yillarida boy tariximiz, betakror merosimiz, muqaddas dinu-diyonatimiz, ko'hna urf-odat va milliy an'analarimizning qayta tiklangani, bugungi kunda mehr-oqibat, hamjihatlik kabi olijanob fazilatlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga uyg'un bo'lib yashash, Vatan taqdiri va kelajagiga daxldorlik tuyg'usi hayotimizdan mustahkam o'rin oldi.

Yigirma besh yil davomida mustaqillik biz uchun eng ulug', eng aziz qadriyat bo'lib, milliy o'zligimiz, or-nomusimiz, g'urur-iftixorimiz timsoli, ezgu, orzu-intilishlarimiz, yutuq va yuksak marralarimizning hayotbaxsh manbai sifatida shu muqaddas zaminda yashayotgan barcha vatandoshlarimiz qalbidan mustahkam o'rin egalladi.

Xalqimiz o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, mamlakat o'tmishiga, boy tarixiy merosiga, ma'naviy qadriyatlar va an'analarga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi. Ma'naviyatni yuksaltirishning bosh yo'li endilikda ham "Bilim va tarbiya" ekanligi tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Ma'naviyat falsafiy tushuncha sifatida O'zbekistonning birinchi Prezidenti I. A. Karimov faoliyatidan mustahkam o'rin oldi. Xalq va ma'naviyatning dialektik munosabati I.A.Karimov asarlarida yaqqol ko'zga tashlanadiki, ular haqiqatdan ham chambarchas bog'liq va o'zaro munosabatdadir. "Ma'naviyat yo'q joyda hech qachon baxt-saodat bo'lmaydi. Nafaqat ko'hna tarix, balki, yangi tarix ham buning ko'plab misollarini biladi".³

"Ma'naviyat" so'zi arab tilidan olingan bo'lib, unda insonning ruhiy, aqliy jihatlarini, o'z xususiyati, mohiyati, g'amxo'rliqi, qayg'urish, quvonish kabi jarayonlarni o'ziga mujassamlashtirgan. Hozirgi davrda ma'naviyat tushunchasining falsafiy mazmuni to'g'risida juda ko'p ta'riflar berilgan. Ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz:

- "Ma'naviyat-insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch-qudratidir";
- "Ma'naviyat-insonning zot belgisi, uning faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi, ongi, aql-zakovatining mahsuli";
- "Ma'naviyat-jamiyatning, millatning va yoki ayrim bir kishining ichki hayoti, ruhiy kechinmalari, aqliy qobiliyati, idrokini mujassamlashtiruvchi tushuncha";
- "Ma'naviyat-inson axloqi va odobi, bilimlari, iste'dodi, qobiliyati, amaliy malakalari, vijdoni, iymoni, e'tiqodi, dunyoqarashi, mafkuraviy qarashlarining bir-biri bilan uzviy bog'langan, jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir etadigan mushtarak tizimdir";
- "Ma'naviyat-insonning ijtimoiy-madaniy mavjudot sifatidagi mohiyatidir, ya'ni insonning mehr-muruvvat, adolat, to'g'rilik, sofdillik, vijdon, or-nomus, vatanparvarlik, go'zallik, sevish,

³ I. A. Karimov. *U'zbekiston milliy istiklol, iqtisod, siyosat, mafkura*. T.: "U'zbekiston", 1999, №1 bet

zavqlanish. yovuzlikka nafrat. iroda, matonat va shu kabi ko'plab asl insoniy xislatlar va fazilatlarining uzviy birlik, mushtaraklik kasb etgan majmuasidir";

- "Ma'naviyat inson qalbida aks etgan ilohiy nur. Oliy haqiqat nuridir. Shu sababli inson ko'nglini "haqiqat asrorining ganjinası"-demishdir. Faqat inson qalbi o'zida haqiqat nurini aks etira olishi uchun unga sayqal bermoq zarur";
- "Ma'naviyat insonni hayvondan farqlab turadigan oliy qadriyat";

Ma'naviyatga berilgan ta'riflar turlicha shaklda bo'lsa ham ularning barchasi inson faoliyatiga borib taqaladi. Inson faoliyatining turli tomonlarini baholaydi. Insonning ichki va tashqi xatti-harakati, go'zalligi, his-tuyg'ulari, kechinmalarini aks ettiradi. Professor Tilab Mahmudovning fikricha: "Ma'naviyat – insonning ma'lum darajadagi jismoniy, aqliy, axloqiy va ruhiy balog'ati va dunyoqarashini ifodalovchi tushunchadir"¹. Yoki boshqa manbalarda shunday ta'riflar bor: "Inson barcha tirik mavjudotning gultoji, hayot guli deyilganda uning yuksak ma'naviyat egasi ekanligi nazarda tutiladi. Ma'naviyat insoniylikka olib boradigan, insonni inson, millatni millat qiladigan ajoyib xislat va fazilatlarining yig'indisidir"². "Ma'naviyat insonning bilimi, tajribasi va mehnat malakasi, odob-axloqi, iymon va e'tiqodi, mafkuraviy qarashlarining yaxlit tizimidir"³. "Ma'naviy etuklik shunday bir xazinaki, uni egallagan odam insoniy qadr-qimmatni hamma narsadan ustun qo'ya oladi, o'z manfaatini o'zgarlar manfaati bilan qo'sha oladi, hayot-mamot masalalari hal bo'layotgan damlarda aql-idrok doirasidan chiqmaydi"⁴.

Bizningcha, ma'naviyat insonlarda yuqori darajada takomil topgan insonparvarlik xislatlarining yig'indisidir. *Ma'naviyatga berilgan yuqoridagi ta'riflardan ko'rinib turibdiki, ma'naviyat keng qirrali sermazmun va insondagi nozik tomonlarni qamrab olgan falsafiy tushunchadir. Ma'naviyat keng qamrovli bo'lganligi tufayli tor va keng ma'noda qo'llaniladi. Tor ma'noda ishlatilganda, uning alohida holati inson ko'z oldida gavdalansa, keng ma'noda esa inson ma'naviyatining keng, umumiy qirralari, unga amal qilish jarayonlari tushuniladi.*

"Tarixi Farg'ona" 100 yoshda!

I. Kuzikulov,

NamDU Tarix kafedrası katta o'qıtuvchısı

O'zbek davlatchilik tarixida Qo'qon xonlagi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun mustaqillik yillirida Qo'qon xonligi tarixini o'rganish eng dolzarb masalalardan biri bo'ldi. Xonlik tarixini o'rganishda tabiiyki dastlab "Muntaxab at tavorix", "Tarixi Turkiston", "Tarixi jadidayi Toshkand", "Ansob us-salotin va tavorix ul-xavoqin", "Tarixi Shohruxiy" kabi mahalliy manbalarga

¹ Г.Махмудов. Мустақиллик ва маънавият. Т.: 2001. 9-бет.

² А.Эркаев. Эзгулик сари йўналиштирилган ирода. "Тафаккур". 1997 йил, 3-сон 14-бет.

³ З.Гофуров. С.Тошев. Маънавият тарбияси. Қарши "Насаф", 1998, 11-бет.

⁴ А.Эшонкулов. Маънавият тарбияси. "Мулоқот". 1997 йил, 1-сон, 20-бет.

murojat qilishga to'g'ri keladi. Shu manbalar qatorida Qo'qon xonligi tarixi uchungina emas. O'zbekiston tarixini o'rganishda muhim mahalliy manbalardan biri bo'lgan "Tarixi Farg'ona" asarining nashr etilganiga 100 yil to'ldi.

O'tgan asr boshlarida, 1916 yili Ishoqxon Junaydulloxo'ja o'g'li Ibrat qalamiga mansub "Tarixi Farg'ona" asari nashr etilgan edi. Nashr etilganiga 100 yil bo'lgan tarixiy manbaning ahamiyati faqat ortib bormoqda. Isoqxon Ibrat asarni yozish uchun Vatanimiz tarixiga oid ko'plab manbalarni o'rganib taxlil etganligi seziladi. Asarda "Shohnoma", "Ravzat us-safo", "Ajoyib ul-buldon", "Malhatot us-Suroh", "Taboqatu Tohiriy", "Qobus", "Tarixi Tabariy", "Tarixi Shoh Hurmiz" kabi manbalarga murojat qilganligini ko'rishimiz mumkin.

"Tarixi Farg'ona" asaridagi voqealar bayoni milodiy VI asrdan boshlangan. Asarda arablar bosqini davriga oid aniq ma'lumotlar bor. Masalan, vodiyl shaharlari haqida. Muhammad ibn Jarir boshchiligida arablarning Farg'ona vodiysida islom dini uchun kurashi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Manbada Qo'qon xonligining tashkil topishi hamda Shohruhbek, Abdurahimbek, Abdurahmonbek, Erdonabek, Bobobek va Sulaymonbeklarning taxtga ketma-ket kelganliklari yozilgan bo'lsa, Norbo'tabekdan boshlab xar bir xon davriga alohida – alohida ta'rif berilgan. Ibrat, ayniqsa, Umarxon davrini alohida maqtov bilan yoritib, davlat ishlari ulamo va fuzalolarning maslahatlari bilan amalga oshirilganligi haqida ma'lumot bergan: "Bu jannatmakon asrinda hamsuhbat musohib ulamolardan. chunonchi, Zokirxo'ja eshon, Shayx-ul islomi Namangoniy, Mavlaviy Namangoniy, domla Mirzoyi Qozikalon, hazrati domla Mo'minjon, hazrati domla Abdurrahim, hazriti domla Maxdumzard, hazriti Mavlaviy Qobuliy, domla Piskatiy va umarolardan hamjuluslari Amir Shohmurodxon marxumning o'g'li va amir Haydar podshohi Buxoroning birodari Ishoqbek to'ra, Sultonxon to'ra, Mahmudxon to'ra Ahroriy, Ma'sumxon to'ra A'zimiy, Eshonxon to'ra, To'raxon to'ra, Jahongirxon to'ra va Sayyid Ofoqiylar bo'lib, podshohlikga taalluq har ish hukm bo'lsa bularning fatvolari ilan amal qilur ekan"⁷⁰.

Muhummad Alixon boshqaruvi davri haqida quyidagilarni yozgan: "Muhummad Alixon fuqarolardan beparvo bo'lib, musohiblari ulamo va fuzalolardan bo'lmay, pandu nasihat eshitmay, eshitsa ham quloqga olmay...ulamoyu fuzalo va a'yonlardan pandu nasihat qilsalar ba'zilarini o'ldirub va ba'zilarini Farg'onadan chiqarib, Buxoroga badarg'a qilib, nasihat olmay qolgan ekan"⁷¹. Muhammad Alixonning aysh-ishratga berilishi, davlat ishlariga yetarli darajada e'tibor bermaganligi, halq noroziligi sababli og'ir axvolga olib keldi: Qo'qon Buxoroga qaram bo'lib qoldi, Madalixon va uning eng yaqin qarindoshlari qatl qilindi. Qo'qonliklarga Nasrulloxon zulmidan ozod bo'lishi uchun o'zbeklar, qipchoqlar, tojiklar, qirg'izlar kabi barcha millat va elatlar, ulamolardan tortib katta yer egalariyu oddiy xalqgacha barchasi bir yoqadan bosh chiqarib dushmanga qarshi kurashishlari kerak edi va shunday bo'ldi. Lekin taxtga chiqqan Sheralixon shu birdamlikni saqlab qola olmadi.

⁷⁰ Исҳоқхон Жунайдуллохожа ўғли Ибрат. Фарғона тарихи. Мерос. Тошкент. 1991. – Б. 291.

⁷¹ Исҳоқхон Жунайдуллохожа ўғли Ибрат. Фарғона тарихи. Мерос. Тошкент. Камалак. 1991. – Б. 295 – 296.

Aholi orasida uning obro'si ham baland emasdi. Qo'qon Buxorodan ozod bo'lgach Sheralixon Toshkentni o'z ta'siriga qaytarmoqchi bo'lgan. Toshkent xokimi Muhammad Sharif otaliq: "Mani amirim Buxoroda, man Sheralixon odami emasman, har kim mandan shahar olsa quvvati shamshir va zo'ri bozu bilan olur", – deb javob bergan. Toshkent Qo'qon boshqaruviga qaytarilgan bo'lsada siyosiy vaziyat ijobiy tomonga o'zgarmadi, hokimiyatda bosh vazir – Musulmonqulning ta'siri kuchayib, taxt uchun kurashda turli guruhlar paydo bo'ldi. Bu kurashlar faqat Sheralixonning o'ziningina emas, Murodxonning ham boshini yedi.

"Tarixi Farg'ona"da Shohmurod, Sulton Sayyid, Po'latxon haqida, ayniqsa, Qo'qon xonligining oxirgi yillaridagi tartibsizlik va boshboshdoqlik haqida yetarlicha ma'lumotlar berilgan. Ibrat shu boshboshdoqlik haqida shunday yozgan: "Ul vaqtda Farg'onada to'liq va tamavvuj besaranjomlikda ediki, goh Xudoyorxon va goh Sayyid Sulton va goh Shohmurod biri ketib, biri kelib, biri chiqub Xo'qand o'rdasi arini uyasiga o'hshab kirdi-chiqdi zamoni falon yerdan xon chiqdi, falon xonzoda chiqdi, bosh ko'tardi, oq kigizga soldi, bo'lub betartib ovozalar quloqlarni kar va aqlarni tang qilur erdi. Xonlik saltanati go'yoki bola o'yinig'a o'xshab ketdi. Ul vaqtini bolalari mundan bir o'yin chiqarub, bir baland tepaga chiqib, ikki taraf ul tepani otini O'ratepa qo'yib, taloshib, O'ratepa senikimu meniki, degan o'yinlar anda chiqqan (edi)".

Ibratning ma'lumotlaridan bilish mumkinki, xonlik taxtiga nomzodlarga nisbatan mingboshi Olimqulning ta'siri kuchliroq bo'lgan. Xatto saroy ayonlari orasida Olimqulning xon bo'lishi uchun tarafdorlar ham oz bo'lmagan. "Adoyi ziyofatdan so'ng mulla Olimqul so'z ochib dediki: "Mamlakatimizda bul xil besaranjomlikdur, muni sababi bir kishiga inqiyodimiz yo'qligidur, – dedi. – Lozimdurki, baittifoq bir xon nasb qilib, anga mute, munqod bo'lsak, kimni xohlarsizlar?" deganda, Xo'qand ulomolarindan Ziyovuddin maxdum dedilarki: "Bu xizmatga o'zingizdan alyaq odam ko'rinmaydur" – deganda Olimqulga ma'qul kelmay, eshitmagan bo'lib, yana dediki: "Bir odimni tayin qilmoq kerakdur!" – deganda mazkur maxdum yana avvalgi so'zlarini i'oda qildilar. Olimqul Ziyovuddin qoziga xitob qilib dediki: "Siz mani dersiz, maning niyatim xon bo'lmoq emas, man xizmatda bel bog'lagan kishi, xonzodalaringizning birortasini nasb qilinglar!"⁷².

Mulla Olim Mahdum Hojining "Tarixi Turkiston"⁷³. Mirzaolim Mushrifning "Ansob us-salotin va tavorix ul-xavoqin"⁷⁴ asarlarida ham ma'lumotlar mavjud bo'lsada "Tarixi Farg'ona"da Xudoyorxon va uning so'ngi kunlari xaqida batafsil berilgan. Manbada Xudoyorxonning taxtdan tushganidan so'ng ahvoli juda ayanchli kechgani tasvirlangan. Poytaxtni tark etib Xo'jandga yetib kelganida shahar darvozasi oldida ikki rus xarbiysi libosidagi odamlar kutib olar ekan ulardan biri xonga shunday murojat qilgan: "Assalomu aleykum, xon xazrat, qalaysiz, omonmisiz, siz ham biz tushgan yo'lga tushdingiz, emdi, ahvolingiz shul ekanku! Biz bir vaqt sizdan panoq so'rab borganda bizni

⁷² Исхокхон ғура Ибрат. Фарғона тарихи. Танланган асарлар. Тошкент. Маънавият. 2005. – Б. 117.

⁷³ Мулла Олим Маҳдум Ҳожи. Тарихи Туркистон. Қарши. Насаф. 1992. – Б. 98.

⁷⁴ Мирзаолим Мушрифнинг "Ансоб ус-салотин ва таворих ул-хавоқин. Тошкент. 1995. – Б. 95 – 97.

yaqomizdan tutib, Rusiyaga berdingiz. o'lganimiz yo'q. alhamdulillah, hukumatdamiz... Murtad sani ayturlar, yurtingni poymol qilib, musulmonlarni ayog' osti qilding!". Toshkentga yetib kelganidan so'ng general-gubernator ko'rsatmasi bilan Orenburgga jo'natildi.

Xudoyorxon ruslar tutqunidan ozod bo'lgach Afg'oniston, undan Peshavor, Ahmadobod, Bombay, Jidda shaharlari orqali xaj safariga jo'nagan. Shaharlarda xonni taniydigan shaxslarning unga munosabatlari ham turlicha bo'lgan. Qaysidir shaharlarda xonning kelishidan xabar topib uni yaxshi kutib olishgan bo'lsa, ayrim shaxslarning munosabatlari juda yomon bo'lgan. Manbada Jiddaga yetib kelganida xonni bir guruh qo'qonlik, andijonlik, mirg'ilonlik savdogarlar xursandchilik bilan kutib olganliklari yozilgan. Makkada esa ilgari xonlik fuqarosi bo'lgan yigit Xudoyorxonga tosh otganligi yozilgan. Undan sababi so'ralganda shunday javob bergan: "Man ul kishiga sarkor edim. Namangonni tanobini yig'ib berganimda hazinag'a zarar qilgansan deb, havli haramlarimdan judo qilgan edilar. hayotliqda bir qasos olmoq maqsad edi. Bul kishi hajga ketgan deb eshitib edim, kelib bul yerda topdim va urdim"⁷⁵.

Makkadan Xudoyorxonni Normuhammad sharbatdor ortga qaytishga ko'ndirgan. Ibrat: "Nurmuhammadni targ'ibiga unab oxiri Hindiston va Afg'on ilan yurib, daryoyi Amuga yaqin Karrux degan yerda Eshoni shahid degan Islom shayxni katta muridlari xalifa dorulomon deganni xonaqohlariga kelib, anda xujra olib, istiqomat qilib turib, anda Nurmuxammad sharbatdor mamlakatga xabar olib ketmoqig'a kelganda xonni yag'rin yelkasiga o'sma yara chiqib. Afg'on hakimlari kesmoq bo'lganda, hakimlar doriyi behush bermoq bo'lganda, "Man umrimda behush bo'lgan emasman, hushyor turganimda kesinglar" degan ekan. Anda o'tkazib qo'yib, piyolani og'zidek joyni kesib olib dori qo'yib muolaja qilganda bir oyda tuzalib, ichindaandek joy qolganida xoni betoblighi daraja qilib anxuylik Muhammadjon xoja axiyri 1299-inchi hijriyda Karruxda vafot bo'ldilar..." - deb yozib Xudoyorxonning vafot etganligi haqida ma'lumot bergan⁷⁶.

Ishoqxon Junaydullox'o'ja o'g'li Ibrat tartibsizlak, boshboshdoqlik, taxt uchun kurash boshlangan davrda Qo'qon xonligiga qarashli To'raqo'rg'on qishlog'ida tug'ilgan. O'sha davrda bo'lib o'tgan voqealarga guvoh bo'lgan yoki guvoh zamondoshlar bilan hamsuhbat bo'lgan. Arab, fors, ingliz, hind tillarini bilgan, Istanbul, Sofiya, Afina, Rim, Qobul, Jadda, Bombay, Kalkutta kabi ko'plab shaharlarda bo'lgan, o'qimishli, ma'rifatparvar inson uchun bu juda muhimdir. Shuningdek, o'lka tarixiga oid manbalarni chuqur o'rgangan. Shular kabi ilmiylik, xolislik tamoillari "Tarixi Farg'ona" asarining qimmatli manba bo'lib, asrlar o'tgan sayin ahamiyatining ortib borishini ta'minladi.

Mustaqillik yillarida Vatan tarixiga munosabat o'zgardi, tariximizni mahalliy manbalarga asoslanib chuqur o'rganish imkoniyatlari ochildi. 1991 yili Toshkentda "Kamalak" nashryotida Abu Tohirxo'janing "Samariya", Narshaxiyning "Buxoro tarixi", Bayoniyning "Shajarai Xorazmshohiy" asarlari

⁷⁵ Исхоқхон Жунайдуллоҳожа ўғли Иброт. Фарғона тарихи. Мерос. Тошкент. Камалак. 1991. – Б. 321 – 322.

⁷⁶ Исхоқхон Жунайдуллоҳожа ўғли Иброт. Фарғона тарихи. Мерос. Тошкент. Камалак. 1991. – Б. 322.

bilan birga Ishoqxon Ibratning “Farg’ona tarixi” asari “Meros” turkumida nashr etildi. 2005 yilda esa Toshkentda “Ma’naviyat” nashryotida “Istiqlol qahramonlari” turkimida “Ishoqxon to’ra Ibrat” nomli kitob chop etilib, “Tarixi Farg’ona” asari ham kiritilgan. Asarning qayta – qayta nashr etilishidan Vatan tarixini o’rganishda ahamiyati yuksak ekanligidan dalolat beradi.

Axborot madaniyati

Xurshid Mirzaxmedov – katta o’qituvchi

Namangan davlat universiteti

Toxirjon Xudayberdiyev – talaba,

Namangan davlat universiteti.

Jamiyat va inson hayotida madaniyat qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etishning hojati bo’lmasa kerak. Aynan madaniyat jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichini tavsiflaydi. Inson o’zining tabiiy nomukammalligini aynan madaniyat bilan to’ldiradi. Agar tabiat insonni shaxs qilib yaratsa, jamiyat insonda ijtimoiy fazilatlarini shakllantirib, uni shaxs qilib tarbiyalasa, madaniyat insonda o’ziga xoslikni shakllantiradi. Madaniyatning rivojlanishi muammolari hamda bu rivojlanishga turli omillar – tabiat, texnika, siyosat va boshqalarning ta’siri falsafiy refleksiyaning azaliy muammolaridan biri hisoblanishi bejiz emas. Hozirda jadal rivojlanayotgan fan-texnika taraqqiyoti bilan madaniyatning o’zaro munosabati muammosi birinchi o’ringa chiqmoqda.

Sof falsafiy nuqtai nazardan olib qaraganda, madaniyat va texnikaning o’zaro munosabati butun va qism dialektikasining alohida holatlaridan biridir. Kishilik tarixining barcha bosqichlarida texnika madaniyatning ajralmas qismi hisoblangan, uning moddiy negizi bo’lib xizmat qilgan. Qadimgi yunoncha «Techne» va lotincha «Cultura» bir-biri bilan chambarchas bog’liq bo’lgan va mohiyat e’tibori bilan bir narsani – tabiiy mavjud narsalardan farqli o’laroq, sun’iy tarzda yaratiluvchi narsalar sohasini ifodalagan. Keyingi tarixiy bosqichlarning barchasiga, ayniqsa, hozirgi bosqichga madaniyat va texnikaning mushtarakligi xosdir.

Madaniyat va texnikaning mushtarakligini qayd etgan holda, ular o’rtasidagi murakkab munosabatlarni chetlab o’tish ham mumkin emas. Bu muammoni hamma har xil talqin qiladi. Madaniyat va texnika o’rtasidagi munosabatlarning murakkabligi hamda muammoni tushunishdagi har xillik, bir tomondan, shu bilan izohlanadiki, madaniyat ko’p qirrali ijtimoiy hodisadir. U turli-tuman tarkibiy qismlarni, chunonchi, moddiy ishlab chiqarishni, san’at, falsafani hamda ma’naviyatning boshqa sohalarini o’z ichiga oladi. Tabiiyki, madaniyatning bu har xil tarkibiy qismlari bilan texnika o’zaro munosabatining bir xil mexanizmi bo’lishi mumkin emas. Boshqa tomondan, texnikaning o’zi ham juda murakkab hodisa, u bolg’adan kompyutergacha bo’lgan har xil sifatli artefaktlarni o’z ichiga oladi. Bu yerda ham madaniyat bilan har xil texnik qurilmalarning standart o’zaro munosabatiga o’rin yo’q. Nihoyat, shuni

e'tiborga olish kerakki, madaniyat bilan texnikaning o'zaro ta'siri jarayonida deyarli doim ijtimoiy, siyosiy, falsafiy, axloqiy va boshqa holatlar uzviy bog'lanadi.

Bundan yarim asr muqaddam amerikalik sotsiolog U. Ogbyorn madaniyatning rivojlanishi va faoliyatida texnika hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatib. «moddiy» va «nomoddiy» madaniyatlarning rivojlanishidagi qarama-qarshilikni qayd etib o'tgan edi. Uning fikricha, texnik rivojlanish ma'naviy rivojlanishdan o'zib ketadi va ma'naviy rivojlanishni yangi sharoitga moslashishga majbur qiladi, nomoddiy madaniyatni yangi izlanishlarga va shu orqali rivojlanishga da'vat etadi. Uning «madaniy qoloqlik nazariyasi»ga asoslanib, Ch.Chou «ikki madaniyat»ning qat'iy chegaralanishi to'g'risidagi g'oyani ilgari surdi.

Axborot jamiyati shakllanayotgan sharoitda, radio va telefonlar, televizorlar va magnitofonlar, printerlar va skanerlar, kalkulyatorlar va kompyuterlar, Internet xalqaro axborot tizimi va ixtisoslashgan tarmoqlar nafaqat moddiy ishlab chiqarish sohasiga, jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayotiga, balki uning ma'naviy hayotiga ham tobora kuchli va murakkab ta'sir ko'rsatayotgan paytda madaniyatga texnikaning ta'siri masalasi o'ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. D.Bell hozirgi jamiyatning uch sohasi - ijtimoiy tuzilmalar, siyosiy tashkilotlar va madaniy qadriyatlar sohalarini ajratib, texnokratik yo'l bilan tartibga solinuvchi ijtimoiy tuzilmalar ta'sir ko'rsatuvchi iqtisodiyot bilan jamiyat madaniy sektorining o'zaro munosabatlari tobora keskinlashib borishini qayd etadi.

Xulosa qilib, Madaniyat o'z holicha mavjud ijtimoiy institutlar va amaldagi qonunlarga nisbatan dushmanona kayfiyatda bo'ladi, u yakkahokimlikka hamda ijtimoiy rivojlanishning siyosiy va texnik-iqtisodiy tendentsiyalari standartlashuviga qarshi harakat qiladi. Madaniyatga texnika salbiy ta'sir ko'rsatadi degan fikrni qo'llab-quvvatlab, X. Ortega-i-Gasset shunday deb qayd etadi: «Texnika, bir tomondan, insonga muayyan, mohiyat e'tibori bilan, cheksiz qobiliyat ato etgani holda, boshqa tomondan, inson hayotida juda katta bo'shliq hosil bo'lishiga olib keladi, har bir odamni faqat va faqat texnikaga ishonib yashashga majbur qiladi... Shu bois bizning o'ta texnikaviy hozirgi davrimiz o'ta mazmunsiz bo'lib qoldi»yu

Jamiyatning axborot-psixologik himoyasining ta'minlanishi.

Xurshid Miraxmedov

katta o'qituvchi

Nuriddin Qodirhanov

Namangan davlat universiteti talabasi

Axborot xavfsizligini ta'minlash masalasi bugungi kunda favqulodda muhim ahamiyatga egadir. Axborot xavfsizligini samarali ta'minlash esa jamoatchilik fikri fenomenini chuqur anglashni taqozo etadi. Jamoatchilik fikrini o'rganish ehtiyoji esa bir tomondan, davlat va jamiyat

tuzilmalarining demokratiya tamoyillariga nechogʻli asoslanishiga, ikkinchi tamondan esa mavjud empirik manbalarni ilmiy analitik mushohadalash, nazariy qayta ishlash, sintezlash holatlariga bevosita bogʻliq, holda shakllanadi. Ana shu ikki jihatlardan biror biri boʻlmasa jamoatchilik fikrini oʻrganish ham uni demokratik uslublarda shakllantirish ham samarali kechmaydi. Jamoatchilik fikri ijtimoiy ongdan ham davlat yohud tuzumning direktiv qarashlaridan ham, yoki alohida shaxs fikr-qarashlaridan ham farq qiladi. Jamoatchilik fikri ijtimoiy ongning hosilasi, jamiyat turli tabaqalarining fikr-qarashlari, munosabatlarining real va umumlashma ifodasidir. Jamoatchilik fikri muayyan ijtimoiy-siyosiy holat, turmush tarzi, iqtisodiy oʻzgarishlar xususida umumiy yoki bir necha xil munosabatlarga, mavjud holatlarning kelib chiqish sabablari, harakatlantiruvchi kuchlari, muammoning echimiga xilof boʻlayotgan omillar borasida esa mutlaqo qarama-qarshi hamda oʻzgaruvchan qarashlarga ega boʻladi. Jamoatchilik fikrining tez oʻzgaruvchan tabiati ham uni ijtimoiy ongning faol qismi sifatida xarakterlaydi. Ayni chogʻda, jamoatchilik fikrining oʻzgaruvchanlik tabiatiga taʼsir oʻtkazish uni muayyan meʼyorlarda ushlab tura olish hamda maqsadli shakllantirish davlat, jamiyat xavfsizligi va barqarorligini taʼminlash kafolati ham sanaladi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan barcha islohotlar, maqsadli ijtimoiy oʻzgarishlar, yangilanishlar jarayoni jamoatchilik fikrida namoyon boʻladi. Shu boisdan, jamoatchilik fikrini xaotik asoslarda, yohud inertsiya tarzida shakllanishiga yoʻl qoʻyish kutilmagan natijalarga olib kelishi mumkin. Tarixda sobiq shoʻrolar hukumatining soʻnggi liderlari tomonidan amalga oshirmoqchi boʻlgan qator loyihalar, ijtimoiy oʻzgarishlar islohotining inqirozga yuz tutganligi fikrimizning dalili boʻla oladi. (masalan, qayta qurish dasturini amalga oshirish orqali sobiq siyosiy tuzum asoslarini mustahkamlashga urinish, Sibir daryolarini burish, anglangan extiyojlarini shakllantirish, alkogolizmga qarshi kurash harakatlari va x.,k.)

Shu boisdan ham, islohotlarni amalga oshirish jarayonlarini jamoatchilik fikrida qanday namoyon boʻlayotganligi, uni qanday shakllantirish, ommani yangilanishlar ruhida tarbiyalash va eng muhim jihatlardan biri boʻlgan axborot xavfsizligini taʼminlash masalalari yurtboshimizning diqqat-eʼtiborida boʻlib kelayotganligi bejiz emas. Yaqin oʻtmishimizdan maʼlumki, shoʻrolar davrida jamoatchilik fikriga hukumatning hech qanday eʼtirozlarga oʻrin qoldirmaydigan direktiv koʻrsatmalari, maxsus siyosiy-nazariy yoʻnalishlar orqali uzluksiz ravishda taʼsir oʻtkazilib kelinardi. Buning uchun esa oʻziga xos ikki bosqichli taʼsir uslubi amalga oshirilardi. Birinchi bosqichda vertikal taʼsir uslubi, yaʼni eng yuqoridan eng quyi boʻgʻinlargacha davlat tomonidan rejalashtirilgan hukmron fikr tazyiqi tizimiy tartiblarda mukammal dasturlar asosida amalga oshirilsa, ikkinchi bosqichda gorizontaal taʼsir uslublari ishga tushirilib, ishlab chiqarish korxonalari, taʼlim tizimi muassasalari, jamoat tashkilotlarida «buyurtma» qilingan siyosiy fikr alohida ijtimoiy qatlamlar ongiga muntazam ravishda singdirildi. Ana shu mexanizmni harakatga keltirish uchun esa davlat tizimi markazlashgan partiya va turli xil tashabbus guruhlari niqobi ostida muntazam

ravishda faoliyat yuritib kelar edi. Bugungi kunda ana shu uslubda, ya'ni jamoatchilik fikriga rehavij tarzda bevosita ta'sir o'tkazish amaliyoti Xitoy, Shimoliy Koreya, Kuba, Iroq singari mamlakatlarda saqlanib turibdi. Ammo, rivojlangan Fapb va Sharq mamlakatlarida jamoatchilik fikrining bilvosita uslublari keng qo'llanilib kelmoqda. Bu uslub demokratiya tamoyillariga asoslangan bo'lib, asosan ommaviy axborot vositalari, reklama, norasmiy liderlar ta'siri, shou dasturlar va boshqa omillar vositasida amalga oshiriladi. Axborot intervensiyasining bugungi mohiyati totalitar tuzum davridagi davlat va hukmron partiyaning direktiv ko'rsatmalarini aholi ongiga tazyiqiy singdirish uslubidan farq qiladi. Bugungi kunda axborot tazyiqi asosan, bilvosita uslublari orqali, ya'ni, san'at va madaniyat, din, sanoat mahsulotlari, ta'lim tizimi orqali amalga oshirilmoqda. Axborot hurujlariga qarshi kurash jamoatchilik fikri sotsiologiyasi fanini rivojlantirishni taqozo etadi. O'zbekistonda jamoatchilik fikrini yoyish orqali axborot xavfsizligini ta'minlash holatini umumiy baholaydigan bo'lsak, bu jarayon bugungi kunda o'zining faol shakllanish bosqichida ekanligiga amin bo'lamiz.

Birinchii, Prezidentimiz I.A.Karimov jamoatchilik fikri omiliga jiddiy e'tibor qaratib, mazkur sohaning fuqarolik jamiyatini barpo etish va jamiyatni erkinlashtirish borasida katta imkoniyatlari mavjudligini bir necha bor ta'kidlaganliklari bejiz emas. Hulosa o'rnida shuni aytish joizki jamoatchilik fikrini maqsadli shakllantirish, aholi turli tabaqalari ongini ezgulik g'oyalari ruhida tarbiyalash, ma'naviyat, ma'rifat, odob-axloq tamoyillarini ustuvor mavqelarga ko'tarishda sotsiologiyaning ahamiyatiga bejiz urg'u berilmagan.

Milliy ideologiya maqomi va mafkuraning jamiyat taraqqiyotidagi roli

*Jo'rayev Jahongir Xoshimjonovich
Transport va axborot texnologiyalar
kasb-hunar kollej o'qituvchisi*

Ideologiya nazariyasi, metodologiyasi va amaliyotidagi yangi paradigmalarning shakllanishi - turli ijtimoiy-gumanitar fanlarning tarixiy hodisalarni tadqiq qilish metodlari sintezi natijasi, lekin ular muayyan manfaatlar asosida muqobil yondoshuvlar bilan bog'liq. Chunki, har bir ideologiyaning muayyan metodini o'z tadqiqot predmeti xususiyatlariga «moslashtirib» qo'llashi, uning metodologiyasi konkretligini namoyon qiladi. Umumlashtirib aytganda, ideologiya paradigmalari: g'oyaviy-mafkuraviy munosabatlar immanentligi va transtendentligi (immanent - ichki va transtendent-tashqi) xususiyatlarining uzviy bog'liqligini; rivojlanish darajasi va mavjudlik printsiplarini; empirik, nazariy, umummantiqiy jihatlarini o'z ichiga qamrab oladi.

Har qanday g'oyaning konkret shakli, ijtimoiy taraqqiyot ehtiyojlaridan kelib chiqib, jamiyat va inson munosabatlarini muvofiqlashtiruvchi omilga-mafkuraga aylanishi uchun ob'ektiv shart-sharoitlarni taqozo qiladi.

Shuning uchun g'oyalarni jamiyat borlig'idan, uning tarixiy rivojlanish darajasidan ajratib tahlil qilish g'aliz xulosalarga olib keladi.

Ayniqsa, ayrim ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy g'oyalar determinantligini, dominantligini mutlaqlashtiruvchi qarashlar ijtimoiy—iqtisodiy taraqqiyot manfaatlaridan ajratilgan mavhum, utopik xarakterga ega bo'lgan. Binobarin, butungi kunga kelib, jamiyatdagi muqobil g'oyalarning, umuman ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-madaniy jarayonlarga, xususan milliy taraqqiyotga ta'sir kanallarini, harakatlantiruvchi mexanizmlarini tahlil etish-jiddiy ilmiy tadqiqotlarning ob'ektiga aylanishi, hamda Ideologiyaning mustaqil fan sifatidagi maqomini belgilashi lozim.

Ijtimoiy-siyosiy muhitning jamiyat g'oyasi, mafkurasi shakllanishiga yoki g'oya va mafkuralarning jamiyat taraqqiyotiga ta'sirini o'rganishda ob'ektiv va sub'ektiv omillar, tarixiy shart-sharoitlar, imkoniyatlar birligi asosida yondoshish - ideologiyaning fan sifatida kompleksligini ta'minlaydi. Shuning uchun ham bunday tahlil mafkuralarning vujudga kelishini, mavjudlik xususiyatlarini va rivojlanish istiqbollarini muayyan ijtimoiy makon va tarixiy zamonda ko'rsatish uchun zarur bo'lgan ilmiy-metodologik tamoyil bo'lib hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mafkuralarni konkret jamiyatlarning (jug'rofiy, etnografik, demografik va boshqa ijtimoiy-siyosiy yo'nalishlardagi) rivojlanish xususiyatlari va darajalari hamda milliy mentalitet bilan bog'lab tahlil qilish zaruriyati milliy ideologiyani taqozo qiladi.

Milliy ideologiyaning maqomini belgilaydigan yuqorida ko'rsatilgan xususiyatlari, uning asosiy vazifalari ko'lamini belgilab beradi. Ya'ni, milliy ideologiya har bir millatning, umuman ijtimoiy voqeligini, xususan g'oyaviy-mafkuraviy munosabatlarini ilmiy bilishning maxsus, nisbatan yuqori nazariy darajasi sifatida, quyidagi vazifalarni bajarishga qaratilgandir: (Bunda gap, bir tomondan, mafkura ustida emas, balki aynan milliy ideologiya haqida ketayotganligini, ya'ni milliy ideologiya sof epistemologik, gnoseologik kategoriya bo'lib, g'oya va mafkurani bilish ob'ekti sifatida olib qarashini; ikkinchi tomondan, milliy g'oya va milliy ideologiya vazifalarining bir-biridan funksional jihatdan farqini aniqlash, metodologik nuqtai nazardan, muhim ahamiyatga egaligini e'tiborga olish ustida ketmoqda. Vaholanki, «Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» risolasida g'oyaning asosiy vazifalari ko'rsatilgan. Biz esa, fan sifatida «Milliy ideologiya»ning paradigmalarini namoyon qiladigan vazifalari ustida to'xtalmoqdamiz):

Ideologiyani, yuqorida ko'rsatilgandek, funksional faoliyat xarakteriga, rivojlanish darajasiga ko'ra: nazariy ideologiya va amaliy ideologiya sifatida turkumlashtirish ilmiy-metodologik ahamiyatga ega. Lekin, ularning har biri, nisbatan mustaqil tarzda, ijtimoiy munosabatlarining barcha sohalarini hamda turli rivojlanish darajalarini o'z predmeti doirasida qamrab olishi, amaliy jihatdan, mumkin emas. Chunki, bir tomondan, ideologiyada nazariya va amaliyot o'rtasidagi ziddiyatlar, ularning g'oyalar darajasi, mafkuralar munosabati sifatida namoyon bo'lishidan kelib chiqadi. Ikkinchi tomondan, ideologiya fani paradigmalarining rivojlanish xususiyatlari-ijtimoiy munosabatlarni nazariy yoki amaliy jihatlardan o'zgartirish faoliyati ko'lamiga, taraqqiyot darajasiga mos keladi.

У Аристотеля имеется достаточно четко выраженная концепция «мимезиса», но сам термин является у него весьма многозначным. Перевод «подражание» является наиболее частым и традиционным. В греческом языке и у самого Аристотеля этот термин употребляется в обыденном и в расплывчато-неопределенном смысле. Однако это обывательское понимание не годится для Аристотеля.

Когда мы говорим в своей обыденной речи о «подражании», то самый процесс «подражания» обычно сосредоточивается на предмете подражания. Чему же искусство, по Аристотелю, подражает? Естественнее всего ответить, что это есть подражание просто окружающему нас «реальному» миру. Допустимо ли это с точки зрения Аристотеля? В 9-й главе «Поэтики» Аристотель формулирует предмет художественного произведения как таковой, который в бытийном отношении нейтрален. Искусство есть подражание именно такой области и творческое воспроизведение того, что могло бы быть с точки зрения вероятности или необходимости. Свою нейтрально-бытийную область Аристотель все же относит к сфере теоретического разума, имея в виду составляющие его сущности, то есть общности, резко противостоящие всему единичному. Никакое искусство никогда не имеет своим предметом что-нибудь единичное - это принципиальное убеждение Аристотеля. Подражание есть:

1) человеческое творчество, 2) к которому человек склонен по своей природе, 3) которым он специфически отличается от прочих живых существ, 4) в силу которого он приобретает свои первые познания, 5) творчество, доставляющее ему удовольствие, 6) от мыслительно-комбинирующего, 7) обобщающего, 8) созерцания, 9) воспроизведенного предмета, 10) с точки зрения того или другого, 11) нейтрально-бытийного, 12) прообраза. Это та формула, с которой согласился бы и Платон. Однако Аристотель, при всем воем несомненном платонизме, весьма далек от основных конструкций Платона. И эта грань пролегает и в вопросе о «первообразах». И у Платона и у Аристотеля бытие есть подражание первообразам. Весь вопрос в том, каковы именно эти первообразы. Если, по словам Аристотеля, пифагорейцы говорили о подражании сущего числам, а Платон говорит об участии в числах, «меняя только слово», то разница между Аристотелем и Платоном залегает как раз не в сфере мимезиса, а именно в сфере предмета мимезиса, в сфере учения об эйдосах, или формах. Но художественные эйдосы, о которых говорит Аристотель, есть только «возможные эйдосы». Это не значит, что они никак не участвуют в бытии. Благодаря тому, что они трактуются как именно возможные, именно благодаря этому они и участвуют в бытии вполне непосредственно, хотя и не суть само бытие.

Бытие, которое является предметом подражания, по Аристотелю, нейтрально в смысле нашего обыкновенного употребления «да» и «нет».

Это есть прообраз художественного произведения. Само художественное произведение имеет своей целью не просто буквально воспроизвести первообраз. Оно должно заставить нас все время сравнивать художественный образ с художественным первообразом. Сущность художественного переживания заключается в постоянстве этого сравнения. Оно определяется не содержанием и не формой художественного произведения, но его самостоятельной пульсирующей структурой. Пусть то, что изображено, отрицательно, низко, даже отвратительно. Все это касается вещей, а сущность художественного произведения как раз и не заключается в изображении вещей. Поэтому и трупы, если они достаточно ярко представлены на картине, могут доставлять художественное удовольствие, – конечно, не сами по себе, но как предметы художественного подражания. И, наконец, это постоянное сравнение образа с первообразом, которое создается при помощи художественного подражания, вызывает в человеке совершенно специфическое чувство удовольствия, не имеющее ничего общего ни с логическим умозаключением, ни с моральной проповедью, ни с буквальным соответствием природе. У Аристотеля имеет место проповедь ничего другого, как автономности искусства, автономности его внутренних законов, автономности эстетического и художественного переживания и полной свободы всей этой художественной сферы и от логики, и от этики, и от науки о природе. Подражание есть не только сущность искусства, но и такая его сущность, которая делает его вполне автономной сферой человеческого творчества.

В учении о подражании как о методе пульсирующего, структурного оформления, Аристотель не остался без влияния со стороны Платона. Ведь Платон понимает под подражанием не просто механическое воспроизведение рева быков, ржания лошадей и других природных звуков, но также и свободную игру воображения («Государство»). Вся разница здесь заключается только в том, что эту свободную игру художественного воображения Платон не хочет принимать всерьез и всячески осуждает, поскольку подражатель ничего не знает о том, чему он подражает, а Аристотель считает ее спецификой художественного подражания в своих многочисленных теоретико-художественных анализах.

Подражание выступает у Аристотеля в разной степени и заставляет нас признать, что оно обладает у него универсальным характером. Уже все живые существа от природы своей чему-нибудь подражают, причем человек является существом «максимально миметическим» («Поэтика»), а в самом человеке «максимально миметичны» – звуки речи. Аристотель, перечисляя подражательные искусства, фактически перечисляет почти все искусства, которые подражают при помощи «ритма, слова и гармонии». Имеется подражание эпическое, повествовательное, драматическое, трагическое, и Аристотель даже подвергает сравнительному анализу эти типы подражания в 26-й главе своей «Поэтики». Тут, например, решается вопрос о том, какое подражание выше – эпическое или трагическое. И

вообще, сколько видов подражания, столько видов и технической деятельности. «Актер – состязатель и подражатель, хор же подражает в меньшей степени». «Искусство подражает природе». «Природа» у Аристотеля часто мало чем отличается от предельной божественной причины и трактуется в одной плоскости с божественным, космическим Умом. Это и заставило Аристотеля увидеть в платоновском учении об «участии» вещей в идеях пифагорейское учение о «подражании» вещей идеям. Таким образом, этот термин «подражание» Аристотель распространяет решительно на все области действительности, материальные и природные, человеческие и космические, предельно обобщенные и божественные.

Из всего этого следует, что учение Аристотеля о подражании представляет собою ряд весьма сложных эстетических и историко-эстетических проблем. Никогда прежде, насколько мы знаем, не возводилось столь впечатляющее строение мысли. Влияние и слава трактатов Аристотеля по этике, эстетике и политике не имеют себе равных.

Avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining asosiy komponentlari

Asrayev Muxammadmullo

TATU Farg'ona filiali assistent.

Har qanday avtomatlashtirilgan axborot tizimlari (AAT) tashqi muhit qurshovida ishlaydi, u AAT uchun kiritiladigan axborot manbai va chiqadigan axborotning iste'molchisi hisoblanadi. Axborot oqimi AAT doirasida, tizimga kirishdan boshlab undan chiqishgacha ishlov berishning bir nechta bosqichidan o'tadi. Axborotga ishlov berishning eng yirik bosqichi axborotni to'plash, ro'yxatga olish va dastlabki ishlov berish, aloqa kanali bo'yicha manbadan kompyuterga uzatish, mashina eltuvchilariga o'tqazish, axborot fondlarini yaratish va saqlab turish, mashina ichida ishlov berish va chiqariladigan shaklga keltirish, aloqa kanali bo'yicha kompyuterdan foydalanuvchiga uzatish, foydalanuvchi qabul qilishi uchun yaroqli shaklga o'zgartirishdan iborat.

Ishlov berishning alohida bosqichlari tegishli AAT kichik tizimlari orqali amalga oshiriladi, ular ichida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: kiritiladigan axborotni to'plash va dastlabki ishlov berish, aloqa, axborotni kompyuterga kiritish, axborotni saqlash va ishlov berish, axborotni chiqarish va uni aks ettirish (chiqarish kichik tizimi).

Axborotni to'plash va dastlabki ishlov berish kichik tizimi axborotga dastlabki ishlov berish bo'yicha bir qator operatsiyalarni bajaradi. Bu kichik tizim doirasida ob'ektlar to'g'risida ob'ekt uchun tabiiy bo'lgan shaklda, ya'ni tabiiy tilning so'zlari va simvollar, umumqabul qilingan sanoq tizimi raqamlarida taqdim etilgan dastlabki axborotni (masalan, kadrlarni hisobga olish bo'yicha varaqa mazmuni, bemorni tibbiy tekshirish natijalari, maqolalarning matnlari, tovar-transport yukxatlari mazmuni va hokazo) to'plash amalga oshiriladi.

Maxsus tekshiruvlar natijasida axborot tizimining axborot fondida hali mavjud bo'lmagan ma'lumotlar tanlab olinadi. Bu bilan tizimda axborot takrorlanishining oldi olinadi. Dastlabki axborotning tizimga keyin kiritilishi zarur bo'lgan elementlariga dastlabki ishlov beriladi, ya'ni tizimda qabul qilingan muayyan shaklga va formatga keltiriladi: maxsus blankalarga yoziladi, belgilangan shakldagi jadvallarga kiritiladi, hujjatli axborot uchun muayyan qoidalar bo'yicha annotatsiya va bibliografik bayoni tuziladi, fizik parametrlari birliklarning yagona tizimiga keltiriladi. Dastlabki ishlov berishdan o'tgan va muayyan tarzda shaklga keltirilgan axborot eltuvchilarda, aksariyat hollarda, qog'ozda qayd etiladi.

Axborotni to'plash va dastlabki ishlov berish kichik tizimidan olinadigan axborot kompyuterga bevosita kiritish uchun yaramaydigan shaklda beriladi. Kiritish kichik tizimining vazifasi uni kompyuterga kiritish, shuningdek axborotning to'g'ri ko'chirilishi va yuzaga kelgan xatolarni nazorat qilib turishdan iborat bo'ladi.

Zamonaviy kompyuterlarda axborotni kiritish uchun ko'pincha kompyuter bilan maxsus tarmoq vositalari orqali bog'langan displey va aloqa kanallaridan foydalaniladi.

Kompyuterga kiritilgan axborot mashina xotirasiga joylashtiriladi va axborot tizimining axborot fondini hosil qiladi. Axborot fondining elementlari bilan ishlov berishning turli operatsiyalari: mantiqiy va arifmetik, saralash va qidirish, yuritish va tuzatish operatsiyalari bajariladi. Natijada axborot fondining dolzarb holatda saqlanishi ta'minlanadi, shuningdek ishlov berish topshirig'iga muvofiq bo'lgan chiqish axboroti shakllantiriladi.

Yuksak harbiy mahorat sohibi

Ko'paysinov Ismoil

*Nam DU O'zbekiston tarixi yo'nalishi 1-
bosqich magistratura talabasi*

Bizga ma'lumki, O'rta Osiyoda, ayniqsa, qadim Turkiston hududlaridan juda ko'plab buyuk insonlar yetishib chiqqan. Bu shaxslar faoliyatiga nazar tashlar ekanmiz ularning har jihatdan ilm-ma'rifat, mardlik, jasurlik, fidoiyluk, vatanparvarlik va boshqa kuplab xislatlarga ega ekanliklarining guvoxi bo'lamiz. Ana shunday hislatlarga ega bo'lgan nafaqat Markaziy Osiyo, butun Yevropa uzra nomi tarqalgan shaxslardan biri Amir Temurdir. Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Abdug'anievich Karimovning YUNESKO qarorgohidagi "Temuriylar davrida ilm-fan, madaniyat va maorifning gullab-yashnashi" ko'rgazmasining ochilish marosimida so'zlagan nutqidan (1996 yil 24 aprely Parij) quyidagi so'zlar yodimizga tushadi: "..... . O'zbekiston xalqi Frantsiya, Buyuk Britaniya va Germaniyada, boshqa g'arb mamlakatlarida Amir Temur shaxsi bilan qiziqish hech qachon so'nmaganiga minnatdorlik bilan qaraydi".

Bu yerda XV asrdayoq Amir Temurga yodgorlik o'ratilib, unga "Yevroning xaloskoriga" degan chuqur ramziy ma'noli so'zlar yozib qo'yilgan.

Ayni Amir Temur bosqinchi to'dalarning Yevropa ichkarisiga qilayotgan harakatiga chek qo'ygani, boshqa tajovuzkorlik yurishlarini uzoq muddatga to'xtatib qo'ygani hozir inkor qilib bo'lmaydi.

Ma'rifatli Movarounnahr ruhi, temuriylar davrida fan va san'atning gullab-yushnagani Yevropada uygonish jarayoniga hayotbaxsh ta'sir etganini, umumjahon taraqqiyotiga ko'maklashganini anglab faxrlanamiz".

Amir Temurning harbiy sohadagi faoliyati ham juda katta ehtiromga sazovor. Uning qo'shini tuzish, joylashtirish, askarlarni saralab olish, ularning harbiy bilimlarini oshirish va boshqa yunalishlardagi faoliyatini butun dunyo olimlari tan olishgan. Amir Temur Dashti Qipchoq, Xorazm, Hindiston, Eron, Irok, Shom, Kavkaz, Kichik Osiyo, Misr kabi mamlakatlarga harbiy yurishlar qildi. Bu mamlakatlarga yurishlarda har xil harbiy taktikalar qo'llab dushmani mag'lubiyatga uchratadi. Xususan, Amir Temur 1398-yilda Hindistonga yurish qiladi. Bu yurishda Amir Temur harbiy mahoratining qanchalik kuchli ekanligini yana bir bor isbotlab beradi. Hamidulla Dadaboevning "Amir Temurning harbiy mahorati" kitobida quyidagicha bayon etilgan:

"Temurbekning Hindga yurish qilib, Dehliga yaqinlashib qolganligidan tahlikaga tushgan hindlar shaxzoda Sulton Mahmud, Mallaxon va o'zga nomdor hind sarkardalari rahnamoligidagi o'n ming suvoriylar, yigirma ming sara piyodalar va bir yuz yigirma jangavor fillardan iborat koshin bilan unga ro'baro' bo'ladi. Soxibqiron birinchi galda jangchilarni dahshatga solgan fillarni daf kilish borasida bosh kotiradi. Zudlikda fillarga ofat keltiruvchi o'tkir tig'li uchburchak shakldagi sanchiq—*Mundularidan* minglab yasaladi va fillar kelishi kutilayotgan yerlarga joylashtiriladi. Ikkala qo'shin jang harakatlarini boshlagach, Temurbek o'z askariy qismlarini chekinishga buyuradi. Temuriy jangchilarni chekinganini ko'rib, dushman qochdi deb xayol kilgan hindlar olg'a tashlanadi. Fillar, ularning ketidan otliq va piyodalar junbushga keladi. Mundu tikilgan yerga yetgan fillarning oyoklariga o'tkir sanchiklar tikon yanglig' qadaladi. Og'rik zo'rligidan quturgan fillar jon achchig'ida filbonlarni uloqtirib, orqaga qocha boshlaydi. Ular ortda kelayotgan hind suvoriy va piyodalarni poymol qilib yanchib o'tadi.

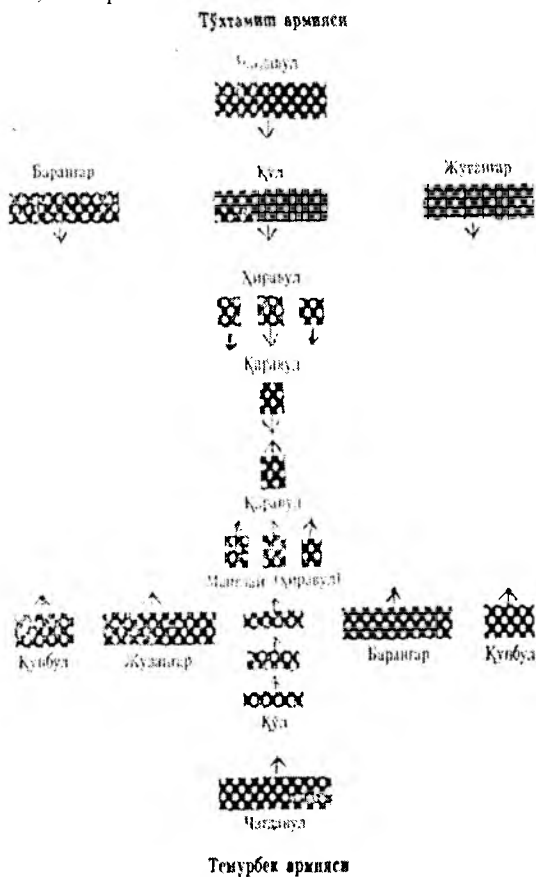
Hindistonda tuyalar bo'lmaganligi sababli, fillar bu maxluqlarni ko'rgach, ulardan uzoqroq yurishni ma'qul xisoblar ekan. Bundan xabardor bo'lgan Temurbek besh yuzga yaqin sarkash tuyalarni to'plashni, tuyakashlarga pilik taqilgan qamishlar va yog'langan toy paxtalar ulashib, qo'shinlar bir-biriga yaqin kelib, jang boshlaganda tuyalarni suvoriylar oldiga qo'yishni buyuradi. Ikki tarafdin saflar tizilib, jang harakatlari boshlanishi bilan tuyalarga ortilgan yog'li paxtalarga o't qo'yiladi. Olov haroratidan jonsarak bo'lgan tuyalar fillar tomonga yeldek uchib keta boshlaydi. Qarshisidan chopib kelayotgan tuyalarni va lovullab yonayotgan alangani ko'rgan fillar ustilarida o'tirgan filbonu yoyandozlarni ag'darib, otliqlarni yanchib, piyodalarni yer bilan yakson qilib,

orqalariga qochishadi. Natijada fillardan foydalanmoqchi bo'lgan dushman ulardan manfaat ko'rish o'rniga katta talofat beradi.

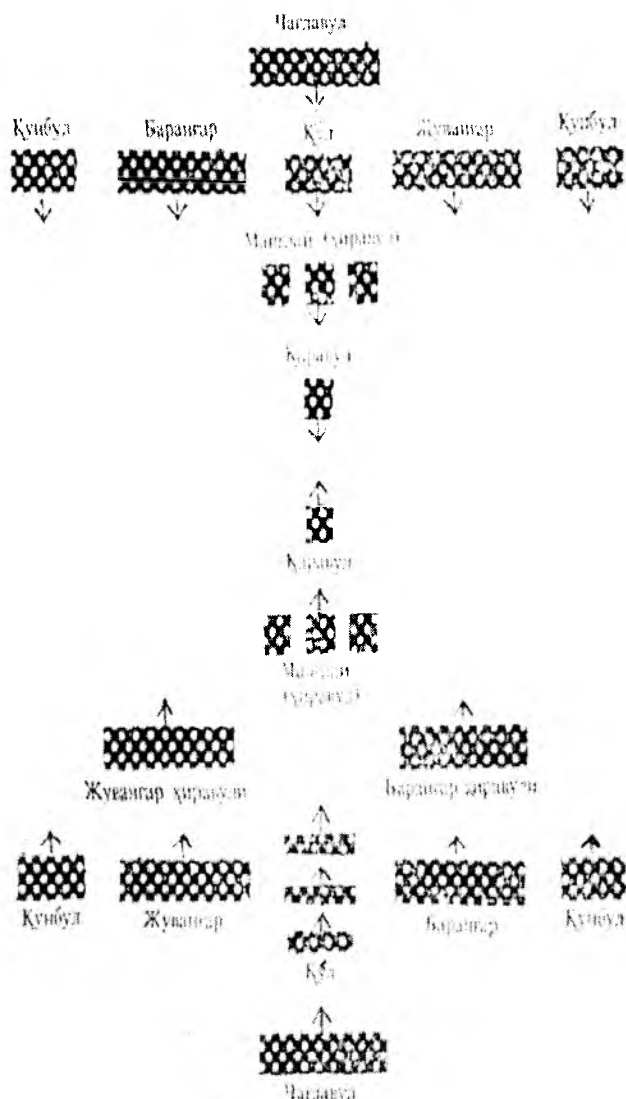
Bunday xarbiy maxoratni Amir Temurning ko'plab yurishlarida ko'rishimiz mumkin. Hakikatan, Amir Temur saltanatning gullab yashnashida barcha yullarni bosib o'tadi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti—Islom Abdug'anievich Karimovning «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» asarida shunday deyiladi:

« ... tengsiz azm-u shijoat, mardlik va donishmandlik ramzi bo'lgan bu mumtoz siymo buyuk saltanat barpo etib, davlatchilik borasida o'zidan ham amaliy, ham nazariy meros qoldirdi, ilm-u fan, madaniyat, bunyodkorlik, din va ma'naviyat rivojiga keng yo'l ochdi». Oradan qancha vaqtlar o'tsa ham Amir Temur siyosi O'rta Osiyo, Yevropada hayot kechirmokda, chunki bunday shaxslar o'z hayot yo'llarini o'chmas qilib yaratganlar va ular doimo xalq yodida saqlanib, ardoqlanib kelinadilar.

Тўхтамиш армиясининг жанговар тартиби

Темурбек армиясининг асоли

Современные методы преподавания иностранных языков. коммуникативный системно-деятельностный метод

Нигматуллина Альмира,

Преподаватель Ферганского политехнического института,

Отметить, что в рамках реализации Закона Республики Узбекистан «Об образовании» и Национальной программы по подготовке кадров в стране создана комплексная система обучения иностранным языкам, направленная на формирование гармонично развитого, высокообразованного, современно мыслящего подрастающего поколения, дальнейшую интеграцию республики в мировое сообщество [1].

В современной методике так же, как и много лет назад, актуальной и нерешенной до сих пор остается проблема поиска и выбора наиболее эффективных и рациональных методов преподавания иностранных языков, соответствующих современным условиям обучения и отвечающих требованиям стандартов современного образования.

Знание истории методики преподавания иностранных языков поможет начинающему преподавателю свободнее ориентироваться в выборе методов и приемов обучения, рационально их сочетать в своей работе, сознательно и творчески применять различные методы обучения.

Коммуникативный системно-деятельностный подход в современном виде представляет собой синтез апробированных методов и методик для создания общих основ обучения иностранным языкам [5, с.34].

Коммуникативный системно-деятельностный подход предполагает реализацию такого способа обучения, при котором на основе всех взаимодействующих компонентов реализуется упорядоченное, систематизированное и взаимосотнесенное овладение иностранным языком в условиях моделируемой на учебных занятиях речевой деятельности, которая является неотъемлемой и составной частью общей (экстралингвистической) деятельности [6, с.4].

Коммуникативный метод ориентирован на владение языком как системой практического взаимодействия ряда компетенций, в том числе языковой, речевой, коммуникативной, социокультурной, компенсационной и учебной. Владение языком как специальностью включает также лингвистическую, металингвистическую и интеркультурную компетенции. Каждой компетенции соответствует группа умений, хотя в реальности все сформированные умения носят преимущественно интегрированный характер. Соответственно целям обучения умения группируются следующим образом:

1) умения владения аспектами изучаемого языка (фонетикой, грамматикой, лексикой);

2) умения владения видами речевой деятельности - говорением, аудированием, чтением, письмом;

3) умения реализации в обучении основных функций языка (коммуникативной, экспрессивной и когнитивной);

4) коммуникативные, перцептивные и интерактивные умения пользования языком в разных сферах общения;

5) умения реализации основных функциональных аспектов общения (коммуникативного, перцептивного, интерактивного);

6) рефлексивные умения, включая умения самооценки, самоконтроля и самокоррекции;

7) учебные умения, в том числе умения исследовательского и методического характера. Названные группы умений характеризуют полное и всестороннее практическое владение иностранным языком [6, с.4-5].

Коммуникативный системно-деятельностный подход предусматривает следующие содержательные этапы-компоненты обучения:

- 1) языковая подготовка;
- 2) специализированная речевая подготовка;
- 3) коммуникативно-функциональная подготовка в ситуациях пользования изучаемым иностранным языком;
- 4) практика использования иностранного языка в коммуникативной, экспрессивной и когнитивной функциях.

Все обучение иностранному языку и рамках данного подхода выстраивается в последовательности семи блоков:

- 1) введение иноязычного речевого материала;
- 2) формирование навыков владения им;
- 3) активизация использования усвоенного материала в речевой деятельности в ходе формирования соответствующих собственно речевых и коммуникативных умений;
- 4) формирование первичного опыта владения изучаемым иностранным языком в процессе практики иноязычной речевой деятельности и общения;
- 5) самооценка и тестирование владения иностранным языком;
- 6) коррекция обучения и самокоррекция овладения иностранным языком;
- 7) формирование основ и зоны ближайшего развития для дальнейшего овладения им.

Во всех названных блоках используется общая система упражнений и методических приемов, дифференцируемая на функциональные комплексы в соответствии с конкретными группами умений.

Коммуникативный метод в качестве конечной цели обучения предполагает формирование коммуникативной компетенции, которая складывается из лингвистической, речевой, предметной, социокультурной, учебной и компенсаторной компетенций. Главным для коммуникативно-ориентированного метода является обучение через учебную коммуникативную деятельность, приближенную к реальной, учет индивидуальных особенностей учащихся, создание реальных ситуаций общения путем постановки речемыслительных задач. Методическое обеспечение живого иноязычного общения на уроках стало предметом большой исследовательской работы, которая продолжается и сегодня.

Yuksak ma'naviyatli avlodni tarbiyalash masalalari

A.Akbarov,

Nam DU 3 kurs talabasi

Mustaqil davlatimiz hududida faoliyat ko'rsatib kelayotgan aholining ko'pchilik qismini yoshlar tashkil qiladi. Buni O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 15 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimida "Asosiy maqsadimiz – yurtimizda ozod va farovon hayot barpo etish yo'lini qat'iyat bilan davom ettirishdir" degan mavzusida qilgan ma'ruzasida yoshlarimiz to'g'risida keltirilgan raqamlar ham tasdiqlaydi.

Ma'ruzada tasdiqlanishicha "bugungi kunda mamlakatimizda 18 yoshgacha bo'lgan yoshlar 360 ming nafarni yoki umumiy aholining taxminan 40 foizini. 30 yoshgacha bo'lganlar esa 17 million 80 ming nafarni yoki 64 foizini tashkil qiladi". Bu raqamlar aholimizning aksariyat ko'pchilik qismini yoshlar tashkil etishidan dalolat beradi.

Bizning bugungidek dorilomon kunlarda istiqloq bergan barcha imkoniyatlar zahirida kamolga etishayotgan yoshlarimizning ijtimoiy hayoti qaysi orzu intilishlar tomon yo'nalganligi va uni maqsadli amalga oshirishda turli vositalar jumladan, madaniy ma'rifiy muassasalar faoliyatini ham o'rni beqiyosdir.

Yoshlar yilida yoshlarimizning manfaatlarini ta'minlash borasida davlatimiz tomonidan ko'zda tutilayotgan va davlat dasturi asosida amalga oshirilayotgan ishlar, joriy yilning boshlanishidanoq boshlab yuborildi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Fikrimizning dalili sifatida Qonunchilik palatasi tomonidan 2007 yil 23 noyabrda qabul qilingan. Senat tomonidan 1 dekabrda ma'qullangan. 2008 yil 8 yanvardan boshlab kuchga kiritilgan "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunini ko'rsatishimiz mumkin.

Bu qonun 32 ta moddani o'z ichiga olgan to'rtta bo'limdan iborat bo'lib, umumiy qoidalar, bola huquqlarining asosiy kafolatlari, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining qo'shimcha kafolatlari va yakunlovchi qoidalarga oid masalalar qonuniy tarzda ko'rsatilgan. Bu qonun o'zining maqsadi bilan, bola huquqlarining kafolatlari borasidagi munosabatlarni tartibga solishi bilan boshqa qonunlardan farq qiladi va o'zining ana shu jihati bilan ahamiyatlidir.

Yuksak madaniyatli, ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol insonni tarbiyalash muammosi insoniyat ma'naviy-axloqiy merosining eng ko'hna mavzularidan. U shaxs kamoloti va barkamol insonning ijtimoiy, siyosiy, madaniy, ruhiy hamda axloqiy sohalari bilan bog'liq bo'lgan muammolar yechimini topish uchun harakat qilib kelgan.

Bashariyat tarixiga nazar tashlasak, inson va uning hayoti, ma'naviyati, axloqi, barkamollik darajasi odamlar o'rtasidagi turli xildagi ijtimoiy munosabatlar majmuasidan iborat ekan. Ijtimoiy hayot va jamiyatning barqarorligi, go'zalligi, sermazzunligi, insonning ijodiy mehnat faoliyati, odobi, xatti-harakati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab jarayondir. Shu jihatdan qarasaq, insonni yuksak martabaga eltadigan vosita faqat mehnat

va ijtimoiy faolligina bo'lib qolmasdan, balki uning odobi, axloqi, barkamolligi, kishilar o'rtasidagi o'zaro muloqoti bilan bog'liq ijtimoiy muhit hamdir.

Hozirgi bizning yangilanish jarayonini o'tayotgan jamiyatimizda ham hayotning hamma sohalarida hukm surayotgan iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va axloqiy barqarorlikni ta'minlash muammosi hamda uning yechimini topish zarurati yuqorida qayd etilgan muammolar asosida vujudga kelgan.

Yangilanish davrini boshidan kechirayotgan mustaqil respublikamiz fuqarolari ongi va qalbida umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik g'oyasini singdirish eng muhim vazifalardan biri. Zero, umuminsoniy qadriyatlar barkamol inson tarbiyasi uchun barcha zamonlarda ham ahamiyati cheksiz bo'lgan. U jamiyat ma'naviy ehtiyojini qondirish uchun zaruriyat bo'lib kelgan. Hayotiy zaruriyat bo'lib kelgan qadriyat azal-azaldan xalq og'zaki ijodida, ertaklarida, pandnomalarida, dostonlarida asosiy mavzulardan biri hisoblangan. Shuning uchun bo'lsa kerak, uni nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlar tushunchasiga kiritib, barkamol inson axloqiy tarbiyasi uchun muhim bo'lgan vosita deb bilganlar.

Some hints on teaching young learners

*H. Muhammadiyeva,
senior teacher of NamSU*

Children bring so much with them to the classroom that is often ignored or underestimated. They have experience of life, knowledge of *their* world, are good at making sense of what is around them and have already learnt at least one language. Quite an impressive record! In addition, they are usually enthusiastic and well motivated. The stage of cognitive development will depend upon the age as well as the stimuli they have received to support and trigger that development. One area of difficulty that often arises for teachers occurs when the potential and abilities of the children are ignored and they are thought of as 'empty vessels'. The other is when the tasks or activities set are not designed to be seen from a child's perspective, to make sense to the child, but from an adult's perspective. This renders the task inaccessible to the child but does not show that the child is unable to do the task. The challenge for teachers is to stay in touch with their learners and set tasks at an appropriate level.

Depending on the level of meta-cognitive awareness, young learners may not be aware of language as a system: neither, for that matter, are all adults. Therefore, topics are used in the English language classroom to 'carry' and contextualize the target language. These topics should be meaningful, involving and interesting for learners, within their experience of life and conceptually accessible.⁷⁷ There are eight different ways how to teach anything. As mentioned

⁷⁷ Halliday, M.A.K. (1975). *Learning How to Mean*. Edward Arnold. (139)

above, when the traditional linguistic teaching approach fails, this theory suggests several other ways in which the material might be presented to facilitate effective learning. It does not matter whether you are a kindergarten teacher, a school instructor or an adult learner, better ways for learning or teaching must be explored. The same basic guidelines apply to all of them⁷⁸. Gardner says: "All of us have varying degrees of each intelligence. Remember that instructional practices should involve all intelligences, so that everyone has the opportunity to learn"⁷⁹. It means that whatever is being taught or learned must connect with:

- Words
- Numbers or logic
- Pictures
- Music
- Self-reflection
- A physical experience
- A social experience
- An experience in the natural world

Each of these areas represents a different knowledge base. Words are part of linguistics, numbers or logic is based on logical-mathematical sense, pictures represent spatial aptitude, music is musical intelligence, self-reflection is intrapersonal intelligence, a physical experience is bodily-kinesthetic intelligence, a social experience is interpersonal intelligence and an experience in the natural

world is naturalist intelligence. It is not necessary to teach or learn in all eight ways, but those that are relevant to the students must be appropriately selected⁸⁰.

Teachers generally complain about students' lack of recall. They may say: "They knew it yesterday, but today it is gone. It is as if teachers have never taught it. Of course in this case teacher should work with learners' memory "Memory is an ability of an organism to store, retain, and subsequently recall information"⁸¹. It is essential for our well being and important in the learning process. Memory can be classified into various categories, such as "sensory, short-term and long-term memory"⁸². For example, a random seven-digit number may be recalled within a few seconds, but then forgotten (short-term memory). Whereas, important telephone numbers might be recalled for many years (assuming they are used often enough). Those long-lasting memories are said to be stored in long-term memory⁸³ Short-term memory is employed in the teaching of new information. Long-term memory cannot be changed without

⁷⁸ Armstrong, Thomas. *Multiple Intelligences and Cognitive Skills*. Multiple Intelligences in the Classroom. Association of Supervision and Curriculum Development 25 Aug 2006

⁷⁹ Gardner. *Encyclopedia of Educational Technology*. 2006

⁸⁰ Armstrong, Thomas. *Utopian Schools*. Mothering. Winter 1996 28 Aug 2006

⁸¹ *Wikipedia*. The Free Encyclopedia. Memory 1 Aug 2006

⁸² *Wikipedia*. The Free Encyclopedia. Memory 1 Aug 2006

⁸³ Armstrong, Thomas. *Multiple Intelligences and Cognitive Skills*. Multiple Intelligences in the Classroom. Association of Supervision and Curriculum Development 25 Aug 2006

repetition of words and revision of grammar and sentence structure⁸⁴. There are many activities, games and exercises, which help children to do that. It is a teacher's responsibility or challenge to choose the strategies that will work for their students since using multiple intelligences in the teaching process may help students to retain more information. There are people who have a good memory for faces, but a poor memory for numbers and dates. Using the Principle approach, offers students to participate in a variety of activities, this may provide a greater opportunity to remember as much as possible without even noticing it. As an example, let's suggest a principle about animals. The following chart, based on Gardner's model of the eight intelligences and Armstrong's experiences, shows what kind of intelligence is used in different activities.⁸⁵

Intelligence	Activity
musical	songs, chants, rhymes, poems, playing with sounds
intra-personal	individualized projects, solo games and sports, dreaming, planning
bodily-kinesthetic	drama, hands-on learning, sports and physical games
interpersonal	group games, projects, competitive and non-competitive activities
spatial	pictures, memory games, using maps, watching videos, films, imagination games
logical-mathematical	words with numbers association, logic puzzles, trips to the planetarium and science museum

The teacher's task is to help students associate the material, which they have to learn, with components of the different intelligences: words, numbers, pictures, physical movements, musical phrases, social interactions, personal feelings and experiences, and natural phenomena. According to Armstrong, the students will then be able to select those strategies that work best for them and apply them independently in their studies.

Besides there are different affective styles of teaching language. Teachers may use books written to entertain children in their lessons. These types of stories generally have lots of repetition, which enables children to acquire new knowledge. The stories offer not only language at the children's level, but may also be naturally cross-curricular. For example, a well-known and used principle by Eric Carle "The Very Hungry Caterpillar" is a principle about growth and change. The mentioned principles above offer following links:⁸⁶

-Days of the week

⁸⁴ Armstrong, Thomas. *Multiple Intelligences and Cognitive Skills. Multiple Intelligences in the Classroom* Association of Supervision and Curriculum Development 25 Aug 2006. (chapter 12)

⁸⁵ Armstrong, Thomas. *Multiple Intelligences and Cognitive Skills Multiple Intelligences in the Classroom* Association of Supervision and Curriculum Development 25 Aug 2006 (chapters 3 and 12)

⁸⁶ Ellis, Gail, and Jean Brewster. *The New Storytelling Handbook For Primary Teachers*.^{2nd} London: Penguin English, 2002

- Colors

-Plurals and classifiers for food (fruit, dairy products, meat and fish, sweet salty...)

-Adjectives: little, tiny, hungry, big, fat, beautiful

-Numbers

The principle must be chosen with the following principle in mind:⁸⁷

It is a principle that:

-children will enjoy, find the topic interesting and keep their attention

-is familiar to children, perhaps a fairy tale or a principle from their own culture, enabling them to consider prior knowledge and predict the outcome.

The principles:

-have rich vocabulary, but still remain within their cognitive level

-have repeated grammatical structures to help children acquire useful phrases

-contain onomatopoeia that children will enjoy mimicking

-have elements of surprise and humor

-have repetition

-exercise imagination

-encourage children to learn

-support children's understanding of the world, extend their knowledge of it

-have a moral or express values and beliefs acceptable to teachers and pupils

-provide opportunities for follow up and extension work

It should be obvious that not every book will meet all of the above criteria, but the good ones should incorporate most of them. It is very important for children to have the feeling that their work leads somewhere. The follow-up activities, based on the topic introduced in the principle, should involve making products so children have tangible result to demonstrate their abilities and skills. Teaching and learning by using Principle method should end on a high point. It is the best time for parents to visit, to see and hear what their children have learned and to watch them as they communicate in a foreign language in a variety of ways. Teachers to visit places connected with the stories, such as farms, zoos etc., or to have the class be visited by someone who works there and is an expert witness to answer any questions that the children will most definitively have.⁸⁸

Annotation

The current article discusses important ideas for teaching young learners in English language classes. Additionally to this are given ideas of famous specialists, useful techniques in teaching young learners examples of activities

⁸⁷ Ellis, Gail, and Jean Brewster. *The New Storytelling Handbook For Primary Teachers*. 2nd London: Penguin English, 2002 (13)

⁸⁸ Bell, S. *Introduction to the Storyline Method*. Articles on the Storyline Method. De Akelei, Assendelft, The Netherlands.

which can be used in English language classes. The list of resources is also added.

Annotatsiya

Mazkur maqolada yosh til o'rganuvchilarga ingliz tilini o'rganishda ayrim muhim fikrlar haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, mashxur mutahassislarning fikrlari, rivojlantiruvchi mashqlardan namunalar keltirilgan. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ham ko'rsatilgan.

Аннотация

В данной статье говорится о важных методах обучения английского языка молодым ученикам. Также даны идеи специалистов приведены примеры из упражнений. Указан список использованных литератур.

Mafkuraviy tajovuz va axborot xavfsizligi

Xurshid Mirzaxmedov – katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Burxon Sheraliyev -talaba

Namangan davlat universiteti

Bugungi globallashuv va modernizatsiya jarayonlarida hech bir jamiyat, davlat o'zicha yashay olmaydi. Shunday ekan, ularning ijobiy va salbiy ta'sirlari ijtimoiy hayotda, ayniqsa mamlakatning istiqbolini belgilashda o'z ta'sir kuchini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, turli yo'llar bilan yoshlarimizni o'z ta'sir doirasiga olishga uriniyotgan oqimlar, "ommaviy madaniyatlar" yoshlarimizda milliy o'zlikdan begonalashish, vatansizlik, loqaydlik va shu kabi illatlarni keltirib chiqarishga qaratilmoqda. Bunday zamonaviy taqdidlarga qarshi tura olish mamlakatning strategik maqsad va vazifalarini amalga oshirishda milliy g'oya va uning asosiy tamoyillaridan hisoblangan milliy ma'naviy meros va islom madaniyatidan baholi qudrat oqilona foydalanish zamon talabidir. Shu bois birinch prezidentimiz ta'kidlaganidek, avvalo, "... milliy mafkuramiz xalqimizning azaliy an'analoriga, udumlariga, tiliga, diniga, ruhiyatiga, bir so'z bilan aytganda, o'z milliy qadriyatlarimiz, xalqimizning dunyoqarashi va tafakkuriga asoslanib, shu bilan birga, zamonaviy, umumbashariy, umuminsoniy yutuqlardan oziqlangan, ularni o'ziga qamrab olgan holda, yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq manfaati, uning farovonligi yo'lida xizmat qilmog'ri darkor." Ta'kidlash joizki, hozirgi kunda erishgan mustaqillik va erkinligimizga tahdid solayotgan ma'naviy-mafkuraviy tahdidlarga qarshi turish uchun millatni millat, xalqni xalq qiladigan tarix sinovlaridan bir necha bora o'tgan madaniyatimiz va dinimizga asoslanishimiz lozim. Globallashuv insoniyat taraqqiyoti va jamiyat hayotining jahon miqyosida integratsiyalashishi natijasida sodir bo'layotgan jarayonlarning olamshumul ahamiyat kasb etishidir. Globalizatsiyaning hozirgi davrda uch manbai mavjud: kommunikatsiya vositalaridagi tub o'zgarishlar: investitsiyalardagi yangi jarayon; dunyoga yangieha qarashning vujudga kelishini ta'minlashi, globalizatsiyaga to'g'ri yondashuv taraqqiyotni tezlashtiradi, tinch-totuvlikni ta'minlaydi, davr zarbalaridan omon qolib yashash

darajasini yuksaltiradi. ijtimoiy barqarorlikni, siyosiy mavqeyga egalikni ta'minlaydi, hamda qo'shni davlatlar nisbatan muloqot vositasi hisoblanadi.

Globalizatsiyaning takomillashib borishi, birinchi navbatda, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tezlashtiradi. Ayniqsa, savdo, moliya va ishlab chiqarishni globalizatsiyalashuvi davlatlar, korporatsiya va shaxslararo aloqalarni kuchaytirdi, natijada xalqaro fuqarolik jamiyati shakllandi. Ilmiy adabiyotlarda hozirgacha globalizatsiyaning iqtisodiy omillariga ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Haqiqatda, iqtisodiy omil asosiy ahamiyatga ega, ammo bu omil yagona emas. U ijtimoiy hayot va davlatning barcha moddiy va ma'naviy sohalarini qamrab oladi. Globalizatsiyaning asosiy omili xalqaro mehnat taqsimotini kuchaytiradi, natijada transport va aloqalarning narxi muntazam pasayib boradi. Ayniqsa, axborot vositalari sohasidagi inqilobni vujudga keltiradi. Globallashuvning bugungi kunga kelib, katta ahamiyat qozonishiga bir qancha sabablar bor: texnologiyaning tez rivojlanishi natijasida kommunikatsiya va axborot almashuvining osonlashishi, kommunizmning yo'q bo'lishi kabi siyosiy jarayonlar, transportning taraqqiy etishi oqibatida mamlakatlararo yuk tashish hajmining ortishi va turizmning rivojlanishi. Bu o'z navbatida, kompaniyalarga rivojlanish imkoniyatini yaratdi, qo'shimcha bozorlar ochilishiga olib keldi, madaniyat va kddriyatlar integratsiyasi natijasida iste'mol turlari kengaydi, xalqaro bozorda raqobatni kuchaytirdi, yangi xom ashyo manbalarini ochib berdi va investitsiya jarayonini kengaytirdi. Globallashuv jarayoni ijtimoiy hayotning barcha sohalariga ta'sir qilib, alohida mamlakatlarni jahon hamjamiyatiga bog'laydi. Yangi vositalar paydo bo'ladi. Bular esa, o'z navbatida, yangi nazorat vositalarini talab etadi. Bugungi kunda iqtisodiy hamkorlik, intellektual mulk, internetdan foydalanish sohalarida yangi xalqaro me'yoriy xujjatlar ishlab chiqilib, mamlakatlarning ichki qonunlari ham ularga moslashtirib borilmoqda. Globallashuvning quyidagi asosiy belgilari mavjud: xalqaro savdoning kengayishi va erkinlashishi xalqaro kapital aylanmasi va uning yo'lidagi to'siqlarning bartaraf etilishi, e'lektron kommunikatsiya inqilobi natijasida moliyaviy munosabatlarda sodir bo'lgan chuqur o'zgarishlar, transmilliy korporatsiyalar faoliyatining kengayishi, xalqaro moliyaviy va iqtisodiy institutlarning tashkil topishi.

Jahon miqyosidagi bunday umumiy taraqqiyot:

- odamlar dunyoqarashining o'zgarishi, kommunikatsiyalar yuksalishi, xalqaro munosabatlarning rivojlanishi va uning odamzod hayotiga ta'siri kuchaytiradi:

- davlatlar va xalqlar o'rtasida birlashishga intilishni kuchaytirgan, ayni vaqtda milliy xususiyatlar, an'analar va ma'naviy merosni saqlab qolish orqali mustaqil siyosiy tamoyillarni ishlab chiqish zarurligini ham ko'rsatib berdi.

Turli davlatlar va hukumatga dahli bo'lmagan xalqaro tashkilotlarning ahamiyati oshib, dunyo yangi tizimga o'tishi davrida ularning faoliyatini qayta qurish va isloh etish ehtiyojini tug'dirdi. Dastlab xalqaro tashkilotlarning faoliyatlari asosan davlatlarning o'zaro muosasini ta'minlashga qaratilgan edi, xolos. Bularning barchasi nafaqat rivojlanayotgan, balki boshqa davlatlardagi ko'pgina odamlar globalizatsiyani ehtiyotkorlik bilan qabul qilayotganining

sububini izohlaydi. Globalizatsiyani chetlab o'tish mumkin emas. u jamiyat taraqqiyotidagi tarixiy jarayondir. Lekin globalizatsiyaning jamiyatdagi muayyan unsurlar va tuzilmalarga salbiy ta'sir ko'rsatishga yo'l qo'ymaslik XXI asr xalqlari va davlatlari oldida turgan muhim vazifa bo'lib hisoblanadi. Afsuski, yangi asr bo'sag'asida dunyo na to'la barqarorlik, na mutlaq ijtimoiy tenglik hukm surgani bilan maqtana oladi. Shu holni anglashning o'zi jamiyat taraqqiyotining samarali texnologiyalarini izlashni davom ettirishga undaydi. Global muammolarning kelib chiqishi, mavjudligi va hal etilishi zarurati insoniyat jamiyati yangi sivilizatsiyaviy sifat o'zgarishini taqozo etmoqda. Bu jarayon mohiyatini anglash uchun uning jadalligiga, chuqurligiga va miqyosiga e'tibor berish lozim. Zero, o'nlab, va hatgo yuzlab yillar davomida o'zgarimas bo'lib ko'ringan ijtimoiy munosabatlar g'oyat qisqa vaqtda tubdan o'zgarimoqda. Bu hol kishilar hayoti qatlamlarining barcha bug'inlarida ko'rinmoqda. Ko'lamiga ko'ra, bu jarayon biron mintaqani chetlab o'tmagan. Shuni unutmazlik kerakki, bugungi kunda inson ma'naviyatiga qarshi yo'naltirilgan, bir qarashda arzimaz bo'lib tuyuladigan kichkina xabar ham axborot olamidagi globallashuv shiddatidan kuch olib, ko'zga ko'rinmaydigan, lekin zararini hiech narsa bilan qoplab bo'lmaydigan ulkan ziyon yetkazishi mumkin.

Axloqiy qadriyatlar va ularni jamiyat hayotidagi o'rni

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

A'zamxon Isroilov - talaba

Namangan davlat universiteti

Sharq falsafasi va Islom ta'limotida insonning ta'lim-tarbiyasi, odob-axloqi xaqida juda ko'p qimmatli maslahatlar, fikr-mulohazalar mavjud. Muqaddas Qur'oni Karim va Hadisi Sharif insonning ma'naviy kamoloti uchun beqiyos manba ekanligi hammamizga ma'lum. Sharq mutafakkirlari, olimu ulamolari tomonidan asrlar davomida odob-axloqdga oid minglab kitoblar, xikmatlar yaratilgan. Afsuski, totalitar tuzum tomonidan olib borilgan siyosat tufayli ulardan xalqimiz maxrum qilib qo'yilgan edi, endilikda, istiqloq sharofati tufayli bu sohada ham jiddiy o'zgarishlar yuzaga kelmoqda. Ayni vaqtda xalqimizniig milliy qadriyatlarimizga qiziqishi tobora oshib bormoqda. Shuni hisobga olgan holda jumxuriyatimizda keyingi yillarda mazkur masala bo'yicha o'tmishda arab, fors va boshqa tillarda yozilgan adabiyotlar o'zbek tiliga tarjima qilinib, kitobxonlarimizga xavola etilmoqda. O'zbek olimlari, shoirlari tomonidan ham odob axloq masalalariga bag'ishlangan ko'pgina asarlar nashr qilinyapti.

Mazkur adabiyotlarda inson tug'ilganidan tortib to bandalikni bajo keltirganigacha amal qilishi kerak bo'lgan qoidalar, maslaxatlar o'z aksini topgan. Masalan, birgina shariat qoidalarining o'zida musulmonlar amal qilishi

zarur bo'lgan 934 ta talab mavjud. Shular orasida insopparvarlik insonni hurmat qilish va ulug'lashga qaratilgan g'oyalar alohida e'tiborga sazovordir.

Sharq falsafasi va islom ta'limotida rahm-shafqat, muruvvat, odamiylik kabi fazilatlar doimo ulug'lanib, madx etilib kelingan. Odamiylik—bu kishining boshqa odamlarga, urug'-aymog'iga mexr-shafqat ko'rsatishi, yaxshilik qilishini, insonparvarlik munosabatlarida bo'lishini taqozo etadigan fazilatdir.

Yusuf Xos Hojib odamiylikni quyidagicha madh etadi:

Senga kim qilarkan odamgarchilik,

Javob ber unga sen qilib yaxshilik.

Vafoga vafodor kishilik haqqi.

Vafo qil, odil bo'l, jam olmangulik.

Alisher Navoiy odamiylikning asl maqsadini shunday ta'riflaydi:

Odami ersang demagil odami.

Onikim yuq xalq g'amidin g'ami.

Kimki xalqqa qanday muomalada bo'lsa xalq ham unga shunday muomalada bo'ladi. «sen xalqqa qancha aralashsang xalq ham senga shuncha yondashadi», degan naqlar bejiz tug'ilmagan.

«Ey aziz, - deydi Muhammad Jabalrudiy, - xalg'ingga doimo yaxshilik qil, g'ilgan yaxshiliging ulardan senga qaytadi. Hech kimsaga qasddan yomonlik qilma, kimki yomonlik qilsa qilgan yomonligi, shubxasiz, o'ziga qaytadi».

Xalq bilan ham nafas, hamdard bo'lish, unga yaxshi kunlarda ham, boshiga musibat tushgan qorong'i kunlarda ham sadoqatli bo'lib, astoydil xizmat qilish mumkin - musulmon farzandi uchun eng katta baxt xisoblanib, kelgan. «Yaxshi hayot va o'zoq yashash uchun, xalqning duosi va shodligidan yaxshiroq posbon va qo'riqlovchi yo'q» deydi, Barxurdor ibn Maxmud.

Xalqparvarlik - barcha insonlarga mexr oqibatli bo'lish, ularni hurmat izzat qilish bilan chegaralanadigan munosabatlarga emas, albatta. Halqparvarlik — eng avvalo har bir inson tomonidan boshqalarga na'i tegadigan amaliy harakatdir. Shu nuqtai nazardan yondashadigan bo'lsak masalan, moddiy ne'matlar ishlab chiqaruvchi har bir mehnatkash uchun halqparvarlik — bu mehnat unumdorligini oshirib xalqimiz uchun zarur bo'lgan iste'mol maxsulotlarini sifatli va o'z vaqtida etkazib berish demakdir.

Yozuvchilar, ziyolilar uchun xalqparvarlik o'z asarlarida xalqning mehnati, hayoti, orzu umidlarini badiiy obrazlarda aks ettirib, ularning ichki dunyosini boyitish, ma'naviy barkamolligi, dunyoqarashini shakllantirishga ko'maklashishdan iborat, deb bilmog'imiz lozim. Olimlarimiz uchun xalqparvarlik xalqimizning farovon hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan narsalarni ishlab chiqarishni ilmiy asoslab berish, kishilarning ongi, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish demakdir.

Hulosa qilib, Davlat arboblari uchun halqparvarlik — bu eng avvalo har bir insonning huquq va erkinliklarini ximoya qilish, ularning extiyojini qondirish, bzecha ijtimoiy kafolatlarini ado etish, ijtimoiy-siyosiy barqarorlik, osoyishtalik, milliy totuvlikni ta'minlash demakdir. Insonparvarlik, xalqparvarlik ayni vaqtda vatanparvarlik hamdir.

Bugun XXI asr axborot texnologiyalari va globallashtirish asri sifatida e'tirof etilmoqda. Dunyoning hech bir nuqtasi yo'qki, axborot yetib bormagan yoxud mahv etmagan. Demakki, hech bir inson, oila, davlat yoki jamiyat turli salbiy axborot oqimlari kirib kelishi va hujumlaridan sug'urtalanmagan. Sug'urtalanishning eng samarali yo'li bu, ongimizdagi ma'naviy bo'shliq paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik, mustaqil va obyektiv fikrlarni hamda keng va global dunyoqarashni shakllantirishdir. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar, xususan, internet, kompyuter, telefon vositalaridan ustamon foydalanmoqda, deb farzandlarimiz bilan faxrlanishimiz emas, balki sergaklik tortib, oz bo'lsa ham ular qabul qilayotgan ma'lumotlar mazmunidan boxabar bo'lishimiz, ularga to'g'ri yo'nalish berib turmog'imiz darkor.

Globallashtirish asrida biron bir faoliyat sohasini axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov tomonidan bayon etilgan Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasida davlat va jamiyat qurilishi tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, shuningdek, milliy axborot makonini jadal rivojlantirishni ta'minlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish lozimligi alohida ta'kidlangan.

O'zbekistonda xalqaro huquq me'yorlarini hisobga olgan holda, AKT sohasidagi milliy qonunchilik muntazam takomillashtirilayotgani va bu ayni paytda mualliflik hamda boshqa turdosh huquqlar, elektron imzo, tijorat, to'lovlar, hujjat aylanishi borasidagi munosabatlarni tartibga solayotgani qayd etildi. Axborot xavfsizligini ta'minlash iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning milliy ustuvor yo'nalishlarini hurmat qilish tamoyillariga asoslangan ochiq axborot jamiyatini tashkil etishda muhim masala hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasining "Elektron raqamli imzo to'g'risida", "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida" va "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonunlari, shuningdek, yangi tahrirdagi "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonuni qabul qilindi.

Milliy g'oya aholining keng qamlami orasida targ'ibot va tashviqot ishlarni takomilida shubhasiz ommaviy axborot vositalari (OAV) yetakchi o'rinni egallaydi. Xuquqiy demokratik jamiyat qurishda ommaviy axborot vositalarining o'rni va roli benihoya katta.

O'zbekistonda demokratik tamoyillarni yanada rivojlantirish va kuchli fuqarolik jamiyatini takomillashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlar mustaqillik yillarida huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurish chora-tadbirlarining izchil va qonuniy tus olganiga bevosita bog'liq. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirishning hozirgi bosqichida huquqiy demokratik davlat tamoyillarini amalda ro'yobga chiqarish - davlat organlari, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat faoliyati ustidan ommaviy axborot vositalari orqali jamoat nazoratini o'rnatish zarurati kuchayib bormoqda.

O'zbekiston o'z milliy mustaqilligini qo'lga kiritgandan so'ng, ijtimoiy hayotning boshqa sohalarida bo'lgani singari ommaviy axborot vositalari oldiga tub sifati o'zgarishlar davri boshlandi. U o'zining milliy zaminiga ega bo'ldi. Mamlakat ijtimoiy siyosiy hayotida ro'y bergan tub sifati o'zgarishlari ommaviy axborot vositalari oldiga ham mutlaqo yangi talablarni qo'ydi. U ham bo'lsa, mamlakat fuqarolari o'rtasida keng qamrovli milliy g'oyalarni targ'ibot qilish asosida ularni kelajagi buyuk O'zbekistonni yaratishdek, shuningdek, uni doimo himoya qilishdek, davlat oldida fuqarolarni ma'suliyatini oshirishdek ishlarga ommaviy safarbar etishdan iborat edi. Bu ulug'vor va oliyjanob vazifalarni amalga oshirish uchun ommaviy axborot vositalarining xuquqiy asoslari yaratish talab qilinar edi. Shu bois, O'zbekistonda ommaviy axborot vositalarining mustaqil respublika mezonlariga javob bera oladigan yuridik maqomlarini belgilab beruvchi xujjatlar majmuasi qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi bosh Qomusining 67-moddasida: "Ommaviy axborot vositalari erkindir va to'la qonunga muvofiq ishlaydilar. Ular axborotning to'g'riligi uchun belgilangan tartibda javob beradilar. Senzuraga yo'l qo'yilmaydi." Bugun jamiyatimizning ommaviy axborot vositalarisiz tasavvur qila olmaymiz. Jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy jarayonlardagi yetakehi o'rinni egallashini hisobga olgan holda, bugun OAV hatto "to'rtinchi hokimiyat" darajasiga ko'tarildi. Mamlakatimizda erkin faoliyatga asoslangan OAV shakllantirildi va uning faoliyatini takomillashtirish va rivojlantirish maqsadida avvalo, xuquqiy kafolatlarni yaratishga kirishildi. 1997 yilda qabul qilingan "Jurnalistik faoliyatni himoya qilish to'g'risida"gi, "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi (yangi tahrirda), "Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida"gi qonunlar yuqoridagi fikrimizning amaliy tasdig'idir. 1999 yil O'zbekiston jahon tillari universitetida Xalqaro jurnalistika fakultetining tashkil etilishi o'zbek jurnalistikasi tarixida muhim voqea hisoblanadi.

Axborot olish jarayonidagi ma'naviy tarbiya

B.B.Ibrahimov

*NamDU milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq
ta'limi kafedrasida o'qituvchisi*

Hozirgi ilmiy tadqiqotlarda axborot olish ma'naviyat madaniyatini informatsion yondashish asosida o'rganish ustavor bo'lib turibdi, chunki ushbu mavzu axborot sohasidan fanga kirib kelgan. Ayni bir vaqtda ta'kidlash lozimki, shaxsning axborot madaniyatini tadqiq etishni shaxs qobiliyati va ko'nikmalari borasidagi bilimlarini o'stirib borishi, ularni hayot talablari bilan uzviy bog'liqligini asoslash zamirida olib borish maqsadga muvofiq. Shunda shaxsning "axborot madaniyatini" keng va mazmunli ochib berish mumkin bo'ladi. Axborot olish jarayonidagi ma'naviy tarbiya quyidagi yo'nalishlarda nomoyon bo'ladi.

1. Yangi axborotni izlash madaniyati. Individ yangi axborot manbularini bopish, saqlash, analiz qilishning ijodiy-psixologik qiyinchiliklarini anglugan holda, axborot yetishmochiligini bartaraf etadi. Eski qarashlar va andozalardan qutiladi, o'zining axborot poztsiyasini egallaydi, rasmiy va norasmiy axborot kanallaridan foydalana oladi. Yangi axborot texnologiyasi imkoniyatlarini o'zlashtiradi va boshqalar. Bu bosqich axborot madaniyatini shakllanishida asosiy rol o'ynaydi.

2. O'qish va axborotni qabul qilish madaniyati. Shaxs bu bosqichda zamonaviy tekst-matnlarida berilgan ma'lumotlarni o'ziga hos hususiyatlarini tushinishi va o'rganilayotgan yo'nalishga doir barcha "Xijjat turlarini" analiz qilishi, ulardan axborot madaniyatiga dahldor materiallarini ajrata olishi zarur bo'ladi.

3. Shaxs, avvalo, har bir o'qilayotgan kasbga doir ma'lumotlarni o'qish bilim olish vositasi ekanligini anglab olishi lozim, olinayotgan bilimlarni axborot madaniyatdagi yetishmovchilikni bartaraf etuvchi vaqtinchalik vazifa deb bilmaligi kerak.

4. Tushayotgan juda keng axborotlarni kompyuter texnologiyasi hamda intellektual me'yoriy usullar yordamida qayta ishlash qobiliyatini o'zida shakllantirishi zarur.

5. Har qanday shaxsiy faoliyatidagi yutuqda shaxslararo kasbiy aloqaning muhimligini tushunish.

6. O'zaro aloqalarning asosli, chuqur bilimga egaligini ta'minlash va uni oshirib borishga intilish.

7. Shaxs o'zida boshqalarning nuqtai nazariga va fikriga nisbatan e'tiborli sabrli va bo'lishi, nafaqat bilimini oshirishi va balki bilim berish fazilatlarini tarbiyalashi zarur.

8. Telekomunikatsiya aloqa kanallaridan foydalangan holda birgalikdagi faoliyat uchun sheriklar topish qobiliyatiga ega bo'lish.

9. O'z faoliyatini yakunlarini aniq va dalillik bilan bayon qilishi, bunda auditoriyaning tayyorgarlik darajasi va kayfiyatini hisobga olib bilishi kerak.

10. Shaxs o'zini intellektual qobiliyati doirasida bilim va faoliyati reglamentlashtirishga erishishi lozim.

Axborot madaniyatini va ma'naviyatini shakllantirishga qo'yilgan talablar ana shulardan iborat bo'lib, ular masalaning nazariy-metodologik va amaliy tomonlarini to'ldirishga ko'maklashadi. Tadqiqotlarda qayd etilganidek, axborot madaniyati kishilarni axborotlashgan hulk- atvorida nomoyon bo'ladi. Demak, shaxsning axborot ma'naviyati ya'ni deganda shaxsning yangi bilmi olishi, uni o'zlashtirishi va hayotga tadbiiq etish uchun qilgan xarakat shakli, tirishqoqligining yig'indisi nazarda tutiladi. Shaxs yangi bilimlar olish uchungina emas, ularning boshqalarga uzatish, jamiyatda targ'ib qilish, tarqatish uchun faoliyat ko'rsatadi. Axborot madaniyatining shaxs kamolotidagi xissai bunda yaqqol ko'zga tashlanadi.

Xulq – atvor, bir tomondan bilimga intiluvchi shaxsning faolligini aks ettiradi, uni axborot makonida o'z o'rni va joyini topa olish qobiliyatini

bildiradi. Ikkinchi tomondan, shaxsning axborot hulq-atvori jamiyatda yaratilgan shart-sharoitlardan yetuk ekasb egasi va madaniyatli, bilimli individ bo'lishi uchun intilishlarini ifodalaydi, demakki ma'naviyat tarbiyalanganligini mezon bo'ladi.

Fikrimizcha, yaqin kelajakda har bir odamning taqdiri, uni yangi axborotni yoki bilimni o'z vaqtida axborot orqali olishi, topishi, aynan to'g'ri qabul qilishi va kundalik hayotida ularda samarali foydalanishi bilan bog'liq bo'lib qoladi. Keyingi yillarda shaxsni axborot madaniyati va ma'naviyat darajasini o'rganishi bo'yicha talablar va ziyoli xizmatchilar o'rtasida satsiologik so'rovlar o'tkazilmoqda. Unda quyidagi savollar qo'yilgan.

- Xorijiy tilni yoki tillarni bilishi va xorijiy adabiyotlarni o'qish;

- Kompyuter bilimdonlik darajasi;

- O'z xududidagi turli kutubxonalarning fondlaridan tezkorlik bilan foydalanishi;

- Elektron axborot xizmatidan (kompyuter, internet) foydalanishi. Quyilgan savollarga berilgan javoblarga qarab "elita" "o'rta" va "past" guruhlarga bo'lingan. Natijalar shuni ko'rsatdiki "Elita" guruhdagi talablar o'quv jarayonini mehnat faoliyati bilan qo'shib olib borgan. Bu hol ular faoliyatiga erkinlik bag'ishlab, ayni bir vaqtida kasbiy bilimlarini ko'paytirish imkonini yaratgan. Bunday shaxslarda nafaqat kasbiy bilim va qobiliyat rivojlangan, balki ularning duyoqarashida, voqelikni baholashida, axborot tizimini o'ztizimini o'zlashtirishida jiddiy o'g'a siljishlar kuzatilgan.

Xulosa shundan iboratki, shaxsning axborot hulq atvorini o'rganishasosida jamiyatning ijtimoiy differentsiyalashuvini aniqlash mumkin.

Yoshlar huquqiy ongini oshirishda oilaning o'rni

Xurshid Mirzahmedov – katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Huquqiy davlatni barpo etishda oilaning tutgan o'rni beqiyosdir. Bu barcha fuqarolarimizga o'z oilasini mustahkamlash, uning har bir a'zosini, shuningdek yoshlarimizni yurti, Vataniga sodiq qilib tarbiyalashni taqozo etadi.

Respublikamizda 1998 yil «Oila yili» va 2012 yilni "Mustahkam oila yili" deb e'lon qilinishi, barcha davlat va nodavlat tashkilotlarining oilaning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etishga jaib etdi. Har bir jamiyatning negizini uning fuqarolari, oilasi tashkil etadi. Har bir fuqaroning jamiyatda tutgan o'rni bilan davlatning qudrati belgilanadi. O'sib kelayotgan avlodning yetakligi ham, inqirozi ham oiladan boshlanadi. Oilada olingan tarbiya va bilim o'rnini hech bir narsa bosa olmaydi. Oilada shaxs huquqiy madaniyatini shakllantirish bolaning yoshligidan boshlanadi. Shaxs huquqiy madaniyatni shakllantirishda oiladagi tartib intizomga befarq bo'lmaslik lozim.

Oilada yoshlarga huquqiy tarbiya berish ta'lim tizimining boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi. Oiladagi muhit farzandlar va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabat shakllangan tarbiya tizimi bolalarda huquqqa bo'lgan dastlabki qarashlarni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarni avvalo

olla tarbiyalaydi. Oila muhit o'zaro hurmat, oliyjanoblik, halollik asosiga qurilgan bo'lsa, oila boshliqlari o'z vazifalariga sidqidildan qarasarlar jumiyatning bunday yacheykasidan yaxshi fuqarolar yetishib chiqadi⁸⁹.

Sharq uyg'onish davrining buyuk mutafakkiri, qomusiy bilim sohibi Abu Ali ibn Sino o'zining «Risolatu tadbiri manzil» asarida ota-ona zimmasiga o'ta murakkab va hayotiy vazifalarni qo'yadi. Agar oila boshlig'i tajribasizlik, no'noqlik qilsa, u oila a'zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi va oqibatda yomon natija kelib chiqishi mumkin. «oilada yomon tarbiya deb uqtiradi olim.- faqat shu oilaning o'zigina salbiy ta'sir qilib qolmasdan, balki atrofdagi boshqa oilalarga ham salbiy ta'sir qilishi mumkin».

Tarbiyaning barcha yo'nalishlarida bo'lgani kabi huquqiy tarbiyada ham muntazamlilik, vorisiylik bo'lishi darkor. Huquqiy tarbiyani yoshlikdan olib borish darkor, chunki yoshlik kishining dunyoqarashi, o'z-o'zini anglashi va qadriyatlarini tushunishi, ahloqiy siyosiy-huquqiy va boshqa ideallarga mustaqil baho berish qobiliyati tez shakllanib borishi bilan xarakterlanadi. Shuning uchun ham oilada o'quv yurtlarida, jamoat tashkilotlarida mehnat jamoalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarga barchaning diqqat e'tibori qaratilmog'i kerak. Bolalar bog'cha yoshidan boshlab tartibni, turmush qoidalarini hurmat qiladigan bo'lishlariga erishish darkor.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Farobiy aytganidek, har kimki ilm-hikmatni desa, uni yoshligidan boshlasin, sog'-salomatligini asrasin axloq va odobli bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlansin, hiyonat, makr va hiyladan uzoq bo'lsin, diyonatli bo'lsin va barcha qonun qoidalarini bilsin, bilimdon va notiq bo'lsin, ilimli va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimni egallasin⁹⁰.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida»gi 1997 yil 25 iyundagi PF-1791-sonli Farmoniga muvofiq, aholining huquqiy bilimi va ongini yuksaltirish, jamiyat a'zolarining huquqiy faolligini oshirish, islohotlarni yangi mazmun bilan boyitish yuzasidan olib borilayotgan ishlar davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri etib belgilanganligini inobatga olib «Huquqiy ma'rifat targ'iboti markazini tashkil qilish va huquqiy adabiyotlarni aholiga yetkazib berishni yo'lga qo'yish to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko'ra Toshkent davlat yuridik instituti huzurida huquqiy ma'rifat targ'iboti markazi va Qoraqalpog'iston Respublikasi Adliya Vazirligi, viloyatlar hamda Toshkent shahar hokimliklari Adliya boshqarmalari huzurida uning mintaqaviy bo'limlari tashkil etildi va Nizomi tasdiqlandi.

Unga ko'ra huquqiy targ'ibot markazi oldiga ko'plab vazifalar yuklandi, shulardan biri aholining huquqiy madaniyati va saviyasini oshirishga qaratilgan tashkiliy-tashviqot ishlarda jamoat birlashmalari, huquqni muhofaza qiluvchi

⁸⁹ Исломов З. Давлат ва ҳуқуқ: умумназарий масалалари. Тошкент, «Адолат» 2000 йил 39-бет

⁹⁰ Абу Наср Фаробий. Фозил одамлар шахри. Тошкент, «Ўқитувчи» 1993 йил 182-бет

idoralar va ilmiy muassasalar bilan hamkorlik qilish. Respublika «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi. Kasaba uyushmalari, xotin-qizlar qo'mitasi. «Mahalla» jamg'armasi. «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati va boshqa jamoat birlashmalariga aholining huquqiy bilimlarini oshirish yuzasidan aniq maqsadga yo'naltirilgan targ'ibot va tashviqot ishlarini amalga oshirish tavsiya etilgan.

Fuqarolik jamiyati sharoitida yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish nafaqat davlat organlari zimmasiga balki oila va maxalla mas'uliyatiga vazifa sifatida yuklaydi. Yoshlarning nodavlat tuzilmalarida faol ishtirokini ta'minlash o'z navbatida ularning huquqiy madaniyati darajasini ham muttasil oshirib borishni zaruriyat qilib qo'yadi.

Yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishda kasaba uyushmalari, yoshlar va xotin-qizlar tashkilotlari muhim o'rin tutadi. Ularning zimmasiga huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyaning turli shakllaridan samarali foydalanish, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini kuchaytirishga vazifalari yuklangan. Fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida huquqiy tarbiyaning umumiy ligi va huquqiy axborotning hamma uchun ochiqligi printsipini ro'yobga chiqarishda fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, shu jumladan mahalla institutlarning mavqei ham beqiyosdir. Shu sababli aholi istiqomat qilayotgan mahallalarda yoshlarning huquqiy madaniyatni oshirish yuzasidan keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirish kutilgan natija berishi shubhasiz. Mahallalarda yangi qabul qilinayotgan qonun hujjatlari yuzasidan keng ma'nodagi tushuntirishlarni olib borish, suhbat, ma'ruza mashg'ulotlarini o'tkazish yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirishga katta yordam beradi.

Mahalla har bir oiladagi ma'naviy axloqiy muhit, farzandlar tarbiyasiga sezilarli ta'sir o'tkazib kelgan mustaqillikka erishilgandan so'ng mahalla demokratik davlatning eng muhim bo'g'inlaridan biri sifatida rasmiy maqomga ega bo'ldi, hokimiyatni boshqaruvchi quyi organiga aylandi. Insonning butun umri o'tadigan mahallaning xususiyati shundaki, unda yashovchi har bir oila, shaxs shu ahli jamoa ko'z o'ngida shakllanadi. Mahalla yoshlari tarbiyasi mahalla faoliyati yo'nalishlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan jarayondir. Aholiga eng yaqin bo'lgan hokimiyat bo'g'inini bo'lgan mahalla yoshlar o'rtasida katta tarbiya o'chog'i, ma'naviyat va ma'rifat markazi bo'lmog'i lozim.

Huquqiy tarbiyaning unsurlari jumlasiga muayyan ta'sir ko'rsatish vositalari ham kiradi. Hozirdi davra huquqiy madaniyatni shakllantirishda og'zaki, ko'rgazmali va ilg'or texnik vositalardan foydalanish ham samarali bo'lmoqda. Bunda radio, televidenie va ko'chalardagi turli tuman reklamalarning o'ziga xos o'rni bor. Bu borada ommaviy axborot vositalarining o'rni va roli ham muhimdir. Uning imkoniyati juda katta. Shuning uchun ham ommaviy axborot vositalariga huquqiy bilimlarni yoshlarga tushunarli va ishonarli tarzda yetkazib berishdek muhim vazifa yuklangan. Hozirgi paytda qabul qilingan qonunlar va qonun hujjatlari ijrosi ustidan jamoat nazoratini, o'rnatish davlat hamda mansabdor shaxslarning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradigan mexanizm sifatida ommaviy-axborot vositalarining mavqeini oshirish lozim. Ommaviy-axborot vositalari jamiyatimizning

demokratik qadriyatlarini va tushunchalarini himoya qilish odamlarning siyosiy, huquqiy va iqtisodiy ongini shakllantirish bo'yicha faol ish olib bormoqdalar.

Oilada, maktabda, mehnat jamoasida, mahallada olib boriladigan axloqiy tarbiya jamoatchilik fikrining kuchi, ommaviy axborot vositalari, ruhoniylarning obro'-e'tibori hamma-hammasi odamlarimizda qonun buzilishi bilan bog'liq har qanday hatti-harakatlarga nisbatan barqaror qarshilikni shakllantirishga qaratilmog'i lozim⁹¹.

Xulosa qilib, yoshlarda huquqiy madaniyatni oshirishda oilaning, mahallaning, ommaviy axborot vositalarining, davlat va nodavlat jamoat tashkilotlarining o'rni beqiyosdir.

Fonetika

Mahliyo Tursunova

NamDU qoshidagi akademik litsey Til – adabiyot fani o'qituvchisi

Til ichki tuzilishiga ega. Tilning ana shu ichki tuzilishidan qaysisini o'rganishiga ko'ra tilshunoslik fani bir necha bo'limlarga ajratiladi. Ushbu tizimdan tilning tovush tomonini – nutq tovushlarini o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi fonetikadir. Fonetika so'zi yunoncha "phone" so'zidan olingan bo'lib, "tovush" degan ma'noni anglatadi. Tovush og'zaki nutqning eng kichik boshqa mayda bo'laklarga bo'linmaydigan qismidir. Fonetika uchun til va nutq tushunchalari ham muhim hisoblanadi. Hali voqealanmagan imkoniyat tarzidagi jamiyat a'zolari uchun barobar xizmat qiluvchi ijtimoiy-ruhiy aloqa vositasi til deb ataladi. Tilning muayyan shaxs nutqida bevosita namoyon bo'lishi nutqdur. Tilning ijtimoiy vazifasi nutqiy faoliyatda, ya'ni nutq sifatida kishilar o'rtasida aloqa, fikrlashish, so'zlashni amalga oshirishda yaqqol ko'rinadi. So'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi tovush to'lqinlari yordamida axborot uzatish va axborot qabul qilish faoliyati nutqiy faoliyat sanaladi. Mashhur Shveysariya olimi Ferdinand de Sossyur nutqiy faoliyatning til va nutq asosida amalga oshirishini ta'minlaydi va tilshunoslikda til va nutq tushunchalarini farqlaydi. Nutq faollashgan, bevosita yuzaga chiqqan til sanaladi.

Til va nutqni quyidagicha zidlash mumkin:

TIL	NUTQ
umumiylik	xususiylik
imkoniyat	voqealik
mohiyat	hodisa

Til – aloqa quroli, so'zlashish vositasi, u nutq sifatida namoyom bo'lgandagina ma'lum vazifani bajaradi. Nutq til materiali va nutqiy

⁹¹ Каримов Ш.А. Ўзбекистон XXI аср бугунгисида: хавфсизликка тахдид, барқарорлик шартлари ва тараккиёт кафолатлари. Тошкент, «Ўзбекистон», 1997 йил, 94-бет.

faoliyat natijasida yuzaga keladi. Tilning umri uni yaratgan xalqdek uzoq bo'ladi. Nutqning umri esa qisqa bo'ladi. Til ham, fikr ham hayotning ongimizdagi ko'rinishi va nutq yordamida boshqalarga ma'lum qilinish vositasidir. Til uzoq yillar davomida boyib borsa, nutq nutq a'zolari faoliyatiga qarab so'zning tovush tomonini o'zgartiradi. Nutq ikki yo'l bilan amalgam oshiriladi. Tovushlar zanjiri asosida bayon etilgan nutq og'zaki nutq, harflar ketma-ketligi asosida bayon etilgan nutq esa yozma nutqdir. Nutqiy faoliyat faqat og'zaki tarzda emas, balki yozma ravishda ham amalgam oshirilishi mumkin. Bunda yozuvchi shartli ravishda so'zlovchi, o'quvchi esa tinglovchi bo'ladi. Demak, nutqiy faoliyat ham o'g'zaki, ham yozma ravishda amalga oshar ekan.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, nutqimizning eng oxirgi bo'linish nuqtasi tovushdir. Tovushlarni ham ikki guruhga bo'lish mumkin. Ular tabiiy va inson tovushlariga bo'linadi. Inson tovushlari nutq a'zolari yordamida biror maqsadda ketma-ket talaffuz qilinadi. Tabiiy tovushlar esa tabiatdagi insondan tashqarida paydo bo'lgan barcha tovushlardir. Masalan, suvning shildirashi, qushlar sayrashi va boshqalar. Tovushlarning uch tomoni mavjuddir.

1) Nutq tovushi insonning nutq a'zolari harakati natijasida yuzaga keladi. Nutq tovushlarining bu tomoni talaffuz (fiziologik) belgisidir va u fiziologiya fani bilan uzviy bog'liqdir.

2) Har qanday tovush havonining ma'lum tebranishi natijasida hosil bo'ladi. Ya'ni balandlik, kuch, tezlik, miqdor, uzunlik, tembr belgilarig ega bo'ladi. Bu tomoni esa akustik tomoni deyiladi va fizika fani bilan aloqadorlikda o'rganiladi.

3) Tovushlar ma'lum maqsadda katma-ket talaffuz etilishi natijasida axborot uzatiladi. Tovushlar ma'noli birliklar tarkibida ularni moddiy tomondan shakllantirish va farqlash vazifasini bajaradi. Tovushlarning bunday belgisi vazifaviy belgi sanaladi.

Xulosa qilish mumkinki, tovushlarning sanab o'tilgan uch tomonidan akustik va talaffuz (fiziologik) belgisi tabiiy tovushlarga ham, inson tovushlariga ham xosdir. Vazifaviy belgisi faqat inson tovushlariga xosdir. Tovushlar uch tomonidan vazifaviy belgisi muhim sanaladi. Shuning uchun ham vazifaviy belgi lingvistik tilshunoslik belgi deyiladi. Masalan tovushlarning uch tomonini tavsif qilish uchun t tovushini olaylik:

1) Tilning tanglayga tegishi va o'pkadan chiqayotgan havoning bu to'siqdan portlab chiqishi natijasida hosil bo'ladi. Bu tomoni talaffuz tomonidir.

2) T tovushining sof shovqindan iborat ekanligi va jarangsizligi akustik tomonidir.

3) T tovushining d tovushidan va boshqa tovushlardan farqlanishi vazifaviy belgisidir.

Nutq tovushlarining bir qancha akustik va talaffuz belgilariga egaligi va ega emasligi bilan tovushlarning farqli va birlashtiruvchi belgilarini bilib olishimiz mumkin. Bir tovushni ikkinchi tovushga taqqoslaganda

ularni bir-biridan farqlash uchun xizmat qiladigan belgilargina fonologiya uchun ahamiyatli bo'ladi. Masalan, z va s tovushlarini farqlovchi va birlashtiruvchi belgilarini topsak:

- 1) z- til oldi. sirg'aluvchi } birlashtiruvchi
s- til oldi. sirg'aluvchi } tomoni
- 2) z- jarangli } farqlovchi
s- jarangsiz } tomoni

Tilshunoslik fanida tovush va fonema bir-biridan farqlanadi.

Nutq jarayonida real talaffuz qilingan, qulog'imiz bilan eshitgan eng kichik va boshqa mayday bo'laklarga bo'linmaydigan nutq parchasi tovush sanaladi.

Bevosita kuzatishda bir nechta tovushlar orqali talaffuz qilinuvchi so'z va uning ma'noli birliklarini shakllantirish va farqlash vazifasini bajarishga xoslangan, ketma-ketlik jihatidan boshqa mayday bo'lakka bo'linmaydigan eng kichik til birligi fonemadir. Masalan, yur va dur so'zlarida y va d farqlanayapti. Shuning uchun, ular mustaqil fonemalardir. Demak, fonemalar ma'noni farqlash vazifasini bajaradi. Fonemalar ikki va undan ortiq ma'noli birliklarni bir-biriga zidiash orqali amalga oshadi. Fonemalar ikkita katta guruhga bo'linadi. Unli fonemalar va undosh fonemalar.

Faqat un(ovoz)dan iborat bo'lgan va bo'g'in hosil qiladigan fonemalarga unli fonemalar deyiladi.

Talaffuz qilinayotganda o'pkadan chiqayotgan havo oqimi ma'lum to'siqqa uchraydigan, shovqin ishtirok etadigan va bo'g'in hosil qilmaydigan fonemalarga undosh fonemalar deyiladi.

Unli va undosh fonemalarni quyidagicha zidlash mumkin:

Unlilar tasnifi:

Hozirgi o'zbek adabiy tilida oltita unli tovush mavjud: a, e, i, o, u, o'.

Ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

I. Tilning gorizantal harakatiga ko'ra:

a) old qator: a, e, i

b) orqa qator: u, o, o'

II. Tilning vertikal harakatiga ko'ra (og'izning ochilish darajasiga ko'ra):

a) tor unlilar (til o'rtasining tanglayga tomon yuqori ko'tarilishi natijasida hosil bo'ladi. Shuning uchun yuqori ko'tarilish yoki yuqori tor ham deyiladi): i, u

b) o'rta tor yoki o'rta keng unlilar: e, o'

d) keng unlilar (quyi ko'tarilish yoki quyi tor): a, o

III. Lablarning ishtirokiga ko'ra:

a) lablangan unlilar: u, o', o (oraliq holatda joylashgan)

b) lablanmagan unlilar: a, i, e.

Undoshlar tasnifi:

Hozirgi o'zbek adabiy tilida 24 ta undosh tovush mavjud: b, d, f, g, h, j (portlovchi), j (sirg'aluvchi), k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, y, z, g', sh, ch, ng.

Nutq tovushlarini hosil qilishda ishtirok etadigan inson aʼzolariga nutq aʼzolari deyiladi. Nutq aʼzolariga oʻpka, boʻgʻiz, tovush paychalari, ogʻiz boʻshligʻi, til, lablar, tishlar va burun boʻshligʻi kiradi. Qaysi nutq tovushi ishtirok etishiga koʻra nutq tovushlari: lab tovushlari, til oldi, til oʻrta, til orqa, chuqur til orqa tovushlari va boʻgʻiz tovushi kabi guruhlarga ajratiladi.

Undosh tovushlar uch tomonlama tasnif qilinadi:

1. hosil boʻlish oʻrniga koʻra:
2. hosil boʻlish usuliga koʻra:
3. ovoz va shovqin (un paychalari) ishtirokiga koʻra.

Hosil boʻlish oʻrniga koʻra tasnifda undosh tovushning qaysi nutq aʼzosida hosil boʻlishi nazarda tutiladi. Unga koʻra lab undoshlari, til undoshlari va boʻgʻiz undoshlari farqlanadi.

a) lab undoshlari: b, p, m, v, f. Shundan: b, p, m tovushlari lablarda hosil boʻlgani uchun lab-lab undoshlari va v, f lab va tishda hosil boʻlganligi uchun lab-tish undoshlar deyiladi.

Til undoshlari:

- a) til oldi undoshlari: d, t, l, z, s, j (portlovchi), j (sirgʻaluvchi), sh, n, ch, r.
- b) til oʻrta undoshi: y.
- c) til orqa undoshlari: g, k, ng.
- d) chuqur til orqa undoshlari: gʻ, qʻ, x.
- e) boʻgʻiz undoshi: h.

Hosil boʻlish usuliga koʻra tasnifda oʻpkadan kelayotgan havo oqimining toʻsiqdan qay tarzda oʻtishi nazarda tutiladi va uch turga ajraladi:

a) Portlovchilar. Bunda ogʻiz boʻshligʻidagi nutq aʼzolarining juftlashishi asosida toʻsiq hosil boʻladi va toʻsiq zich yopiladi. Havo oqimi ushbu toʻsiqqa urilib portlashi natijasida tovush hosil boʻladi. Ularga b, p, d, t, g, k, j, q, m, n, ng kiradi.

b) Sirgʻaluvchilar. Bunda nutq aʼzolari juftlashadi, lekin jipslashmaydi, toʻsiq zich yopilmaydi. Havo oqimi tor oraliqdan sirgʻalib chiqadi. Ularga v, f, z, s, y, r, l, sh, gʻ, x, h kiradi.

d) Qorishiq. Bunday tovushlarning tarkibi bitta portlovchi va bitta sirgʻaluvchi tovush qarishishidan iborat boʻladi.

e) Portlovchi-sirgʻaluvchilar (burun tovushlari). Bu tovushlar hosil boʻlishida ogʻiz boʻshligʻi aʼzolarida toʻsiq zich yopiladi va undosh ogʻizdan portlab, burundan sigʻalib chiqadi. Bularga m, n, ng undoshlari kiradi.

Ovoz va shovqinning ishtirokiga koʻra nutq tovushlarining jarangli va jarangsiz turlari farqlanadi.

- a) jarangli- b, v, g, d, z, j, y, gʻ, l, m, n, ng, r
- b) jarangsiz- p, f, k, t, s, sh, ch, q, x, h

Undoshlar tarkibiga koʻra ikki xil: sof va qarishiq. Ovoz va shovqinning ishtirokiga koʻra esa sonorlar va shovqinlar deb ham

tasniflanadi. Sonor tovushlari beshta bo'lib: l, m, n, ng, r. Bularning ichida l yon tovush, r titroq tovushi sanaladi.

O'smirlarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda huquqiy madaniyatini shakllantirish

Hurshid Mirzahmedov –katta o'qituvchi

Namangan davlat Universiteti

Tursinali Abduvaxobov - talaba

Namangan davlat Universiteti.

Mustaqillik sharoitida huquqiy muammolarning hal etilishi fuqarolarning va ayniqsa yoshlarning huquqiy bilimi, ongi, madaniyatini zamonga mos ravishda rivojlantirish va shakllantirib borishni talab etadi.

I.A.Karimovning 1997 yil 25 iyunda qabul qilingan «Huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyat darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash to'g'risida» gi farmoni katta ahamiyatga ega¹.

Unda yurtboshimiz «axolining huquqiy tarbiyasini tubdan yaxshilash, uning huquqiy madaniyat darajasini oshirish, huquqiy axborotning keng maydonini yaratib berish - huquqiy davlatning qaror topishida muhim yo'nalishdir»,- deb ko'rsatgan fikrlari bevosita huquqiy ta'lim va tarbiya masalasiga ham tegishlidir.

O'z o'rnida tajribali pedagog va buyuk olimlarimizning ham tarbiya borasidagi fikrlari keng mushohada qilinadi. «Men,- deydi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimov - Abdulla Avloniyning «Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir»- degan fikrini ko'p mushohada qilaman. Buyuk ma'rifatparvarning bu so'zlari asrimizning boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda biz uchun ham shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarbdir. Chunki ta'lim - tarbiya ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va rivojini ham belgilaydigan omildir. Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib, ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa, biz ko'zlagan maqsad-ozod va obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi »², - degan so'zlari hozirgi kundagi huquqiy madaniyat muammolarni hal etishga, hamda, huquqiy ta'lim va tarbiya masalalarining asosiy yo'nalishini belgilab beradi.

Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga huquqiy tarbiya berishda avvalambor huquqiy savodxonlikni, keyin huquqiy tarbiya berilib, uning tarbiyaviy elementlarni birlashtirish va huquqiy madaniyatni rivojlantirish hamda mustahkamlash zarur.

¹Karimov I. A. Jamiktimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni millat qilişta nisbat o'sini. Xalq suzi.-Toşkent, 1997 й. 26 июн.

²Karimov I. A. Biz ўз келажигимизни ўз қўлимиз билан кураимиз. 7-Т-Т: Ўзбекистон, 1999. 94 б.

Demak, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga ekologik-huquqiy tarbiya berish bilan birga, ularni tabiat va jamiyat qonunlari to'g'risidagi, ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tarixi va kelgusida zarur nazariy huquqiy bilimlar bilan qurollantirish maqsadga muvofiqdir.

Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga beriladigan xuquqiy tarbiya izchil hamda uzluksiz olib borilishi lozim. Bu maqsadni amalga oshirish uchun xuquqiy ongni tarbiyaviy faoliyatning asosiy vazifalari va mazmunini quyidagicha belgilab olish maqsadga muvofiq bo'ladi:

1. Uzluksiz xuquqiy bilimlarni berib borish.
2. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga qonun va axloq turmush qoidalariga so'zsiz va og'ishmay amal qilish, boshqa fuqarolarning, turli millat vakillarining xuquqi, erkinligi va qadr-qimmatini xurmat qilishi ruxida tarbiyalash.
3. Tarbiyalanuvchilarning o'z xuquqi va erkinliklaridan to'la foydalanishi, jamiyat, davlat, ijtimoiy hayotdagi burchlariga sodiq bo'lishi uchun xuquqiy bilimlarni egallashdagi faolliklarini oshirib borish.
4. Bo'lajak kasb va mutaxassisligiga oid mavjud qonunchilik bo'yicha xuquqlari, burchlarini o'rgatib borish.
5. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlarini xuquqiy-ma'naviy tafakkurini kengaytirib borish, ularda xaqiqiy Sharqona fazilatlarini kamol toptirish uchun xalqimizning xuquqiy me'rosini, qadriyatlarini o'rgatib borish, har qanday xuquqbuzarlikka nisbatan murosasiz bo'lishga o'rgatish.
6. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlar o'rtasida turli xuquqbuzarliklar bo'lishini oldini olish.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga xuquqiy bilim va tarbiya berishni takomillashtirishdan asosiy ko'zlangan maqsad, ularga inson va fuqarolik xuquqlari, erkinliklari, burchlarini, xuquqiy an'anaviy axloqiy normalarni, respublikamiz xuquq tizimi va qonunchiligini o'rgatish, ularning xuquqini qo'llovchi va uni muxofaza qiluvchi organlar faoliyati to'g'risidagi tasavvurlarini kengaytira borib, xuquqiy kamol toptiish, ularni amalda xuquq ximoyachisi qilib tarbiyalash bo'lmog'i lozim. Biz Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchi o'smirlariga xuquqiy bilimini, xuquqiy ongini, xuquqiy tarbiyani qanchalik chuqur bersak, ularning xuquqiy savodxonligi, ongi, madaniyati faol xayotiy o'rinni egallashlari uchun shuncha ko'p imkoniyatlar tug'diradi deb o'ylaymiz.

Milliy madaniyat kushandasi

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Shavkat Akramov - talaba

Namangan davlat universiteti

So'nggi paytlarda televizor ekranlarida, kinoteatrlarda, internet tarmog'ida turli disk yozuvlarida ochiqchasiga turli zararli odatlar: zo'ravonlik,

shafqatsizlik, ahloqsizlik, ma'naviy qashshoqlik, fahsh, behayolik, ochko'zlik, boylikka hirs qo'yishlik, g'iyohvandlik, ichkilikbozlik, kashandalikni oshkora targ'ib qiluvchi badiiy fil'mlar, mul'tifil'mlarni namoyish etish ko'paymoqda.

Tabiiyki, "Ommaviy madaniyat" degan niqob ostida axloqiy buzuvchi va zo'rvonlik, individualizm, egotsentrizm g'oyalari tarqatish, kerak bo'lsa, shuning boshqa insonlar hisobidan boylik orttirish boshqa xalqlarning necha ming yillik an'ana va qadriyatlarini, turmush tarzining ma'naviy negizlariga bepisandlik, ularni qo'porishga qaratilgan xatarli taxdidlar odamni tashvishga solmay qo'ymaydi.

Bugungi yoshlar axborot globallashuvi zamonida "Internet" tarmog'idan turli ma'lumot va tasvirlarni ko'rish, o'qish imkoniyatiga ega. Bu bir tomondan ijobiy holat bo'lsa, ikkinchi tomondan yoshlar ongiga salbiy ta'sir o'tkazishi, ularni ahloqiy jihatdan tubanlashuviga, zararli g'oyalar ta'siriga tushib qolishlariga sabab bo'lishi mumkin. G'arbdagi turli markazlar "ommaviy madaniyat" niqobi ostida har xil g'oyaviy zararli saviyasi past, ma'naviy tubanlikka yetaklovchi, animatsion va badiiy fil'mlar, rok-n-roll, pop, metallist yo'nalishlaridagi quloqni qomatga keltiruvchi, sharqona ahloq-odobga xilof bo'lgan musiqa mahsulotlarini yoshlarimiz e'tiboriga havola etishmoqda.

Bugungi kunda internet tarmog'ida to'qqiz mingdan ortiq o'z joniga qasd qilishni targ'ib etuvchi, to'rt mingdan ortiq erotik mazmundagi saytlar ishlab turibdi. Global tarmoqdagi mavjud resurslarning o'n ikki foizi pornografik mazmundadir. Ularga yoshlarni qiziqishi juda katta.

Dunyoda globallashuv jarayoni davom etayotgan, ta'lim-tarbiyada axborot kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish masalasi nihoyatda dolzarb masala bo'lib turgan sharoitda yoshlarga bu imkoniyatlardan foydalanishni ta'qiqlab qo'yishni iloji yo'q. Biroq, bir vaqtning o'zida "ommaviy madaniyat" va turli yot g'oyalarga qarshi kurash olib borish, bu sohada ishlar samaradorligini yanada oshirish talab qilinmoqda.

Bu borada Respublikamizning viloyatlarida tumanlar shahar-shaharchalarda turli targ'ibot-tashviqot ishlari olib borilmokda Oliy ta'lim muassasalarida kasb hunar kolleji akademik litseylarda va maktablarda ushbu mavzuga bag'ishlab alohida darslar ma'naviyat soatlari o'tkazib kelinmoqda. Respublikamizning chekka-chekka tumanlaridagi umumta'lim maktablarini ham zamonaviy kompyuter texnikasi bilan ta'minlash darajasi bugungi kunda ancha oshib bormokda masalan: hozirda ularning soni 66,5 foizga to'g'ri kelyapti. Hammasi bo'lib 6509 ta maktabda zamonaviy kompyuter texnikasi bilan jihozlangan sinflar mavjud. 2012 yilning o'zida byudjet mablag'lari hisobidan yana 806 ta maktabda kompyuter sinflari tashkil etildi.

Joriy yilda ham bu hayrli ish davom ettirilayotir. Shunga qaramasdan o'quvchi yoshlarni "ommaviy madaniyat"ning zararli ta'sirlaridan muhofaza qilishga qaratilgan dastlabki katta amaliy ta'sir amalga oshirildi. Oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari, umumta'lim maktablari "ZiyoNET" tarmog'iga ulandi. "ZiyoNET" tarmog'i ta'lim tizimi uchun tashkil etilgan tarmoq bo'lib ushbu tarmoqdan Respublikamizning internet tarmog'iga ulangan barcha ta'lim muassasalari foydalanishlari mumkin bu tarmoqdan foydalanuvchilar o'zlariga

kerak bo'lgan turli fanlardan turli mazmundagi adabiy, ma'naviy-marifiy, ilmiy, siyosiy, ijtimoiy-iktisodiy va boshqa o'zlarini qiziqtirgan barcha adabiyotlarini elektron shakldagisini topishlari mumkin. Bu tarmoq "ZiyoNET" o'ziga xos fil'tr vazifasini xam ado etib, talaba yoshlarning zararli saytlarga kirishiga yo'l qo'ymaydi.

Shuningdek, talaba yoshlarning internet kafe, kompyuter klublaridan foydalanishni tartibga solish yuzasidan chora-tadbirlar ishlab chiqilib, amalga oshirilmoqda. Birinchi galda bu muassasalarni o'quv yurtlari, maktablar hududidan kamida besh yuz metr uzoqlikda joylashtirish taklif qilingan. Yoshlarning dars mashg'ulotlari paytida internet va kompyuter klublarida bo'lishi nazoratga olinayotir.

Bu borada o'quvchilar, ota-onalar uchun "Men komp'yuter va internetdan faqat bilim olish uchun foydalanaman" mavzusida davra suhbatlari o'tkazish. O'zbekiston televideniesida namoyish etilayotgan maxsus ko'rsatuvlar "Extiyot bo'ling, mul'tfil'm", "Allo, ogoh bo'ling", "Ekrandagi olabo'ji", "Suiqasd" kabi ko'rsatuv va fil'mlarni misol keltirish mumkin.

Talaba-yoshlarda axborotdan foydalanish madaniyatini shakllantirish, huquqiy ma'naviyatni oshirish orqali huquqbuzarlik va jinoyatchilikni oldini olish, kitobxon madaniyatini yuksaltirish, "Kamolot" YoIH boshlang'ich tashkilotlari faoliyatini kuchaytirish, oila – maktab – mahalla hamkorligini yaxshilash, ma'naviy-ma'rifiy ishlar ta'sirchanligini, ota-onalar mas'uliyatini oshirish yoshlar ongidagi bo'shliqlarni ahloqiy fazilatlar bilan to'ldirish bugungi kundagi yoshlar tarbiyasidagi dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Bundan xulosa kilib aytishimiz mumkinki xozirgi glaballashuv jarayonida ya'ni XXI asr axborot texnologiyasi asri deb atalayotgan butun dunyo buylab o'rgimchak to'ri deb ataluvchi "internet"dan o'sib kelayotgan yoshlarimizni to'g'ri foydalanishga va faqat foydali yullarda foydalanishlarini ularga tushuntirishimiz lozim va bunga ota onalarimiz, kattalar, alohida e'tibor qaratishlari lozim. Albatta shunday qilsak unib-o'sib kelayotgan yosh avlodni ongini milliy ma'naviyat sharqona madaniyat bilan boyitgan bo'lamiz. Axir, I.Karimov aytganidek "Kelajak yoshlarimiz qo'lida" va biz yoshlar birinchi Prezidentimizning ushbu ishonchlarini oqlashimiz lozim!

Imom al-Buxoriyning ilmiy merosi

Dilafruz Qodiraliyeva,

Ingliz tili yo'nalishi 3-kurs talabasi.

Ilmiy rahbar: Dilrabo Abdurahmonova

Yurtimizda islomiy madaniyatning qaror topib, ildiz otib borishi barobarida uning ulug'vor g'oyalari, asl maqsadlarini keng tashviq, targ'ib qilish, ayniqsa, hadis ilmini asosli tadqiq etish kuchayib bordiki, bu borda zamonamizdan chiqqan bir qator buyuk muhaddis olimlarning xizmati katta bo'ldi. Hazrati payg'ambarimiz Muhammad Alayxu Vassalom nomi va u zoti sharifning muborak so'zlari bilan bog'liq «Quroni Karim» oyatlari mazmuni moxiyatini

teran tushinish va anglab yetishga muhim kalit bo'lib xizmat qiladigan hadishshunoslik ilmi IX-asrda jiddiy rivoj topdi. Bugun musulmon olamida eng ishonchli manbalar tan olingan 6 ta ishonchli hadislar to'plami (as-saxih as-sitta) xuddi shu davrda yaratildi. Ular orasida «Hadis ilmida amir al-mo'miniyn» degan sharaflı nomga sazovor bo'lgan Imom Ismoil al-Buxoriy (810-870) nomi yorqin ko'zga tashlanib turadi. Yuksak aql zakovat sohibi Al Buxoriy Sharqning yirik ilmiy va ma'rifiy markazlaridan biri-Buxoroı sharifida tug'ilib juda erta yoshligidan diniy bilimlarni chuqur egallaydi. 16 yoshlik davridan boshlab u musulmon dunyosining ko'plab shaharlarini kezib, hadis ilmining siri asrorlarini bilish, ularni to'plash va tadqiq qilish uchun tinimsiz sa'y harakatlarda bo'ladi. Bu xaqda uning o'zi: «Misr, Shom, Mesopatamiyaga ikki martadan, Basriyaga to'rt marta borganman. Xijozda 6 yil yashaganman, Bag'dod va Kufa shaharlariga necha bor borganim hisobini bilmayman», degan ekan.

Imom Buxoriy o'z safarlari davomida turli shaharlardagi 90 yaqin ustozlardan ta'lim olgan. Ayni chog'da uning o'zi ham son-sanoqsiz shogirdlarga ustozlik qilgan. Imom Buxoriy shogirdlari orasida Isxoq ibn-Muhammad ar-Ramodiy, Muhammad al-Masnadiy, Xalaf ibn Qutayba, Abu Iso at-Termiziy, Muhammad ibn Nasr al-Marg'oziy, Imom Ahmad ibn Xambal singari zukko olimlar nomi alohida ajralib turadi.

Imom Buxoriy go'zal insoniylik sifatlariga ega bo'lishi bilan birga uning Quvai hofizasi, xotirasi nihoyatda o'tkir bo'lgan. Manbalarda uning 600 mingga yaqin hadisni yod bilganligi qayd etilgan.

Al Buxoriy keyingi nasllar uchun o'zidan katta, boy ilmiy meros qoldirgan. Uning qalamiga mansub noyob asarlar ruyxati 20 dan oshadi. Bu asarlar orasida "Al-Jome' as-Sahix" asari («Sahix Al Buxoriy» nomi bilan ham yuritiladi). O'zining mukammalligi, ahamiyatining benihoyaligi bilan ajralib turadi. Alloma ibn Salohning ta'kidlashicha, al-Buxoriyning bu asariga kiritilgan ishonchli hadislarining soni takrorlanadiganlari bilan birga 7275ta, takrorlanmaydigan holda esa 4000 hadisdan iborat. Eng muhimi shundaki, bu sharaflı ishni birinchi bo'lib al-Buxoriy boshlab bergan bo'lsa, keyinchalik boshqa olimlar unga ergashib, hadislar to'plamini yaratganlar.

Allomaning «Al-jome' as-sahih» asari asrlar davomida butun musulmon dunyosida yuksak qadrlanib, necha bor nashr etilib, yer yuzi musulmonlari uchun dasturilamal qo'llanma bo'lib kelmoqda. Uning 1325 yilda ko'chirilgan 8 jilddan iborat mukammal nusxasi hozirda Istanbul (Turkiya)da saqlanmoqda. Uning asarida ifodalangan mehr-muhabbat, sahiylik, ochiq ko'ngillik, kattalarga hurmat, yetim yesirlarga muruvvat, beva-bechoralarga himmat, Vatanga muhabbat, halollik, pokizalikka da'vat etuvchi yuksak insoniy fazilatlar, olijanob tuyg'ular, hamisha insonlarga ma'naviy kuch-qudrat bag'ishlab kelgan.

Mustaqillik yillarida ulug' bobomizning boy ilmiy merosi xalqimizga yangidan to'la nasb eta boshladi. Uning asarlari shu jumladan, «Al-jome' as sahih» asari (4 jildda) ona tilimizda ilk bor nashr etildi⁶². 1998 yil oktabrida esa alloma tavalludining 1225 yilligi keng nishonlandi. Al-Buxoriy hoki-poyi dafn

⁶² Al-jomi' as-sahih.-Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1997.-B 3.

etilgan Samarqand yaqinidagi Hartang qishlog'ida esa unga bag'ishlab yodgorlik majmua barpo etildi. Imom Buxoriy yubileyi marosimidagi nutqida Prezidentimiz I.A.Karimov alloma siymosini ta'riflab shunday degandi: «Buyuk vatandoshimiz bashariyatga tengsiz ma'naviy meros qoldirib ketdi. Bu merosning gulto'ji-eng ishonchli hadislar to'plami-«Al-Jome' as-sahix» islom dinida Quroni Karimdan keyin e'zozlanadigan ikkinchi manbadir. Butun dunyo musulmonlarining e'tiqodiga ko'ra, u bashariyat tomonidan bitilgan kitoblarning eng ulug'idir.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston tasviriy sanati rivojida Namanganlik rassomlar ijodining ahamiyati

Azizbek Soliyev,

NamDU "Tasviriy san'at va amaliy-bezak san'ati" mutaxassisligi II-bosqich magistranti

Hozirgi kunda Namangan rangtasvir san'ati yurtimizda eng etakchi o'rinda turadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, Namanganda tug'ilib, voyaga etgan o'ndan ortiq rangtasvir san'ati ustalari O'zbekiston Badiiy Akademiyasi Markaziy qo'mitasida faoliyat ko'rsatib, o'zlarining ijodiy asarlari bilan san'at ixlosmandlariga manzur bo'lib kelmoqdalar.

Mustaqillik sharofati bilan san'atkorlarda ijodiy erkinlik vujudga keldi, o'zligini namoyish qilish imkoniyati tug'iladi. Respublikada viloyatlarda ijod qilayotgan rassomlarning birinchi ko'rgazmasini ham Namanganlik rassomlar boshlab berishgan. 1994 yili Toshkentda "Namangan tasviriy san'ati kunlari" bo'lib o'tdi. Unda san'at ixlosmandlari, yurtimiz mehmonlari qatnashib Namangan o'zining gullagan davriga kirib kelganligini ta'kidlashgan edilar. Undan buyon yanada yangi-yangi ijodkorlar etishib chiqib namangan rangtasvir san'atini gullab -yashnashiga o'zlarining munosib hissalarini qo'shib kelishmoqda. Shu o'rinda Namanganda rangtasvir san'atini paydo bo'lishi va uni rivojlanishiga oid bir necha ma'lumotlarni keltirib o'tishimiz lozim.

XIX -asrning 70-yillaridan boshlab O'rta Osiyo erlari Chor Rossiyasi tomonidan bosib olinishi natijasida Namangan shahri ham mustamlaka bo'lib qoldi.

1918 yildan boshlab esa Namangan shahri ham Sovetlar qo'liga o'tdi. Buning natijasida san'at va madaniyat qat'iy ko'rsatmalar va yo'l -yo'riqlar asosida yaratiladigan bo'ldi. Milliy san'atimiz na'munalari olib ketildi va qolganlarini esa yo'q qilindi. 1931 yili Namanganda viloyat drama teatri tashkil etildi. Bu erda Gofrman, Zinger, Usta Mo'min (Nikolaev) kabi rassomlar chetdan kelib ishladilar.⁹³ Shu tariqa Namangan rangtasvir san'atiga asos solindi.

1940 yilga kelib Tursunboy Abdullaev Respublika badiiy bilim yurtini tugatib, birinchi mahalliy rassom sifatida teatrga bezovchi rassom bo'lib ishga

⁹³ Б.Б.Орипов. Наманган тасвирий санъати. Н. 2000й. 11-бет

kelganligi Namangan san'atida muhim sana bo'lib qoldi. U teatr sahnasida qo'yilgan o'nlab asarlarga bosh rassom sifatida o'zining ijodiy asarlarini va sahna bezaklarini yaratdi. Teatr bilan hamohang boshlangan rangtasvir san'atida Tursunboy Abdullaevning o'rni beqiyosdir. Rassom rangtasvir san'atining portret, manzara, natyurmort va maishiy janrlarida ham asarlar yaratdi. U Namangan tabiat muzeyi uchun qator ijodiy ishlar qildi. Tursunboy Abdullaevdan keyin etishib chiqqan mahalliy rassomlardan yana biri Mutallib Abbosovdir. Bu rassom ham Respublika badiiy bilim yurtini va Teatr rassomchilik institutini tugatib, Namangan musiqali –drama teatrlarining bosh rassomi bo'lib ishladi. U ham yuzlab sahna asarlariga dekorativ-bezak ishlarini yaratdi.

Mutallib Abbosov rangtasvir san'atining portret, manzara, natyurmort va maishiy janrlarida ijod qildi. Viloyat va respublika miqyosidagi ko'rgazmalarda faol qatnashdi. Rassom Namangan shahridagi II –jahon urushi qurbonlariga bag'ishlangan xotira yodgorligi loyihasining muallifidir. Mutallib Abbosov O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, ijodkor rassom, teatr dekoratsiyasi ustasi sifatida mashhur bo'ldi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asosan O'zbekistonning aksariyati viloyatlarida bo'lgani singari Namanganda ham rangtasvir san'ati teatr san'ati bilan hamohang tarzda paydo bo'lgan va shakllangan deb xulosa qilishimiz mumkin.

XX asrning 60 – 70 yillariga kelib Namanganda dastgohli rangtasvir san'atiga umidli ijodkor rassomlar Po'latxon Jalilov, erkin Azizovlar ham qo'shilishdilar. Endilikda rassomlar o'rtasida o'zaro ijodiy muhit shakllangan edi. Buning natijasida esa tarixiy voqea sodir bo'ldi, ya'ni Namanganlik rassomlar ijodiy asarlarini ko'pchilik hukmiga havola qilib, ko'rgazma tashkil qilishdi.

Bu birinchi, katta ko'rgazma 1971 yilning oktyabr oyida Namangan O'lkani o'rganish muzeyida tashkil qilindi. Ko'rgazmada san'at arbobi Mutallib Abbosov, ustoz rassom Tursunboy Abdullaev, Po'latxon Jalilov, erkin Azizov, Semyavkin hamda Leningrad Badiiy institutining umidli yosh talaba ijodkorlar ishtirok etganlar.

Ko'rgazmada eng ko'p tuxfasi bilan, ya'ni 30 ga yaqin asarlari bilan qatnashgan rassom Po'latxon Jalilov bo'ldi. Uning Namanganning go'zal tabiati, mehnatkash odamlariga, bog'u –rog'lari-yu sahovatli zaminiga bag'ishlangan manzara, portret, natyurmort janridagi dastgohli rangtasvir asarlari bilan birga teatr afishalari, kitob grafikasiga bag'ishlangan asarlari ham hech bir tomoshabinni befarq qoldirmaydi. Jumladan, Abdulla Qodiriyning "Mehrobdan chayon" romaniga ishlagan kitob muqovasi, yilning to'rt fasli tasviri hammaga manzur bo'ldi.

Mutallib Abbosov asarlaridan uning teatr sahna ko'rinishlarining mohir ustasi ekanligi ko'zga tashlanib, uning asarlari teatrdan sahnasiga olib chiqilayotgan asarlarni yanada qiziqarli bo'lishiga ulkan hissa qo'shishi ko'rinib turar edi.

V.Selyavkinning "Kuz payti bog'da" asari. Tursunboy Abdullaevning "Bizning ko'cha", "Ayoqiron qishlog'i" kabi shahar va qishloq manzaralari va "Raxima" portreti. erkin Azizovning zamondoshlar turmush tarzini aks ettirgan asarlari. Qambar Sodiqovning zamonaviy hayotni ifodalovchi tasvirlari, qishloq odamlari, mehnatkash odamlarning kundalik turmush tarzi, g'oz'a chopig'i mavzularidagi asarlari. Muxammadjon Nuriddinovning "O'lkam", "Zamondosh", "Kulol" singari odamlar portretlari tamoshabinlar hukmiga havola qilingan.

T.Oqilovning jonajon, go'zal shahar Namanganning qiyofasini ifodalagan asarlari yig'ilganlarni hayratga solgan. Ayniqsa, rassomning "Kosmos" deb nomlangan zamonaviy choyxona loyihasi tomoshabinlarga juda ham manzur bo'ldi.

Farg'ona badiiy ishlab chiqarish ustaxonasi tasarrufida bo'lgan Namangan badiiy ustaxonasi 1972 yildan mustaqil faoliyat ko'rsata boshladi. Namangan badiiy ishlab chiqarish korxonasining asoschilari T.Abdullaev, M.Xusainov, P.Jalilov, T.Ortiqboev, K.Sodiqov, e.Azizov o'zlarining jonbozliklari bilan namangan san'atida o'chmas iz qoldirdilar. Bu rassomlar rangtasvirning portret, manzara, natyurmort, maishiy va shu kabi ko'plab janrlarida keng ko'lamda ijod qilishdi.

XX asrning 80-yillari Namangan rangtasvir san'atining salmoqli taraqqiyot yillari bo'ldi. Bu paytga kelib ustoz-rassomlar salfiga T.Ashurov, R.Yo'ldoshev, J.Raxmonov, A.Nuriddinov, O.Qozoqov kabi ko'plab umidli yosh rassomlar kelib qo'shilishdi. Bu vaqtda Namangan rassomlari ko'plab ko'rgazmalarda faol ishtirok etib, nafaqat viloyatimizda, balki respublikamizning ko'plab shaharlarida, qator xorijiy mamlakatlarda o'zlarining muxlislariga ega bo'ldilar. Shu o'rinda erkin Azizovning Rossiyaning Tinda shaxrida 1980 yili shaxsiy ko'rgazmasining ochilganligini eslatib o'tish ham fikrimizning dalili ekanligidir.

Biroq, bu paytlarda Sobiq Ittifoqning mafkurasi, kommunistik partiyasi g'oyalari targ'ib qilish rangtasvir san'atining ham zimmasiga tushganligini aytib o'tish joiz. Paxta yakka hukmronligi, ayollarni og'ir dala sharoitida mehnati ulug'lab, ko'klarga ko'tarish majburiy bo'lgan, "Sotsialistik realizm" qolipiga tushmagan asar ham uning muallifi ham qattiq tazyiq ostiga olingan. Sotsialistik mehnat qaxramonini, ilg'or pillakorni, ularning qo'shtirnoq ostidagi baxtli hayotini aks ettirish bosh mavzu qilib olingan edi.

1987 yilda Namangan pedagogika institutida Badriddin Oripov say'i - harakatlari bilan tasviriy san'at yo'nalishini ochilishi ham Namangan rangtasvir san'atining keyingi rivojiga katta hissa qo'shdi. Endilikda rassomlar korxonasining o'rniga universitet rassomlar, yosh ijodkorlarning markaziga aylandi. Keyinchalik bu erdan ko'plab fan nomzodlari, san'atshunos olimlar, O'zbekiston Badiiy Akademiyasi Ijodkorlari uyushmasi a'zolari, rassomlar etishib chiqdi. Bu esa hali o'rganilishi lozim bo'lgan alohida mavzudir.

San'atning tengsiz go'zalliklarini o'zida mujassam etuvchi rangtasvir asarlari insonning diliga yaqinligi, maftunkorligi, betakrorligi bilan ulug'vordir. Shu bois rassomlarimizning ichki kechinmalari, dunyoqarashi, his-tuyg'ulari mukammal asarlar yaratish ishtiyoqi bilan yashaydi, izlanishda davat etadi.

90-yillar esa tom ma'noda yuksak taraqqiyot yillarini boshlab berdi. Namangan rangtasvir san'ati ijodkorlari istiqloq sharofati bilan yanada zavq – shavq bilan erkin ijod yo'liga kirdilar. 1993 yili rassom Ibrohim Valixo'jaev hamda san'atshunos Nasima Jo'raevalarning sa'yi –harakatlari bilan vodiya birinchi va yagona bo'lgan "Tumor" xususiy badiiy galereyasi tashkil qilindi. Ushbu galereya viloyat tasviriy san'atining yutuqlari maskaniga aylandi. Galereya faoliyatini viloyatdagi etuk rassomlarning shaxsiy ko'rgazmasini tashkil qilish bilan boshladi. Jumladan, 1995 yili galereya asoschisi, rangtasvirchi rassom Ibroxim Valixo'jaevning ko'rgazmasi, 1996 yili ustoz –rassom Po'latxon Jalilovning ko'rgazmasi tashkil qilindi.

Namangan tasviriy san'ati o'ziga xos jozibasini 1994 yili Toshkent shahrida tashkil qilingan Namangan san'ati kunlarida, O'zbekiston Rassomlar uyushmasining ko'rgazmalar zalida ko'rsatgan edi. Mustaqimlikning ilk yillaridan viloyatlarning ko'rgazmasini poytaxtda tashkil qilish boshlanganida birinchilardan bo'lib viloyatimiz rassomlari boshlab bergan edilar. Bu ko'rgazmada viloyatning ustoz –otaxon rassomlaridan boshlab yosh iste'dod sohiblarigacha qatnashishdi. Ko'rgazmada yurtimizning barcha etuk rassomlari, san'atshunos olimlari-yu xorijlik mehmonlar qatnashdi. Ko'rgazmada barchada ulkan taassurotlar qoldirdi. Jumladan, San'atshunoslik ilmiy –tadqiqot institutining "Zamonaviy tasviriy va amaliy san'at" bo'limi boshlig'i, san'atshunos Abdulkay Rashidovich Umarov so'zga chiqib, Namangan san'ati juda ham o'ziga xos va mos, yuqori darajaga ko'tarilganligini hayojon bilan gapirar ekan u o'z so'zini "Namanganlik rassomlarga tasanno! Qoyil" –degan jumlar bilan ifodalagan edi.

1996 yilning iyun oyida galereyada "Olamni go'zallik qutqaradi" degan mashhur iboraning davomi sifatida "Bu olam qanday go'zal" mavzuida katta ko'rgazma tashkil qilindi. Uning xarakterli tomoni shunda ediki, bu ko'rgazmada viloyatimizning taniqli rassomlari erkin Azizov, Haydarali Usmonov va Xamid Orzimovlardan tashqari xorijlik rassomlar, amerika fuqarosi Bernes Yanker, Gruziyalik musavvirlar Z.Zinzova, I.Petrakovskaya, taniqli san'at arbobi Raxim Axmedov, yosh iste'dod sohiblari Jur'at Raxmonov, Akmal Nur va boshqalarning sara asarlari namoyish etildi.⁶⁴

San'at turli xalqlar, millatlar va elatlar o'rtasini bog'lovchi ma'naviy rishta hisoblanadi. Xorijlik va mahalliy rassomlar ijodini tamosha qilgan san'at ixlosmandlari olamni naqadar go'zalligini, odamlar ruhan bir –birlariga chambarchas bog'liqligini, dunyoning go'zalligi ham mana shu odamlarning mehr –muhabbati bilan barqaror ekanligini his qildilar. Ko'rgazmada oliyjanob maqsadni ko'zlab, ya'ni xalqlarni yaqinlashtirish, hamkorlik qilish, ular o'rtasidagi do'stlik rishtalarini mustahkamlashga xizmat qilishni o'z oldiga qo'ydi. O'ylaymizki niyat amalda ham ijobatini topdi. Shuningdek, O'zbekistonlik ko'plab rassomlarining ustozi, san'at arbobi Raxim Axmedovning asarlarining aslini ko'rishdek ulkan omad ham yosh ijodkorlarni qalbida o'chmas iz qoldirdi.

⁶⁴ Б.Мамажонов. Наманган рангтасвир сан'ати. Диплом. изд.раш. доп. Б.Ориков. Н. 1998 и. 25 бет.

1997 yilning 17 mart kuni Navro'z ayomi munosabati bilan galereyada "Orzular parvozi" mavzusida ko'rgazma tashkil qilindi. Bu ko'rgazmaning o'ziga xosligi shunda ediki, bu ko'rgazmada O'zbekistonning Toshkent, Farg'ona, Andijon, Qo'qon, Angren va Namangan kabi shaharlarining xalq ustalari va rassomlarining rangtasvir asarlari bilan birgalikda haykaltaroshlik, grafika, kulolchilik, naqqoshlik, yog'och o'ymakorlik, misgarlik, kandakorlik, zargarlik, gobelen va shu kabi ko'plab tur va janrlaridagi ishlar ham qo'yildi. Bu ko'rgazmada qatnashgan rassomlarning nomidan ham bu qanaqangi betakror va go'zal ko'rgazma bo'lganligini bilish mumkin. Jumladan, Torshkentlik O'zbekiston xalq rassomi, professor Raxim Axmedov, Jur'at Raxmonov, Akmal Nur, Fayzulla Axmadaliev, Namanganlik rassomlar –Erkin Azizov, Ibrohim Valixo'jaev, Haydarali Usmonov, Andijonlik –Obidjon Bakirov, Ulug'bek Boltaboev, erkin Vorob'ev, Veniamin Ganin, Farg'onalik –erkin Quvondiqulov, Anatoliy Utegenov, Sergey Shumilinlarning qatnashganligining o'zi ham Namangan rangtasvir san'atiga e'tiborni yuqori ekanligini ko'rsatdi.

Tasviriy san'at bo'limida san'atni turli –tuman tur va janrlari na'munalari: akvarelga oid ishlardan tashqari grafik –akvarel, ofort, tosh, gips, shamot kabi turli materiallardan ishlangan haykallar, Portretlar, manzaralar, natyurmortlar, turli uslub va yo'nalishdagi mavzuli asarlar, akademik –realistik uslubdan boshlab to avangard va mavhum, hayolot ruhida yo'g'rilgan kompozitsiyalar qo'yilgan edi.

1998 yilning mart oyida "Tumor" badiiy galereyasida viloyatimiz rassomlarining "Eng ulug', eng aziz", -deb nomlangan ijodiy ishlar ko'rgazmasi tashkil qilindi.

Ko'rgazmada taniqli rassom Po'latxon Jalilovning "Navro'zi olam", "G'ova musiqasi", "Segoh", "Qishloq hovlisi", "Sumalak" kabi asarlari o'zining kompozitsion echimi, milliyliigi, ranglarning uyg'unligi, o'ziga xos ulug'vorligi, tantanavorligi bilan muxlislarni o'ziga maftun etdi. Erkin Azizovning "Laylaklar", "Oqibat", "Yomg'irdan so'ng" kabi asarlari falsafiy talqini bilan tamoshabinni hayojonlantirdi, ularni mushohadaga undadi, Yosh, iqtidorli rassom Haydarali Usmonovning yurtimiz go'zalligini o'zida aks ettirgan yorqin manzaralari, maishiy janrdagi asarlari kishiga lirik kayfiyat bag'ishlab, uni go'zallik olamiga etakladi. Uning natyurmortlari juda ham jozibali, ta'sirchan bo'ldi. Jumladan, "Qirm'izi olmalari", "Gulli natyurmort", "Non", "Qovun" kabi asarlari hech kimni befarq qoldirmaydi.

Namangan rangtasvir san'atida yangi uslub yaratib, o'ziga xos original tasviriy vositalar asosida mo'yaqalam tebratayotgan Ibroxim Valixo'jaevning "Do'ppi bozori", "Ayollar", "Suhbat", "Osiyolik ayol", "Ona", "Hovli" singari asarlari san'at ixlosmandlarini munozaraga baxsga, muloqotga chorladi. Boshqa barcha rassomlar realizm uslubida ishlagan bo'lsalar, Valixo'jaev avangardizm vakili bo'ldi.

Respublikamizda yosh ijodkorlarni qo'llab –quvvatlash juda yaxshi yo'lga qo'yilgan. "Kelajak ovozi" mega tanlovi ham shu maqsadda amalga oshirilib qilinmoqda. Viloyatimizdan ham juda ko'plab yosh ijodkorlar ushbu tanlovning sovrindorlari bo'lishgan.

Viloyatimizda, universitetimizda muntazam ravishd mustaqillik munosabati bilan, Navro'zi olamga bag'ishlb, 8-mart Xotin –qizlar kuniga bag'ishlab ko'rgazmalar, ko'rik – tanlovlar o'tkazilib kelinadi. Bu esa o'z navbatida Namangan rangtasvir san'atining rivojlanishiga hissa qo'shib keladi. Ayniqsa, an'anaviy tarzda 21-apreldan boshlab respublikada tasviriy san'at haftaligini o'tkazilishi juda ham tasviriy san'atning rivojiga ulkan hissa qo'shishi hech kimga sir emas.

O'zbekiston Badiiy Akademiyasi Namangan viloyat bo'lishiga akademik Asqarbek Akparovning raislida olib borilayotgan ishlari ham tahsinga loyiq. U viloyat o'lkani o'rganish muzeyida, universitetda, kollej, litseylarda tashkil qilinayotgan ko'rgazmalarda qatnashib ijodkor yoshlarni qo'llab –quvvatlashda faollik ko'rsatadi. Shu o'rind kafedramiz professor –o'qituvchilari dotsent B.Oripov, dotsent B.Jabbarov, dotsent O'.Abdullayevlar va katta o'qituvchi H.Rizayevlarning ham Namangan rangtasvir san'atining rivojiga qo'shayotgan hissalarini ham beqiyosligini ta'kidlab o'tish joiz.

Mustaqillik yillarida ma'naviy qadriyatlar va ularni inson va jamiyat hayotidagi o'rni

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

*Nodira Tojiboyeva -
talaba*

Namangan davlat universiteti

Birinchi, prezidentimiz I.A.Karimov takidlaganidek, «Mustaqiligimizning dastlabki kunlaridanoq ajdodlarimiz tomonidan ko'p asrlar mobaynida yaratib kelingan g'oyat ulkan, bebaxo manaviy va ma'daniy merosning tiklash davlat siyosati darajasiga kutarilgani nixoyatda muxim vazifa bo'lib qoldi». Natijada xalqimiz siyosiy mustaqillik va ozodlikni qo'lga kiritgach, o'z taqdirining chinakam egasi, o'z taqdirining ijodkori, o'ziga xos milliy madaniyatning soxibiga aylandi. Istiqlol diyorimizning ulug' farzandlari, buyuk siymolarining nomlarini faxru iftixor bilan tilga olishga, tavalludlarini umumxalq tantanasi sifatida keng nishonlashga, ularning asarlarini ona tilimizda chop etib, xalqimiz ma'naviy kamolotini ta'minlashga qulay imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Shuningdek, mustaqillik sobiq ijtimoiy-siyosiy tuzum xukmronlik qilgan yillardagi xalqimiz tarixiga, madaniyatiga, biryoqlama yondoshishdek ijtimoiy illatdan ongimizni xoli etdi. Mustaqillik bizning milliy ma'naviy ildizlarimiz naqadar teran, naqadar baquvvat ekanligini ochiq-oydin ko'rsatib berdi. Asrlar mobaynida xalqimizning yuksak ma'naviyati, adolatparvarlik, ma'rifatparvarlik kabi ezgu fazilatlarini sharq falsafasi va islom dini ta'limoti bilan uzviy ravishda rivojlanib kelgan, endilikda bizning vazifamiz ana shu an'anani yanada taraqqiy ettirib o'z xalqimiz tafakkuriga mos, tushunarli va yaqin bo'lgan sharq falsafasi bilan bir qatorda islom ta'limotidan ham bekamiko'st foydalanishimiz lozim.

Mustaqillik bizga ma'naviy mulkimizni, tariximizni, ulug' bobolarimiz ruhini shod etishni imkoniyatini qaytarib berdi. Istiqloq tufayli tariximizga munosabat ijobiy tomonga o'zgardi. Bugungi kunda ulug' bobolarimiz Imom Al-Buxoriy, Imom At-Termiziy, Xoja Ahmad YAssaviy, Xoja Baxouddin Naqshbandiy, Najmiddin Kubroning insonni ma'naviy etuklikka chorlovchi diniy, ahloqiy va huquqiy xikmatlari qaytadan jaranglay boshladi. Avlod-ajdodlarimiz tarixi tiklanayotganligi mustaqilligimizning ajoyib samarasidir. Xalqimizning kechmishi, tarixi va xayotini aks ettirgan asarlarning o'z ona tilimizda nashr etilayotganligi quvonchlarimizga quvonch qo'shmoqda. Endilikda o'tmishimizning ko'pgina saxifalari xujjatlar, qo'lyozma materiallari birinchi manbaalar asosida yoritilmoqda. Tarixiy xaqiqatlar asl manbaalarga tayanib tiklanyapti. Bularning hammasi tarixiy adolatning buyuk g'alabasi, tantanasidir. Mustaqillik sharofati bilan tiklanib, qaddini rostlayotgan, to'xtovsiz rivojlanib borayotgan milliy madaniyatimiz jamiyatimiz taraqqiyotini tezlashtirish, insonni ma'naviy-ahloqiy jihatdan tarbiyalash va kamol toptirishda o'zni benihoyat kattadir. Jamiyatimizda ro'y berayotgan ma'naviy yuksalish, insonning ahloqiy, g'oyaviy, siyosiy kamoloti mamlakatimizda amalga oshirilayotgan milliy uyg'onish jarayonlari bilan uzviy aloqadorlikdadir. Insonning ma'naviy-ahloqiy kamoloti nihoyatda keng, ko'p qirrali, mazmun mohiyati jihatidan chuqur bo'lib, o'z ichiga juda ko'plab sohalarni qamrab oladi. Shularning ichida markaziy o'rnini dunyoqarash masalasi egallaydi.

Buyuk ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan yuksak madaniyat va ilmiy kashfiyotlar jamiyatimizning oliy qadriyati bo'lgan insonning dunyoqarashini shakllantirish va rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, dunyoqarash bu kishilarning olam va uning o'zgarishi, rivojlanishi xaqidagi, ilmiy, falsafiy, huquqiy, ahloqiy, estetik, diniy va xokazo qarashlari va tasavvurlari majmuasidan iborat. Demak, dunyoqarash olam xaqidagi yaxlit, umumlashtirilgan bilimlar to'plamidir. Kishilar tevarak atrofdagi narsa va xodisalar to'g'risida qancha ko'p ma'lumotga, bilimga ega bo'lsalar ularning dunyoqarashi ham shu darajada mukammal va puxta bo'ladi. Dunyoqarashning yana bir muhim tomoni shundan iboratki, u insonni qurshab turgan voqelikni anglash, tushunish bilan bir qatorda uni baholash hamdir. Ilmiy bilimlar dunyoqarash tarkibiga qo'shilib baholangach, insonning tevarak atrofdagi ijtimoiy va tabiiy reallikda bevosita, amaliy yo'l tutish maqsadiga xizmat qiladi. Shundan ko'rinib turibdiki, dunyoqarash insonning voqelikdagi o'z o'zni va rolini belgilab beradigan ongli ravishda to'plangan, izoxlangan va baholangan bilimlar majmuasidir. Dunyoqarash tarkibiga kishilarning olamni bilishi va baholashiga oid bo'lgan ishonch va e'tiqodlari, niyat va maqsadlari, orzu-umidlari, ular faoliyatiga ma'lum yo'nalish beruvchi barcha qadriyatlar ham kiradi. Kishilar dunyoqarashini shakllantirishda, ularda tabiat, jamiyat, insonning kelib chiqishi, rivojlanishi xaqida tasavvurlar xosil qilishda Markaziy Osiyo mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ilmiy, falsafiy meros bitmas-tuganmas boylik xazinasini xisoblanadi. Undan unumli va samarali foydalanishni hozirgi vaqtda mustaqil jamiyatimizning oldida turgan dolzarb vazifasidir. Falsafiy dunyoqarash narsa va xodisalarni inson ongida yaxlit aks ettirish bilan

bir qatorda u kishilarning tafakkurlash madaniyatini, ichki ma'naviy dunyosini shakllantiradi, ularni ma'naviy kamol toptirishga yordam beradi.

Falsafiy dunyoqarash kishilarga xos bo'lgan rostgo'ylik, poklik, insonparvarlik, vatanparvarlik kabi olijanob fazilatlarini, ahloqiy normalar va qoidalarni mujassamlashtiradi. Falsafiy dunyoqarash asosida kishilar jamiyatning tabiat bilan uzviy birligi, inson va insoniyat taqdirining mushtarakligi, turli-tuman xalqlar madaniyatining xilma-xilligi va birligi xaqida ishonch xosil qiladi. Siyosiy madaniyat o'zida xalollik va poklikni, ishchanlik va uzoqni ko'zlab ish tuta bilish fazilatlarini mujassam etgan odamlarning g'oyaviy-siyosiy etukligi, nazariy bilimlarni istiqbolni yorqin tasavvur etgan xolda amalda qo'llay bilish, kun tartibidagi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va mafkuraviy muammolarini keng miqyosda hal etish mahorati demakdir. Siyosiy madaniyat, aytilganlardan tashqari, insondagi faollik va tashabbuskorlikni, yuksak ahloqiylik, qat'iy irodalik, xushmuomalalik, ziyraklik, uzoqni ko'ra bilishni o'z ichiga oladi. Mustaqilligimiz olidida turgan muammolarni, milliy istiqbolimizning nazariy masalalarini yuzaki bilishni, ularning tub mohiyatiga tushmaslik va so'zda shunchaki qayd etishni siyosiy onglikham, siyosiy madaniyat ham deb bo'lmaydi. Nazariy bilimlar mustaqillikning amaliy masalalari bilan bog'langan, har bir insonning iymon-e'tiqodiga aylangandagina faoliyatning asosi yuzaga chiqadi. Yuksak siyosiy bilim va madaniyatga, iymon-e'tiqodga ega bo'lgan inson jamiyatimiz, davlatimiz, xalqimiz va millatimizning eng katta boyligi hisoblanadi. Ajdodlarimizning ma'naviy merosi asosida xalqimiz ma'naviy barkamolligini shakllantirish xususida gap ketganda bu borada olimlarimiz oldida turgan masalalarni ham chetlab o'tib bo'lmaydi.

Ma'naviyat va tarix

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Etmurod Xoshimov - talaba

Namangan davlat universiteti

Yer yuzidagi oily mavjudot inson o'z aqlini taniganidan boshlab, boshqa jonzotlardan farqli ravishda dastlab jamoa, keyinchalik jamiyat va davlatchilik asosida taraqqiy etib bordi. Insonlar o'zaro va tabiatga nisbatan bo'lgan munosabatlarida turli fikrlar, nazariyalar va nixoyat fanlar vujudga kelib, rivojlanib bordi. Albatta bu rivojlanish turli davrlarda turlicha tarzda yuz berdi. Tanazzul holatlari ham u yoki bu ko'rinishda davom etaverdi. Ammo barcha davrlarda ham insonni insoniyligini saqlab qoladigan, inqirozli va ziddiyatli vaziyatlarda xam o'zligini unutmay muvaffaqiyat sari mustahkam iroda bilan kurasha oladigan hamda yuksak taraqqiyotga asos bo'ladigan birlamchi omil bu inson manaviyatidir. Inson ma'naviyat orqali tarixni, bugungi kuni va kelajagini tasavvur qilishi, baxolashi va shu asosda o'z xatti-xarakatlarini amalga oshira borib, o'z kelajagi va qolaversa mamlakat kelajagini ma'lum ma'noda belgilab boradi. Ma'naviyatni chuqurroq anglash uchun esa inson tarixni ya'ni o'z ajdodlari tarixi, butun mamlakat tarixi va nihoyat jahon tarixidan ham xabardor

bo'lishi kerak. Zero I. Karimov takidlaganidek: O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi". O'rganish jarayonida esa bilim bilan fikrlarni farqlash zarur. Qandaydir narsani biladigan kishi bilan qandaydir bir narsani bilaman deb ishonadigan kishi o'rtasidagi farq shundan iboratki, ularning birinchisi haqiqiy va to'g'ri bilim sifatidagi ayrim bilimni tasdiqlash uchun yetarli asoslarga ega bo'ladi, ikkinchisi esa bunday asoslarga ega bo'lmaydi⁹⁵.

Eng muhimi o'tmishdagi voqea va hodisalarni qiziqish bilan o'rganish va bu jarayonlarga mustaqil, ilmiy asoslangan holda munosabat bildira olish. Qolaversa chiqarilgan xulosalar natijasida bugungi davr voqeligiga ham to'g'ri baho bera olish eng muhim jarayon hisoblanadi. Masalan mamlakat tarixini yaxshi o'rgangan va allomalar hayotiga qiziqish bilan qaragan har qanday yosh avlod vakilini turli xil vayronkor xususiyatga ega bo'lgan ekstremistik g'oyalar ta'siriga tortish amrimahol. Chunki bu shahs o'z vatanida Al-Buxoriy, At-Termiziy va Moturidiy kabi buyuk zotlar o'tganini va ular qoldirgan ilmiy meros naqadar buyuk va qadrlı ekanini biladi, qolaversa sobiq ittifoq davridagi qatag'onlar va ateistik tuzum asoratlari hamda mustaqillik yillaridagi islohotlar mohiyatini chuqur anglash orqali jahondagi voqealarga ham mustaqil munosabatini bildira oladi. Allomalar merosini o'rganish jarayonida nafaqat ilmiy bilimlarni balki, bir qator ijobiy fazilatlar jumladan: Amir Temurdan shijoat va bunyodkorlik, Jaloliddin Manguberdidan qahramonlik, Shayh Najmiddin Kubrodan vatanparvarlik, Bahouddin Naqshbanddan so'z va ish birligini o'rgansa, Jadid mutafakkirlaridan esa ilg'or taraqqiyparvar fikrlar va jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashishni mashaqqatli ammo sharaflı burch ekanini anglab oladilar. Ajdodlar ma'naviyati yangi avlod ma'naviyati bilan payvand bo'lgandagina taraqqiyot bo'ladi, yuksak ma'naviyat qaror topadi.

XXI asrdagi axborotlar oqimi va globallashuv jarayonlari natijasida ijtimoiy ong o'zgarmoda, milliy va umuminsoniy qadriyatlar haqidagi tasavvurlar ham yangilanib bormoqda. Bu esa albatta ma'naviy hayotga ta'sir etmoqda. Inson tegishli ravishda tarbiya topganda va chiniqtirilgandagina o'z insoniyligini anglab yetadi. qonunlarga rioya etish va o'zgalarni hurmat qilish hamda barcha zarur ne'matlarga xalol mehnat evaziga erishish lozimligini tushunadi. Natijada mustaqil o'z fikriga ega, insoniy qadriyatlarni va o'z davlatini himoya qiladigan shaxs tarbiyalanadi. Aks holda ma'naviyati sayoz, moddiy boylik oldida har qanday insoniy qadriyatlarni mensimaydigan, uzoqni ko'ra olmaydigan xudbin shahs voyaga etadi. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish lozim. Bunda esa tarix fanining ahamiyati beqiyos. Qadimgi Rim siyosiy arbobi mashhur Sitseron "Tarix zamonaning haqiqiy guvohi, haqiqatning nuri, xotiraning hayoti, hayot murabbiysi" deganida haq edi. Haqiqatan ushbu fan o'zida qudratli tarbiyaviy ta'sirni mujassamlashtirgan. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki tarix fani kishilik jamiyatining rivojlanishi jarayonlarida ro'y bergan voqea, hodisalarni aniq va batafsil davrma-davr, bosqichma-bosqich o'rganadi. Ularning mohiyatini ilmiy ravishda ochib beradi. Bu fanni o'qitish jarayonida tarixiy shahslar, sanalar va raqamlarni o'quvchini qiziqtirish orqali „jonlantirish“ lozim, ya'ni nima uchun

shu voqea shu yil yoki sanada yuz berganligini falsafaning sabab va oqibat kategoriyasi yordamida tushuntirib bera olishi zarur. Buning uchun bilim va soʻz boyligi zarur albatta. Qolaversa tarixda bunyodkor va vayronkor gʻoyalar kurashi va urushlarning dahshatli oqibatlari, turli ixtiro kashfiyotlar hamda ularning ahamiyati, barcha tarixiy davrlardagi insonlarning bunyodkorlik kuchiga alohida eʼtibor berib, adolatli hukmdorlar va maʼrifatparvar allomalar hayotini chuqurroq yoritish zarur. Masalan buyuk vatandoshimiz Abu Rayhon Beruniy ijodini yoritishda Amerikalik tarixchi olim J. Sarton uning merosiga eng oily baho berish bilan birga, uning oʻz davrining jahondagi birinchi donishmandi deb baholasa, mashhur sharqshunos olim I.Yu.Krachkovskiy Beruniy merosiga yuqori baho berib, „uning qiziqqan ilm sohalaridan koʻra qiziqmagan sohalarini sanab oʻtish osondir deb“, allomaning qomusiy aqlini yana bir bor taʼkidlab oʻtadi. Beruniy bunday buyuklikka qanday erishgan degan savolga javobni ushbu allomaning quyidagi fikrlaridan topish mumkin: „insonning qadr qimmati oʻz vazifasini aʼlo darajada bajarishdan iborat: shuning uchun insonning eng asosiy vazifasi va oʻrni mehnat bilan belgilanadi, inson oʻz hohishiga mehnat tufayli erishadi“. Yuqoridagi allomaning hayotidan keltirilgan misol yoshlarni mehnatsevarlik va mashaqqatlarga bardosh berish orqali oʻz maqsadiga erishish lozimligini uqtiradi. Milliy davlatchilik tarixi va jahon davlatlari tarixini oʻrganish natijasida shuni anglash lozimki, xaqiqiy maʼnaviy yuksalish, madaniy taraqqiyot uchun xalq mustaqil davlatga ega boʻlishi, qaramlik siquvidan ozod boʻlishi zarurdir. Qaram boʻlib yashagan xalq maʼnaviy erkinlikka, taraqqiyotga erisha olmaydi. U oʻzligidan, oʻz ruhiy qudratidan mahrum boʻladi. Shunday ekan mustaqillikni qadrlash va oʻz milliyligimizni saqlab qolgan holda jahon mamlakatlari tajribasidan unumli foydalanish darkor. Xalqaro terrorizm va diniy aqidaparastlik kabi illatlarga zarba berishda shuni taʼkidlash kerakki din asrlar mobaynida xalqimizning asriy qadriyati sifatida mustaqillik yillarida vijdon erkinligi eʼlon qilindi. Juda koʻp ijobiy islohotlar amalga oshirildi. Ammo bu imkoniyatlardan boshqa gʻarazli maqsaddagi kimsalar foydalanib qolmasligi uchun tarixdagi diniy mutaasiblarning qilmishlari va uning oqibatlari va bu jarayon jaxonda xamon u yoki bu koʻrinishda davom etayotganligini hamda buning uchun qaysidir bir diniy taʼlimot emas, balki mutaasiblarning xudbin maqsadlari aybdor ekanligini koʻrsatish zarur. Fan va din esa sobiq ittifoq davridagidek bir-biriga qarama – qarshi qoʻyilmay aksincha, inson madaniyatining turli sohaları sifatida bir-birini toʻldirib, mamlakatni rivojlantirish kabi yagona maqsad yoʻlida xizmat qilishi zarur. Xuddi shu maʼnoda tarix fani ham bundan mustasno emas. Yuqoridagi koʻrib oʻtilganidek ushbu fan keng qamrovli boʻlib, kishilik jamiyatining oʻtmish va bugungi kundagi barcha sohalarini qamrab oladi. Faqat ushbu bilimlarga obʼektivlik asosida yondashib, maxorat bilan yoritib berilsa, yosh avlod dunyoqarashini yanada boyitilishi va oʻz navbatida inson maʼnaviyatini yuksaltirishda ulkan hissa qoʻshadi. Shu oʻrinda maʼnaviyat qonunlarini bilish oʻta muhim ekanligini eslatib oʻtish zarur. Prezident Islom Karimov tomonidan „Yuksak maʼnaviyat- yengilmas kuch“ asarida har tomonlama asoslab berilgan mazkur qonunlar ilma-hil tarzda, turli shakllarda namoyon boʻlsa-da, jamiyatdagi talablar, yashashning qonun qoidalari, inson

umrining mazmuni va hayot mezoni sifatidagi ahamiyatini saqlab qolaveradi. Bu borada ma'naviy va moddiy hayot uyg'unligi, ma'naviyatning inson va jamiyat bilan uzviy aloqadorligi, ma'naviy hayotning ijtimoiy taraqqiyotga bog'liqligi qonunlari muhim ahamiyatga ega.

Hulosa qilib, Yuksak ma'naviyatni shakllantirish huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish maqsadida islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan hozirgi davrda dolzarb ahamiyatga ega. Ma'naviyat va tarixni o'zaro dialektik aloqadorlik nuqtai-nazaridan ob'ektiv o'rganish va uni turli ijtimoiy guruh vakillarining hamda yosh avlodning dunyoqarashi, manfaatlari va qadriyatlarini o'ziga xos xususiyatlarini xisobga olgan xolda yetkazib bera olish asosiy vazifa hisoblanadi.

O'zbekistonda dinga bo'lgan munosabat

Nurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Akramjon Boymatov - talaba

Namangan davlat universiteti

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng dinga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi. Axir yaqindagina emasmidi, kommunist, ayniqsa, u yuqoriroq lavozimda bo'lsa, o'z yaqin kishilari bilan oxirgi marta vidolashish uchun qabristonga ham borolmasdi. Dafn marosimida ishtirok etish uchun eng katta ayb sanalib, bunday odamni partiyadan o'chirib, ishdan bo'shshishardi. Vijdon azobidan sal bo'lsada qutulish, ayni paytda yillar davomida mehnat qilib erishgan imtiyozlardan mahrum bo'lmaslik uchun odamlar qarindosh urug'lari, hatto ota - onasi vafod etganda kasalxonaga yotib olishar yoki shoshilinch kamandirofkaga ketib qolishar edi. Dinga nisbatan ikkiyuzlamachilik yomon tus oldi. Mustaqillik tufayli O'zbekistonda diniy tashkilotlarning soni va nufuzi tobora o'sib bormoqda. Agar 1990 yilda Respublikamizda 119 ta diniy tashkilot, 2 ta diniy o'quv yurti mavjud bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda 2186 ta diniy tashkilot erkin faoliyat ko'rsatmoqda. Ulardan eng yiriklari O'zbekiston musulmonlar idorasi, Rus provaslav cherkovining Toshkent va O'rta Osiyo Eparxiyasi, Evangel xristian-baptistlar cherkovi, Rim-katolik cherkovi, To'liq Injil xristianlari cherkovi, O'zbekiston Bibliya jamiyati. Shuningdek, 1987 ta masjid, 163 ta xristian cherkovi, 8 ta yaxudiy ibodatxonasida turli millat va dinlarga mansub fuqarolarning emin-erkin ibodat kilishlari uchun barcha sharoitlar yaratilgan.

Bugungi kunda mustaqil O'zbekiston diniy bag'rikenglik va murosas borasida nafaqat MDH davlatlari, balki butun dunyoga namuna bo'lmoqda. Siyosiy mustaqillikka erishgan O'zbekiston davlatida ijtimoiy xayotning barcha sohalarida, shu jumladan, ta'lim yo'nalishining mazmun- mohiyati ham o'zgardi, davlat tili, an'analari, milliy madaniyatga e'tibor ortdi, bularning xammasi, diniy omil ahamiyatiga davlatning munosabatini o'zgartarganligi sabablidir. Mustaqillik tufayli o'zligimizni anglayotgan, ma'naviy qadriyatlarimiz qayta tiklanayotgan hozirgi sharoitda ota-bobolarimiz dini, imoni, vijdoni bo'lib kelgan bizning mintaqaviy islom dinimiz o'ziga xos

o'zbekona tusga ega. ya'ni. o'zbek urf-odatlari. an'analari bilan uyg'unlashib ketgan. Madaniyatimiz. tariximiz. ahloqimiz. tarbiyamiz qariyb XIII asrdan beri islom dini bilan birlashib ketgan. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishguch. ko'pgina demokratik davlatlardagi kabi dinning davlat ishlariga aralashmasligi asosidagi dunyoviy rivojlanish yo'li saqlab qolindi. Konstitutsiyamizda har bir fuqaro uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi: har bir inson hohlagan diniga e'tiqod qilish yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi.-deb ta'kidlanadi.

O'zbekiston Respublikasida 14 konfessiya vakillari yashaydilar. Diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilgan hamda qonun oldida tengdirlar. Davlat diniy birlashmalarining faoliyatiga aralashmaydi. Asosiy qonunimiz O'zbekiston fuqarosini millati. irqi va dinidan kat'iy nazar teng huquqli deb biladi, shuningdek. ularning vijdon erkinligini. urf-odatlari. milliy an'analarini hurmat qilinishini kafolatlaydi. Ushbu qomusiy qoida 1998 yil 1 may kuni qabul qilingan yangi taxrirdagi "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" gi qonunda ham o'z ifodasini topgan. Qonunning 23-moddasida belgilanganidek. "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" gi qonun xujjatlarini buzishda aybdor bo'lgan mansabdor shaxslar. diniy tashkilotlarning xizmatidagilar va fuqarolar O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar. Bu modda qonun oldida barcha bir xil javobgar bo'lishini ta'minlaydi.

Mustaqillik tufayli Ramazon va Qurbon xayiti kunlari bayram va dam olish kunlari deb e'lon qilindi. Sho'ro yillarida har yili bor- yo'g'i 15-20 kishiga xaj safariga borishga ruhsat berilgan bo'lsa. 1991 yildan boshlab har yili 3-3.5 ming O'zbekistonlik fuqarolar ana shu muqaddas safarga bormoqdalar. Sho'ro davridagi 84 o'rniga. hozirgi davrda 3600 dan ortiq ro'yxatga olingan masjidlar faoliyat ko'rsatmoqda. «Qur'oni Karim» o'zbek tiliga tarjima qilinib 100 ming nusxada nashr etildi. O'nlab. yuzlab diniy mazmundagi kitoblar chop etildi. ro'znoma va oynomalarda. radio va televidenie orqali islom tarixi. madaniyati. ahloqi. buyuk muxaddislar. mufassirlar. faqixlar. mutasavvuf'larga bag'ishlangan ma'lumotlar e'lon qilinmoqda. islom tarixiga oid ko'p qismli filmlar namoyish qilinmoqda.

Hozirgi paytda mamlakatimiz poytaxtida 1995 yilda tashkil qilingan Xalqaro Islom tadqiqod Markazi faoliyat ko'rsatmoqda. Islom Oliy mavxadi. madrasalar yoshlarga islomiy va dunyoviy ta'lim bermoqda.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar

Hurshid Mirzahmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat Universiteti

Bekzod Ergashev - talaba

Namangan davlat Universiteti

Kishilar ongida qadriyat turli narsa va hodisalarni taqqoslash orqali shakllanadi. Inson dunyoni anglab olgandagina. dunyoda sodir bo'lgan va bo'layotgan hodisalar. voqealar. o'zgarishlarni tushinib yetgandagina. o'zining

hayoti uchun nimalar muhim yoki muhim emasligini, nimalarsiz yashash mumkin yoki mumkin emasligini ajrata oladi. Tabiiyki, har bir inson o'z qadriyatlar dunyosini o'zicha aniqlaydi. Demak, qadriyatlar bu narsalar emas, balki narsalarga, hodisalar va boshqalarga munosabatdir. Qadriyatlar-borliq va jamiyat, narsalar, voqealar, ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llaniladigan tushuncha. Ko'pgina hollarda kishilar qimmatbaho buyumlarni qadriyat deyishadi. Aslida esa qadriyat so'zining ma'nosi boshqacharoq. Masalan: ming yillar ilgari buyumning bahosi arzimmas bo'lishi mumkin, negaki, uni hozir ishlatib bo'lmaydi. Ammo meros sifatida u buyum nihoyatda qadri, ahamiyatli bo'lishi mumkin.

Qadriyatlar deganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha moddiy va ma'naviy madaniyat unsurlari tushuniladi. Qadriyat insoniyat yaratgan va yaratayotgan moddiy va ma'naviy boyliklarning gultojidir. Qadriyatlarining ahamiyati shundaki, ular kishilarning xulq-atvorinin tartibga solish va to'g'ri yo'naltirishga xizmat qiladi. Qadriyatlarni madaniyat singari moddiy va ma'naviy qadriyatlarga ajratish mumkin. Moddiy qadriyatlarga insonlar uchun jismoniy qulayliklar yaratuvchi xo'jalik, texnik, sog'liq, jinsiy juftlik, boyluk, qulay maishiy shart-sharoitlar, toza suv, sifatli oziq-ovqat va boshqalarni kiritish mumkin. Ma'naviy qadriyatlarga ilmiy, axloqiy, estetik, diniy, badiiy va boshqa qadriyatlar kiradi. Ayrim qadriyatlar tarixiy, davriy xususiyat kasb etib, davr o'zgarishi bilan o'zgarib borishi mumkin. Shu bilan birga doimiy, universal ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar ham mavjud. Masalan, odamni qahramonlikka, Vatanga sodiqlikka undovchi qadriyatlar. Badiiy, ahloqiy qadriyatlar ham universal qadriyatlar hisoblanadi. Eng yuksak qadriyatlar ezgulik, mehr va muruvvat, mehnat, hayot, muhabbat, adolat, haqiqat, baxt singari mezonlarda ifodalanadi. Bu ne'matlar shuning uchun qadriyatlar deyiladiki, ularni kishilar o'zlari uchun ahamiyatli bo'lganligi uchun qadriyatlar. Qadriyatlar ijtimoiy xususiyatga ega bo'lib, kishilarning asrlar davomidagi amaliy faoliyatida shakllanadi va rivojlanadi. Qadriyatlar orasida eng oliysi inson, uning hayotidir. Jamiyat taraqqiyotida, inson hayotida erkinlik, ozodlik, tenglik barqarorlik, tinchlik, totuvlik alohida ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlardir.

Qadriyatlar amal qilish doirasiga ko'ra milliy, mintaqaviy va umuminsoniy turlarga ham bo'linadi. Milliy qadriyatlar murakkab ijtimoiy-ruhiy hodisa bo'lib, u millatning genofondi, tili, turmush tarzi, madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, an'analari, milliy ongi, moddiy va ma'naviy boyliklari iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy hayotining barcha hihatlarida namoyon bo'ladi. O'z milliy qadriyatiga ega bo'lmagan millat yo'q. Milliy qadriyatlarining sohibi muayyan millatdir. Millatning tanazzuli ayni holda milliy qadriyatlarining tanazzuli hamdir. Har bir millat o'z qadriyatlarini yaratuvchisi, asrab-avaylovchisi va kelajakka yetkazuvchisi hamdir. Millat siyosiy jarayonlar natijasida biror imperiya yoki davlatga qaram bo'lib qolganda ham o'z milliy qadriyatlarini saqlash tuyg'usi yo'qolib ketmaydi, milliy qadriyatlarini ma'lum darajada saqlanib qoladi. O'zbek xalqining boy, o'ziga xos betakror milliy qadriyatlari bor, ular bir necha ming yillar davomida shakllangan. Qadriyatlar dastlab mahalliy mazmunda, ya'ni

Xorazm, Surxondaryo, Buxoro, samarqand, Toshkent, Farg'ona va hakazo hududlarda yashovchi aholiga xos urf-odatlar, rasm-rususmlar, marosimlar va hukuzo tarzda shakllanadi. So'ngra ularning eng muhimlari asrlar davomida sarulanib umummilliy qadriyatlar darajasiga ko'tariladi. Mustaqillik qo'lga kiritilgach, milliy qadriyatlarga e'tibor kuchaydi. Mustamlakachilik davrida toptalgan milliy qadriyatlarimiz tiklandi, yangi ma'no-mazmun bilan boyib bormoqda.

Umuminsoniy qadriyatlar – odamzod uchun, kishilik jamiyati uchun eng qadrlil bo'lgan narsalar, hodisalar, faoliyat va boshqalarning umumijtimoiy qadrlini, ahamiyatini ifodalash maqsadida qo'llani-ladigan tushunchadir. Umuminsoniy qadriyatlar kategoriyasining mazmunini to'liq anglab yetish uchun, avvalo, umuminsoniylik tushunchasining ma'nosini bilmoq zarur. Umuminsoniylik deganda odamlar uchun umumiy bo'lgan mezonlar, ob'ektiv va sub'ektiv holatlar, xususiyatlar, shart-sharoitlar va boshqalar tushuniladi.

Umuminsoniy qadriyatlar deganda umumjamiyat, butun insoniyat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan, insoniyatning mavjudligi, o'tmishi, buguni va kelajagini, yashashning asosiy yo'nalishlari, qonun-qoidalari, talab va tartibotlarini, odamlarning eng azaliy orzu umidlari va ideallarini o'zida aks ettiradigan qadriyatlar nazarda tutiladi. Butun insoniyat uchun umumiy foydalanish imkonini beradigan universal texnologiyalar, ishlab chiqarish, boshqarishni tashkil etish, kosmonavtika, kibernetika, axborot texnologiyalari umuminsoniy qadriyatlar jumlasiga kiradi.

Xulosa qilib, Umuminsoniy qadriyatlarga madaniyat, ma'naviyat, fan, din, san'at, huquq, siyosat, ijtimoiy ong shakllari bilan bog'liq yutuqlar, kashfiyotlar, yaratilgan boyliklar, ma'naviy kamolotning yo'nalishlari, vositalari kiradi. Inson, uning hayoti, yaxshilik, go'zallik, adolat, haqiqat, erkinlik, tenglik, do'stlik, muhabbat, baxt-saodat, vatanparvarlik va hakazolar umuminsoniy qadriyatlarining eng oliysi, ideal qadriyatlar bo'lib hisoblanadi.

Jamiyatning ma'naviy hayoti

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Jahongir Ergashev - talaba

Namangan davlat universiteti

Insoniyat yaratilibdiki u mukammallikka intilib keladi. Bunda ma'naviyatning, bilim va tarbiyaning o'rni beqiyosdir. Chunki inson bolasi bilim va tarbiya vositasida ulg'ayadi. Agar u bilim olmasa, yaxshi tarbiya topmasa hayotda o'z o'rnini topishi dargumon. Demak, olingan bilim va tarbiyaning inson ongida uyg'unlashib, uning turmush tarziga aylanishi inson ma'naviyatini yuzaga keltiradi. "Ma'naviyat deganda, avvalambor, odamni ruhan poklanishga, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, inson ichki dunyosini, irodasini baquvvat, iymon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch,uning barcha qarashlarining mezonidir deb ta'kidlagan edi I. A. Karimov. Shunday qilib, ma'naviyat (arabcha, ma'nolar majmuyi) kishilarning falsafiy, siyosiy, huquqiy,

ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmuyini tashkil etadi. Ma'naviyat deganda har qanday tabiiy, axloqiy, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy bilimlarning inson tafakkurida mujassamlashuvi va bu bilimlarning ko'nikma, malaka va hayot tarzlariga aylanib ketishi tushuniladi. Yoki bo'lmasa, ma'naviyat — insonning ruhiyatini, o'z-o'zini anglashi, didi, farosati, adolat bilan razillikni, yaxshilik bilan yomonlikni, go'zallik bilan xunuklikni, vazminlik bilan johillikni ajrata bilish qobiliyati, aql-zakovati, maqsad va g'oyalarni qo'ya bilish, ularni amalga oshirish uchun harakat qilish va intilish salohiyatidir. Ma'naviyat insonning ongi, tuyg'usi, hissiyoti, bilimi va e'tiqodida mujassamlashgan ruhiy sifat bo'lib, u shaxs kamoloti va barkamolligini belgilab beravechi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Zero fuqarolari ma'naviy barkamol jamiyatgina ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yuksak cho'qqilarga ko'tariladi. Ma'naviyati yuksak bo'lgan jamiyatda taraqqiyotning o'ziga xosligi yaqqol ko'rinadi. Yuksak ma'naviyatning belgisi shuki, unda bilim va ko'nikmalar insoniy qadriyatlar va insoniy axloq bilan uyg'unlashib ketadi. Afsuski, jamiyatda ma'naviy qashshoqlik ham mavjud. Hozirgi kunda oila munosabtni oladigan bo'lasak har xil ajrashishlar oz emas albatta ma'naviy. Agar jamiyatda ma'naviy qashshoqlik ustun tursa bunday jamiyat halokatga mahkumdur. Shu munosabat bilan I. A. Karimovning quyidagi so'zlariga e'tiboringizni qaratamiz: "Hozirgi zamondagi eng katta xavf — insonlarning qalbi va ongini egallash uchun uzluksiz davom etayotgan mafkuraviy kurashdir. Endilikda yadro maydonlarida emas, mafkura maydonlarida bo'layotgan kurashlar ko'p narsani hal qiladi. Bu achchiq haqiqatni hech qachon unutmaslik lozim" Ma'naviyatga mazmun jihatdan yaqin keladigan ma'rifat, madaniyat, axloq, tamaddun (sivilizatsiya) tushunchalari mavjud. Ma'naviyat ular orasida umumiyroq mazmun-mohiyatga ega. Garchi bu tushunchalarning har biri ma'naviyat iborasidan ozmi-ko'pmi farq qiladigan muayyan ma'noni anglatasa ham, kengroq nuqtayi nazardan qaraganda, ular ma'naviyat tushunchasi doirasiga kiradi. Inson va jamiyat ma'naviy hayotining rivojlanishida ijtimoiy va individual ongning roli kattadir. Chunki tabiat va jamiyatda yuz berayotgan turli-tuman o'zgarishlar ongda o'z aksini topadi. Kishilar o'z onglariga ta'sir etgan voqea-hodisalarga nisbatan o'z qarashlarini, fikrlarini ifodalaydilar. Ana shu ifodalash ijtimoiy va individual ong mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Individual ong — muayyan guruh, elat va millatga mansub bo'lgan ayrim kishining ongi bo'lib, jamiyatdagi voqelik va real borliqning alohida olingan shaxsning ongida aks etishidir. Ijtimoiy ong esa ijtimoiy guruhlar, tabaqalar, millatlar, davlat yoki, umuman, jamiyatning ijtimoiy yoki tabiiy voqelik haqidagi umumiy qarashlarini ifodalaydi. Voqelikni aks ettirish darajasiga ko'ra, ijtimoiy ong kundalik-odatiy va nazariy onnga bo'linadi. Kundalik-odatiy ong hayotiy tajriba asosida vujudga kelgan oddiy xulosalar, qarashlar majmuyidan iborat bo'lib, kishilarning kundalik hayotidagi voqealarni aks ettiradi. Nazariy ong deganda nazariyotchilar, olimlar, mutafakkirlar ishlab chiqqan nazariy qarashlar va ilmiy bilimlar tizimi tushuniladi. Nazariy ong voqealar mohiyati va rivojlanish qonuniyatlarini aks ettirib, jamiyat taraqqiyoti bilan baravar bo'lishi ham, undan ilgarilab ketishi ham yoki ortda qolishi ham mumkin. Ijtimoiy ong sohalar

Darajalar) va turlar (shakllar) bo'yicha tasniflanishi mumkin. Ijtimoiy ong **shakllariga** siyosiy ong, huquqiy ong, axloqiy ong, estetik ong, diniy ong, ilmiy ong va shu kabilar kiradi. Sohalar (darajalar) bo'yicha ijtimoiy ong mafkura va **ijtimoiy psixologiyaga** ajratiladi. Ijtimoiy psixologiya muayyan ijtimoiy guruh, xalq yoki millatning odatlari, urflari, an'analari, yashash tarzidan kelib chiqqan **psixologik o'ziga** xosliklarni, ular hayotining emotsional xususiyatlarini aks ettiradi. Ijtimoiy psixologiya ijtimoiy muhit, kundalik turmush sharoitlari ta'siri ostida vujudga keladi va rivojlanadi. Ijtimoiy psixologiyaning yana bir xususiyati shuki, unda muayyan bir hududdagi sharoitlarda yashayotgan va bir-biriga bevosita ta'sir qiluvchi bir necha elat, millatlarga mansub kishilarning ongidagi o'xshash xususiyatlar ham aks etadi. Bunda ba'zi millat vakillarining yashab turgan joylaridan ko'chib ketishgani, ammo yangi joyda ular ko'pincha o'z millatdoshlari tomonidan tushunilmagani, u yerda chiqishtirilmagani va, nihoyat, ularning yana ilgari hududga, mamlakatga qaytib kelganligiga oid ko'plab misollarni keltirish mumkin. Bunga ko'p hollarda ijtimoiy psixologiya xususiyatlari sabab bo'ladi. Ijtimoiy psixologiyadan farqli ravishda mafkura muayyan ijtimoiy guruh, qatlam, millat, jamiyat, davlat manfaatlarini, orzu-istak va maqsad-muddaolarini ifodalovchi g'oyaviy-nazariy qarashlar tizimini anglatadi. Unda manfaatlarini ifodalayotgan ijtimoiy guruh va qatlamlarning o'tmishi, hozirgi kuni va kelajagi o'z ifodasini topadi. Ana shu munosabat bilan Karimov I. quyidagi fikrni aytgan edi: "Milliy mafkuramiz har qanday millatchilik va shunga o'xshash unsurlardan, boshqa elat va xalqlarni mensimaslik, ularni kamsitish kayfiyati va qarashlaridan mutlaqo xoli bo'lib, qo'shni davlat va xalqlar, umuman jahon hamjamiyatida, xalqaro maydonda o'zimizga munosib hurmat va izzat qozonishda poydevor va rahnamo bo'lishi darkor." Mafkurada ham ijtimoiy borliq, hayot aks etadi. U ayni holda jamoaviy ishonch shaklini olgan dunyoqarashning bir shaklidir. Mafkura inson hayotining barcha sohalariga ta'sir qiladi hamda unda maqsadga yo'naltirish va tashkiliylik xususiyatlari kuchli darajada yuzaga chiqadi. Taniqli siyosatshunos R. Jumayev o'zining "O'zbekiston Respublikasining siyosiy tizimi: qaror topishi va rivojlanishi" asarida ta'kidlaganidek, "Yangi mafkurani ishlab chiqish va islohotlarni yanada kengaytirish — o'z yo'nalishlariga ko'ra yagona jarayondir... Agar mafkura biror partiya yoki sinfga bog'lanib qolmagan, balki umummilliy xarakterda bo'lsa, uning manfaatlarini aks ettirish spektri katta bo'ladi. ta'sir qilish diapazoni keng bo'ladi... insoniy muhitga kirib borish va moslashuv nuqtayi nazaridan u moslashuvchan va harakatchan bo'ladi. Ana shu xususiyatlarni o'ziga jo qilgan mafkurani haqiqiy xalqchil deb hisoblash mumkin." XXI asr bo'sag'asiga kelib jahon taraqqiyotining barcha jabhalarida globallashuv jarayonlari tezlashdi. Shu sababli dunyo taraqqiyoti va ma'naviy omillar uyg'unligi muammosi dolzarb masalaga aylanmoqda. Ilg'or fikrli ziyolilar o'z mamlakatlari tarixini qaytadan nazardan o'tkazib, teran ma'naviy meroslarini tiklash va ko'paytirish, boyitish hamda odamlar qalbiga singdirib, ularni ezgulikka va adolatga yetaklashga harakat qilmoqdalar. Ana shunday mamlakatlar qatoriga bizning mamlakatimiz ham kiradi

Axborot tahdidi – davrning dolzarb masalasi

Qurbonova Shohsanam

Filologiya fakulteti O'zbek tili yo'nalishi 3-kurs

Ilmiy rahbar: A.Qambarov

Bugungi kunda Davlat va jamiyat hayotiga xavf soluvchi har qanday kuchni bartaraf etish eng ilg'or dolzarb masalalardan biri. Shunday xavflardan biri bu axboriy tahdidlardir. Tahdidlar aslida turlicha bo'lishi mumkin: shaxs, jamiyat va davlatga, ichki va tashqi, uzoq va yaqin, katta va kichik, siyosiy va harbiy, iqtisodiy – madaniy, milliy va boshqa tahdidlar. Bular orasida shaxs, jamiyat va davlatga xavf soluvchi axboriy tahdidlar e'tiborlilik va ehtiyotkorlikni talab etadigan jarayondir.

Axborot tahdidi shunday bir universal harakterga egaki, uning barcha boshqa sohalariga jiddiy salbiy ta'sir qilish imkoniyati bor.

Shaxs dunyo qarashiga, jamiyat barqarorligiga, davlat tinchligiga, jamoatchilik fikrini chalg'itishga va oxir oqibatda har bir mamlakatning ma'naviy, siyosiy, madaniy yuksalishiga ham ta'sir etadi. Chunki axborotning jamiyat, tashkilot, oila, shaxs ongiga kirib kelishi ko'zga ko'rinmas jarayondir.

Axboriy tahdidlarning eng xavflisi – davlat siyosatini ta'minlashga xalaqt berayotganlaridir. Shaxsga salbiy ta'sir tor doiradagi odamlarni qamrab olsa, davlat va jamiyatga tahdid butun bir mamlakat, xalq tinchligini xavf ostiga qo'yadi.

Axborot psixologik xavfsizlikka tahdidning bir manbasi bu insonning o'zidir. Chunki, inson axborotni qabul qiluvchi va uzatuvchi sub'ektdir. Shu bilan birga inson o'ziga berilayotgan axborotni to'liq qaytara olish imkoniyatiga ega emas.

Buning uchun mafkuraviy, axboriy immunitetni shakillantira olinsagina tahdid ta'siridan yiroq bo'lish mumkin.

Hindistonning taniqli, siyosiy arbobi Mahatma Gandi shunday yozgan edi: "Men o'zimnig deraza va eshiklarimni mahkam berkitib o'tira olmayman. Chunki, unga toza havo kirib turishi kerak. Shu barobarida eshik va derazalarimdan kirayotgan havo dovul bolib, xonadonimni ag'dar – tontar qilib, o'zimni yiqitib tashlashni ham xohlamayman".

Bu so'zlarni bugungi informatsion hurjlar va turli xil ma'lumotlarning turli yo'llar bilan mamlakatimizga, umuman, boshqa mamlakatlarga ham kirib kelib, u yoki bu mintaqada asrlar mobaynida shakllangan qadriyatlar, urf – odatlar, etiqod shakllariga va tarbiya uslublariga salbiy yoki ijobiy ta'siri jarayonlari ma'nosida ham qo'llash mumkin.

Zero, dunyoga yuz ochgan, yoshlari dunyo tillarini bermalol egallab, internetdan bermalol foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan O'zbekiston ham yaxshi, ham yomon ta'sirlar, hurujlar mavjudligi sharoitida shaxsning o'zini-o'zi psixologik jihatdan salbiy ta'sirlardan himoya qila olish imkoniyatlarini kengaytirish eng dolzarb muammolardan biridir.

Durhaqiqat immunitet tushunchasi qarshi tura olish. kurashish ma'nosida axborot so'zi bilan birikib ko'chma ma'noda lisoniy mohiyat kasb etadi.

Axborot tahdidi ta'sirida qolmaslik uchun "G'oyaga qarshi g'oya. fikrga qarshi fikr. jaholatga qarshi ma'rifat" tamoyiliga asoslangan holda axborot immunitetini yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida shakllantirish dardkor.

Qonun ustivorligi va jamiyat taraqqiyoti

Bahriddin Talapov

t.f.n., dotsenti.

Namangan davlat universiteti

Milliy g'oya. ma'naviyat asoslari va

huquq ta'limi kafedrasini mudiri

Elyor G'apparov - magistr

Namangan davlat universiteti

Qonunlar doimo jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayot tarzini belgilab beruvchi omil hisoblangan. Davlatning ichki va tashqi siyosatda bajarilishi lozim bo'lgan funksiyalarini o'zida aks ettirgan. Qonun tushunchasiga turlicha yondoshish mumkin. Yuridik adabiyotlarda qonunga shunday ta'rif beriladi: "Qonun mamlakat miqyosidagi oliy yuridik kuchga ega hujjat bo'lib, muhim ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish uchun qabul qilinadi".⁹⁶ Demak, qonun, inson, jamiyat va davlat manfaatlarini nuqtai nazaridan eng muhim hisoblanadigan ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash, rivojlantirish va tartibga solish vositasidir.

Qonunlar davlat huquq tizimining asosini tashkil qiladi. davlatning boshqa hamma organlarining normativ aktlariga nisbatan eng katta yuridik kuchga ega bo'ladi. Qonun uchun uni qabul qilishning alohida tartibi, bir necha bosqichdan iborat maxsus qonun chiqarish jarayoni xosdir. Bu bosqichlar qonunchilik tashabbusi, qonun loyihasining muhokama qilinishi, qabul qilinishi hamda uning e'lon qilinishidan iborat.

"Qonunlar o'zida mujassamlashgan normalarning mohiyati bo'yicha konstitutsiyaviy, to'g'ridan-to'g'ri konstitutsiya talablari asosida qabul qilinadigan (organik) va oddiy qonunlarga bo'linadi. Oddiy qonunlar, o'z navbatida, kodifikatsiya qilingan va joriy qonunlarga bo'linadi. Federativ davlatlarda qonunlar federal va federatsiya sub'ektlari qonunlariga ajratiladi. Ularning alohida toifasini favqulodda qonunlarlar tashkil etadi".⁹⁷ Normativlik qonunning muhim belgisi va xususiyati hisoblanadi. Huquqiy hujjatlarning boshqa shakllari ham normativ bo'lishi mumkin, lekin ular qonunchalik qat'iy kuchga ega bo'lmay, qisqa muddat amal qiladigan yoki huquqni muhofaza etuvchi bo'lishi mumkin. Qonunning normativligi uning bir xildagi qoidani barcha uchun norma, me'yor, mezon darajasiga ko'tarilishidadir. Qonunda

⁹⁶ Konstitutsiyaviy huquq (izohli lug'at) Toshkent. "Akademiya" 2001

⁹⁷ Рузиев Зафар Райимович. Фуқаролар ўзини ўзи бошқарishi органларинини асосийлари (конституциявий- ҳуқуқий таҳлили). Т... 2016

mustahkamlangan qoida hamma o'xshash hollarda bir xildagi talab sifatida takror-takror amal qiladi. Qonunning normativligi unda ifodalangan davlat irodasining qat'iyligi, ustunligi va oliyligi bilan chambarchas bog'liqligidadir. Aynan shu irodaning imperativ (bo'ysundiruvchi) mazmuni Qonun vositasi bilan umumiy yurish-turish va xulq-atvor mezonlarini belgilaydi.

Shu o'rinda qonunga falsafiy jihatdan ham yondoshuv mavjud: "Qonun — narsa va hodisalar o'rtasidagi muhim, zaruriy, barqaror, takrorlanuvchi munosabat. Mazkur munosabat ob'ektiv voqelikka mansub bo'lsa, u voqelik qonunlar deb yuritiladi".⁹⁸ Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki qonun mamlakat hayotidagi tartibga soluvchi, boshqaruvchi, jamiyat tarqiyotini ta'minlab beruvchi muhim kuchdir. Haqli savol tug'iladi. Qonun qanday hollarda o'zining funksiyalarini mukammal bajara oladi, o'zining tartibga soluvchi, boshqaruvchilik qudratini namoyon etib mamlakat farovonligini ta'minlashda etakchi kuchga aylanadi? Bu muammo yuzasidan adabiyotlarda juda ko'p fikrlar, yondoshuvlar, nazariyalar mavjud. Biroq fikrlar qanchalik hilma-hil bo'lmasin barchasi bir xulosa atrofida to'htaladi. Ya'ni, qonunlarning kundalik hayotdagi ta'sirini oshirish uchun ularning ustivorligini ta'minlash zarur. Jumladan, buyuk bobokalonimiz A Temurning "Temur tuzuklarida" shunday deyiladi: "Davlatni boshqarish sohasidagi muvaffaqiyatga zarur darajadagi tartib va qonunlarga amal qilish asos bo'lib hizmat qiladi".⁹⁹ Bundan ko'rinib turibdiki, qonun ustivorligi barcha davrlarda dolzarb mavzulardan biri bo'lgan.

Mamlakatimiz istiqloлга erishgan dastlabki yillardayoq birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan qonuniylik va qonun ustivorligi masalasiga kunning muhim mavzusi sifatida e'tibor berildi. Xususan, "O'zbekistonning o'z istiqloл va taraqqiyot yo'li" asarlarida ilk bora taraqqiyotning "o'zbek modeli" haqida to'htalib o'tiladi. Qonun ustivorligi masalasi mavjud modelning asosini tashkil etuvchi besh tamoyildan biri sifatida amaliy va nazariy jihatdan asoslab berilar ekan, birinchi Prezidentimiz tomonidan shunday fikr bildirildi: "Qonuniylik va huquq-tartibot tantana qilmasa, shaxsning huquqlari va erkinliklari, qattiq intizom, ichki uyushqoqlik va mas'uliyat ustivor bo'lmasa, qonunlar va an'analar hurmat qilinmasa, huquqiy davlatni tasavvur etib bo'lmaydi".¹⁰⁰ Darxaqiqat, huquqiy demokratik davlat qurishni niyat qilgan xar qanday davlatda birinchi navbatda qonunlar ustivorligi ta'minlanishi lozim. "Qonun ustivorligi demokratiyani rivojlantirish va mustahkamlashning muxim sharti hisoblanadi".¹⁰¹

Qonunlar ustivorligi va ularning ijrosi haqida fikr yuritar ekanmiz, qonunga bo'ysinish nuammosiga ham alohida to'htalib o'tish lozim. Chunki huquqiy davlat faqat qonun yaratmaydi, balki uning o'zi ham shu qonunga bo'ysunadi va qonunga muvofiq ishlaydi. Bu borada buyuk yunon olimi Platon shunday deydi: "Qonun hech qanday kuchga ega bo'lmagan davlat tez vaqt ichida halok

⁹⁸ Mamatov N. Hojiboyeva A. Falsafa I. 2006

⁹⁹ Temur tuzuklari. Toshkent: 1995.

¹⁰⁰ Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelayak san. Toshkent. O'zbekiston. 1999.

¹⁰¹ O.Karimova, Z. G'afforov. Davlat va huquq asoslari. O'qituvchi. 1995.

bo'lishini ko'rib turibman".¹⁰² Shu mavzu yuzasidan birinchi Prezidentimiz I.A. Karimovning quyidagi so'zlarini keltirib o'tamiz: "Biz har kim va har bir narsa qonunga bo'ysunishi lozim bo'lgan huquqiy davlat qurmoqchimiz. Bizning jamiyatda qonun boshqaruvining asosiy va ko'p qirrali vositasiga aylanishi zarur".¹⁰³ Mamlakatimizdagi qonunchilik va uning real hayotdagi ijrosi haqida fikr bildirar ekan mashhur siyosatchi olim L.Levetin shunday deydi: "Qonunlarning hayot bilan hamnafas bo'lishi bu juda muhim jihatdir. O'zbekistonda bu borada juda ko'p ishlar amalga oshirildi va buning samarasini bugungi kunda butun dunyo ko'rib turibdi. Buning asosiy sababi Konstitutsiyaning tegishli qoidalari va ular asosida qabul qilingan qonunlar bilan real hayot o'rtasida tafovutning yo'qligidir".¹⁰⁴

Darxaqiqat, mustaqilligimizning taraqqiyot yillarida Konstitutsiyamiz yurtimizda huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati, erkin bozor munosabatlari va hususiy mulk ustivorligiga asoslangan iqtisodiyotni qurish, xalqimiz uchun tinch, obod va farovon hayot barpo etish, yurtimizning xalqaro maydonda o'zining munosib o'rniga ega bo'lishida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Asosiy qonunimiz fuqarolik jamiyatining tarkibiy qismi bo'lgan nodavlat – notijorat tashkilotlari va siyosiy partiyalarning shakllanishi, ularning erkin faoliyat yuritishi uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Saylov tizimining asosiy tamoyil va qoidalari mustahkamladi. Xalqaro hujjatlar talablariga mos holda, inson va fuqarolarning shaxsiy huquq va erkinliklari, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini kafolatlab, insonning ma'naviy kamol topishi va har tomonlama uyg'un rivojlanishi uchun zarur shart- sharoitlarni yaratdi.

O'tgan davr mobaynida amalga oshirilgan islohotlar va ularning natijasiga qarab xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bosh Qomusimiz to'liq adolatlilik va insonparvarlik g'oyalari uyg'un ekanligiga ishonch xosil qilamiz.

Biroq, Konstitutsiyamiz asosida qabul qilingan qonunlarning islohotlar samarasiga ta'siri etarlicha sezilmayotgani, ularning ijtimoiy munosabatlarni bevosita tartibga solishdagi roli pastligini ham e'tirof etmoq zarur. Bu narsa qabul qilinayotgan qonunlarning mazmun mohiyati xalqimiz ongiga etarlicha etib bormayotgani, oqibatda qonun buzilish xolatlarining yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Fuqarolik jamiyati qurish sari odimlar ekanmiz bu yo'ldagi eng muhim jihat qonun ustivorligi, ya'ni, qonunni hurmat qilish va uning ijrosi hisoblanadi. "Nima uchun biz qonun ustivorligiga katta e'tibor bermoqdamiz? Buning sababi shundaki, qonunchilik davlatning kuch-qudratini, uning xalq xohish irodasiga tayanib ish olib borishini ko'rsatadi".¹⁰⁵ Shu masala yuzasidan O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning yana bir fikrlarini keltirib o'tamiz: "Qonun, yana bir bor qonun- katta-yu kichik, jinsidan, millatidan, e'tiqodidan va mansabidan qat'iy nazar, - barchamiz uchun

¹⁰² N.Mamatov, A.Hojiboyeva, Falsafa Toshkent 2006.

¹⁰³ Karimov, I.A. Toshkent. O'zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari Toshkent. "O'zbekiston" 1995-yil

¹⁰⁴ L.Levetin. O'zbekiston tub burilish pallasida. Toshkent O'zbekiston 2001

¹⁰⁵ Karimov, I.A. Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. Toshkent. "O'zbekiston" 2005

ustivor bo'lmog'i darkor!¹⁶⁶ ". Darxaqiqat, qonunlar ijrosining sustligi yoki jamiyat hayotida amalga oshirilayotgan islohotlarga bo'lgan ta'sirining pastligi mamlakatda fuqarolarning ishonchsizligini keltirib chiqarishi mumkin.

Shu o'rinda xaqli bir savol tug'iladi. Qonunlar ijrosi darajasini yaxshilash, ularni mamlakat hayotida ro'y berayotgan voqe'larga nisbatan ta'sirini kuchaytirish uchun qanday yo'l tutmoq kerak? Bu borada Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoevning quyidagi fikrlari diqqatga sazovardir: "Asosiy masala – qonunlarning mazmun- mohiyatini xalqimizga va mas'ul ijrochilarga o'z vaqtida etkazish, ularning ijrosini to'g'ri tashkil etish hamda qonun talablariga qat'iy amal qilishni ta'minlashdan iborat"¹⁶⁷ .

Qonunlarning mazmun – mohiyatini xalqimiz ongiga etkazishda O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi, Milliy axborot agentligi va ommaviy axborot vositalarining o'rni beqiyos. Qabul qilingan qonunlar televidiniya orqali bevosita jonli muloqatda muhokama qilish, tahliliy jarayonlarning xulosalarini matbuotda chop etib borish lozim.Va shu bilan birga yangi qabul qilingan qonunlar yuzasidan fuqarolarning ham fikr-mulohazalarini tinglash maqsadga muvofiq bo'ladi.Chunki, joriy etilgan qonun doirasida faoliyat olib borayotgan fuqarolarning takliflari shu qonunning islohotlar samarasiga uyg'unligi va ta'sirini oshiradi.

Qonunlar ijrosini to'g'ri tashkil etish va qonun talablariga amal qilishni ta'minlash masalasi bu boradagi faoliyat olib borayotgan mas'ul shaxslarga va shu bilan bir qatorda mamlakatimiz fuqarolariga ham birdek tegishli vazifadir. Asosiy maqsadimiz bo'lgan fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidagi muhim shartlardan biri qonun ustivorligini ta'minlashdan iborat bo'lib, bu xolat fuqarolar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatning qay darajada shakllanganligiga bog'liq. Shu masala yuzasidan yuridika fanlari nomzodi Sh. Niyozova o'z tadqiqotlaridan kelib chiqqan xolda quyidagi fikrni bildiradi: "Xar bir inson o'z ixtisosligi bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi bilan bir qatorda huquqiy bilimlarga ham ega bo'lishi kerak. Chunki qanday ishga qo'l urmaylik, qaerga bormaylik, ma'lum qonun-qoidalarga, huquq normalariga duch kelamiz va huquqiy bilimga ehtiyoj sezamiz".¹⁶⁸ Albatta, istiqolga erishilgan dastlabki kunlardanoq O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov tomonidan fuqarolarning huquqiy ongini rivojlantirish masalasi eng ustivor vazifalardan biri ekanligi ta'kidlangan edi. Va bu yo'lda samarali islohotlar amalga oshirilmogda. Bugungi kunda fuqarolarning huquqiy savodxonligi sezilarli ravishda o'sgan. Endilikda bu islohotlar yangi bosqichga ko'tarilmogda. Shu bois qabul qilingan qonunlarning ijrosi yuzasidan davlat organlari va mas'ul shaxslar islohotlarni amalga oshirayotgan bir paytda biz fuqarolar ham bu jarayonga loquyd bo'lmasligimiz, xar bir vaziyatga, jixatga o'z fikr va mulohazalarimizni bildirish orqali hissamizni qo'shishimiz shart.

¹⁶⁶ Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz.-Toshkent: O'zbekiston,1998

¹⁶⁷ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yililigiga bag'ishlangan ma'ruza.- 7.12.2016-y.

¹⁶⁸ Niyozova Sh.G.Xuquqshunoslik. Toshkent. Adolat, 2005

Respublikamizda qonunlar ijrosini ta'minlashda fuqarolarning rolini oshirish va ularning huquqiy madaniyatini rixojlantirish maqsadida bugunga kelib bir qator yangi qadamlar qo'yildi. Fuqarolar murojaatlari uchun Bosh vazir virtual qabulxonasining ochilishi, tuman, shaxar, viloyat markazlarida fuqarolar uchun qabulxonalarining tashkil etilishi shu jumladandir. Xulosa qilib aytganda, qonunlar ijrosining ta'minlanishi birinchi navbatda qonunbuzarlik xolatlarining keskin kamayishi uchun xizmat qiladi. Bu xolat turli norozilik va nizolar, siyosiy bo'xronlar hamda iqtisodiy talofatlarning yuzaga kelmasligining kafolati hisoblanadi. Bir so'z bilan aytganda, qonunlar ijrosining ta'minlanishi mamlakatimiz taraqqiyotining va ertangi kunimiz farovonligining garovidir.

Madaniy taraqqiyotda qadriyatlarning o'rni

Ibragimova Xanifa

Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi

Tarixdan ma'lumki yurtimiz bir necha bor bosqinchilar zulmi ostida qolgan. Biroq, ona Vatanga muhabbat, ma'naviy va madaniy ildizlari barkamol tamaddun, asrlar osha yashab kelgan milliy qadriyatlarimiz, Vatanimizni hurlikka, ozodlik va obodlikka olib chiqishda asosiy mezon bo'lgan.

Sababi, bosqinchilar eng avvalo xalqni ming yillar davomida oziq olib kelgan millatni millat sifatida shakllantirgan o'z qadriyatlaridan, o'z tarixidan mosuvo qilmoqni istagandilar. Chunki, o'tmishini, o'zligini unutgan xalq bugunini ham unutishini ular juda yaxshi bilardilar. Shu o'rinda atoqli adib Chingiz Aytmatovning «Asrga tatigulik kun» romanidagi manqurt obrazini eslash kifoya. Zo'rlik bilan o'tmish xotirasi yo'qotilgan yigit, zolimlar nima desa qosh qoqmaydigan, hattoki onasiga o'q uzishga qodir manqurt odamga aylanadi. Garchi, bu rivoyat tarzida keltirilgan bo'lsada, bunda hayot haqiqati mujassamdir.

Shu bois, mustaqilligimizning ilk yillaridanoq asriy merosimiz – xalqimiz ma'naviyati va ma'rifiy an'analarini tiklashga jiddiy e'tibor qaratildi.

Avvalambor, ma'naviyat tushunchasi juda keng qamrovli tushuncha bo'lib, uni har kim o'z dunyoqarashi, bilim va tajribasidan kelib chiqqan holda turlicha talqin qilishi mumkinligini, inkor eta olmaymiz. Biroq, muhtaram Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, «Ma'naviyat» tushunchasining mazmuni faqat «ma'ni», «ma'no» so'zlari bilan cheklanib qolmaydi. Nega deganda insonni inson qiladigan, uning ongi va ruhiyati bilan chambarchas bog'langan bu tushuncha shaxs, u yashayotgan jamiyat hayotida muhim o'rin tutishini unutmasligimiz kerak.

Milliy va ma'naviy tarbiyani shakllantirish bugungi kunda mustaqil davlat qurib, uning rivojlanishi uchun kamarbasta bo'layotgan shaxslarning, butun jamiyatimizning ko'zlagan oliy maqsadlaridan kelib chiqadi. Buning uchun biz avvalambor, milliy g'oya haqida tushunchaga ega bo'lishimiz kerak.

Bugungi istiqloq farzandlari maktabgacha bo'lgan muassasalarda O'zbekiston madhiyasini, bayrog'ini, gerbini bilishlari, ularni e'zozlash ruhida tarbiyalanayotganlari, ulug' xalqimizning vakillari ekanidan faxr-iftixor

tuyg'ularini tuyayotganlari quvonarlidir. albatta. Endilikda oldimizda turgan eng muhim vazifa – ana shu yuksak tushunchalar bilan birga milliy g'oyamizning uzviy tarkibiy qismlarini tashkil qiladigan komil inson. ijtimoiy hamkorlik. millatlararo totuvlik. dinlararo bag'rikenglik kabi tamoyillarni bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy, ta'lim-tarbiya ishlarining markaziga qo'yish. ularni yangi bosqichga ko'tarish. yosh avlodimizni har tomonlama yetuk dunyoqarash egalari qilib tarbiyalashdan iborat. deganlarida Yurtboshimiz ming bora haqdirlar.

Milliy ma'naviyat. avvalo. **tarixiy hodisa**dir. O'rta Osiyo xalqlari tarixining ibtidosi asrlar qa'riga singib ketgan bo'lib. ular bosib o'tgan necha ming yillik ma'naviy kamolot pillapoyalarini aniqlash bugun uchun muhim muammodir. Biz bugungi kunda milliy ma'naviyatimiz nazariyasini yaratish uchun avvalo uning tarixiy takomilini batafsil ko'zdan kechirib chiqishimiz kerak bo'ladi. Ayni shu masala bilan shug'ullanuvchi fan "Ma'naviyatning rivojlanish tarixi" bo'lib. uning asosiy mavzu doirasi - mustaqil O'zbekiston uchun eng dolzarb muammolardan biri bo'lgan milliy ma'naviyatimizning takomil tarixi. asosiy qadriyatlari. shakllanish yo'llari xususidagi milliy ma'naviy merosimiz an'analari tayanuvchi nazariy xulosalar va qarashlar tizimidan iborat.

Mustaqillik tufayli bizning ma'naviy qadriyatlarimiz. o'tmish ajdodlarimiz qoldirgan meros. o'zining butun mukammalligida. qaychilanasdan. "progressiv-reaktsion" atalmish zo'raki qoliplarga tiqishtirilmasdan tiklana boshladi. Qur'oni karim. hadisi shariflar birinchi marta o'zbek tiliga tarjima qilinib. nashr etildi. Nosiriddin Rabg'uziy. Ahmad Yassaviy. Ubaydiy. Muhammad Rahimxon Firuz. Burxoniddin Marg'inoniy. Abu Mansur Moturidiy. Behbudiy. Fitrat. Cho'lpon va boshqa "sovet davrida" hatto nomlarini eslash man qilingan allomalarimizning asarlari birin-ketin nashr etilib. chanqoq kitobxonlar qo'liga yetib kela boshladi. Davlat tili haqidagi qonun qabul qilindi. Tasavvuf pirlari - Ahmad Yassaviy. Najmiddin Kubro. Bahovuddin Naqshband yubileyleri millatimizning ruhida poklanish tuyg'ularini uyg'otdi. Poytaxtimizning qoq markazida sohibqiron bobomiz Amir Temurning ulug'vor mujassamasi o'rnatilishi o'zbek xalqining har bir farzandi ruhida haqli iftixor hislaridan o'chmas yog'du paydo qildi. XX asr boshlarida millatni ma'rifat. adolat. hurriyat sari yetaklagan jadid allomalarimiz xalq dilidan yana munosib o'rin ola boshladi. "Bosmachl" deya yoppa qoralangan milliy ozodlik harakati ishtirokchilari o'z qadrlariga loyiq baholandidilar.

Mavhum bir shakldagi umuminsoniy madaniyat. umuminsoniy ma'naviyat hayotda asli mavjud emas. jahon madaniyati turli o'lka va mintaqalarning o'ziga xos madaniyatlari majmuidan iborat. Qanday millat. qanday xalq bo'lmasin. baribir. uni muayyan insonlar tashkil etadi. Insonlarning har biri o'z qiyofasi. o'z fe'l-atvori. fikr-andishalari. o'z hayot yo'li va orzu-niyatlariga ega. Ammo ularning barchasi Alloh yaratgan mahluqotning bir toifasi - bani odamga mansub bo'lgani tufayli ularning barchasi uchun umumiy bo'lgan muayyan qadriyatlar majmui ham mavjuddir. Bu qadriyatlar har bir millat. har bir inson uchun alohida ahamiyatga ega bo'lib. ularning ko'r-ko'rona inkor etilishi. tan

ollanmasligi butun bashariyat uchun halokatli bo'lishi mumkinligini jahon tarixi tajribasi ko'p marta isbotlagan.

Millatlararo munosabatlarning etnik va ijtimoiy omillari

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Jamshidbek Yunusov - talaba

Namangan davlat universiteti

Bugun shiddat bilan rivojlanib borayotgan globallashuv davrida O'zbekiston Respublikasida millatlararo munosabatlar rivojlanishning yangi bosqichiga chiqdi. Jamiyat a'zolari ong tafakkurida kechayotgan o'zgarishlar ham millatlararo bag'rikenglik muhitida shakllanib, o'zbek diyorida yashayotgan har qaysi millat vakilini shu yagona vatan manfaatini uchun birlashishga chorlamoqda.

Ma'lumki, ko'p millatli mamlakatda millatlararo munosabatlar do'stona ruhda kechmas ekan, u mamlakatda hech qachon tinchlik katiolatlanmagan bo'ladi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishilgandan so'ng milliy o'zlikni anglash masalasi va uni shakllantirish milliy ma'naviyatni hal qiluvchi masalalaridan biriga aylandi. Milliy o'zlikni anglash esa o'zga millatlarga o'ziga xos xurmat ko'rsatish bilan bir maromda shakllanmoqda. Negaki, o'zbek davlatchiligi tarixini o'rganishdan-da muhimroq masalalardan biri bu yurtimizdagi o'zga xalqlarning etnik shakllanishi jarayoni va uning yurtimizdagi millatlararo munosabatlarning ijtimoiy va etnik omillarini aniqlashdagi o'rnidir.

Qadim madaniyatimizning yaratilishida ham unga ko'plab etnik guruhlar, el-elatlar o'z ulushini qo'shgan. Bu – tabiiy hol. Chunki, hech qachon, hech qacarda faqat bitta millatga mansub madaniyat bo'lmaydi. Xar qanday tsivilizatsiya ko'pdan-ko'p xalqlar, millatlar, elatlar faoliyatining va samarali ta'sirining maxsulidir. Bir so'z bilan aytganda, ko'chmanchilar, bosqinchilar kelib ketaveradi, lekin xalq boqiy qoladi, uning madaniyati abadiy yashaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek, - "Biz xalqni nomi bilan emas, balki madaniyati, ma'naviyati orqali bilamiz, tarixining tag-tomirigacha nazar tashlaymiz"¹⁰⁹. Darhaqiqat, yurtboshimiz ta'kidlab o'tganlaridek hozirgi kunda mamlakatimiz ijtimoiy soha olimlarining oididagi eng muhim masalalardan biri bu mamlakatimizda millatlararo munosabatlarning etnik omillarini aniqlash va yurtimizda millatlararo munosabatlarni yanada yaxshilashning ilmiy-amaliy yechimlarini topishdan iboratdir.

Hozirgi vaqtda Markaziy Osiyo mintaqasida barqarorlikni saqlab turish jarayonida etnik va millatlararo omillarning ahamiyati ortib borayotganligi bir qancha g'oyat muhim jihatlarni hisobga olishni taqozo etadi. Bu omillar quyidagilar bilan izohlanadi:

¹⁰⁹ Каримов И. Биз келажакимизни ўз кўлимиз билан кўраемиз - Тошкент: Ўзбекистон, 1999. 1-том. Б. 111

Birinchidan, tarkib topgan davlat chegaralarini, ularning daxlsizligini tan olish har bir davlat tashqi siyosatining konstitutsiyaviy qoidasi, suverenitetni ta'minlashning hamda siyosiy va iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlashning asosiy sharti bo'lmog'i lozim.

Ikkinchidan, mintaqadagi xalqlar milliy o'zligini anglashining rivojlanishi 1991-yildan keyin orqaga qaytmaydigan progressiv jarayon tusini oldi. Ularning ko'plari millat sifatida uzil-kesil shakllandi. Bu millatlararo munosabatlar jarayonida juda muhimdir.

Uchinchidan, mintaqada yashayotgan xalqlarning jo'g'rofiy, etnomadaniy va ijtimoiy-diniy yaqinligi millatlararo muloqot va davlatlararo tashqi-siyosiy va savdo-iqtisodiy munosabatlarning ijobiy jihati sifatida maydonga chiqmoqda.

To'rtinchidan, xususan O'zbekistonda "Turkiston-umumiy uyimiz" harakati doirasida amalga oshirilayotgan etnik siyosat o'zining yo'nalishi va mazmuniga ko'ra insonparvar, konstruktiv jarayondir. Chunki u mintaqada millatlararo totuvlikka erishish maqsadini ko'zlaydi. Shubhasiz, bu siyosat Markaziy Osiyodagi barcha davlatlarning asosiy davlat strategik va milliy manfaatlariga to'la-to'kis mos tushadi. Zotan, "Turkiston" deganda azaldan faqat kelib chiqishi turkiy bo'lgan xalqlargina emas, balki o'lkaning hamma aholisi nazarda tutiladi.

Beshinchidan, mintaqadagi integratsiya jarayonlari ham barcha xalqlar va butun ko'p millatli aholining davlat va milliy manfaatlarini eng maqbul darajada uyg'unlashtirishga asoslangan holda rivojlanishi dardkor.

Shu bilan birga, Markaziy Osiyoning bir xalqini boshqasiga qarama-qarshi qo'yish, milliy ustunlik mavjudligi to'g'risidagi afsonalarni tarqatish yo'lidagi har qanday urinishlarning oldini olish lozim.

Markaziy Osiyo davlatlarida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy islehotlarning mazmuni va sur'atlaridagi ayrim farqlar ham millatlar va elatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi o'z-o'zidan ayon. Bu hol etnik siyosatni yetarli darajada puxta o'ylab amalga oshirishni talab qiladi. Shunisi quvonarliki, mintaqadagi hamma davlatlar millatidan qat'i nazar, fuqarolarning huquqlarini ta'minlash hamda bu mamlakatlarda yashayotgan xalqlarning milliy madaniyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berish yuzasidan o'zaro majburiyatlar olgan.

Zero, O'zbekiston Respublikasining asosiy qonuni xisoblangan Konstitutsiyaning 4-moddasida "O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tilidir. O'zbekiston respublikasi o'z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va ellatlarning tillari, urf-odatlari va an'analari hurmat qilinishini ta'minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi"¹¹⁰-deb belgilab qo'yilishining o'zi O'zbekiston Respublikasida millatlararo munosabatlarda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash istiqobllarining kafolatidir.

¹¹⁰ "Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2015. - Б.5.

Ta'lim muassasalarida madaniy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning ayrim masalalari

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Nilufar Ziyamova - talaba

Namangan davlat universiteti

O'zbekiston Respublikasining jahon hamjamiyatidagi o'rni, mavqei, ahamiyatini belgilovchi ijtimoiy omillardan biri bu ma'naviyatdir. Bu o'zbek davlatchiligining uch ming yillik tarixidagi taraqqiyot tajribasida tasdiqlangan va shu sababli milliy mustaqillikning ilk yillaridayoq ma'naviy qadriyatlar masalasi, ularni tiklash istiqloq davrining dolzarb ehtiyojiga aylandi.

Keng ijtimoiy ma'nodagi ma'naviy-ma'rifiy ishlar aholining turli toifalari tafakkuri, e'tiqodi, qarash va munosabatlarini boyitish, yangilash, eski tuzumdan qolgan zararli mafkura asoratlaridan poklash kabi vazifalarga yo'naltiriladi.

Ta'lim muassasalarida esa tarbiya ob'ekti alohida xususiyatlarga ega. Ular-ijtimoiy munosabatlarga endi kirishayotgan, tabiat, jamiyatga, Vatanga, tarixga, o'z-o'ziga munosabatlari to'liq anglanmagan bolalardir. Shu sababli ta'lim muassasalarida «ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimi» ni jamiyatdagi tarbiyaviy ishlar tizimining g'oyaviy mutanosib holda tushunish mumkin.

1996-yilning oxirlariga kelib O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida» Farmoni e'lon qilindi. Buning sababi – «... hanuz joylarda ma'naviyatning mohiyatini uning olg'a siljishimiz farovon jamiyatga tezroq yetishimizdagi qimmatini chuqur idrok etmaslik hollari mavjud»ligi. Ayrim katta-kichik rahbarlar eski mustabidlik, zo'ravonlik mafkurasining sarqitlardan haligacha qutula olmay, bu borada kechirib bo'lmaydigan oqsoqlik tufayli ma'naviyatning asl mohiyatini tushunib yetmasdan unga ikkinchi darajali ish sifatida qaramoqdalar. Ma'naviy-ma'rifiy ishlarga bo'lgan bunday e'tiborsizlik kelajagi buyuk demokratik, ozod davlat qurishdek ezgu maqsadimiz ro'yobi uchun mutlaqo zid ekanligi Farmonda maxsus qayd etilgan. Farmonda ma'naviy-ma'rifiy islohotlar davlat siyosatining asosiy, ustuvor yo'nalishi deb hisoblanishi ta'kidlandi va ma'naviy – ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishning yo'nalishi belgilab berildi.

Pedagogika fanlari doktori S. Nishonova ma'naviy – axloqiy tarbiya jarayoniga: insonparvarlik, adolatlilik, vatanparvarlik, e'tiqodlilik, vijdoniylik, sabrlilik, andishalik, do'stlik, hurmat, samimiylik, milliy g'urur, nazokatlilik, xushmuomalalik, rostgo'ylik, tavoze', muammolarni mustaqil hal qila olish va boshqalarni kiritadi. Bu fazilatlarini shakllantirishda pand-nasihatlar, o'git, e'tiqodni shakllantirish, qiyoslash, suhbat, bahs, maslahat, ma'ruza, tajriba-tadqiqot, namuna ko'rsatish, tushuntirish, majbur qilish, rag'batlantirish, jazolash va boshqa uslublar turkumini taklif qiladi.¹¹¹

Pedagogika fanlari doktori M.Quronov tomonidan ishlab chiqilgan, o'quvchilarning milliy tarbiyalanganlik mezonlari, ko'rsatgichlari, darajalari va

¹¹¹ Нисхонова С. Воспитание совершенного человека развития педагогической мысли в Китае Востока. - Автореф. дисс. доктора пед. наук. - Т.: 1998. - С. 38.

fazilatlarini o'lchashning uch qatlamli o'lchov tizimi qiziqish uyg'otadi. Chunki, olim tadqiqotida shaxsning tabiiy milliy tuyg'usiga bevosita va bilvosita bog'lanuvchi fazilatlar: O'zbekiston vatanparvarligi, milliy g'ururlik, millatlararo muloqot madaniyati, vijdoniylik, milliy odob va milliy mafkuraviy ongillikni uyg'un shakllantirishda ilmiy va halq pedagogikasining amaliy birligidan kelib chiqib yondashadi.¹¹²

Ta'lim muassasasida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning amaliy-pedagogik maqsadi – bu ta'lim yoshidagi bolalarda ma'naviy madaniyatni shakllantirishdir. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar natijasi bolaning ma'naviy madaniyati va uning tarkibiy qismlariga pedagogik ta'sirining samarali yetib borishiga bog'liq. Ushbu pedagogik shart-sharoitni ta'minlash maqsadida muammoni o'rganish va tahlil qilishda biz pedagogika fanlari doktori O.Musurmonova tomonidan ishlab chiqilgan o'quvchilar ma'naviy madaniyatini shakllantirishning yangi metodologik yondashuvidan kelib chiqadi. Unga ko'ra, shaxsning ichki ma'naviy dunyosi ma'naviy ehtiyoj, ma'naviy qiziqish, ma'naviy faoliyat va ma'naviy qadriyat kabi asosiy tarkibiy qismlar tizimidan iborat.

Ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning pirovard natijasi bolalarda ma'naviy madaniyat asoslarini shakllantirishdir. Bu esa maqsadga yo'naltirilgan pedagogik ta'sir tizimi samaradorligini oshirishga qaratilgan tarbiyaviy, psixologik shart-sharoitning ta'minlanishiga bog'liqdir.

Ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishda Mamlakatimizda bo'layotgan bunyodkorlik ishlarida Respublikamizning birinchi Prezidenti I Karimovning tashabbuskori sifatida barkamol avlod tarbiyasi jarayonida o'z shaxsini namunasi va faoliyati bilan har bir inson uchun ibrat ko'rsatdi. Shu sababdan davlatimiz inson omiliga muntazam e'tibor bermoqda. Chunki yoshlar buyuk va bunyodkor halqning bugungi avlodidir. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimov o'zining "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" asarida ta'kidlaganlaridek, - "...zaminimizda yashab o'tgan buyuk allomalarimiz mutafakkir bobolarimizning ibratli hayoti va faoliyati bemsil ilmiy ijodiy kashfiyotlari bugun ham johon ahlini hayratga solayotganin g'urur bilan ta'kidlash lozim"¹¹³ Shu ma'noda o'z haq-huquqini taniydigan, kuchi va qobiliyatiga tayanib yashaydigan, atrofida ro'y berayotgan voqea-hodisalarga mustaqil munosabatda bo'ladigan, shu bilan birga o'z shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un holda tasavvur etadigan erkin shaxsni shakllantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Aslida ta'lim va tarbiyani bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Ta'lim tizimida bu ish dialektik uyg'unlikda olib boriladi. Ya'ni o'quvchi yoshlarni ahloqiy, estetik, huquqiy, siyosiy, iqtisodiy, ekologik, jismoniy tarbiyalash, ta'lim berish orqali amalga oshiriladi. Ayni paytda bu bolaning yoshi, qabul qilish darajasi, dunyoqarashi va hatto ruhiy holatini hisobga olgan holda olib boriladi.

¹¹² Куровов М. Научно-педагогические основы национального воспитания в общеобразовательных школах Узбекистана. - Автореф дисс. - доктора пед. наук. - Т.: 1998 - С. 40.

¹¹³ Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuchi. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008. - B. 89.

Xulosa qilib aytganda, komil inson tarbiyasini bugun ma'naviy-ma'rifiy ishlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, ma'naviyatini yuksaltirish mana ma'naviy-ma'rifiy ishlarning bosh maqsadidir. Mamlakatimizda ta'lim va tarbiya tizimida amalgam oshirilayotgan ulkan islohotlar esa ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning yangicha usullariga ehtiyojni yuzaga keltiradi.

Ma'naviyat tushunchasining talqini

Abdurahimova Nodiraxon Maribovna

Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi

Mamlakatimizda mustaqillik tufayli ma'naviyat, ma'naviy meros va qadriyatlar masalasiga yangicha yondashuv shakllandi.

Shu narsani alohida ta'kidlash kerakki, xalqimizning ma'naviy ruhini, davlatimizning mustaqilligini mustahkamlash, rivojlantirish, jamiyatimizni yanada ravnaq topishiga erishishda ma'naviyatning va qadriyatlarimizning ahamiyati beqiyos ekanligi namoyon bo'lmoqda.

O'zbekistonning mustaqillik yillaridagi rivojlanishi davrida ma'naviyat va qadriyatlarni tiklash va rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Jamiyatimizning iqtisodiy ijtimoiy-siyosiy sohalaridagi kabi ma'naviy sohasida ham tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov o'zining "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyoti yo'li" nomli asarida shunday fikr bildiradi: "Xalqimizning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish-O'zbekistonda davlat va jamiyatning muxim vazifasidir. Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy navqiron xalqimizning qalbida butun insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevishtuyg'usi bilan yetilgan".

Mustaqillikka erishganimizdan keyin xalqimiz uchun o'z xaqqoniy tarixini, tilini va ma'naviyatini chuqur o'rganishga hamda yanada rivojlantirishga shu bilan birga qadriyatlarni tiklashga va yanada tarkib toptirishga keng imkoniyatlar yaratildi. Jamiyatning mustaqillik yillaridagi taraqqiyoti jarayonida juda ko'p tub o'zgarishlarni, ijtimoiy hodisalarni boshidan kechirmoqda. Ana shu o'zgarishlar va hodisalarning mohiyatini anglash, tahlil qilish, ulardan to'g'ri xulosa chiqarish kerakligini hayotning o'zi taqozo etmoqda.

Ayniqsa jamiyatimizning ma'naviy sohasida amalga oshirilayotgan islohatlar uning iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy sohalaridagi kabi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun jamiyatimizning rivojlanishi jarayoni va undagi amalga oshirilayotgan tub islohatlarning yo'nalishlarini, ahamiyatini to'g'ri va to'liq izohlashda "ma'naviyat" tushunchasining mohiyatiga alohida e'tibor qarotishi kerak bo'ladi.

Mavjud ilmiy-falsafiy, siyosiy, badiiy adabiyotlarda "ma'naviyat" tushunchasi turli yondashuvlar asosida ta'riflanadi. Bu bejis emas albatta

¹ Karimov I.A. "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyoti yo'li" - T: "O'zbekiston" 1991. 10-bet.

Chunki "ma'naviyat" ko'p qirrali keng ma'noni anglatuvchi va u turli shakllarda namoyon bo'lish xususiyatiga ega.

Ma'naviyat tushunchasining mazmuni va mohiyati haqidagi fikrlarni "ma'naviyat" atamasining izohlanishidan boshlash maqsadga muvofiqdir.

"Ma'naviyat" so'zining o'zagini "ma'no" tashkil etadi, bu so'z o'rnida "ma'ni" ham ishlatiladi.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov ma'naviyat insonni inson, millatni millat qilib turgan fazilatlarining majmui deb ta'riflaydi.

Ma'naviyat tushunchasi juda murakkab, serqirrali va keng ma'noni anglatadigan tushuncha bo'lganligi uchun unga berilgan ta'riflar va izohlar ham juda turlicha, rang- barangdir.

Masalan, "ma'naviyat" tushunchasiga quyidagicha ta'rif mavjud: "Ma'naviyat" arabcha so'z bo'lib, "ma'no" fe'lidan olingan ruh, aql, ong, idrok, ruhiy holat, ichki kayfiyat, dadillik, jasorat, xususiyat, mohiyat, g'amxo'rlik, qayg'urish, did kabi bir qancha ma'nolarni anglatadi¹.

Ushbu ta'rifga ko'ra "ma'naviyat" umumiy tushuncha bo'lishi bilan birga u aniq hayotiy shart- sharoitlarda "faoliyat ko'rsatuvchi va aniq shaxslarning xatti- harakatlarini ifodalovchi tushunchadir deb aytish mumkin.

Ma'naviyat milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizning demokratik jamiyat barpo etishdagi ahamiyati mavzusi bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimiz natijalarining tahlili asosida quyidagi xulosalarni tavsiya etamiz:

1. Ma'naviyat va qadriyatlar inson va jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan o'tmishida va hozirgi davrda hamda kelajakda ijtimoiy taraqqiyotga ijtimoiy ta'sir etadigan kishilar ongiga singib, tarbiyaviy ahamiyat kasb etadigan moddiy va ma'naviy ne'matlardir. Tarixiy tajriba an'analarning ma'naviy meros bo'lib o'tishi yangi avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

2. Markaziy Osiyo mamlakatlari xalqlari o'z milliy qadriyatlarini e'zozlash, avaylab- asrash va yanada rivojlantirishga e'tiborni yanada kuchaytirishlari zarur.

3. Ma'naviyat va qadriyatlar o'tmishi bilan bugungi kuni va kelajakni bog'lab turuvchi muxim vositadir. Faqat bilimli, har tomonlama kamol topgan yoshlar xalq ma'naviyatini, milliy qadriyatlarini yanada rivojlantirishlari mumkin.

4. Ma'naviyat va milliy qadriyatlar yoshlarni ma'naviy yetuk, barkamol avlod qilib tarbiyalashda qudratli kuch hisoblanadi.

5. Ma'naviyat va qadriyatlar masalalari insoniyat tarixida eng qadimiy masalalardan bo'lishi bilan birga, hozirgi davrda dolzarbligi, ijtimoiy ahamiyati o'ta yuksakligi har tomonlama namoyon bo'lmoqda.

Yana shu narsani alohida ta'kidlash joizki, ma'naviyat va milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilgandagina jamiyatning rivojlanishida hamda yangi demokratik jamiyat barpo etishda katta ahamiyat kasb etadi.

¹ «Milliy tiklash» gazetasi. 1996 yil 12 noyabr.

Alisher Navoiyning falsafiy qarashlari

*Manzura Abdullayeva,
NamDU filologiya fakulteti
o'zbek tili yo'nalishi 2-kurs
talabasi*

*Ilmiy rahbar: Abdullaev
Shuhrat,*

NamDU o'qituvchisi

Badiiy ijod olami qanchalar go'zal. sehrli va maftunkor bo'lsa, shu qadar mashaqatlidir. Axir uning uchun nima kerak? Pokizalik, nekbinlik, chuqur idroku donishmandlik zarralari bo'lmog'i lozim. Kishi mana shularni o'zida mujassamlashtira olsa, hatto ruhiyat ranglarinida tasavvur eta oladi. Umr fasllarini hech bir qiyinchiliksiz ajratadi, o'zgalarga ma'lum bo'lmagan teran nuktalarni ilg'aydi. So'ngra yurak qo'rida toblangan siyoh bilan go'yo oq harir matolarni turfa ranglarda olovlantirib yuboradi. Zero:

Ijod - boldek iztiroblar tug'ilgan ilohiy dam, subhdam yer bag'rini yuvgan shabnamdek pokiza tuyg'ular tomehilaridir.

Ijod - umidvor ko'ngillar, tug'yonli tuyg'ullar, yomg'irlanish orzusidagi bulutlardir. U tabiat muvozanatini ko'ksida tutib turguvchi go'zallik. Insoniyat kechmishlaridan olingan ibratona lavha. U orqali go'yo baxtlilar baxtsizlikni, baxtsizlar esa baxtni ko'ra oladi, g'amginlar quvonchini tuyadi, oromsizlar oromlanadi, yolg'izlar o'z yo'ldoshini, dildoshini topadi. Ijod - janatning jannatlik sirlarini yetkazadi odamlarga.

Ijod - bu qalb tug'yonida tug'ilib, tafakkur olamida yo'rgaklanadi. Insoniy kamolot uchun, ma'naviy yuksalish uchun, harakatlar faolligi uchun xizmat qiladi. U garchi, yakka qalbu ongning yaratig'i bo'lsa-da, butun jamiyat a'zolari mulkiga aylanadi. Ibtidosi individallika xos esada, intihosi ommaviylik kasb etadi. Hayot falsafasi, yashash falsafasi sifatida namoyonlanadi. Chunki, unda donishmandlik bilan bashoratgo'ylik aksariyat hollarda uyg'unlashib ketadi. Bugunning bag'rida turib, ertaning hayotiy hayollari olamiga o'qiganni beixtiyor yetaklaydi. Mushohadalar ummoniga sho'ng'itib, uning tubidan fikr javohirlarini terdirtiradi. Uzoqni ko'ra bilishdek tafakkur olamining ma'no cho'qillarini zabt etishga undaydi.

Menimcha, milliy g'oya ezgu maqsadlarga yetkazuvchi eng to'g'ri, eng ravon, eng nurli yo'l bo'lsa, falsafa ana shu yo'lni go'yo yelkasida ko'tarib turuvchi zamindir. Mustahkam zamin ustiga qo'yilgan yo'l esa, hech qachon buzilmaydi. Uzoq yillar insoniyatga, uning istiqboliga yaroqlilik darajasini saqlab turaveradi.

O'zbek xalqining buyuk shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi Alisher Navoiy (1441- 1501) g'oyat boy va serqirra ilmiy-nazariy merosida uning ijtimoiy-siyosiy hayoti, davrning barcha muammolari, falsafiy qarashlari o'zining to'liq ifodasini topgan. Ulug' shoir ham barcha mutafakkirlar kabi "Inson qanday bo'lishi kerak?", "Yashashning ma'nosi nima?" - degan savollarga javob izlagan. Nazmda ham, nasrda ham tengsiz asarlar yaratgan. Ularda temuriylar davrining dolzarb falsafasi o'z aksini topgan.

Avvalo, Navoiy iymonning kishini hayvondan inson darajasiga ko'taruvchi bosh omilligini izoh qilar ekan, insoniylikning to'kis bo'lishi uchun hayo, sabr va shukrning zarurligini alohida ta'kidlaydi. Bu o'sha davr va zamonamiz uchun ham jahonshumul ahamiyatga ega. Chunki, sabr va shukr fazilatlaridan mahrumlik dunyo bo'ylab kishilarni o'z joniga, hatto o'zlari bilan birga o'z farzandlarining ham joniga qasd qilishgacha olib kelmoqda.

Xalq hayoti haqida o'ylash, u haqda g'amxo'rlik qilish shoir va mutafakkirning doimiy diqqat markazida kechdi. Uning fikricha, **inson hamisha yashash va baxtli bo'lishga haqlidir**. Navoiy insonlar haqida g'amxo'rlik qilishni eng oliyjanob insoniy fazilat, haqiqiy odamiylikning mezoni deb bildi.

*Odami ersang demagil odami*¹¹⁴,

Oniki yo'q xalq g'amidin g'ami.

“Navoiy qit'alarida hiradmand, ulug' hikmatnavisdir. U qit'alarini:

Majmuni o'yla kishvarki, anglaki sathini,

*Hikmat suyidin aylamisham qit'a-qit'a bog*¹¹⁵,

deb bejiz ta'riflamagan edi. Bu tafakkur “kishvari”da o'quvchining fikri o'sadi, ko'ngli nurlanadi, aqli faollashadi. Chunki Alisher Navoiy qit'alarida tabiatdagi oddiy qurg'oqchilikdan koinot sir-asrorigacha, chumoliday inson qismati va uning davr, jamiyat, borliq bilan munosabatigacha - barcha-barchasi haqida fikr yuritilib munosabat bildirilgan” - deya yozadi adabiyotshunos olim Ibrohim Haqqul.

Chindanda, u so'z orqali ma'no “gavhar”larini, yuksak tushuncha va g'oyalarni yuzaga keltirgan daho ijodkor edi. Misol uchun “Farhod va

Shirin” dostonida Armanistonni adolat bilan idora qiluvchi, xalqqa tinch va osoyishta yashash imkoniyatini tug'diruvchi va mamlakatni obod qilish bilan mashg'ul bo'lgan Mehinbonu obrazini yaratdi. Bu orqali u **xotin-qizlarga yangicha munosabatda bo'lish** g'oyasini ilgari surdi. Xotin-qizlar har ishda aqlu farosatda, dunyoni anglash va mamlakatni boshqarishda erkaklar bilan teng ekanligini ta'kidlab, Mehinbonu orqali adolatli malika obrazini kashf etdi.

Yana bir dalil sifatida Navoiyning suyuqli qahramoni Farhodga nazar tashlasak, ulug' shoirning ta'riflashicha, Farhod o'zida aqliy va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan. Ilohiy emas, balki, dunyoviy ishqqa ega bo'lgan mard, jasur va insonparvar qahramondir. Olamni tushunmoq uchun Farhod Suqrotidan saboq oladi, jamiyatning razil va yaramas kuchlariga qarshi kurashadi, odamlar mushkulini yengillashtiradi. Farhod o'zining ijtimoiy kelib chiqishiga ko'ra aslzodalarga mansubdir. Navoiy zamonasida aslzodalarning jismoniy mehnat bilan shug'ullanishi ayb va nomunosib ish hisoblangan. Buyuk shoir esa kishilar ongida o'rnashib qolgan bunday tasavvurdan mutlaqo boshqacha obrazni ko'z o'ngimizda yaqqol g'avdalantiradi. **Mehnatning yaratuvchilik kuch-qudratini ulug'ladi**. Farhod shahzoda bo'lishiga qaramay, oddiy mehnatkashlar bilan yonma-yon turib ter to'kadi, o'z bilimi, hunari va aqliy qobiliyatlari bilan kishilarga xizmat qilishni katta sharaf deb biladi.

*Hunarni asrabon netgumdir oxir*¹¹⁶.

¹¹⁴ Аlisher Navoiy, Мукаммал асрлар тўплами, 7 жилд, Тошкент, “Фан”, 1991, 240 –бет.

¹¹⁵ Иброҳим Ҳаққул, Абдиқат фарзанди, Тошкент, “Ёш гвардия” 1990, 4-бет.

Olib tufroqqamu ketgumdir oxir?..

Hundan tashqari u dono faylasuf sifatida barcha boylik, rohat-farog'atning muvosiini insonning halol mehnati tashkil etadi deb ko'rsatdi. Mehnat masalasi fikrlarida muhim ijtimoiy-falsafiy fikrlarni asoslab berdi. Davlatning yahlitligi, shoxlarning adolatli, fuqarolarning tinch va osoyishta bo'lishlari mehnat bilan bog'liqdir. Uning qator asarlarida ko'plab saroy va qasrlar kurgan Xitoy me'morlarining mehnati ulug'langan.

Navoiy mehnat mavzusi orqali **tengliq g'oyasini** ilgari surdi, o'z davrida ijtimoiy tabaqalarni ko'zdan kechirar ekan, jamiyatdagi eng sog'lom ijtimoiy kuch mehnatkash dehqonlar ekanligini, hokim sinf vaqillari ichida saxovat, hayo, himmat va muruvvat kamayganidan qattiq iztirob chekdi.

A. Navoiyning fikricha, mansab va ulug'lik insonga hos hususiyatdir. Inson ongi hamisha yuksak martaba, mansabga intilish bilan band bo'ladi. **Mansab g'aflatni kuchaytiradi**: mansabdorni o'rab olgan kishilarning iltifot va mulozamatlaridan u mast bo'ladi, amalni o'tkinchi va bevafo ekanligini unutib qo'yadi. Shuning uchun ham deydi Navoiy, kishi mansab va martabaga erishgach, xudbinlik va hudpisanlilikka berilmasligi, mazlumlar dardiga malham bo'lishi, podsho manfaati, xohish-irodasini amalga oshirishga intilishi, agar bordiyu podshohning hatti-harakatlari va siyosati shariat ahkamlari va iymon-e'tiqod talablariga zid bo'lsa, u holda podshoga muloyimlik bilan arz qilib, uning xizmatidan ketishi kerak deb hisoblaydi. Demak:

Har kishikim, topsa davron ichra johu e'tibor¹¹⁶,

Kim aning zotida bedodu sitam bo'lg'ay qilig'.

Navoiy urushga qarshi bo'lib, adolatli va adolatsiz urushlarni bir-biridan farqladi. Podsholarni va odamlarni adolatga chorladi. Do'stlik va ahil-inoqlik eng ezgu hislatligini uqtirdi. "Saddi Iskandariy" dostonida bu g'oya yorqin ifodalanadi. Shoir odamlarga qarata shunday deydi:

Olam ahli bilingiz: kim ish emas dushmanlig'¹¹⁷,

Yor o'lung bir-biringizgaki, erur yorlig' ish.

Navoiy vatan haqida buyuk gumanist sifatida fikrlaydi. Ma'lum bir jug'rofiy doiradan chiqib, **Vatanga muhabbat g'oyasini** keng mehnatkashlarning hayoti, ularning orzu va umidlari bilan bog'laydi. Buyuk jahon davlati vujudga kelgandagina adolat talablari yuzaga chiqadi, davlatlar, xalqlar o'rtasida urushlarga chek qo'yiladi, barcha odamlar ahil qarindosh-urug' bo'lib, bir-birlarini qo'llab-quvvatlab yashaydilar degan falsafani olg'a suradi.

Davron elining jismida ham jon bo'lg'il¹¹⁸,

Ham jonlariga moyai darmon bo'lg'il.

Xullas, buyuk bobomizning ijodi bebaho ma'naviy xazinamizdir. Respublikamizning Birinchi Prezidenti Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" kitobida alohida ta'kidlaganidek: "Agar bu ulug' zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak, shoirlarning sultonidir. Inson

¹¹⁶ Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 8 жилд. Тошкент. 1991. 230-бет

¹¹⁷ Иброҳим Ҳаққул. Абадиёт фарзанди. Тошкент. "Еш гвардия" 1990. 7-бет

¹¹⁸ Машриқзамин хикмат бўстони. "Шарк", 2008. 94-бет.

¹¹⁹ Машриқзамин хикмат бўстони. "Шарк", 2008. 123-бет.

qablining quvonchu qayg'usid, ezigulik va hayot mazmunini Navoiydek teran ifoda etgan shoir jahon adabiyoti tarixida kemand-kam topiladi"¹²⁰.

Madaniyat - ijtimoiy hodisa sifatida

Xursid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Jahongir Hamidov - talaba

Namangan davlat universiteti

Madaniyatning ijtimoiy hodisa sifatidagi hususiyatlarini o'chishga kirishishdan avval «madaniyat» atamasi to'g'risida to'xtab o'tish lozim, chunki bu atama asrlar davomida turli tushuncha va hodisalarni izohlashda qo'llanib kelingan. «Madaniyat» iborasi hozirgi zamon ilmiy adabiyotlarida o'z mazmunini va ko'lamiga ko'ra juda rang-barang ma'nolarni ifoda etishini qayd qilishi kerak. Madaniyat lotincha «kultura» ma'nosini ifodalab, dastavval yerga ishlov berish, yerni parvarishlash, dehqonchilik mehnati degan fikrni ifodalagan. Keyinchalik bu so'z ma'rifatli bo'lish, tarbiya ko'rganlik, bilimli bo'lish mazmunida qo'llanilgan. Madaniyatni rang-barang talqin etishda quyidagi nazaralarga duch kelamiz: madaniyat bu-inson tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlar yig'indisi; sun'iy, ya'ni ikkinchi tabiat faoliyat vositalari yig'indisi, ijodiy faoliyat, ijodiy faoliyat mahsuli, umuman jamiyat, jamiyatning ma'naviy holati, jamiyatning ma'naviy hayoti, jamiyatning sifati va boshqalar.

Madaniyat individual shakldami yoki hamkorlik tariqasidami, bundan qat'iy nazar, hamina vaqt ijtimoiy faoliyat mahsulidir. Keng ma'noda madaniyat – bu mehnat qurollaridan tortib, uy-ro'zg'or predmetlarigacha, kishilarning urf-odatlari, an'analari, hayot tarzidan tortib, fan va san'at, din va hurfiiklikkacha, axloq va falsafagacha insoniyat tomonidan yaratilgan va yaratilayotgan narsa-hodisalardir. Har qanday madaniyat predmeti eng avvalo mehnat, aniqroq aytganda, moddiy va ma'naviy faoliyat mahsulidir. Madaniyat predmeti tabiat tomonidan emas, balki mehnat baxsh etgan hususiyatlar tufayli tarkib topadi. Madaniyatning bosh vazifasi – faoliyatning sub'ekti, ya'ni insonni har tomonlama taraqqiy ettirishdan iborat. Tabiat va jamiyat inson faoliyatining ob'ekti bo'lib xizmat qiladi. Shunga muvofiq madaniyatning yahlit strukturasiida ikki katta soha ajralib chiqadi: insonning tabiatni o'zgartirish jarayonidagi yangilanishi bilan bog'langan moddiy madaniyat, insonning ma'naviy madaniyat. Moddiy va ma'naviy madaniyat inson faoliyatining moddiy va ma'naviy ne'matlar ishlab chiqarish bilan uzviy bog'langan, ular o'rtasidagi tafovutlar ham ana shu negizida qaralib chiqilishi kerak.

Madaniyatning har ikkala asosiy sohasi murakkab tuzilishga ega. Moddiy madaniyatga mehnat madaniyati, ishlab chiqarish madaniyati, turmush madaniyati, tabiiy muhitga madaniy munosabatda bo'lish madaniyati kabilar kiradi. Ishlab chiqarish vositalari, avvalo mehnat qurollari moddiy

¹²⁰ Каримов И. А. Южаск маънавият енгилмас куч, "Маънавият", 2008, 47- бет

Madaniyatning eng muhim vositasi bo'lib, ulardan kishilar ishlab chiqarish faoliyatlarida keng foydalanadilar. Jamiyatning moddiy-texnikaviy kamoli moddiy madaniyat sohasidagi taraqqiyotiga asoslanishi tabiiy qo'l mehnatidan mashinalarga, so'ngra avtomatika va kompyuterlarga o'tishi nafaqat texnikaviy progress, balki jamiyat moddiy madaniyati taraqqiyotining ham sifat ko'rsatkichidir. Moddiy madaniyat muayyan tarixiy davrda, jamiyatda mavjud bo'lgan narsa va buyumlarni o'z ichiga oladi. Bularga mehnat qurollari, o't yoqish asboblari, jang qurollari, uy-joylar, boshqa qurilish ob'ektlari, oziq-ovqat, kiyim kechak, ichimlik, idish-tovoq, mebel, poyafzal va boshqalar kiradi. Boshqaicha aytganda moddiy madaniyat moddiy ishlab chiqarish faoliyatining barcha sohalarini va ularning natijalarini o'z ichiga oladi. Kishilar ijtimoiy amaliyot jarayonida zaruriy moddiy shart-sharoit va hayot vositalarini yaratilishining o'zi bilan cheklanib qolmaydi, ayni vaqtda ongni ham ishlab chiqaradilar.

Ijtimoiy ongning shakllari sifatida dunyoqarash, ahloq, huquq, estetik ong, siyosiy ong, badiiy ongni vujudga keltiradilar yoki ma'naviy madaniyat sohasini tashkil etadi.

Xulosa qilib, Ma'naviy madaniyat kishilar ma'naviy ishlab chiqarishlik faoliyati natijalarini turli-tuman tasavvurlar, g'oyalar, ilmiy bilimlar, diniy qarashlar, san'at hodisalari, ahloqiy va huquqiy normalarni vujudga keltirishdan hosil bo'ladi. Ma'naviy madaniyat – bu ma'naviy faoliyatning shunchaki mahsulotlari bo'lib qolmasdan, shu bilan birga ana shu jarayonni amalga oshiradigan kishilar o'rtasidagi munosabatni ham bildiradi. Shunday qilib ma'naviy madaniyat madaniyatning murakkab qatlami bo'lib, ta'lim va fan sohasi bilan bog'langan ilmiy faoliyat va bilim omili bilan bog'langan bilish madaniyati, ahloqiy va estetik madaniyatni o'z ichiga oladi.

Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirish

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Nafosat Jo'nashaliyeva - talaba

Namangan davlat universiteti

Ayonki, texnik taraqqiyotni to'xtatish mumkin emas; biz buni xohlaymizmi-yo'qmi, kompyuter texnologiyalari hayotimizda mustahkam o'ringa ega, kompyuter savod-xonligi ko'rsatkichi esa ko'p hollarda insonning yuqori saviyasini belgilab beruvchi omilga aylanib bormoqda. Bugun kompyuterda ishlashni bilmaydigan xodimni yaxshi mutaxassis deyish qiyin. Agar o'tgan asr-ning 90-yillari o'rtalarida yoshlarning eng sevimli mashg'ulotlari musiqa tinglash va teleko'rsatuvlar ko'rish bo'lgan bo'lsa, ayni kunda kompyuter va internet avvalgi qiziqishlarni yosh avlod hayotidan siqib chiqardi. Hozirgi zamon yoshlarining 70 foizi o'z qiziqish va sevimli mashg'ulotlari haqida so'z yuritganda sport, do'stlar bilan suhbatlashish, ma'naviy va madaniy hordiq chiqarish bilan bir qatorda kompyuter texnologiyalari, internetga bo'lgan qiziqishini birinchi o'rinda tilga oladi.

«Nielsen/Net Ratings» kompaniyasi o'tkazgan so'nggi ilmiy tekshiruvlar natijalariga ko'ra, butun dunyo tarmog'iga ulanayotgan yosh bolalarning soni kun emas, soat sayin oshmoqda: birgina 2007 yili yevropada o'sib kelayotgan yosh avlod vakilining uchdan bir qismi onlayn tizimida bo'lishi kuzatildi. O'tgan yili dunyo tarmog'ida 10 million yoshlar «sayr qilgan» bo'lsa, hozirda ularning soni allaqachon 13 millionga yetdi. Mutaxassislar fikricha, bu tabiiy holat. Negaki kundan-kunga internetdan foydalanayotgan oilalar, demak, undan foydalanayotgan farzandlar soni ko'paymoqda. Shaxsda axborot madaniyatini shakllanish evolyusiyasini falsafiy tahlil etish muhim ahamiyatga ega. Axborot tushunchasi yuqorida aytilganidek, o'zining tuzilishi va mohiyati bilan falsafiy kategoriyalarga yaqin turadi yoki falsafa predmetini tashkil etuvchi muammolarni yechishga yordamlashuvchi falsafiy kategoriyalar tizimiga kiradi. Falsafa dunyoqarash sifatida shaxsning axborot madaniyatining shakllanishi va evolyusiyasining mezoni hisoblanadi.

Zero, axborot falsafa kategoriyalarining barcha ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi, uning muammolariga tayangan falsafa tabiiy va ijtimoiy hayotning umumiy muhim tomonlarida ro'y bergan voq'ea va hodisalar, ularning rivojlanish tamoyillari, aloqasi va bog'lanishlari to'g'risida nazariy-metodologik xulosalar beradi. Axborot voq'elikni aniq, dalil asosida aks ettirib bersa, falsafiy xulosa bilim, dunyoqarash shunchalik asosli bo'ladi. Shaxsning axborot madaniyatini falsafa va falsafiy bilimlarsiz tasavvur etish qiyin. Axborot madaniyati chuqur falsafiy bilim va dunyoqarashg asoslanishi lozim, zero falsafaning predmeti va uslubi bu murakkab vazifani bajarish uchun g'oyaviy va metodologik asos bo'ladi. Akademik Said Shermuhammedov ta'kidlaganidek: "Falsafa xazinasidagi umumolam ko'lamida, universal fikrlash metodi – uslubi barcha xususiy fanlarning bilish metodlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi". Turli ilmiy bilimlarni sintez qilish xususiyatiga ega bo'lgan falsafa fani boshqa fanlar yutuqlari va ma'lumotlarini umumlashtirish, o'zini ham, butun madaniyat tizimini ham yangi bilimlar, muhim xulosalar bilan boyitadi hamda ularning barchasini olamni tushunish tizimiga kiritadi. Bularning barchasi – hissiy, moddiy va ma'naviy olamlarni mujassamlashtiruvchi madaniyatni, ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun bitmas tuganmas hayotbaxsh buloqdir. Falsafa, umuman hayot va madaniyat hayotining eng muhim, asosiy qadriyatlari haqida yagona, umumbashariy tasavvurlarni hosil qilish bilan birga, ana shu taraqqiyot-sivilizatsiya uchun abadiy, mangu, sira o'lmas qadr-qimmatga ega ekanligini asoslab, isbotlab beradi. Shaxs axborot madaniyatini shakllanishi bir jihatdan shiddat bilan borayotgan globallasuv jarayoni bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi jihatdan dunyo miqyosida Markaziy kurash va tahdidlarni g'oyat avj olgan sharoitda yuz bermoqda. Shu boisdan falsafa va madaniyatshunoslik bo'yicha mutaxassislar shaxs axborot madaniyatini shakllantirish va uni jamiyatni faol ishtirokchisiga aylantirish vujudga kelgan muayyan tarixiy sharoit bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar. Shaxsda axborot madaniyatining evolyusiyasi bevosita insonning hayotiy faoliyati, ya'ni turmush tarzi majmuasi bilan bog'liq holda ro'y beradi. Hozirgi tadqiqotchilar bu jarayonni ishlab chiqarish talablari va shaxs ehtiyojlariga bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar. Unga ko'ra axborotlashgan

Jamiyat kompyuterlashtirish jarayoni iste'molchilarga ishonchli axborot manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini beradigan, ularni eskirgan va nomumarasiz ishlardan xalos etadigan, ishlab chiqarishni yuqori darajada avtomatlashtirishni ta'minlaydigan jamiyat sifatida talqin etiladi. Jamiyat hayotida axborotlashuvning o'rni va ahamiyati ortib borishi obektiv jarayon. Aynan shu o'rinda shaxsning axborot madaniyatini uzluksiz bergan vaqtlarda nisbatan tezroq yuz beradi. Shaxs axborot madaniyatini shakllanishi va evolyusiyasi jamiyatning ma'rifiy va mafkuraviy jarayonlari bilan bog'liqligini e'tiborga olish zarur. Ammo, tadqiqotchilar mafkuraviy omilni yoki nazardan qoldiradilar yoki umuman inobatga olmaydilar. Shaxsning axborot madaniyatining evolyusiyasida ma'rifiy muhit, ma'rifatchilik muhim rol o'ynaydi. Ma'rifatchilar falsafiy, ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy tafakkurni o'zida mujassamlashtirgan bo'lib, shaxsning axborot madaniyati evolyusiyasi uchun zarur bo'lgan ilmiy-ma'rifiy g'oyaviy muammolarni, ularning yechimlarini tushuntirib, odamlarni ilmiy-ma'rifiy fikrlashga o'rgatadi va shu bilan shaxsni axborot madaniyatini shakllanishi va evolyusion rivojlanishiga zamin tayyorlaydi. Shu jihatdan ma'rifatchilik – kommunikativ (muloqat, aloqalar o'rnatuvchi) funksiyani bajaradi, turli mutafakkirlar, faylasuflar, din vakillari, turli mintaqalar va xalqlar o'rtasida madaniy va do'stona aloqalarni kuchaytiradi. Axborot vositalari yordamida odamlarga yetkazilgan ma'rifatchilik g'oyalari, ularning oqilroq, olijanobroq, madaniy, ma'naviy olamlar boyroq va go'zalroq bo'lishiga yordamlashadi. Shaxsning axborot madaniyatining evolyusiyasidan kutilgan maqsad ham ana shundan iboratdir. Axborot madaniyatining kommunikativ funksiyasi bog'cha, maktab sinflaridan tortib, mehnat jamoalari, talaba auditoriyalari, ilmiy amaliy anjumanlar va ilmiy kengashlargacha bo'lgan juda katta bo'lgan makonda yaqqol ko'rinadi.

Hulosa qilib, shaxsni shaxs sifatida shakllanishi ham, uni bilim va tafakkuriga ham ega bo'lishi ham, hozirgi zamon sivilizatsiyasi o'zining butun borligi shakllanishi ham insonning axborot saqlash, axborot ishlab chiqarish va ulardan foydalanishi qobiliyati orqali takomillashib, rivojlanib kelgan. Shaxsning axborot madaniyati va ma'naviy tarbiyasi ana shu inson va jamiyat rivojlanishining obektiv zaruriyati tarzida shakllanib kelgan.

Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Doston Olimov - talaba

Namangan davlat universiteti

Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati sari qadam qo'yarkanmiz mamlakatimizning har bir fuqarosi ushbu tushunchalarni mazmun-mohiyatini bilib va unga erishish uchun hissasini qo'shmo'g'i darkor.

Demokratiya grekcha so'z bo'lib, Demos – xalq, kratos-xokimiyat, yani xalq xokimiyatchiligi. Bu xalqning davlat boshqaruvidagi nazorati boshqacha

qilib aytak, xalq davlat boshqaruvida bevosita va bilvosita ishtirokidir. Demokratiya juda keng qamrovli tushuncha bo'lib, bu shaxslarning so'z erkinligi, vijdon erkinligi va shunga o'xshash juda keng erkinliklarni qamrab oladi. Bularning hammasi asosiy qomusimiz bo'lgan konstitutsiyamizdan joy olgandir.

Demokratik davlat deganda demokratiyani davlat miqqiyosida amalga oshirilishi tushuniladi. 1991 yilning 31 – avgustida O'zbek xalqining ajralmas xuquqi – o'z taqdirini o'zi belgilash xuquqi ro'yobga chiqdi. Muqaddas orzu ushaldi. O'zbekiston tinch, parlament yo'li bilan o'zning xuquqiy davlatchiligiga erishdi va shu paytdan boshlab O'zbekiston xuquqiy demokratik davlat, ochiqfuqorolik jamiyat qurishga kirishdi. Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov ham alohida takidlaganidek:

“O'zbekiston tanlagan yo'l inson manfaatlarini to'la ximoya qilingan, uning haq huquqlari har tomonlama kafolatlangan fuqorolik jamiyatini shakllantirish yo'lidir”¹²¹.

Insonni ulug'lash, uni huquqlarini muhofaza qilish va har tomonlama kamol toptirish konstitutsiyamizning asosiy g'oyasiga aylantirilgan. Konstitutsiyamiz inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro huquqiy me'yorlar asosida ishlab chiqilgan va aytish mumkinki uni yanada to'ldirilgan. Konstitutsiyamizning aynan 13-moddasi fikrimiz dalilidir. Unda shunday deyiladi “Inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa dahlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi”². Ushbu moddada inson huquqlari umumjahon deklarasiyasida e'lon qilingan umuminsoniy huquqlar oliy qadriyat darajasiga ko'tarilganini ham ko'rishimiz mumkin. Inson huquqlari umumjahon deklarasiyasi insonlarning ajralmas va dahlsiz huquqlarini e'lon qilib quyidagilarni belgilaydi.

“Barcha odamlar erkin, qadr-qimmat va huquqlarida teng bo'lib tug'ilganlar” (1-modda): “Har bir inson yashash, erkinlik va shahsiy dahlsizlik huquqiga ega” (3-modda): “Hech kim qullikda yoki qaramlikda saqlanishi mumkin emas, qulchilik va qul savdosining barcha turlari taqiqlanadi” (4-modda).

Demokratik davlatda insonparvar qoidalarga asoslangan, millati, dini, ijtimoiy axvolidan qat'iy nazar fuqarolarning huquqlari va erkinliklari ta'minlab beriladi.

O'zbekiston o'zi uchun demokratik rivojlanish va fuqarolik jamiyatini qurishi yo'lini aniq va ravshan belgilab olgan. Bu yo'l demokratiya va erkinlikning umumetirof etgan va asosiy prinsiplariga tayandi. Ayni paytda mamlakatimizning tarixiy va diniy xususiyatlari va xalqimizning dunyoqarashiga tayanadi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning “Bu demokratik jamiyati barpo etish maqsadida sari qadamlarimiznikimgadir yaxshi ko'rinish, kimgadir xisobot berish va soxta obro' to'plash uchun emas avvalo xalqimizning xoxish irodasi bilan tanlab olgan milliy manfaatlarimizga javob beradigan manzilga bosqichma

¹²¹ Karimov I. A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T. “Adolat” 2012 12 b

² O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T., 2015 y.

bosqich rivojlanish yo'li bilan etib borish uchun qo'ymoqdamiz va anashu yo'limizdan aslo qaytmaymiz"¹²² degan ajoyib fikrlari gaplarimizni isbotidir.

Demokratik davlatning eng oliy cho'qqisi fuqarolik jamiyatidir. Fuqarolik jamiyat bu-jamiyat a'zolarining xuquqiy ongi, muomila layoqati va madaniyati yuksakligidir. Bu degani xar bir inson o'z xuquqi va erkinligini to'la to'kis bilib uning qo'llay olishidir. Yurtboshimiz bu xaqida gapirar ekanlar "Bularning markazida ma'naviyat, axloq odob, ma'rifat turmog'i kerak"¹²³ degan fikrni aloxida takidlab o'tganlar.

Mana shunday chinakam insoniy fazilatlariga ega bo'lgan yoki ega bo'lishga intilgan odam demokratiya ne'matlarining oddiy iste'molchisi emas, balki ularning faol yaratuvchisiga aylanadi va demokratiya, fuqarolik jamiyati asoslarini amalga barpo etish inson xaq-xuquqlarini va erkinliklarini ta'minlash mumkin bo'ladi. Shundagina inson o'z mamlakatining tom ma'noda fuqarosi xisoblanib fuqarolik jamiyati qurilishida o'z xissasini qo'shadi.

"Biz uchun fuqarolik jamiyati ijtimoiy makon. Bu makonda qonuniy ustivor bo'lib u insonning o'z-o'zini kamol topishiga monelik qilmaydi, aksincha yordam beradi. Shaxs mafaatlari uning xuquqi va erkinliklari to'la darajada ro'yobga chiqishida ko'maklashadi"¹²⁴. Birinchi Prezidentimizning, "Demokratiya va fuqarolik jamiyati atamasi qanday sharxlanishi emas balki uning qanchalik realligi, xaqiqiyliigi, yashashga qobilligi muhimdir".-degan fikrlari fuqarolik jamiyatini qanday ahamiyatli ekanligini yana bir bor isbotlab turibdi.

Shundan kelib chiqib davlatimiz qomusini ikkinchi bo'limi "Inson va fuqarolarning asosiy xuquqlari, erkinliklari, burchlari" deb atalishi, 1998 yili "Vijdon erkinligi to'g'risida" gi qonun, 1997 yil 26 apreldagi "Inson xuquqlari bo'yicha vakil (Ombutsman) to'g'risida" gi qonun, "Fuqarolarning xuquqiy madaniyati yuksaltirish" to'g'risidagi milliy dastur va shunga o'xshash bir qator qonun va qarorlar qabul qilindiki, insonlar o'z xuquq va erkinliklarini bilsin va kelgusida O'zbekistonda demokratik davlat fuqarolik jamiyat qurilishida o'z xissasini qo'shsin.

Huquqiy demokratik davlat fuqarolik jamiyati qurishda eng avvalo fuqarolarni huquqiy savodxonligini oshirilishi kerak.

Shuning uchun davlatni eng kichik bo'g'ini hisoblangan oila va ularni xududiy boshqarmasi bo'lgan o'z-o'zini boshqaruvchi organlar qoshida davlat tomonidan moliyaviy bazasini yaratilgan va bu bo'g'inda malakali huquqshunoslar bo'limi ochilishi maqsadga muvofiq. Shunda ular o'z hududi doirasida barcha fuqaroviy ishlarni oila va nikoh, mulk, meros va shunga o'hshash huquqiy munosabatlarda fuqarolarga huquqiy yordam beradi va fuqarolarning huquqiy savodxonligi yuksalishiga va kelgusida barcha fuqaro mustaqil ravishda har qanday huquqiy munosabatlarga bemalol kirishib fuqarolik jamiyatini qurishda sharoit yaratilgan bo'lar edi.

¹²² Inson uning huquqi va erkinliklari oliy qadriyat. 14-t.

¹²³ Biz tanlagan yo'l demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo'li. 11-t.

¹²⁴ Karimov I.A. Mamlakatimizni yanada obod etish va modernizatsiya qilishni qo'llab-quvvatlash uchun zarur etibborish yo'lida. J. 21 - Toshkent: O'zbekiston, 2013. - 416 b.

Yoshlar siyosiy faolligini oshirishda jamoat tashkilotlarining o'рни.

Inamov Q.T.

*O'zbekistonda
demokratik jamiyat
qurish nazariyasi va
amaliyoti kafedrası katta
o'qituvchisi*

Mamlakatimizning ertangi kuni bevosita yoshlarga ularning har tomondan rivojlanib, barkamol avlod bo'lib yetishishlariga o'z bilim va intilishlarini hayotda ro'yobga chiqarishlariga bog'liq.

Biz mamlakatimizning istiqboli yosh avlodimiz qanday tarbiya topishiga, qanday ma'naviy fazilatlar egasi bo'lib voyaga yetishiga farzandlarimizning hayotga nechog'lik faol munosabatda bo'lishiga qanday oliy maqsadlarga xizmat qilishiga bog'liq ekanini hamisha yodda tutishimiz kerak.¹²⁵ deb ta'kidlagan edi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov.

Mamlakatimizning o'ziga xos muhim xususiyatlaridan biri, biri bu- aholi aksariyat qismini yoshlar tashkil etishidir. Hozirda O'zbekiston aholisining 64 % ini 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar tashkil qiladi.¹²⁶ Shu boiz davlatimiz tomonidan yoshlar huquq va manfaatlarining himoya qilishga qaratilgan barkamol avlod kamolati uchun xizmat qiluvchi huquqiy asoslarni yaratish borasida ham salmoqli natijalar qo'lga kiritildi. Xususan, mamlakatimizda o'tgan yillar davomida yoshlarga oid ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi 22 ta qonun, 30 dan ortiq Prezident Farmonlari va qarorlari, 50 ga yaqin Vazirlar Mahkamasining qarorlari qabul qilindi.

"Yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risidagi", "Ta'lim to'g'risidagi" Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Yoshlar yili" davlat dasturlari shular jumlasidandir va bu qonunlar dasturlar yoshlar huquq va manfaatlarini himoya qilishning huquqiy poydevori bo'lib xizmat qilmoqda.

Bir so'z bilan aytganda, yoshlar siyosati-davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Yoshlarni tarbiyalash va voyaga yetkazishdek davlat ahamiyatiga molik va mas'uliyatli vazifani amalga oshirishda 5 mingdan ortiq turli jamoat birlashmalari va 9 mingdan ortiq o'zini o'zi boshqaruv organlari faoliyat olib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risidagi Qonun mamlakat tarixida birinchi marta jamoat birlashmalarining mustaqilligi, ularni davlat va hukumatdan alohida faoliyat yurituvchi huquqiy sub'ekt ekanligini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 56- moddasida "O'zbekiston Respublikasida qonunda belgilangan tartibda ruyxatdan o'tkazilgan kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar, olimlarning jamiyatlari, xotin-qizlar, fahriylar va yoshlar tashkilotlari, ijodiy uyushmalar ommaviy harakatlar va fuqarolarning

¹²⁵ Karimov I.A. *Ўзбекистон XXI асрга интизомда*. Тошкент: Ўзбекистон, 1999 й-б.23.
¹²⁶ *Ўзбекистон ёшлари-ижтимоий киефа-2008*. -Б.8.

boshqa uyushmalari jamoat birlashmalari sifatida e'tirof etiladi"¹²⁷ deb ko'rsatilgan. Erkin fikrlovchi yoshlarning hayotdagi pozitsiyasini shakllantirishda ayniqsa, ularda Vatanga sadoqatni, milliy qadriyatlar, ma'naviyatga muhabbatni, xalq oldidagi mas'uliyat, fidoiylik kabi fazilatlarni rivojlantirishda ya'ni, yoshlar tarbiyasi samaradorligini oshirishda yoshlar tashkilotlarining roli oshib bormoqda.

Umuman mustaqillik yillarida vujudga kelgan va amal qilayotgan demokratik institutlar yoshlar hayoti va tarbiyasi uchun muhim ahamiyat kashf etmoqda. Chunonchi, davlat yoshlar tashkilotlari, nodavlat notijorat yoshlar tashkilotlari, siyosiy partiyalar tarkibidagi yoshlar tashkilotlari, kasaba uyushmalari, xotin-qizlar tashkilotlari, jamg'armalar, mahalla kabi demokratik institutlardir.

Bu demokratik institutlarning har biri yoshlarga o'ziga xos yondashib, imkon berib, ularning siyosiy faolligini oshirish orqali davlatni boshqaruvidagi ishtirokini ta'minlaydi. Lekin siyosiy partiyalarning ishtirokisiz yoshlarning siyosiy manfaatlarini yuzaga chiqarish qiyin. So'nggi yillarda fuqarolik jamiyatini shakllantirish jaryonida yoshlar qatlamining ishtirokini ta'minlashda siyosiy partiyalarning ta'siri ham kuchayib bormoqda. Siyosiy partiyalar safida yoshlar salmog'i yildan-yilga ortib borayapti. Hozirda O'zbekiston siyosiy partiyalari umumiy a'zolarining tarkibida yoshlar o'rtacha 40 foizni tashkil etmoqda.

Siyosiy partiyalar, ayni vaqtda, yoshlarga oid siyosatini o'zlarining "Yoshlar qanoti", "Yoshlar kengashi" kabi tuzilmalari vositasida amalga oshirib kelmoqda. "Yoshlar qanoti atamasi" ilk bor Fidokorlar milliy-demokratik partiyasi tomonidan 1998 yilda ilgari surilgan.¹²⁸

Respublikamizda faoliyat ko'rsayotgan jamoat tashkilotlaridan eng ko'p yoshlarni o'z atrofiga birlashtirgan "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakatidir. Avvalo ushbu harakatning tashkil etilishi haqida ma'lumki aforitar-totalitar tuzumning ideologik qurollaridan biri sanalgan O'zbekiston VLKSM tashkiloti barham topgandan so'ng 1996 yilning aprel oyida respublika yoshlarining yangi uyushmasi nodavlat, nosiyosiy jamg'arma tashkil etilgan edi. Ushbu jamg'arma rahbariyati yoshlar o'rtasida tarbiyaviy-tashkiliy ommaviy ishlarni yangi daraja bosqichiga ko'tarishda tijorat sohasiga e'tiborni ko'proq qaratdi. Shu sababli 2001 yilning yanvar oyida bo'lib o'tgan respublika rahbar xodimlarining yoshlar masalasiga bag'ishlab o'tkazilgan yig'ilishida mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov jamg'armani "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakatiga aylantirish to'g'risidagi taklifni kiritdi¹²⁹ va shu asosda yoshlarni kelajagi buyuk davlatni barpo etishdek maqsad atrofida uyushtiradigan uni amalga oshirishga safarbar etadigan yangi ijtimoiy institut vujudga keldi.

¹²⁷ Ўзбекистон Республикасининг "Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида"ги Қонуни Т.-1991.

¹²⁸ Файзиев Ш.Х. Спёсий партиялар мамлакатни модернизациялаш жараёнида - Тошкент: Глобус Ушум 2009.-Б.49

¹²⁹ Каримов И. А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9 жилд - Тошкент: Ўзбекистон 2001 Б.197.

O'tgan davr ichida "Kamolot" yoshlar harakati yoshlarning huquqiy ongi, madaniyati, ijtimoiy –siyosiy faolligi, tashabbuskorligini oshirish, ularning tadbirkorlik qobiliyatlarini yuzaga chiqarish va ijtimoiy hayotning boshqa sohalarda yoshlarning faol ishtirokini ta'minlash borasida jiddiy natijalarga erishildi.

Qurilajak fuqarolik jamiyatining tom ma'nodagi egalari hisoblanmish yoshlarning siyosiy jarayonlardagi faol ishtirokini ta'minlash ular siyosiy madaniyatini shakllantirishning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunda fuqarolik jamiyatining muhim instituti bo'lgan mahallaning o'rni va roli ham muhimdir. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov "Yuksak ma'naviyat –engilmas kuch" nomli risolasida o'rinni ta'kidlagani dek davlatchiligimiz tarixida birinchi marta "mahalla tushunchasi Konstitutsiyamizga kiritilib, uning o'rni va maqomi belgilab qo'yildi. Mahalla boshqaruviga bunday e'tibor bugun mamlakatimizda olib borilayotgan siyosatning xalqchilligidan dalolat beradi"¹³⁰

Bugungi kunda yoshlarimizning ijtimoiy ongi, hayotga munosabati, siyosiy yetukligi, yurtimizda va dunyoda yuz berayotgan voqea-hodisalarga nisbatan dahldorlik hissi, fuqarolik ma'suliyati oshib bormoqda.

Demak, jamiyatimiz sifat jihatidan farq qiluvchi yangi taraqqiyot bosqichiga o'tish arafasida turgan bir paytda fuqarolik jamiyati shakllanishi sharoitida yoshlarni shaxs sifatida siyosiy ijtimoiylashuvi muhim ahamiyat kasb etar ekan, yoshlarimiz jamoat tashkilotlari timsolida o'zlarining manfaatlarini doimiy va izchil himoya qiladigan o'ziga xos g'oyalarni ilgari so'radigan faol siyosiy kuchlarni ko'rishni istaydilar.

Hozirgi davr talabidan kelib chiqib jamoat tashkilotlari oldiga:

Birinchidan mamlakatimizning chekka hududlardagi qishloq yoshlari orasiga kirib borishni.

Ikkinchidan siyosiy partiyalar va ijtimoiy harakatlar faoliyati orqali yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish bo'yicha takliflar va tavsiyalar ishlab chiqishni.

Uchinchidan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalangan holda, yoshlar orasida targ'ibot-tashviqot ishlarini tashkil etishni vazifa qilib qo'yimoqda.

Kamolot yoshlar ijtimoiy harakati, siyosiy partiyalar hamda O'zbekiston Ekologik harakatining "Mamlakatimizda demokratik islohotlarning yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasi" talabidan kelib chiqib yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, yoshlar yo'nalishidagi rivojlanishiga yordam berish maqsadida, ularda tadbirkorlik va kichik biznesga bo'lgan qiziqishlarini yanada ko'chaytirish, yosh tadbirkorlarning huquqiy, iqtisodiy, siyosiy bilim va ko'nikmalarini yanada oshirish, yoshlar tomonidan yaratilayotgan innovatsion loyihalarini xususiy sektor faoliyatiga keng jalb qilish, ularning intellektual salohiyatini yuksaltirish; mahalla, tuman, shaharlarda yoshlarning tadbirkorlik sohasidagi bilim va

¹³⁰ Karimov I. A. Юксак маънавият - энгилмас куч. - Тошкент. Маънавият. 2008. -59-б.

ko'nikmalarini oshirish borasida ularga biznes rejalari tuzish. istiqbolli tashkiliy loyihalar ishlab chiqish uchun o'quv seminarlar tashkil etish, yoshlar orasiga chuqurroq kirib borish. ularni dunyoqarashi, kelajakka bo'lgan ishonch va intilishlari. umuman ularning istiqboliga qaratilgan partiyaviy vazifalarning amalga oshirishda noan'anaviy yangicha uslublardan foydalanish va ularning har tamonlama barkamol inson bo'lib yetishishlariga ko'maklashish. ayniqsa. yoshlarni ijtimoiy loqaydlik. giyohvandlik. zo'ravonlik. ekstremizm kabi tahdid va xurujlardan asrash hamda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishdan iboratdir.

К проблеме перевода пословиц в книге «Диван лугат ат-турк»

И.Тожибоев, НамГУ

Неповторимое энциклопедическое произведение учёного «Диван лугат ат-турк» находится в центре внимания многих учёных мира и отличается глубоким лингвистическим содержанием и несомненными художественными особенностями.

Существующие узбекский, турецкий и русские переводы тюркских паремий и афоризмов, по нашим наблюдениям, были сделаны во многом как художественные. Английский же перевод является по преимуществу собственно лингвистическим, т.е. не выдвигающим требования художественности.

Как видно из анализа следующих пословиц, узбекский перевод С.Муталибова отличаются своей научностью, стремлением к конкретности и адекватности подлиннику. Так, в узбекском переводе не сохраняются рифма и размер, характерные для большинства пословиц, но предельно адекватны, ср.:

1. древнетюркское:

бд

бд кэчар киши тојмас, јалїнук оглі мэнү калмас.¹³¹

современный узбекский перевод: ЗАМОН, ЗАМОНА, ДАВР

Замон ўтар, киши тўймас, инсон боласп мангу колмас.

русский перевод: ВРЕМЯ

“Время идёт, и человек его не замечает. Но потомки Адама не живут вечно.”¹³²

английский перевод: TIME (ZAMANA).

Time (xamana) passes and a man does not perceive it, the sons of Adam do not live forever.¹³³

¹³¹ Махмуд Кашгарий. Туркий сўзлар девони (Девону луготит турк) С.Муталибов - Ташкент, 1960-1963. Т. I-III. 1т-796.

¹³² Махмуд ал-Кашгари. Диван Лугат ат-Турк Пер., предисл. и коммент. З.-А. М. Ауэзовой - Улмак Дафк-Пресс, 2005. - 1288 с. 1т-84с.

¹³³ Mahmud al-Kashgari. Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk), edited and translated with introduction and indices by Robert Dankoff, in collaboration with James Kelly - Cambridge, Mass. [In Sources of Oriental Languages and Literatures, ed. Sinasi Tekin.] Part I. 1982 (Pp. XI + 416) Part II. 1984 (Pp. III + 381) Part III. 1985 (Pp. 337 + microfiche) 1-34p.

В английском переводе арабские варианты слов подлинника даются в скобках. Это в очередной раз доказывает, что «Диван» написан на арабском.

С.Муталибов переводит с подлинника **jālinuq oğlī** на узбекский язык как **инсон боласи** немного обобщая перевод. Но в английском переводе **the sons of Adam** даётся как *сын Адама* (Одам ато ўгли), здесь перевод несколько ближе к подлиннику.

В подлинном произведении **kiñi tojmas**, человек его не замечает (одам боласи тўймас), на узбекский переводится как **киши боласи тўймас** слово в слово, а на английский язык - несколько по-иному: **a man does not perceive it**. человек его не замечает (инсон уни англамай қолади). Это перевод не слово в слово, но раскрывающий подлинное содержание паремии.

تويملس - "tojmas"

Выражение "**kiñi tojmas**", переводимое с оригинала на узбекский буквально **киши тўймас** (человек им не насыщается) на английский переводится несколько иначе, а именно: **a man does not perceive it** (человек его не осознает), на русский же - как *человек его не замечает*. Английское слово *perceive* соответствует узбекским словам *пайқамок, сезмок, хис этмок; тушуномок, англамок*, русское *замечать* - соответствует узбекским *кўрмок, кўриб қолмок; сезмок, фаҳламок, пайқамок, пайқаб қолмок, англамок*¹³⁴.

По нашему мнению, переданное в оригинале арабской графикой **تويملس** - "tojmas" допускает двоякое прочтение: 1) "**тўймок**" (насытиться, удовлетворить потребность в еде и воде, наестся, напиток, утолить жажду¹³⁵; 2) "**туймок**" (чувствовать, ощущать, замечать¹³⁶). Главная причина этого в том, что в арабском алфавите не отражены различия между звуками [ў] и [у]. Тем не менее, сама логика пословицы в оригинале делает предпочтительным понимание "**тўймок**" (*насытиться*), тем более что, согласно исламу и христианству, в этом мире все скоропреходяще, в том числе, и сам человек. Соответственно нелогичными выглядят русский и английский переводы тюркского "**kiñi tojmas**" (человек его не замечает) (**man does not perceive**). Исходя из этого, нам представляется более адекватным и целесообразным перевод на русский "**человек им не насытится**" и на английский "**man never satiates with it**"¹³⁷.

При сравнении паремий «Диван Лугат ат-Турк» в узбекском, английском и русском переводах, можно увидеть некоторые различия в деталях. Так, авторы английских переводов, желая передать основной смысл оригинала, стремятся к тому, чтобы:

- переводить пословицы оригинала слово в слово (точь-в-точь);

¹³⁴ Абдурахимов М.М. Узбекча-русча ва русча-Ўзбекча лугати: "Академнашр"-Тошкент-2010: 389 бет.

¹³⁵ Узбек тилининг изоҳли лугати "Москва", 1981й. II том.221б

¹³⁶ Узбек тилининг изоҳли лугати "Москва", 1981й. II том.244б

¹³⁷ Butayev Sh. English-Uzbek, Uzbek-English Dictionary: "O'qituvchi"-Taskent-2013: P.462.

- при буквальном переводе пословиц оригинала давать специальные сноски и примечания к некоторым древним тюркским словам, которые трудно понять;

- использовать подходящие варианты переводимого языка.

Отсюда можно сделать вывод, что для процесса перевода паремий и идиомов характерна своя специфика, допускающая применение синонимов, развернутых пояснений и т.п. Анализ паремий в тексте «Диван Лутат ат-Турк» с точки зрения теории перевода и на основе сравнительной типологии нескольких языков очень важен при научном и эстетическом оценивании перевода книги на разные языки.

В настоящий момент, несмотря на существующий опыт решения проблемы перевода тюркских паремий на английский язык, теория и практика перевода по-прежнему ставит перед собой эту интересную и важную проблему.

Milliy o'zlikni anglash

Xurshid Mirzaxmedov katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Ergashali Zoirov – talaba,

Namangan davlat universiteti.

Milliy o'zlikni anglash har bir inson uchun ma'naviy barkamollikning muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Chunki u avvalo, o'zining kimligini bilib olsa, qaysi millatga mansubligini tushunib yetsa, avlod-ajdodlari, ular qoldirgan modiy va ma'naviy merosni o'zlashtirsagina to'laqonli shaxs darajasiga yetishi mumkin. Bunday shaxslar millatning aksariyat ko'pchilik qismini tashkil qilsagina bunday illatning istiqboli buyuk bo'ladi. Shuning bilan birga o'zini-o'zi chuqur anglab yetgan, ko'zi ochilgan, aqli raso, g'oyaviy siyosiy jihatdan uyg'ongan va jipslashgan xalq va millatni, o'tmishda bo'lganidek, mustamlakachilik kishanlarida ushlab turish, tili, madaniyati, qadriyatlarini oyoq osti qilish, boyliklarini talab ketish, huquqlarini poymol etish, davlat mustaqilligidan judo qilish aslo mumkin emas. O'z o'zini anglash bu xalqning, millatning o'tmish tarixiy taraqqiyot yo'lini, ota-bobolari, nasl-nasabi, avlod-ajdodlarining kim bo'lganligi va ularning jahon ilm-fani va madaniyati taraqqiyotiga qo'shgan buyuk hissalarini bilib olishdir.

Milliy o'zlikni anglash – millat yashayotgan Vatanning poroq istiqbolini ta'minlash uchun qanday imkoniyatlar va qulayliklarga ega ekanligini chuqur anglab yetish, ular bilan cheksiz faxrlanish, mavjud imkoniyatlarni yuzaga chiqarish, real voqelikka aylantirish uchun o'zini safarbar etish, barcha imkoniyatlari, kuch g'ayratini ishga solish demakdir. Millat mavjud bo'lishi uchun til, hudud va ma'naviyat asosi shart bo'lgani kabi milliy o'zlikni anglash ham asosiy zaruriy shart hisoblanadi. O'zlikni anglash o'z mohiyatiga ko'ra millat va elatlar uchun xos bo'lgan ma'naviyat xususiyatlarini ifoda etib, o'z funksiyasiga ko'ra milliy manfaatlarni himoya qiladi.

Shunday qilib, har bir millat va elatning o'zini real mavjud sub'ekt, muayyan moddiy va ma'naviy boyliklarini ifodalovchi etnik birlik, til, urf odatlar, an'analar, qadriyatlarga mansubligini, manfaatlar ehtiyojlar umumiyligini tushunib yetishga milliy o'zlikni anglash, deb ataladi. Milliy o'zlikni anglash millat birligining mustahkamligini, millat manfaatlarining, shaxs, mahalliychilik manfaatlaridan ustun turishini anglash darajasi bilan bog'liqdir. Milliy o'zlikni anglash real hayotdagi millat sha'ni, qadr-qimati, obro'-e'tibori poymol etilganda yoki millatning manfaatlariga nisbatan ikkinchi bir tomondan zo'ravonlik harakatlari boshlanib ketgan holatlarda yanada kuchli va yaqqol namoyon bo'ladi. Bunday holatda, millatning barcha vakillari qaysi lavozimda xizmat qilishi, qaysi darajada boy yoki kambag'al bo'lishidan qat'iy nazar o'zaro birlashib ketadilar va millatning manfaatlarini himoya qiladilar.

Milliy o'zlikni anglash millatning til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar, hudud yagonaligi, ma'naviyatdagi o'ziga xosligidan iborat belgilari kabi millatning mustaqil belgisi hisoblanadi. Milliy o'zlikni anglash millatning mustaqil belgisi ekanligi – milliy manfaatlar, ehtiyojlarini umumiyligini himoya qilish va milliy taraqqiyotga erishish va uning jahon taraqqiyotidagi o'rnini mustahkamlash zaruriyatini anglash bilan belgilanadi.

O'zbek xalqining eng qadimiy davrlardan boshlab hozirga qadar davom etib kelayotgan, o'z ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydigan ajoyib qadriyatlaridan biri ota-onani yuksak darajada e'zozlash, izzat-ikromini, hurmatini joyiga qo'yishdan iboratdir. Farzand uchun dunyoda ota-onadan ko'ra mehribon, aziz va mo'tabar zot yo'q. Ota-ona farzandlarning suyanchig'i, bitmas-tuganmas boyligidir.

Ota-ona o'z farzandidan hech narsani ayamaydi. Ularning tabiat ato etgan buyukliklari ham ana shunda o'zbek xalqi odob-axloqi bo'yicha, keksalarning, ota-onaning oldidan salom bermasdan o'tish gunoh hisoblanadi. Ota-onani qadrlash, ularning beo'lehov, beminnat xizmatiga bir umr sodiq bo'lish, duolarini olish - bolalarning farzandlik burchidir. Bu milliy qadriyatlarimizning eng muhim talablaridan biridir.

Buyuk bobomiz xazrat Alisher Navoiy aytganlaridek, ota-onani hurmat qilish «...farzandlar uchun majburiyatdir. Bu ikkisiga xizmatni birdek qil, xizmatning qancha ortiq bo'lsa ham kam deb bil, Otang oldida boshingni fido qilib, onang boshi uchun butun jismingni sadaqa qilsang arziydi! Ikki dunyoning obod bo'lishni istasang, shu ikki odamning roziligini ol! Tunu kuningga nur berib turgan - birisini oy deb bil, ikkinchisini quyosh, Ularning so'zlaridan tashqari bir narsa yozma, ular chizgan chiziqdan tashqariga bir qadam ham bosma, hamma xizmatni sen odob bilan bajar, «adab» so'zidagi «dob» kabi qomatiningni ham qib».

Xulosa shuki, bola tarbiyasini dono xalqimiz aytganidek, u hali tug'ilmasdan ota-ona va butun oila a'zolari hamjihatligida boshlashimiz lozim buladi.

Globallashuv jarayonlarida jamiyatda axborot iste'moli masalalari

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Sodiqjon Olinjonov - talaba

Namangan davlat universiteti

Ijtimoiy hayotga tadbiiq etilganda axborot -kishilar, predmetlar, faktlar, hodisalar, jarayonlar va shu kabilar haqidagi ma'lumotni anglatadi. Jamiyat hayotida shunday jarayonlar kechadiki, bunda axborotni qidirish, yig'ish, qayta ishlash, to'plash, saqlash va tarqatish ka vazifalar amalga oshiriladi. Bu jarayon informatsion jarayon hisoblanib, unda kutubxona tizimining ham o'zga hos o'rni mavjud. Axborot turli ijtimoiy qatlamlar, professional va milliy guruhlar vakillarga har xil ta'sir qilishi barobarida uni iste'mol qilish amaliyoti turli guruhlarda bir-biridan keskin farq qilishi mumkin. Bu eng avvalo, axborot manbalari miqdori o'rtasidagi farqda namoyon bo'ladi. Masalan, ayrim odamlarda axborot manbai minimal (televidenie, radio), ayrimlarda esa keng (internet, yangi telekommunikatsiyalar tizimi) bo'lishi mumkin, eng asosiysi shaxsda istalgan axborotni egallash bilan bir qatorda shaxsiy xislatlarni shakllantiradigan, masalan, mehnatsevarlik, o'z maqsadiga erishish yo'lida intilish, insonlar bilan o'zaro samimiy munosabat, ijtimoiy jarayonlarda ishtirokchilik. Bu kutubxona ishi orqali o'z axborot ehtiyojlarini qondirishga xos xususiyatdir.

Mutaxassislar fikriga ko'ra, bugungi kunda jamiyatda aynan axborotni olish, unga yo'l topish sohasida keskin bo'linish, tabaqalashuv sodir bo'lmoqda. Yoshlar o'zining harakatchanligi va yangilikka intiluvchiligi hamda bo'sh vaqt resursiga egaligi tufayli yuqori darajada kommunikativ faollik ko'rsatishadi. Boshqa guruhlarda esa, nisbatan passivlik kuzatiladi. Ularga xos bunday xususiyatlar salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Bu birinchi guruh uchun tobora faollashayotgan agressiv siyosiy ta'sirga berilib ketish xavfining mavjudligida, ikkinchi guruhning esa, pozitiv mazmunga ega axborotlar ta'siridan tashqarida qolishi bilan belgilanadi. Axborot iste'moli ijtimoiy, aniqrog'i, ma'naviy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan hodisadir.

Axborot konkret shaxs, ijtimoiy guruh, millat, jamiyat va davlat tomonidan iste'mol qilinadi-ki, mazkur darajalarda iste'mol jarayonlari bir-biridan farq qiladi. Masalan, biron shaxs uchun qiziqarli bo'lgan ma'lumot, muayyan ijtimoiy qatlam yoki guruh uchun ahamiyasiz bo'lishi mumkin. Shuningdek, axborot makon va zamon xususiyatlariga ham ega. Chunonchi, G'arbda o'ta ommabop bo'lgan axborotlar, Sharq xalqlari tomonidan kam iste'mol qilinishi mumkin. Bundan tashqari, ma'lum bir tarixiy davrda katta qiziqish bilan kutib olingan ma'lumotlar, vaqt o'tishi bilan odatiy holga aylanishi va ijtimoiy hayotda bu tarzda in'ikos etmasligi mumkin. Ayni bu xususiyat axborot iste'molini kutubxona orqali amalga oshirilishi jarayonida milliy mentalitetga xos tarzda, uning azaliy tamoyillariga tayangan holda amalga oshirish imkonini beradi. Shu bilan bir qatorda tarbiya vositasi sifatida ham o'zining amaliy natijalarini beradi. Axborot iste'moli, kim tomonidan iste'mol qilinishidan qat'i nazar, qabul qilish, tushunish, talqin etish kabi bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bosqichlarda amalga oshadi.

Bugungi kunda, axborot iste'moli jarayoni ham o'ziga xos madaniyatni taqozo etmoqda-ki, madaniyatning bunday shakli insoniyat ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismiga aylanishi zarur. Shuning uchun, hozirgi davr kishisi oldida axborot tanlash imkoniyati shu qadar yuqori-ki, uning talabini qondira olmaydigan ma'lumotlar bir zunda qimmatini yo'qotishi aniq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, hozirgi davrda axborot iste'moli avvalgilaridan tubdan farq qiladi. Axborot iste'moli jarayonida ham kutubxona shaxs axborot iste'molining manbasi sifatida katta ahamiyatga ega bo'lib, una kutubxonachi shaxs axborot ehtiyojiga qarab adabiyotni tavsiya eta olishi, unda oldindan ehtiyojini qondiruvchi ana shu axborot manbasi haqidagi tasavvurni shakllantirish uchun u adabiyot haqida ma'lumot bera olishi yohud kerakli ma'lumot, axborot mavjud internet tarmog'idan sayt yoki elektron pochta tavsiya eta olishi lozim bo'ladi. Buning uchun esa avval kutubxonachi xodimning o'zi o'z kasbiga oid bilim, malaka va ko'nikma bilan bir qatorda zamonaviy axborotni ham o'zlashtirishi talab etiladi.

Bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlangan bir paytda jamiyatning kichik yoshdagi a'zolari kutubxona orqali, kitob o'qish orqali axborot iste'molini qondirishga emas, aksincha ko'p xollarda zamonaviy axborot texnologiyalari, jumladan internet foydalanishlarini kuzatish mumkin. Ayni vaqtda, internet orqali juda ko'p ijobiy ma'lumotlar bilan birga, Sharq madaniyatiga, xususan, kishilarimiz xulq odobiga salbiy ta'sir etuvchi axborotlar ham uzatilayotgani, tabiiyki, kishilarimiz, ayniqsa, yoshlarimiz g'oyaviy tarbiyasiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Axborot iste'moli madaniyatini shakllantirish orqaligina bunday ta'sirlarning oldini olish mumkin. Shuningdek, «biz ba'zan G'arb madaniyati to'xtovsiz kirib kelayotgani haqida taassuf bilan gapiramiz. Bu shunday kuchli oqimki, unga qarshi chiqish juda mushkul. Buning faqat bitta yo'li bor. U ham bo'lsa, Internetga o'zimizga mos bo'lgan ma'lumotlarni o'z vaqtida kiritishdan iborat»³⁸. Kutubxona ishida ham yangi zamonaviy ilm fan texnika yutug'i sifatida Komp'yuter va internet tizimidan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, xususiy internetkafedagi xizmatdan farqli o'laroq foydalanuvchining undan foydalanishi maqsadli tashkil etiladi. Internetga ijobiy yoki salbiy baho berish jarayonida dastlab mazkur muhim axborot resursidan kim va qanday maqsadlarda foydalanayotganini inobatga olish zarur.

Jamiyatda oilaning roli va oilaviy munosabatlarni tartibga solishda oila huquqining o'rni

J. Umarov

Nam DU katta o'qituvchisi

Haqiqiy adolatli, insonparvar, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurishda oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida manba bo'lib xizmat qiladi. Chunki insoniyat bunday javobgar qurar ekan, avvalambor, insonning

³⁸ Karimov I.A. O'zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo'lmaydi. 13-jild. T., O'zbekiston, 2005. – B. 304.

o'zi bunday qobiliyat va xususiyatga ega bo'lishi lozimdir. Insonning bunday xususiyatlarga, fazilatga ega bo'lish uchun esa, uning oilasi, ya'ni har bir bolaning ota-onasi va qavmu qarindoshlari katta o'rin tutadi.

Oila barkamol, sog'lom fikrli, ochiq ko'ngilli oilaning bolasi fozil insonlarning har doim huddi ana shu fazilatlarga erishishi uchun hech bir narsa bilan baholab bo'lmaydigan katta ijobiy hissa qo'shishga yordam beradi. Oila jamiyatning bir bo'g'inidir. Shuning uchun oilaning ijobiy fazilatga ega bo'lishi birgina bolaga taosir qilibgina qolmay, balki jamiyatga va boshqa oilalarga ham taosiri kuchlidir. Jamiyat esa ko'proq bolaga taosirchan bo'ladi. Chunki bu yaqqol «Oila jamiyatning bir bo'g'inidir» degan mazmundan kelib chiqib, jamiyat oilalardan, oila esa kishilardan tashkil topadi. Shunday ekan, boshqa oilaning ijobiy xarakterga ega bo'lishi uchun qo'shni oilaning taosiri ham katta bo'ladi. Chunki har bir narsaning rivoji uchun yoki uning qulashi uchun albatta bir narsa unga sabab bo'ladi, ya'ni taosir ostida bo'ladi.

Barcha narsa oiladan boshlanadi deganlaridek, jamiyatda oilaning qobiliyatli farzandlarni o'stirish, ularning har tomonlama fozil va yetuk insonlar bo'lib yetishishida roli nihoyatda beqiyosdir.

Hayotning o'zi ham qarama-qarshiliklardan iboratdir, ziddiyat, qarama-qarshilik, raqobatsiz hatto rivojlanish ham bo'lmaydi.

Oilaviy munosabatlar, ona va bola muhofazali, ularning ehtiyojlarini qondirish davlatimiz siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'ninchi sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovni bunday degan edilar: «Eng muhim vazifa xalqchil, adolatparvar jamiyatni vujudga bu jamiyat poydevorini, eng avvalo boy va badavlat, mehnat qadrini biladigan, maonaviy sog'lom va madaniy saviyasi baland minglab va millionlab oilalar tashkil etadi»¹.

Oilaning jamiyatda asosiy bo'g'in sifatida tan olinishi hatto O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63-moddasida ham mustahkamlab qo'yilgandir. Bu modda jamiyatimizda oilaning tutgan o'rnini, uning mavqeini oshirishga qaratilgan bo'lib, nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqlilik asosida amalga oshirishini mustahkamlaydi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining qaroriga binoan 1994 yil Xalqaro oila yili va 1999 yili O'zbekistonda «Ayollar yili» va 2001 yilning esa «Ona va bola», 2002 yilni esa «Qariyalarni qadrlash» yili deb atalishi ham xalqaro asosida hamda O'zbekistonda oilaga umuman insonlarga bo'lgan mehr-muruvvatdan, ularni hurmatlashdan kelib chiqishligidan, barcha fuqarolarimizga, nuroniy ota-ona, buva va yuuvilarimizga hamda xotin-qizlarimizga davlat va jamiyat g'amxo'rligining yanada kuchaytirilishi, ularning oilaviy, mehnat va turmush sharoitlari yaxshilanishiga, ayollar huquqlariga har tomonlama rioya etilishi hamda kafolatlanishi uchun asos bo'lib xizmat qildi. Shu munosabat bilan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Osiyo va Tinch okeani bo'yicha iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi (ESKATO) tomonidan Pekinda xalqaro oila yiliga bag'ishlab o'tkazilgan tayyorlov majlisida qirqa yaqin

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиклол, сўбат, мафкура. Т.: Ўзбекистон, 1993. 14-6

mamlakat va shu jumladan O'zbekistonning vakillari oilani mustahkamlash va uni rivojlantirish muammolarini muhokama qilib, Osiyo, Tinch okeani mintaqasi uchun oila to'g'risidagi Deklaratsiyani qabul qildilar.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach va uning dastlabki kunlaridanoq oilani mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish uchun bir qator tadbirlarni amalga oshirishga kirishdi. Respublikada 24 milliondan ortiq aholi yashaydi. Shulardan 52 foizini xotin-qizlar tashkil qiladi.

O'zbekistonda 3.5 milliondan ortiq oilalar mavjud. Har yili 234 ming yosh oila vujudga kelib, 710 mingdan ko'proq bolalar tug'ilmoqda. Respublikada har bir oila tarkibi o'rtacha 5.6 kishidan iborat.

Ayniqsa, mustaqil O'zbekistonimizda oilaga bo'lgan munosabat eng yuqori davlat siyosati bilan belgilanib, uning rivojlanishi uchun katta eotibor berib kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 18 fevralda «Oilada, davlat va jamiyat qurilishida ayollarning rolini kuchaytirish, ularning huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy va maonaviy manfaatlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish yuzasidan 1999 yil uchun chora-tadbirlar Davlat dasturi» ishlab chiqilib, unda ayollarning ijtimoiy hamda moddiy ahvolini yanada yaxshilash, ularning oila va jamiyatdagi rolini kuchaytirish hamda jamiyat hayotining barcha sohalarida faolroq ishtirok etishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, ijtimoiy-iqtisodiy himoyalashning asosiy yo'nalishlari belgilab qo'yildi.

O'zbekistonda har bir oila va har bir insonning turmush farovonligini, baxtli hayotini taaminlash faqarolar totuvligini mustahkamlashga qaratilgan ana shu dasturiy maqsadlarga asoslanib ish olib borilmoqda.

Oila bu jamiyatning bir bo'g'ini ekan, jamiyat bu bo'g'insiz yashay olmaydi u tez tarqalib ketadi, yaoni nafaqat jamiyatning, balki hayotning asos bo'lgan oilani himoyalash va uni mustahkamlash jamiyat hayotining eng dolzarb masalasidir.

Oilaga ko'proq eotiborimizni jalb qilib, uni yanada mustahkamlash uchun yangi dasturlar ishlab chiqish lozim. Uni har tarafdama ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa tarafdama himoya qilishimiz lozim.

Inson, hayotdagi, bu dunyodagi eng aziz va mo'otabar jonzot bo'lgani kabi, uning huquq va erkinligi birinchi o'rinda turgani kabi, biz eng avvalo bozor mexanizmlarini qo'llash bilan birgalikda, oilani ijtimoiy himoya qilish tadbirlarini amalga oshirmog'imiz lozimdir.

Mustaqillik davri O'zbekiston haykaltaroshligida yangi ijodiy yo'nalishlarning rivojlanishi

Dilmurod Po'latov

NamDU dotsenti, san'atshunoslik fanlari nomzodi

XX asrning 1990-yillariga qadar ko'pmillatli xalqlar san'ati doirasida shakllangan O'zbekiston haykaltaroshligi yangi tarixiy davrda, ijodiy

o'zgarishlarga yuz tutdi. Sohada milliy mafuraviy yangilanish davri zuhur etib, yangi sifat bosqichiga yo'l ochildi.

Ma'lumki, yurtimiz haykaltaroshligi o'tgan asrda sobiq tuzumning g'oyaviy ehtiyojlari ozig'ida shakllangan edi. Yaratilgan asarlarda kasbiy mahorat va ijodiy tajriba nechog'lik puxta bo'lsa ham milliy makonimizga begona bo'lgan, tarixiy o'tmishimizga dahlsiz "qahramonlar" qiyofasini ifodalash yetakchilik qilardi. Monumentlar orasida milliy mavzudagi obrazlar mavjud bo'lsa hamki, ularning plastik yechimida tipik harakerni tasvirlashga chuqur talqin yetishmas edi. Shu bois, o'sha kezlari mamlakatimizda ko'plab haykallar o'rnatilganiga qaramay, milliy maktab mezoni bilan baholashga loyig'ini uchratish qiyin edi. "O'rni kelganda aytish lozimki, sobiq tuzum davrida bu soha san'atning eng mafkuralashgan turiga aylanib qolgan edi" [1. 148-B]. Boz ustiga eng nufuzli yodgorliklarda milliy hayotimizga yod bo'lgan, xatto "xalqimizning hayoti va qadriyatlariga mutlaqo dahli bo'lmagan, umri bino bo'lib O'zbekistonga qadam bosmagan zotlarning qiyofasi aks ettiriladi edi" [1. 148 B]. 1991-yildan O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritib, barcha sohalarni erkin tasarruf eta boshlaganidan keyingina, ommaviy-markaziy maydonlarga o'rnatilgan bunday sohta viqorli haykallarga barham berildi.

Ayni paytda haykaltaroshlik istiqboli uchun zarur ijodiy talab va ehtiyojlar yuz ochdi. O'lis o'tmishdagi jahon ilmu-fani va ma'rifatiga kuchli ta'sir ko'rsatgan buyuk ajdodlarimiz siymosini milliy iftixorga to'la qiyofada tasvirlash davr talabiga aylandi va bu borada davlat buyurtmasi bo'yicha yirik haykallar bunyod etildi. O'zbek haykaltaroshligida mahobatli asarlarning g'oyaviy mazmuni va badiiy ifodasida yangi davr muhitini gavdalandirish, avvalgi tarixiy shaxslar ko'rinishdan farqli ravishda, barkamol shaxs qiyofasi, odil hukumdor va mutafakkir timsolini yanada "jonli" tasvirlash bosh maqsad kasb etdi. Ulug'vor suratda barpo etilgan bobokalonlarimiz haykallariga milliy g'urur, hurmat-ehtirom tuyg'ulari singdirildi [qarang 3. 2-B].

Mustaqillik davri O'zbekiston haykaltaroshligida eski yondoshuv aqidalari barham topib, halqchil talqinga asoslangan yangi bosqichga ko'tarilish boshlandi. Ijoddagi yangi talablar, uslubiy yondoshuvlar va ayniqsa zamonaviy mezonga muvofiq faoliyat yurituvchi yangi iste'dod egalari yuzaga chiqdi. Ular o'z asarlarida davr ruhini mohirona ifodalagan holda, yangi ijodiy sahnaga ko'tarildilar. Xususan, Ilhom Jabborov, Kamol Jabborov, Jaloliddin Mirtojiev, Anvar Raxmatullaevlarni shu o'rinda ta'kidlash mumkin.

Istiqloq yillarida tarixiy shaxslar xotirasini sharaflovchi ulug'vor haykallar yaratish keng o'rin egalladi. Mamlakatning diqqatga sazovor joylarida qator – Alisher Navoiy, Boborahim Mashrab, Amir Temur, Mirzo Ulubg'ek, Mirzo Bobur, Al-Farg'oni, Jaloliddin Manguberdi, Alpomish va boshqa muhtasham haykallar qad rostladi. Bu turdagi san'at asarlarining dastlabki namunasi 1991-yilda Toshkent shahridagi Alisher Navoiy nomli O'zbekiston milliy bog'iga o'rnatilgan "Alisher Navoiy" (ijodkorlar: Eynula Aliev, Nodar Bandzeladze, Vasilij Degtyarev) haykalidir. Monumentda allomaning ohista xatti-harakati va qo'l ishoralari, shuningdek ruhiy olamiga uyg'un qiyofasida komil shaxs siymosi ochib berilgan. Bog'ning eng so'lim-sokin joyiga tabiat bilan uyg'un

holda oʻrnatilgan mazkur yodgorlik, tantanali umumxalq bayramlari sohnasiga monand bajarilgan. Haykalning badiiy yechimida yangi davr muhitini gavdalantiruvchi va oldingi ijodiy yondoshuvlardan ajralib turuvchi ilk izlanishlar kuzatiladi.

Mustaqillik davrida sarkardalar qiyofasida adolatparvar va jaʼsur ajdodlarimiz obrazini tasvirlash ayniqsa ustivor ahamiyat kasb etdi. Mazkur haykallar tasvirida kuch-qudrat, shon-shavkat ifodasi aks etgan. Shu xususda Ilhom Jabborovning Amir Temur obraziga atalgan haykallari oʻziga xos ijodiy yondoshuvi bilan eʼtibor tortadi. 1993-yili Toshkentda, 1996-yili esa Samarqand va Shahrizabzda qad koʻtargan Amir Temur monumentlari yangi davr oʻzbek haykaltaroshligining yorqin namunasiga aylandi. Ayniqsa, Sohibqironning Toshkent shahrida oʻrnatilgan haykali muhtashamligi bilan yaqqol ajralib turadi. Haykal serviqor va salobatli qiyofada tasvirlangan boʻlib, unda vatanparvar va odil hukumdor siymosi talqin etilgan. Haykalning badiiy ifodasi teʼran maʼnolarga boydir. Jumladan, sarkarda ot ustida bir qoʻlini hikmatli choʻzib, ikkinchisida jilovni tutib turarishida ramziy maʼno mujassamdir. Jumladan, Sarkarda otning jilovini tutib turishi: “Bu mustahkam davlat tizimini qoʻlda mahkam tutib turishni anglatadi” [1. 148-B]. Amir Temur ikkinchi qoʻlini baland koʻtarib, nasihat qilish bilan birga, dunyo axliga tinchlik-omonlik, baxtu saodat tilayotgani ifodalangan.

Mustaqillik yillarida bunyod etilgan mahobatli haykallar orasida 1999-yili Xorazmning Urganch shahrida oʻrnatilgan Jaloliddin Manguberdi haykali ham eʼtiborga loyiq. “Jaloliddin Manguberding tabarruk siymosini toshga tushirish, haykal oʻrnatish uchun koʻpgina ishlar amalga oshirildi. Oʻnlab mualliflar loyihalar yaratib, hayʼat aʼzolariga koʻrsatishdi” [5. 4-B]. Haykaltaroshlar Ilhom Jabborov hamda Kamol Jabborovlar tomonidan bajarilgan loyiha tasdiqlandi va shu asosda yaratildi. Uning qiyofasi buyurtma talabiga koʻra burgutday uchqur koʻrinishda, togʻ choʻqqisida tasvirlangan. Haykalning bosh gʻoyasida – yurt himoyasi uchun martlik va jasorat timsoli ochib berilgan. Sarkardaning muzaffar¹⁹ qiyofasi mamlakat muhofazasi yoʻlidagi vatan himoyachilari uchun ramziy tayanch deyish ham mumkin.

Oʻrta asrlarda yashab oʻtgan vatandoshimiz, alloma Al-Fargʻoniyga atab Fargʻona va Quva shaharlarida 1998-yili ikkita muhtasham haykal (I.Jabborov) oʻrnatilgan [qarang 4. 33-B]. Yodgorlik meʼmoriy unsurlar bilan hamoxang bunyod etilgan. Haykalda mutafakkir oʻz ilmiy merosini jamiyat istiqboliga ramziy tuxfa tarzida talqin etilgan. Obrazda aqliy kamolatga erishgan mutafakkir shaxs siymosi aks etgan. Quvadagi haykalda esa allomaning ilmiy faoliyat jarayoni tasvirlangan. Mutafakkirni hayol ummoniga choʻmgan qiyofada ifoda etuvehi ushbu tasvirda vatandoshimiz oʻz umrini ilmiy izlanishga baxshida etganligi sezilib turadi.

Jaloliddin Mirtolʼev ham qisqa davr ichida yaxshi natijalarga erishdi. Ijodida shakl va gʻoyaning badiiy ifodasi ravonlashdi, shaklan dinamik xarakterga boy kompozitsiyalar bajardi. Shuningdek, Rossiya (Alisher Navoiy).

¹⁹ Зафер козонига ишона билан харакалланаётган мағрур кифа.

Yaponiya (Alisher Navoiy), Xitoy (Kamoliddin Behzod) kabi horijiy davlatlar buyurtmasi bo'yicha ham ulug' ajdodlarimiz haykalini ishladi. O'tgan asrning mustabit tuzumi davrida vatan istiqboli, ma'naviy madaniyati uchun qayg'urgan va bu yo'lda shahid etilgan adiblarimiz – Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon, Elbek, Abdurauf Fitrat singari qatag'on qurbonlari xotirasiga atalgan yodgorliklarni davlat buyurtmasi asosida ijod qildi. Mazkur haykallar ichki hissiyotga boyligi bilan yaqqol ajralib turadi. Masalan, Abdulla Qodiriy (toshkent, 1994 y) haykalida adibning ma'rifat yo'lidagi ayanchli qismati va hayotidagi mudxish manzara tasvirlangan. Asar kompozitsion yechimiga ko'ra, qahramon shahid etilgan bino harobasining tasvirlari bilan uyg'unlashgan, yuz tuzilishiga mungli nigoh va so'niq kayfiyat ifodasi singdirilgan. Yodgorlikning badiiy talqinida ona-yurtning istiqbolligiga umid hissi sezilib turadi.

Jaloliddin Mirtojievning "Cho'lpon" (Andijon 1997 y) yodgorligi ham shu kabi ifodali asarlardan biridir. Muallif e'tirofiga ko'ra "Cho'lpon ramziy ma'noni anglatuvchi kesilgan ulkan chinor ustiga o'tirgan ko'rinishda tasvirlanishi – qatag'on yillari toptalgan xalqimizning milliy madaniyati, ma'naviy me'rosi va g'ururi timsolini anglatadi" [6]. Shoirning o'ychan nigohida ta'qib etilgan mahzun chehrali shaxs siymosini ochib berilgan.

Yuqoridagi fikrlar O'zbekiston mahobatli haykaltaroshligida uchta ustuvor yo'nalish mavjud ekanligidan dalolat beradi: birinchisi – buyuk siymalar shaxsini ulug'lovchi, ikkinchisi – shahidlar xotirasini sharatlovchi; uchinchisi – ramziy kompozitsiyali. Ularning har birida o'ziga xos ijodiy xarakter va g'oyaviy-ifodaviy xususiyatlari mavjud.

Birinci yo'nalish: yuqorida qayd etilgan tarixiy shaxslar – buyuk sarkarda va allomalar obrazini o'z ichiga oladi. Bunday yodgorliklar orasida milliy me'morligimizga xos badiiy vositalar bilan hamohang o'rnatilgan allomalar siymosi alohida ajralib turadi. Ular uslubiy yo'nalishiga ko'ra uch turkumga bo'linadi: birinchisi gumbazli; ikkinchisi yarim aylanasimon vositali; uchinchisi ravoq unsirli haykallardir.

Shu xususda Toshkentdagi "Alisher Navoiy", Quvadagi "Al-Farg'oniy", Marg'ilondagi "Al-Marg'iloniy" hamda Nukusdagi "Ona va bola" kabi yodgorliklar gumbazi obrazning milliy qiyofasini boyitadi. Yarim aylanasimon yodgorliklar turkumiga Farg'onadagi "Al-Farg'oniy", Nukusdagi "Motamsaro ona", Urganchdagi "Ogahiy" haykallarini, ravoqli unsurlar bilan bajarilganlari jumlasiga esa Farg'onadagi "Ona va bola", Andijon va Jizzaxdagi "Motamsaro ona" haykallari mansubdir. Bular orasida gumbazosti yodgorliklarning xarakterli jihati Temuriylar davri me'morligiga xos qovurg'asimon moviy gumbaz vositasida milliy muhitning ta'sirchan ko'rinishini gavalantirish, haykalga mumtozlik va salobat baxsh etishda kuzatiladi. Ular misolida haykal, me'moriy vosita va xalq amaliy bezak san'ati kombinatsiyalarini bir g'oya asosiga birlashtiruvchi yangi yo'nalish seziladi. Sirasini aytganda, mazkur me'moriy vositali asarlar zamirida mustaqillik davri O'zbekiston mahobatli haykaltaroshligining yangi uslubiy tamoyili ko'zga tashlanadi.

Aksariyat haykallarning me'moriy unsurlar birligida yaratilishi haykaltarosh bilan me'morlarning ijodiy munosabat o'rnatilganligini

mahsulidir. Chunki, me'moriy unsurlar haykallarga yordamchi vosita yanglig' qo'llanilsa-da. Shuningdek, me'moriy vosita hamoxangligida bunyod etilgan haykallar o'zining umumiy tuzilishiga ko'ra yangi davr shahar muhiti bilan uyg'un barpo etilgan. Ularni odamlar bilan gavjum hiyobonlarda barpo etilib, atrofida dam olish joylarini tashkil qilinishi esa haykal bilan tomoshabin "muloqat"ini ta'minlaydi. Bunday asarlar milliy qiyofani boyitibgina qolmay, balki badiiy ifodaning ta'sir kuchini ham oshiradi.

Ikkinchi yo'nalish: shahidlar nomini xotirlashga xizmat qiluvchi yodgorliklar ijodiy yo'nalishiga ko'ra yodnoma tuyg'usini uyg'otuvchi vazmin plastik ifodaviyligi, obraz ruhiy olamini ham dardli kechinmalarga moyilligi bilan diqqatni jalb etadi. Bu o'rinda Jaloliddin Mirtojievning Toshkentdagi "Abdulla Qodiriy", "Elbek", Andijondagi "Cho'lpon" yodgorlik haykallarini namuna sifatida ta'kidlash mumkin. Ijodkor mazkur obrazlarga yondoshar ekan, avvalo ularning ruhiy azobda kechgan og'ir qismatini chuqur his qilish, qolaversa, bir umrlik orzu-istaklari bugungi kundagi millat farovonligiga qaratilganligini ham haykal ifodasiga singdirishga intiladi. Bu turdagi haykallar tarixiy shaxslardan farqli ravishda ruhiy istirobli, g'am-g'ussaga cho'mgan va jabr o'tida qiynalgan shaxslar obrazini yoritadi.

Uchinchi yo'nalish: ramziy kompozitsiyali yodgorliklar ham o'ziga xos badiiy yechimga ega. Unda ham birinchi tamoyilda bo'lganidek, milliy mustaqillik g'oyalarini ifodalash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bunday yodgorliklar ma'lum bir timsolga tayanib fikr bildirilgan kompozitsion asarlardan tashkil topgan. Masalan, Mustaqillik maydonidagi "Mustaqillik va ezgulik arki". Davlat va jamiyat qurilishi Prezident akademiyasi binosining hovlisiga o'rnatilgan "Ozodlik" hamda Respublikaning ayrim viloyat va tuman (Toshkent, Samarqand, Namangan, Qo'qon va b) lariga o'rnatilgan "Xumo qushi" monumentlarini misol keltirish mumkin. Bular orasida Mustaqillik maydonidagi haykaltaroshlik va me'morlik majmuasining badiiy-g'oyaviyligi hamda monumentalligi alohida ajralib turadi. Yodgorlikda istiqloq ramzi sifatida O'zbekiston haritasini yer sharidan ajratib ko'rsatilgan. Unda davlatimiz tarixidagi katta voqea aks ettirilgan. Xususan, 1991-yildan O'zbekiston davlati o'zining mustaqil-ozod hududiy chegarasiga, moddiy va ma'naviy boyliklariga, erkiga erishganligi kurrai-zaminning mahobatli tasvirida o'z ifodasini topgan. Ushbu majmua maydon tevaragidagi davlat boshqarma binolari va ularning zamonaviy me'moriy yechimini bir yaxlitlikda mujassamlashtiradi. Majmuaning birinchi planida g'oyat salobatli va zamonaviy yo'nalishda qurilgan ezgulik darvozasi o'rin olgan. Mazkur yodgorlik o'z qarshisidagi me'moriy binolar bilan o'zaro uyg'unlik kasb etadi. Ikkinchi planda tasvirlangan Kurrai zamin va O'zbekiston haritasi hamda mehribonlik timsoli bo'lmish ona va bola haykali ham majmuaning badiiy yaxlitligini to'ldiruvchi asosiy vositadir.

Ajdodlarimiz shaxsidan so'zlovchi haykallarni ko'z o'ngimizda yaqqol gavdalanishi ota-bobolarimiz haqidagi tasavvurimizni kengaytiradi, ularning tabarruk siymosini xotiramizga mustahkamlaydi. Ijodiy yangilanish davri mahobatli haykaltaroshlikda milliy yo'nalishni rivojlantirish, umumjahon badiiy tajribalarini mahalliy kesimda o'zlashtirish va yanada faollashtirish, zamonaviy

noan'anaviy shaklu-shamoyillar yuzasidan ham bundanda chuqurroq izlanish kabi yangi vazifalar qo'yilmoqda.

Axloq - ijtimoiy munosabatlarning asosi

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat

universiteti

Abdurasul Suyarov - talaba

Namangan davlat

universiteti

Axloq ijtimoiy ong shakli sifatida muayyan xalq, elat yoki uyushmaning asrlar davomida shakllangan xulq-atvor, xatti-harakatlar, xis tuyg'u va kishilar o'rtasidagi o'zaro real munosabatlar tizimini ifoda etadi. Axloq muayyan xalqning atrof muhitga, kishilarga va o'z o'ziga bo'lgan munosabatlari sifatida, bir jihatdan, mahalliy-milliy hususiyatga ega bo'lsa, ikkinchi jihatdan, millatning umumjamiyat talablariga uyg'un muvofiqligini ta'minlovchi umuminsoniy hususiyatga ham egadir.

Axloq va ijtimoiy munosabatlar uchun mushtarak manbalardan biri, tabiiyki til hisoblanib, u ijtimoiy axborotni saqlovchi, ifodalovchi va etkazuvchi muhim vosita bo'lib, kishilar hatti-harakati, fe'l-atvorlarini axloqiy ta'sir-tazyiq, ishtirish, tushuntirish, rag'batlantirish, jazolash va h.k. boshqarish omilidir. Til muloqot kaliti-ijtimoiy munosabatlarga tarixiy tabiiy mahsulidir. Axloq va jamoatchilik fikri hodisalarining bog'liqligi insoniyat taraqqiyotining ilk bosqichi va undan keyingi davrlarida namoyon bo'la boshlagan bo'lib, u qabila hamda elatlar maishiy va ijtimoiy ongida o'z ta'sirini o'tkaza boshlagan. Maishiy hayot doirasida axloq asosan quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'lgan: a) munosabatlar v) faoliyat. Axloqiy sifatlar insonning xatti-harakatlarida namoyon bo'lib, uning gnoseologik, iqtisodiy va ijtimoiy kelib chiqishi, hozirgi mavqei va axloqiy qarashlariga ishora va guvohlik berib turgan axloqiy sifatlar yoki xatti-harakatlar ilk kishilik tarixi, ya'ni insoniyatning zamanga dastlabki qadamlar qo'yishidan shakllanish bosqichiga kirgan va shu bo'sdan har bir xalq, elatlarda u o'ziga xos va betakroridir. Xuddi shuningdek millat va elatlar ijtimoiy ongining muayyan holati hisoblanmish jamoatchilik fikri ham o'zining shakllanish manbalarining salmog'i, real kuchga aylanish sur'ati, uyushqoqlik darajasi, hissiy-emotsional potentsiali hamda mantiqiy-intellektual asoslariga ko'ra milliy, iqlimiy mahalliy hamda regional o'ziga xosliklarga egadir. Axloq asrlar davomida odamlarni jamoatga, uyushuvga, boshqalar manfaatini shaxsiy manfaatlardan yuqori qo'yib, yondashuvga undab kelgan. Bu xususida ulug' donishmandlar ibratli fikr-qarashlarni ilgari surganlar.

Hazrat Bahovuddin Naqshbandiy aytar edilar : «Har kim o'zgalarni xohlasa, o'zini xohlabdi, kimki o'zgani xohlamabdi, bilsinki, o'zini xohlamabdi». Movaraunnahr xalqlari axloq tizimi jamoatchilik fikrining salmog'ini, uning haq va islom qoidalariga nechog'li muvofiq bog'liq ekanligini

alohida qayd etadi. Shu jamoa a'zolarining to'g'ri va halolligi gunoh ishlardan qanchalik o'zlarini forig' tuta bilishlari bilan ham o'lchanishiga e'tibor qaratadi. Ayni chog'da jamoa a'zolari gunoh yo'lga kirgudek bo'lsalar, ularni tarbiyalash ishidan bo'yin tovlamaslik zarurligi ham uqtiriladi. «Bu toifa ahlidan har kim bir gunoh qilsa, unga chora-tadbir bor, biroq undan yuz o'girish ravo emas». Jamiyat jamoatchilik fikri shaxs zimmasiga ijtimoiy tuzum, shakllangan axloqiy qarashlar, an'ana va urf-odatlar mantig'idan kelib chiqaruvchi ko'pgina talablar, sa'y-harakatlar, ish yuritish, turmush tutishda qator majburiyatlarini hisobga olish mas'uliyatini ham yuklaydi. Axloqiy qarashlarning jamoatchilik fikri hosil etish imkoniyatlari qanchalik katta bo'lsa, uning ommaga ta'sir doirasi shunchalik teran va ta'sirchan bo'ladi. Shu boisdan ham har bir axloqiy talab va qoida jamiyat tomonidan to'la ma'qullagan va o'zlashtirilgan bo'lishi zarur. Shaxsning jamiyat hayotiga bo'lgan ishtiroki qanchalik yuqori bo'lsa, uning axloq tizimida ijtimoiy mas'uliyat va vazifalari salmog'i ham shunchalik katta bo'ladi. Shaxsning ijtimoiylashuv jarayoni esa mehnat, faoliyat bilan chambarehas bog'liqdir. Shuni alohida qayd etish lozimki, har qanday axloqiy qoida va talablar jamiyat tomonidan e'tirof etilib, jamoatchilik fikrida mustahkamlangan holdagina umrboqiylik kasb etadi. Shu boisdan ham axloq jamoatchilik fikrining asosi va unga bevosita bog'liq ijtimoiy ong ko'rinishidir. Har qanday siyosiy tizim birinchi galda axloq asoslarini o'zgartirishga intiladi. Hozirgi kundagi ijtimoiy munosabatlar mazmuniga bozor iqtisodiyoti unsurlari bolaning tezkor kirib kelishi ahloqiy qarashlar va bu qarashlarni ifodasi bo'lgan jamoatchilik fikri mazmunida ham katta o'zgarishlar bo'lishiga olib kelishi shubhasizdir. Qadimgi ajdodlarimiz komil inson haqida butun bir axloqiy talablar majmuini, zamonaviy tilda aytusak, sharqona axloq kodeksini ishlab chiqqanlar. Kishi qalbida haromdan hazar, nopoklikka, adolatsizlikka nisbatan murosasiz isyon bo'lishi kerak. Shunday odamgina lafzini saqlaydi, birovning haqiga xiyonat qilmaydi, sadoqatli bo'ladi, vatanini, xalqi uchun jonini fido etishga ham o'zini ayamaydi. Bunday hayot tarzini jamiyat axloqi va jamoatchilik fikrigina boshqarib turiladi.

Abu Nasr Farobiy aytganlaridek, «Mamlakat aholisi xushxulqqa ega bo'lmagan taqdirda hokimiyatga ehtiyoj tug'iladi». Jamoatchilik fikri jamiyat axloqining ifodasi tarzida namoyon bo'lganligi sababli, u axloqning o'zi bo'lib ham tuyuladi. Frantsuz olimi Berj bu xususida qiziqarli mulohazani o'rtaga tashlaydi: «Jamoatchilik fikri axloqqa juda o'xshab ketadi, chunki har ikkalasi ham jamoani hukm o'tkazib boshqaradi». Jamoatchilik fikrining jamoani katta ishonch bilan boshqarishini asosiy sababi shundan iboratki, u kishilar orasida axloqiy tizimiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Axloqiy qarashlar esa kishilarning turmush tarzi orqali ularning orzu-o'ylari, maqsadlariga erishish yo'lidagi kurash va baxslarda tug'iladi va xatti-harakatlar mazmunining jamoatchilik fikri tomonidan baholana borishi jarayonida shakllanadi.

Xulosa qilib, Axloqiy tushunchalar kishilarning oddiy-odatiy turmush tarzida kundalik hayot jarayonida tarkib topib, uning amaliy faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Umumjahon axloqi asoslarini yaratish g'oyasi garchi bugungi kunda hech kimda shubha uyg'otmasada ko'p yillar mobaynida mazkur ijtimoiy

lutilishga bir yoqlama yondashish yaxshidan illat. savobdan qusur izlash tendensiyasi hukm surib keldi.

Globallashuv sharoitida milliy-ma'naviy qadriyatlarining jamiyat hayotidagi o'rni

Xurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Mohira Turopova - talaba

Namangan davlat universiteti

Hozirgi davr haqida aniqroq tasavvur hosil qilish uchun XX asr boshigacha jahon tarixi asosan mustaqil rivojlangan va bir-biriga jiddiy ta'sir ko'rsatmagan sivilizatsiyalardan iborat bo'lganini nazarda tutish muhimdir. Hozirgi zamonda dunyo so'nggi yuz yillik ichida yuz bergan jamiyat hayoti barcha jabhalarining faol integratsiyalashuvi natijasida sezilarli darajada o'zgardi va yaxlit bir butun organizmga aylandi. Buning oqibati o'laroq, ayrim xalqlar va butun insoniyatning ijtimoiy ongida global jarayonlar va ularning ta'sirida yuzaga kelgan umumiy (dunyo miqyosidagi) muammolar bilan belgilangan jiddiy o'zgarishlar yuz bera boshladi. Jahon hamjamiyati o'z rivojlanishining yangi bosqichiga qadam qo'ygani, u avvalgi bosqichlardan nafaqat o'zgarishlar miqyosi, balki faollik darajasi va universal xususiyati bilan ham farq qilishi ayon bo'ldi.

Bu o'zgarishlarning butun majmui, shuningdek ularning sabablari 1990-yillarda globallashuv (lot. globus – yer kurrasi) deb nomlandi. *Globallashuv jamiyat hayotining turli jabhalarida butun Yer sayyorasi uchun yagona bo'lgan tuzilmalar, aloqalar va munosabatlarning shakllanishi, universallashtirish jarayonidir.* Shuningdek globallashuv global makonning tutashligi, yagona jahon xo'jaligi, umumiy ekologik o'zaro aloqadorlik, global kommunikatsiyalar va shu kabilar bilan tavsiflanadi. Hozirgi globallashuv jarayonlarining ilk nishonalari XV asr oxirlaridan boshlab duch kelish mumkin. XIX asr boshiga kelib esa u amalda real shakl-shamoyil kasb etdi. Fan falsafadan ajralib chiqib, bilimlar to'planishi va texnikaning rivojlanishiga kuchli turtki berdi. fan-texnika taraqqiyoti va sanoat inqilobi yuz berishiga sabab bo'ldi. So'nggi zikr etilgan voqealar pirovard natijada insonning tabiatni o'zgartiruvchi imkoniyatlari va uning atrof muhit bilan munosabatini butunlay o'zgartirdi. XVII asr boshlariga kelib sharq va g'arb savdogarlari ulkan hududlarni o'zlashtirdilar va deyarli butun dunyo bo'ylab joylashdilar. Shu tariqa ular insoniyat tarixida birinchi bo'lib yagona global iqtisodiy va siyosiy tizimning zaruriy asoslarini yaratdilar va mazkur tizim shakllanishi uchun zamin hozirladilar. Shunday qilib, XV-XVI asrlarda yuz bergan buyuk geografik kashfiyotlar jahon tarixining rivojlanish jarayonida tub burilish yasadi va «Evropa siyosatining keskin, misli ko'rilmas darajada kengayishiga olib keldi. Ayni shu davrda axborot-texnologiya inqilobining rivojlanishi jadallashdi, mif, din, falsafa, fan, ekologiya bilan bu

qatorida global ong ijtimoiy ongning yana bir shakli sifatida paydo bo'ldi. 1991 yilda Internet paydo bo'lganidan so'ng dunyo informatsion jihatdan ham uzil-kesil tutashdi. Kompyuter inqilobi va Internet tarmog'ining rivojlanishi chegaralardan boshqa hamma narsa mavjud bo'lgan yangi axborot maydonini vujudga keltirdi. Globallashuvning serqirraligi madaniyat, xalqaro munosabatlar va xalqaro huquq sohasida jiddiy tarkibiy o'zgarishlar yasash bilan bir qatorda axloq, xulq-atvor me'yorlari, qadriyatlarga munosabat va mo'ljallarda ham muhim o'zgarishlarga kuchli ehtiyojni yuzaga keltirdi. *Mutlaqo yangi hodisa jahon jamoatchilik fikri yuzaga keldi va sayyoramizda o'zini jahon fuqarosi deb hisoblovchi odamlar soni ko'paydi.* Globallashuv sharoitida barqaror rivojlanishimizning muhim sharti bo'lgan milliy qadriyatlarimiz va yoshlar masalasining dolzarbligi tabiiy. Statistik ma'lumotlarga ko'ra O'zbekiston yoshlar mamlakati sanaladi. Respublikamizda 30 yoshgacha bo'lganlar 64 %ni tashkil etadi. Qolaversa, yoshlar ming yillar davomida shakllangan, sayqal topgan milliy qadriyatlarimiz, merosimizni kelajak avlodga yetkazuvchi qatlam sanaladi. Aynan shuning uchun ham yoshlar tafakkuri va ma'naviyatini globallashuvning zararli ta'siridan asrash, milliyligimizga yot mafkuraviy oqimlardan himoyalash eng muhim vazifamiz bo'lib qolmoqda. Birinchi prezidentimiz I. A. Karimov iborasi bilan aytganda "Bugungi zamonda mafkura poligonlari yadro poligonlaridan ham ko'proq kuchga ega". Bunday sharoitda barkamol avlod, yoshlar omili ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayotni yaratishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Yoshlarni "huquqiy va ijtimoiy muhofaza qilishni ta'minlash, jismonan va har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash" borasida davlatimiz tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlarni e'tirof qilgan holda, mafkuraviy ishlarimiz samaradorligini yanada oshirishga doir quyidagilarga alohida e'tibor bermog'imiz shart: Birinchidan, yoshlarga oid targ'ibot-tashviqot ishlarida turli ixtisos va yo'nalishlardagi mutaxassislar ma'ruzalaridan unumli foydalanishni inkor qilmagan holda, uchrashuvlarda jonli muloqot va amaliy ishlarga ko'proq e'tibor qarataшимiz, mavjud muammo va kamchiliklarni ochiqroq muhokama qilishimiz lozim; Ikkinchidan, targ'ibot-tashviqot ishlarida turli vositalarni mukammal darajada ishga solinishiga erishmog'imiz lozim. Masalan, ommaviy axborot vositalaridan foydalangan holda yoshlar ongi va tafakurida milliy qadriyatlarimiz, an'ana va urf-odatlarimiz, o'zligimizga hurmat ruhini kuchli darajada shakllantirishimiz shart; Uchinchidan, yoshlarni milliylikimiz, o'zligimizga sadoqat, hurmat ruhida tarbiyalashda kino va musiqa san'ati imkoniyatlaridan unumli foydalanishimiz kerak. Lekin shuni tan olish kerakki "yoshlar tarbiyasiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan zamonaviy qahramon obrazi haligacha yaratilgani yo'q. Suratga olinayotgan aksariyat filmlarda kinochilarimizning bugungi kunning haqiqiy manzarasi, uning o'tkir muammolarini chuqur his eta olmasligi, oddiy odamlar hayotidan uzoqlashib qolgani sezilib turadi". Albatta, keyingi yillarda yurtimizda milliy seriallar, tarixiy filmlar yaratilishi kuzatilmoqda. Ammo hali qoniqarli deb bo'lmaydi. "Bu ahvolni tubdan o'zgartirish uchun yuksak badiiy mahorat bilan bir qatorda,

milliy tafakkur salohiyatiga ega bo'lgan istedadli yoshlarni tarbiyalash va ularni qo'llab-quvvatlash masalasiga alohida e'tibor qaratishimiz lozim". Musiqa san'atining buguni va ertasi haqida o'ylar ekanmiz "bizning milliy an'analarimizga, odob-ahloq qoidalariga mutloqo to'g'ri kelmaydigan kliplar, turli tillardagi so'zlarni qorishtirib yoki talaffuzni ataylab buzib aytish kabi nomunosib harakatlarni" o'ziga yangi uslub qilib olgan "san'atkor"larni o'ta xavfli ekanligini anglashimiz zarur.

Bu o'rinda Prezidentimizning "sir emas, ba'zan beozorgina bo'lib tuyulgan musiqa, oddiygina multfilm yoki reklama lavhasi orqali ham ma'lum bir mafkuraviy maqsadlar va intilishlar ifodalanadi"—degan, fikrlarini eslash kifoya.

To'rtinchidan: yashayotgan asrimiz axborot asri deb ta'riflanar ekan, bunda yoshlarni yetarli darajada axborot bilan ta'minlashga alohida e'tibor qaratishimiz zarur. Milliy internet portallari, matbuot nashrlari faoliyatini yanada kengaytirishimiz va jonlantirishimiz lozim. "Bugungi xalqaro atamashunoslikda "axborot hokimiyati"ni anglatuvchi "mediokratiya" so'zi ham qo'llanmoqda. Inson bilgan narsalaridan emas, balki bilmagan narsalaridan qo'rqib yashaydi. Shuning uchun ham u o'sha mavhumlikka chek qo'yish maqsadida axborot izlaydi. Kimda-kim insonga ana shu mazmundagi axborotni yetkazib berish orqali ishonchga kira olsa, u o'sha inson ongi ustidan nazorat o'rnatish imkoniyatiga ham ega bo'ladi. Axborot urushi, mafkuraviy xurujlar ham aynan mana shu asos ustiga qurilgan". Beshinchidan: targ'ibot-tashviqot ishlarida yoshlarimiz imkoniyatlaridan ham unumli foydalana olishimiz kerak. Iqtidorli yoshlarni ham targ'ibot-tashviqot ishlariga jalb etilishi mafkuraviy ishlarimiz samaradorligini yanada oshishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib, qanday ta'rif berilishidan qat'iy nazar, globallashuv jarayonlari dunyo qiyofasini tubdan o'zgartirmoqda: geosiyosiy ta'sir doiralari qayta taqsimlanmoqda, g'arb madaniyati namuna sifatida talqin qilinib, zimdan g'arblashtirish siyosati olib borilmoqda, kishilar ongini egallash uchun harakat qilinmoqda. Bu haqida fikr yuritganda, avvalo, madaniyat va uning o'zagi bo'lgan ma'naviy-ahloqiy qadriyatlarini asrab-avaylash dolzarb ahamiyat kasb etayotganini ta'kidlash lozim. Chunki, bugungi kunda ular har qanday mamlakat, jumladan, O'zbekiston uchun ham taraqqiyotning sharti, jamiyat ma'naviy-ahloqiy sog'lomligining kafolati, kuchli davlat sifatida jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallashda mustahkam tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Globllashuv va milliy ma'naviyat

Po'latova Feruza

BT VA STI yo'nalishi 404-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Tillayev B.

XXI-asrning muxim xususiyatlaridan biri-insonning ongi va qalbini egallash uchun kurashning kuchayganligidir. Qonli urushlar, harbiy yurushlar, iqtisodiy iskanjaga olishlar o'rniga endi globallashgan mafkuraviy vositalar va ma'naviy

qurollar ishlatilmoqda. Bugun biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan. insoniyat hozirga qadar boshidan kechirgan davrlardan tubdan farq qiladigan o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz.

Ko'pchilikning ongida bu davr globallashuv davri tariqasida taassurot uyg'otmoqda. Hozirgi paytda yer yuzining qaysi chekkasida qanday voqea yuz bermasin. odamzot bu haqda dunyoning boshqa chekkasida zudlik bilan xabar topishi hech kimga sir emas.

Globallashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni ob'ektiv tan olish kerak- bugungi kunda xar qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo'shnilar, balki jahon miqiyosida boshqa mintaqa va hududlar bilan shunday chambarchas bog'lanib boryaptiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas.

Globallashuv- bu avvalo hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir. Globallashuv jarayonining yana bir o'ziga hos jihati shundan iboratki, hozirgi sharoitda u mafkuraviy ta'sir o'tkazishning nixoyatda o'tkir quroliga aylanib, har xil siyosiy kuchlar va markazlarning manfaatlariga xizmat qilayotganini sog'lom fikrlaydigan har qanday odam, albatta, kuzatishi muqarrar.

O'zbekiston Respublikasining birinchi prizedenti Islom Abdug'anievich Karimov milliy mustaqillikni mustaxkamlash ma'naviyatni yuksaltirish bilan uzviy bog'liq ekanligini necha bor ta'kidlab o'tdilar. Istiqlol yillarida esa "Yuksak ma'naviyat" kontsepsiyasini yaratdilar. Ma'naviyatning roli, o'rnini va ahamiyati yangicha baholandi.

Milliy an'ana, urf-odatlar-milliy dunyoqarash manbai hamdir. Azaldan xar bir avlod o'z ota-onalaridan dunyoqarashni o'zlashtirib, o'z dunyoqarashiga aylantirgan va shu asosda farzandlari dunyoqarashini shakllantirib, meros tarzida uzatib kelgan. An'analarning milliyligi tufayli avlodlar orasida xamfirkilik, o'zaro ishonch, izzat, maqsad birligi, samimiylilik tantana qilgan.

Taraqqiyotning yangi manzillari belgilab olinganida yangi an'analarni ham paydo bo'la boradi. Bugungi ilmiy - texnologik taraqqiyot bizga o'z talablari, jumladan, vaqt va mablag'ni bekorga sovurmaslikni, turmushimizni bugun-kechagidan, ertaga-bugungidan, yaxshiroq tomonga o'zgartirishni talab qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining birinchi prizedenti I.A. Karimovning Oliy Majlisning o'n to'rtinchi sessiyasida so'zlagan.

"Vatanimizning tinchligi va xavfsizligi o'z kuch-qudratimizga, halqimizning hamjihatligi va bukilmaz irodasiga bog'liq" deb nomlagan ma'ruzasida "Mamlakatimizni demokratik tamoyillari, ilm-fan yutuqlari, yuksak texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish bilan birga, muqaddas dinimizni, milliy o'zligimizni asrab-avaylab yashashni maqsad qilib qo'ygannimiz. Bu ezgu maqsadlarni ro'yobga chiqarish uchun yurtimizda mavjud bo'lgan salohiyat va boyliklarni ishga solish, ulardan oqilona foydalanish, avvalo, o'z kuch va imkoniyatimizga, ota-bobolarimizdan qolgan bebaho meros, milliy urf-odat va an'analarga suyanish, qadryatlarimizni tiklash, bir-birimizga

yelkadosh bo'lish ehtiyojini xalqimiz bugun har tamonlama tushunib yetdi. Ayni vaqtda umumbashariy yutuqlarni o'zlashtirish, yosh avlodni shu asosda tarbiyalash, do'stni g'animdan ajratish, bizga qo'l uzatayotgan xayrixox sheriklar bilan hamkorlikda ertangi kunimizni ko'rish, jahon xamjamiyatida munosib o'rin egallashga qaratilgan oliy maqsadlarimiz haqida bugun ortiqcha targ'ibot olib borishga xojat yo'q, deb o'ylayman".- deya ta'kidlab o'tgan edi. Shu bilan birga ma'naviyat va ma'rifat axli, yoshlar zimmasiga qator vazifalar yuklandi. Milliy ma'naviyatimiz shakllangan mana shundek dorulomon kunlarda xar bir yoshning, o'qib izlanishi, milliy ma'naviyatini to'la anglab yetishi ko'zlagan maqsad sari olib boradi.

Vatanparvarlik - oliyjanob fazilat

Nurshid Mirzaxmedov - katta o'qituvchi

Namangan davlat universiteti

Obidxon Tursunxonov - talaba

Namangan davlat universiteti

Vatan - sermazmun, juda ham keng tushuncha. U yashab to'rgan uyimizdan boshlanadi. Xalqimiz uy qurgan odamni «vatanli bo'lib qoldi», deyishi bejiz emas. «Vatan ostonadan boshlanadi» degan ibora barcha xalqlarda borligi ham shundan dalolat beradi.

Bizning xalqimiz o'zi tug'ilgan joyga juda katta muxabbat bog'laydi. Shuning uchun ham ular boshqa joyga ko'chishni xoxlashmaydi. Boshqa joylarga ketganda ham doimo o'zi tug'ilgan el-yurtidan aloqasini uzmay, uni ziyorat qilib turadi. Bu ham Vatanga sadoqatli bo'lishning ko'rinishidir. Vatan — insonning ota-onasi, qarindosh urug'lari, tug'ilib o'sgan joygina emas, balki yoshlik davrlarni boshidan kechirgan, yugurib elib o'ynagan, sayr qilgan dalalar, cho'milib yurgan soylar, daryolar, oromgox bog'lar, tog'lar, tabiat muhitdir. Demak Vatanni sevmoq — kindik qoni tug'ilgan joy tabiatini sevmoq uning uchun qayg'urish ham demakdir.

Ona-yurt, Vatan — inson uchun oltin beshik. Inson ana shu oltin beshikda dunyoga keladi, ilk bor qadam tashlaydi, unib o'sadi, voyaga etadi, el yurt xizmatiga bel bog'laydi. Shuning uchun ham vatan har qanday inson uchun onasi kabi aziz va mukarramdir. Vatanni insonga baxt iqbol beradigan muqaddas maskan bo'lib hisoblanadi.

Ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy «Turkiy guliston yoxud axloq» asarida yozganidek «Vatan har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamlakatini shul kishining vatani deyilar. Har kim tug'ilgan, o'sgan joyini jonidan ortiq suyar. Xatto bu vatan xis-tuyg'usi hayvonlarda ham bor. Agar ayrilsa o'zlaridagi kabi roxatda yashamas... Vatan bu halqning o'tmishi, buguni va kelajagidir. Vatan deganda hamisha o'zimiz tug'ilib o'sgan, ta'lim olgan, voyaga etgan necha-necha avlodu ajdodlarimiz yashab o'tgan, ularning aqlu idroklari, mehnatlari sarf etilgan muqaddas yurt ko'z oldimizga keladi. Vatan bu ota yurt, ajdodlar maskani, el-yurt, xalq voyaga etgan, uning tili, tarixi

madaniyati, urf-odatlari, qadriyatlari chinakamiga shakllanib, chuqur ildiz otib, o'sib kamol topib boradigan zamindir.

Haqiqiy barkamol inson Vatanning ravnaqi va istiqboli, el-yurtning ozodligi va mustaqilligi uchun hamma narsani, xatto, shirin jonini ham ayamaydi.

Bu haqda Mavlono Fuzuliyning «mening bitta hayotim bor, bordi-yu mingta hayotga ega bo'lgan taqdirimda ham hammasini Vatan uchun sarflagan bo'lar edim», deb aytgan so'zlari har bir aqli raso fuqaro uchun bebaxo o'g'ildir. Inson uchun Vatan yagonadir. Vatanning katta kichigi, ham, boy kambag'ali ham bo'lmaydi. Vatan tanlanmaydi. Vatan bizning molimiz emas. Shuning uchun ham u pulga sotilmaydi. Vatan in'om etilmaydi, qarzga berilmaydi. Vatan har bir fuqaro uchun muqaddas va betakroridir.

Muqaddas Hadisi Sharifda «Vatanni sevmok iymondandur» deyilgan. Bu so'zda chuqur xikmat bor. Vatanni sevish, ardoqlash kishiga kuch quvvat beradi, aql-idrok ato etadi, yuzini yorug' qiladi, jasratlarga chorlaydi, mardliklarga undaydi, odamlar, millatlar, halqlarni birlashtiradi. Hamid Olimjon «Men o'zbek xalqi nomidan so'zlayman» degan maqolasida bu haqda shunday degan edi: «Mening halqim o'z kindigining qoni to'kilgan tuproqni o'z onasiday aziz ko'radi. Mening halqim o'z bobolari ko'milgan tuproqni o'padi, shu tuproqni harom, nopok qilgan odamni o'ldiradi. Qadim o'zbek botirlarni uzoq safarga ketganda, bir xovuch vatan tuprog'ini doim o'z yonlarida olib yurganlar. Chunki bu tuproq ularga o'z tug'ilgan erlarini eslatib turgan, xalq oldida ichgan qasamini yodga solgan. Bu bir xovuch tuproq unga o'z ota-onasini, qarindoshlarini, xalqini eslatgan, uzoq bo'lsa ham uni o'z vatanida, xis qiladigan va qasrda bo'lmasin o'z xalqi sha'niga isnod keltirmaslikka, o'z xalqining nomusi va sodiq o'g'li bo'lishga chaqirgan. U Vatanni qancha sevsan, ota-onadan, sevimli yordan, qondosh vatanidan nishona bo'lgan shu bir xovuch tuproqni ham shuncha sevgan. Shu bir hovuch tuproqning kuchi shuncha zo'r bo'lganki, u suvsiz saxrolardan, qorli tog'lardan, vaxshiy daryolardan, yovvoyi o'rmonlardan ko'z ochib yumguncha o'ta olgan. Shu bir hovuch tuproq uni o'tdan omon saqlagan. O'q uning ko'kragini tesholmagan, qilich tanasini tesholmagan, olov kuydirmagan, zindon chiritolmagan».

O'zbeklardek vatanni sevadigan, yurtiga boglangan halq jaxonda kamdan-kam topiladi. O'zbek halqi qo'lga qurol ushlab Vatan himoyasi uchun dushmanga qarshi jang qilishni juda yaxshi biladi. Vatan deb o'zini ham o'tga, suvga mardona otadi, aziz yurtning har bir qarich eri uchun jon olib jon beradi.

Hulosa qilib, haqiqiy vatanparvarlik millat, Vatan manfaatini deb yashash, uning istiqboli, baxti va saodati yo'lida mehnat qilish uchun kurashishdir. Vatan erki va yurt ozodligi uchun hayotini tikkan kishini xalq ham, tarix ham aslo unutmaydi. Bundaylarni bemalol haqiqiy vatanparvar deb aytsa bo'ladi. Vatanimiz O'zbekiston uchun qo'limizdan keladigan har bir foydali ishni qilish, gullab-yashnashi uchun xissa qo'shish bizlarga ajdodlarimizdan qolgan buyuk fazilatdir.

Mutafakkirlar merosining milliy ma'naviyatdagi o'rni

*O'rolova O'lmasxon,
BTI VA STI 404-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: B.Tillayev*

Axloq insonning mehnatda, turmushda, siyosat va fanda, oilaviy munosabatlarida, shaxsiy hayotda, ijtimoiy guruhlarda amal qiladigan xulq-atvori va ongini tartibga solib turuvchi murakkab ijtimoiy xodisadir. Axloq tamoyillari umuminsoniy ahamiyatga ega bo'lib, barcha kishilarga taalluqli, ayni bir vaqtda inson borlig'ining ehuqur ijtimoiy tarixiy shart-sharoitlarini aks ettiradi. Axloq ijtimoiy hayotga nisbatan qarashlarning bir butun tizimini aks ettiradi va o'zida jamiyat, inson, tarix va ularning mohiyati haqidagi tushunchalarni qamrab oladi. Shu ma'noda, axloqning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ilmiy tahlil etish diqqatga sazovor mavzu bo'la oladi.

Axloq va ijtimoiy ravnaq hamda ularning o'zaro dialektik aloqadorligi masalasi jamiyat taraqqiyotining hamma bosqichlarida falsafaning muhim mavzularidan biri bo'lib kelgan. U jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy rivojlanadi va muayyan jamiyat a'zolariga baho beradi.

Axloq ijtimoiy ravnaqning tarkibiy qismidir. Agar jamiyatda iqtisod, siyosat va ma'naviyatda o'zgarishlar ro'y bersa, kishilarning axloqiy qarashlarida ham o'zgarishlar yuz beradi. Bu xol, ayniqsa, bir tuzumning ikkinchi tuzum bilan almashinuvi davrlarida sodir bo'ladi. Ijtimoiy taraqqiyot axloqiy taraqqiyot uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Axloqiy qoidalar fandan, inson bilimlaridan ajralgan holda jamiyat hayotining maqsad va ma'nosini izohlay olmaydi. Ular shaxs va jamiyat rivojlanishining haqiqiy manfaatlariga to'liq xizmat qila olmaydi. Bu yerda shu narsani ta'kidlash kerakki, fan faqat ob'ektiv borliqdagi faktlarni tahlil qilishi yoki izohlashi, olamning taraqqiyot qonunlarini ochishi bilan cheklanmaydi, balki u moddiy dunyoni tadqiq etib, haqiqatni aks ettiradi. Qo'lga kiritilgan qonun va haqiqatlarga tayanib, ma'lum bir amaliy vazifalarni aniqlab, odamga ularni amalga oshirish vositalarini ko'rsatadi. Bular faqat bilim orqali bo'ladi. Bilim bo'lmasa, chin insoniy fazilatlar bo'lishi mumkin emas. Bular o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik ijtimoiy ravnaqqa ta'sir ko'rsatadi.

Ma'naviy qadriyatlar ijtimoiy ong shakllariga mos keladigan madaniy, ma'naviy, axloqiy, diniy, huquqiy, ilmiy va boshqa turlarga bo'linadi. Ular insonning aqli, kamoloti, dunyoni bilish maqsadi, bilimlarning haqiqatga mos kelish darajasini aniqlash mezonlari yoki biror ideal tarzida namoyon bo'ladi. Tarixiy-ma'naviy qadriyatlarining yana bir muhim jihati shuki, ularning ba'zilari insoniyat tarixi davomida asta-sekin shakllanadi va takomillashib boradi. Ularning miqdori va sifatining ortishi jamiyat a'zolarining tafakkur darajasining yuksalishi hamda insoniyat taraqqiyoti qanchalik ilgari ketganining ko'rsatkichi ham bo'ladi. Bundan ko'rinadiki, ma'naviy qadriyat va qadriyat mezonlari millat ma'naviyati va unga mansub kishilarning xulq-atvori, axloqini tartibga solish va to'g'ri yo'naltirishda alohida o'ringa ega bo'ladi. Ma'naviy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, buguni, kelajoni, urf-odat

va an'analari, uni tashkil etgan avlodlar tafakkuri, ijtimoiy qatlamlar, milliy ong, til hamda milliy madaniyat bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi tufayli ma'naviy qadriyatlarga e'tibor kuchaydi.

Ma'naviy merosni yanada chuqur o'rganish va uni shaxs ma'naviy tarbiyasidagi rolini oshirish yuzasidan quyidagi takliflarni ilgari suramiz: mutafakkirlar merosiimizni falsafiy-tarixiy jihatdan tadqiq etishni shaxsni jamiyat ravnaqida tutgan o'rni va roli bilan bog'liq holda yoritish:

- boy mutafakkirlar merosiimizni milliy istiqloq g'oyasi ruhida har tomonlama tadqiq etishning nazariy-metodologik muammolarini printsiplial jihatdan ishlab chiqish va boyitish;

- mutafakkirlar merosiimizning falsafiy, ilmiy nazariy, badiiy, estetik, diniy, tasavvufiy asoslarining xususiy va umumiy jihatlarini asoslash;

- keng ko'lamda yuz berayotgan globallashuv jarayonida mutafakkirlar merosini asrab-avaylash va uni kengaytirish;

- mutafakkirlar merosini amaliy jihatdan o'zlashtirish maqsadida;

- mutafakkirlar merosi, mutafakkirlarning axloqqa oid qarashlari ruknida ilmiy asarlar, risolalar, xrestomatiyalar, to'plamlar chop etish;

- "Globallashuv va mutafakkirlar merosi" mavzuida ilmiy anjumanlar, seminarlar, uchrashuvlar, davra suxbatlari tashkil etish;

- O'zbekiston televideniyesi "Otlar so'zi-aqlning ko'zi", "Oddiy haqiqatlar", "50-50" ko'rsatuvlari asosida maktab o'quvchilari va Oliy o'quv yurti talabalari uchun ma'naviyat soatlarida foydalanadigan dastur va qo'llanmalar, tavsiy anomalar yaratish va ulardan doimiy ravishda foydalanish;

- mutafakkirlar merosini o'rganish inson tafakkuri va ongini yangilash va tozalash uchun xizmat qilishligini, o'zlikni anglash insonning o'z o'tmishi va ajdodlariga qiziqishidan boshlanishini falsafiy-tarixiy tahlilda tushuntirish;

- mutafakkirlar merosi muammolari bilan bog'liq san'at asarlari ko'rgazmalari, badiiy asarlar muhokamasini uyushtirish;

- mutafakkirlar merosi, ma'naviyat taraqqiyoti muammolariga bag'ishlangan asarlarining "Oila kutubxonasi"ni tashkil etish va boshqalar.

Yoshlarga e'tibor – kelajakga e'tibor

Xo'jayeva Shahnozaxon,

BTI va STI 402-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: B. Tillayev

O'zbekiston jahonning rivojlangan davlatlari qatoridan joy olishi uchun birinchi navbatda fuqarolarning shu qatorda yoshlarning huquqiy madaniyatini oshirish va ular orasida qonunlarni targ'ibot qilishni kuchaytirish lozim. Prezidentimiz I.A.Karimov "Har bir fuqaro, har bir inson o'z haq-huquqini yaxshi bilishi va uni himoya qila olishi zarur. Odamlarning huquqiy bilimlar bilan qurollantirish shart. Toki, jamiyatning har qaysi a'zosi o'z huquqi, o'z burchi va o'z mas'uliyatini puxta bilmas ekan, uni hayotiy ehtiyoj sifatida anglamas ekan, bizning islohotlar, yangilanish haqidagi barcha so'zlarimiz.

sa'y-harakatlarimiz besamara ketaveradi"- deb aytib o'tgan edi. Demak, har bir kishining huquqiy madaniyatli bo'lmog'i jamiyat va farovon hayotimizning taqdiri bilan bog'liq masaladir. Bu esa joylarda yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirish va takomillashtirishni taqozo etadi.

Jinoyatchilikning oldini olish uchun aholi ijtimoiy tafakkuri va huquqiy saviyasi yuqori bo'lishi muhim o'rin tutadi. Buning uchun joylarda jamoatchilikning faolligini oshirish, targ'ibot-tashviqot ishlarini kuchaytirish muhim o'rin tutadi. Har bir ongli kishi bu ishga o'z hissasini qo'shmas ekan, olib borilayotgan harakatlar o'z natijasini bermaydi.

Voyaga yetmaganlar orasida qonunbuzarliklarning oldini olishda ta'lim maskanlarida yoshlar huquqiy bilimini oshirish va ular orasida qonunlar targ'ibotini kuchaytirish lozim. Chunki, huquqiy tarbiya ularning ongi, his-tuyg'ulari va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatish demakdir. Shuning uchun ham keyingi yillarda milliy mafkuramizning ajralmas tarkibiy qismi bo'lgan aholining huquqiy madaniyatini oshirishga jiddiy e'tibor berilmoqda.

Tarixda ulkan ijtimoiy -siyosiy o'zgarishlar va misilsiz kashfiyotlar davri bo'lsin XX asr nihoyasiga yetib, mana 17 yildirki XXI - asrda yashamoqdamiz. Bu misilsiz o'zgarishlar ichida biz uchun eng mo'tabari O'zbekiston xalqini o'z o'z mustaqilligini qo'lga kiritish bo'ldi. O'zbek xalqi mustaqil taraqqiyot yo'lidan rivojlanib bormoqda. Bolajonli xalqimiz ozod va erkin rivojlanishning markaziga Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek kuchli, bilimli, dono va baxtli avlod tarbiyasini maqsad qilib qo'ygan. Bu ulug'vor maqsadni amalga oshirishda maktab o'quvchilari orasida milliy g'oya, uning asosiy tushuncha va tamoyillarini keng targ'ib etish, ularni yoshlar ongi va qalbiga singdirish alohida muhim ahamiyatga ega.

"Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar" o'quv fani ana shu yo'nalishdagi vazifalarni bajarishga xizmat qiladi. Erishilgan tajriba ya'ni bu sohadagi amaliyotni o'rganish mazkur fanni o'quvchi yoshlarga o'qitishning samaradorligini yanada oshirish uchun quyidagi asosiy talablarga rioya qilish zarurligini ko'rsatmoqda:

- yoshlar ongida g'oyalar haqida to'liq tasavvurlarni shakllantirish, o'z-ma'no-mohiyatiga ko'ra g'oyalarning bunyodkor va vayronkor bo'lishi haqida to'g'ri bilimlar hosil qilish. Buning uchun tarixiy voqealardan ko'plab misollar keltirish, asosiy maqsadi vayronkor bo'lgan jahon urushlarning millionlab odamlarni yostig'ini quritganligini, ko'plab shaharlarni, madaniy va moddiy boyliklarni yo'q qilganini, ming-minglab bolalarni yetim-esir qilganligini aniq tarixiy materiallar asosida ko'rsatib berish o'rinni bo'ladi.

Milliy istiqlol g'oyasini insonparvarlik mohiyatini ko'rsatish asosida mustaqillikning muqaddas qadriyatligi, uni har bir keksayu-yosh avlod astab-avaylash muqaddas burch ekanligini o'quvchi va talabalarning qalbi ongiga singdirish. Bu o'rinda Prezidentimizning "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida" nomli asarida keltirilgan "mustaqillik osonlikcha " o'z-o'zidan qo'lga kiritildi" degan xomaki va asossiz tasavvurlarni uloqtirib tashlash, istiqlol o'zbek xalqining asriy orzusi bo'lib kelganligini va buning uchun xalqimiz tarixlar osha muntazam kurashib kelganligini tushuntirish lozim. Bu kurashda

Prezidentimizning o'zoqni ko'ra oluvchi siyosati, teran ilmiy-nazariy tafkkuri, qat'iyati va jasorati, xalqimizga qilgan rahbarligi va rahnomaligi, shaxsiy ma'naviy jasorati hal qiluvchi roly o'ynaganligini aniq faktlar asosida ko'rsatib berishi zarur. Millat o'z kuchini, taraqqiyoti zaminlarini avvalo yosh avlod orqali topadi va rivojlanadi. Jamiyatning eng o'zgaruvchan va harakatchan qatlamini jamoaga va jamiyatga xos qilib tarbiyalash, intellektual salohiyatini oshirish, milliy ana'analarimiz, qadriyatlarimizni asrab-avaylashning asosiy tashuvchilari yoshlar hisoblanadi. O'zbekistonda ular aholining 64% (17 mln.) ni tashkil qilib, juda katta strategik kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Milliy g'oyani aynan shu qatlam orasida targ'ib qilish, ularning ongiga singdirib, ishonch va e'tiqodga aylanib borishining bir qancha o'ziga xos jihatlari mavjud. Bu jihatlarda davlatimizning kelajakdagi taraqqiyotini belgilab beruvchi asosiy manbalaridan biridir. Birinchidan, milliy g'oya bir tomondan yoshlarni o'zini ob'ekti sifatida qarasa, ikkinchi tomondan yoshlar milliy g'oyani asosiy tashuvchilari va bir paytning o'zida keyingi avlodga yetkazib beruvchilari hisoblanadilar. Uchinchidan, yoshlar qanchalik darajada milliy g'oya bilan qurollangan va uning mazmun mohiyatini anglagan bo'lsalar, bugungi kunda avj olgan "mafkuraviy ta'sirlar"ning oldi olingan bo'ladi.

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrashning uslub va vositalari

B. Kenjayev

Ijtimoiy-iktisodiy fakulteti «Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi» yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Bugungi kunda aksariyat rivojlangan davlatlarning mafkurasi umuminsoniy qadriyatlar demokratik tamoyillarga asoslanadi. Ularda tinchlik va taraqqiyot, inson haq-huquqlari va erkinligi, milliy va diniy totuvlik g'oyalari ustuvordir. Shu bilan birga mafkuraviy vositalar orkali uz ta'sir doirasini kengaytirishga intilayotgan siyosiy kuchlar va xarakterlar xam yuk emas. Aslida axborot soxasidagi globallashuv insoniyat uchun, insonlarni uzaro mulokoti uchun, ilm fan va madaniy boyliklarni uzlashtirish uchun ulkan imkoniyatlar yaratiladigan jarayon. Lekin zararli okimlar bundan uz garazli maksadlari yulida foydalanib yoshlarni irodasidan, ong shuuridan maxrum kilib uz ta'sirlarini kursatmokdalar. Davlatimizda mustakillikdan sung tarixiy xotira, milliy an'ana va kadriyatlar tiklandi. Xozirgi sharoitda millatimizning asriy an'ana va urf-odatlarini, uzligimizning asosiy xususiyatlarini mujassamlashtirib, jamiyatimiz, mamlakatimiz uz oldiga kuygan vazifalarini anik bajarmogimiz lozim. Xalkimizning asriy an'anasiga, mukaddas dinimizning insonparvarlik mohiyatiga, milliy qadriyatlarimizga xos, o'zligimizga mos rivojlanish yulidan yurmogimiz lozim. Bunda:

-Axolini siyosiy faolligini oshirish

-Milliy va umumbashariy kadriyatlarga asoslangan siyosiy madaniyatni shakllantirish;

-Karama-karshi kuchlar va xarakterlar urtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan samarali mexanizmni shakllantirish;

-Maxalliy xokimiyat va fukarolarni uz-uzini boshkarish organlarining faoliyat darajasini yanada kengaytirish;

-Iste'dodli, izlanuvchan, chuqur bilimli, yuksak malakali, sadokatli yosh kadrlar tanlash va joy-joyiga kuyish;

-O'zligimizni chuqurroq anglash, milliy urf-odat, an'ana, kadriyatlarni asrash, avaylash va avlodlar ongiga singdirish kabi uslublarni amalga oshirish. bajarish kerak.

I. A. Karimov ta'kidlaganlaridek «Millat bor ekan, milliy davlat bor ekan, uning mustaqilligi va erkinligiga, an'ana va urf-odatlariga tahdid soladigan, uni o'z ta'siriga olish, uni ustidan xukmrolik kilish, uning boyliklaridan uz manfaati yulida foydalanishga karatilgan doimiy xavf sifatida saklanib kolishi mukarrar. Shu ma'noda bunday xavf-xatarlarga kurshi asosiy kurol sifatida yurtimizda yashayotgan xar bir inson, unib usib kelayotgan yangi avlodning xar tomonlama barkamol, irodasi bakuvvat, iymoni butun bulib voyaga yetishi uchun keng jamoatchilik va axolimiz urtasida ma'naviy- ma'rifiy faoliyaimizni yuksak darajaga ko'tarishning ahamiyati beqiyosdir».

Ma'naviy va axloqiy barkamollik qirralari

Erkinova Shahnoza,

BTI va STI yo'nalishi 404-guruh talabasi

Ilmiy rahbar:

B. Tillayev

O'zbekistonda bolalarning huquq va manfaatlarini muhofaza qilish, ularning ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minotiga oid huquqlarni ro'yobga chiqarish huquqiy dastaklarning samaradorligini oshirish, bu muhitda huquqbuzarliklarning oldini olish borasida e'tiborga loyiq ishlar amalga oshirilayotganini xalqaro tashkilotlar tomonidan ham e'tirof qilinmoqda.

Jumladan, YuNISEF tomonidan 410 million nafardan ziyod aholi istiqomat qilayotgan Markaziy va G'arbiy Yevropa, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stiigi va Boltiqbo'yining jami 27ta mamlakatining rivojlanishini o'z qamroviga olgan huquqiy monitoring hujjatlarida inson taraqqiyotining tanlab olingan 20ta ko'rsatkichidan 9tasi O'zbekistonda sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilayotganligi qayd etilgan.

Mazkur hujjatda mamlakatimizning barqaror rivojlanishi bolalar va onalar o'limi, o'smirlar orasida tug'ish holatlari, onalar hayotining uzayishi, nikohning bekor bo'lishi, o'smirlar orasida jinoyatchilik, ijtimoiy muhofaza va bandlik masalalarida ijobiy siljishlar yaqqol namoyon bo'layotganligi bayon qilingan.

O'zbekiston mustaqil davlat sifatida shakllangandan so'ng, birinchi navbatda yoshlar masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, ularni

muhofazasini huquqiy jihatdan mustahkamlash ishlarini amalga oshirib kelmoqda. Bunga misol qilib, Respublikamiz hukumati tomonidan "2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi"ni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 21 sentyabr 360 sonli «Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar faoliyatini takomillashtirish haqida»gi qarori, ushbu qaror voyaga yetmaganlar ta'lim-tarbiyasiga mas'ul vazirliklar va idoralarning faoliyatini muvofiqlashtirish hamda bu boradagi muammolarni bartaraf etish bo'yicha katta ishlarni amalga oshirilishiga asos sifatida muhim ahamiyatga egadir.

Yurtimiz mustaqillikka erishgach, xalqimiz tinch va farovon hayot yo'li tomon shaxdam qadamlar bilan odimlamoqda. Mustaqillikka erishganimizga ko'p bo'lmasada, yurtimiz jahon hamjamiyatlari orasida o'z obro'si, qadr – qimmat, o'z o'rniga ega bo'ldi. Mustaqillik biz uchun o'zligimizni anglash, buyuk ajdodlarimiz, tariximizni bilishni o'rgatadi.

Yurtimizning osuda farovon hayotida, dunyoning yetakehi davlatlari bilan bellasha olishda biz yoshlarning hissasi katta. Mustaqil fikrlay oladigan zamonaviy ilm – fan, kasb – hunarni puxta egallagan, o'z yurtini seva oladigan, g'ururi baland yoshlarni hech kim yenga olmaydi. Biz oldimizga qo'ygan yuksak maqsadlarga yetishishda ana shunday yoshlarimizning o'rni beqiyos. Yurtimizda yoshlarimizning erkin ijod qilishi, ilm – fan cho'qqilarini mukammal egallashlari uchun barcha sharoitlar yaratib berilmoqda. Bunga javoban yoshlarimiz sport soxasi deysizmi, ilm – fan, adabiyot, tadbirkorlik faoliyati, san'at sohasidami o'zlariga bildirilgan yuksak ishonch xissini tuyib Vatanimiz bayrog'ini yuksaklarga ko'tarishmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimiz yoshlarining katta qismini qamrab olgan soha o'rta maxsus, kasb-hunar, va oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni oqilona va maqsadga muvofiq tashkil etish umumdavlat siyosati miqyosidagi vazifadir.

Ma'naviy barkamol inson shon-shuhrat, mansab, moddiy boylik ketidan kuvmaydi, moddiy qiyinchiliklarga duch kelganda qaddi bukilmaydi, ba'zan uyushtirilgan tuhmatu-fitnalar uning ruhini tushira olmaydi. Demak, har qanday shum taqdir va qismat pokiza, mard, ma'naviy barkamol inson ma'naviyatini buza olmaydi, balki mustahkamlaydi, chiniqtiradi. Yuksak darajadagi ma'naviyatga ega inson - fidoyilik, jasorat, mardlik, o'z xalqini sevish, Vatanni qadrlash, ajdodlaridan faxrlanish kabi olijanob fazilatlar bilan ajralib turadi. Insonning insonligi, birinchi navbatda uning ma'naviy-ahloqiy jihatdan barkamolligi, pokligi bilan belgilanadi. Ma'naviy-axloqiy barkamollikning asosiy qirralariga yuqorida aytilganlardan kelib chiqib, quyidagilarni kiritish mumkin: ota-onasi, farzandlari, qarindoshlari, xullas butun oila a'zolari, qo'ni-qo'shnilari, mahalla-ko'yi, qishloqdoshlari va butun mamlakat xalq farovonligi haqida qayg'urish; tevarak-atrofdagi insonlar unga kerak bo'lganligi singari, o'zi ham ularga kerakli bo'lishga intilishi; odob-axloqi, fe'l-atvorini yoqimli qilishni insoniy burch deb hisoblash; ota-bobolardan, ajdodlardan yodgor bo'lib qolgan madaniy merosni qadrlash; milliy qadriyatlarni e'zozlash va ularga sodiq bo'lib qolish; vatanparvarlik, xalqparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularining

barqaror bo'lishi; o'zaro muomala-munosabatda o'rnak bo'lishga moyillik. birovning og'irini yengil qilishni odat qilish; umumxalq ma'qullagan va hukumat tomonidan qonuniy qabul qilingan Konstitutsiyani hurmat qilish va unga sadoqat namunalari amalda ko'rsatish; Vatanni himoya qilish. boshqacha aytganda. harbiy-vatanparvarlik tuyg'ulari bilan yashash; diyonat va adolat. mehr-shafqat va ezigulikni himoya qilish; va'daga vafoli bo'lish va boshqalar kiradi.

“Yangi yil” bayrami tarixi

Mavlonov A.A.

NamDU

Arxivshunoslik

kafedrasi o'qituvchisi

Insoniyat tomonidan bugungi kunda juda ko'p bayramlar nishonlanib kelinmoqda. Ammo ularning ko'pchiligini milliy hususiyatga ega bo'lgan bayramlar tashkil etadi. Biroq shunday bayramlar ham borki ular birgina millat doirasi bilan chegaralanib qolmaydi. Ana shunday umumbashariy bayramlardan biri “Yangi yil” bayrami desak also mubolag'a bo'lmaydi. Quyida ushbu bayram tarixi bilan tanishamiz.

“Yangi yil” bayrami insoniyatning eng qadimgi bayramlaridan biri bo'lib, ma'lumotlarga ko'ra, qadimgi Misrda miloddan avvalgi III ming yillikdan boshlab nishonlanib kelingan. Garchi “Yangi yil” bayrami sanalari ma'lum sivilizatsiyalar va madaniyatlarda turlicha nishonlangan bo'lishiga qaramasdan bayramning tub mohiyati bir hil bo'lgan, ya'ni “Yangi yil” bu yangilanish, yangi maqsadlar, yangi orzu-niyatlarni kelayotgan “Yangi yil”da ro'yobga chiqajagini umid qilishda o'z aksini topadi. Masalan, qadimgi Misrda “Yangi yil” bayrami Nil daryosining eng to'lib toshgan davriga, ya'ni sentabr oylariga to'g'ri kelgan bo'lib, misrliklar uchun bu davr dehqonchilik uchun yangi davrni boshlanishi hisoblanib, Ra xudosi sharafiga bayram o'tkizilib qurbonliklar qilingan.¹²⁰ Bizning qadimiy Vatanimizda esa “Yangi yil” bayrami Zardushtiylik dini an'analari ko'ra bahorning dastlabki oylarida nishonlangan bo'lib barchaga ibodatxonalarda tayyorlangan muqaddas ichimliklar tarqatilgan. Bugungi kunda esa biz ajdodlarimizning “Yangi yil” bayramini “Navro'z” bayrami ko'rinishida nishonlamoqdamiz.

Rasmiy jihatdan “Yangi yil” bayramini nishonlash miloddan avvalgi 46-yilda Rim imperatori Yuliy Sezar tomonidan joriy qilingan. Aynan shu yildan boshlab o'sha paytdagi rimliklarning “eshiklar va barcha boshlanishlar” xudosi Yamus sharafiga 1-yanvar kuni “Yangi yil” bayrami sifatida e'lon qilingan. Shunday qilib, miloddan avvalgi 46-yildan 1-yanvar kuni qadimgi Rimda katta bayram tashkil etilgan.

¹²⁰ www.uz.wikipedia.org

Rim imperiyasining qulashi va xristianlikning keng tarqalishi bilan "Yangi yil" bayramini nishonlash har bir mamlakatda turlicha yo'nalish oladi. Masalan, Angliyada yangi yil aprel oyida nishonlansa, Fransiyada bu sana "Paxsa" bayrami haftasining birinchi kuniga to'g'ri keladi. Provaslav cherkovidagi xalqlarda (jumladan Ruslarda) yangi yil 13-yanvar atrofida nishonlangan.¹⁴¹

Xullas bu bayramning nishonlanish kuni har bir xalqning iqlimi, hayot tarzi va jamiyatining rivojlanishiga qarab o'zgarib turgan. O'rta Osiyo va Yaqin Sharqda bu bayram asosan bahorda nishonlangan bo'lib, keyinchalik Islomning kirib kelishi bilan ko'pchilik xalqlar bu bayramni nishonlashdan voz kechishgan. O'rta Osiyo, Eron va boshqa Navro'z bayramini nishonlovchi xalqlar bundan mustasno. Islomning jamiyatga kuchli ta'siriga qaramasdan ushbu hudud xalqlari o'zlarining an'analariidan butunlay voz kechmaganlar, uni o'rniga o'zlarining qadriyatlarini Islom bilan moslashtirishga harakat qilishgan.

Shu o'rinda agar "Yangi yil" turli xalq va dinlarda turlicha nishonlangan bo'lsa nima uchun aynan 1-yanvar kunini yangi yil sifatida nishonlaymiz degan savol tug'iladi. Bunga sabab 1582-yilda Papa Grigoriy XIII tomonidan, eski Yuliy kalendaridagi xatoliklar bartaraf etilgan, matematik va vrach Aloiziy Luiji Lilio tomonidan tuzilgan yangi kalendar joriy qilindi va unga ko'ra yil boshi 1-yanvarda boshlanadigan bo'ldi.¹⁴² Lekin bu kunni bayram sifatida nishonlash haqida Papa Grigoriy XIII tomonidan hech qanday tavsiyalar bo'lmagan. Bu kalendar faqatgina Yuliy kalendaridagi xatoliklarni tuzatish uchungina ishlab chiqilgan edi. Lekin xristianlik diniga e'tiqod qiluvchi xalqlarning eng asosiy bayrami 25-dekabrlikicha qolgan. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, ayrim insonlar aytishyotganidek, "Yangi yil" bayrami hech qanday xristianlikning bayrami hisoblanmaydi va ushbu bayramga diniy tus berish mutlaqo xatodir. Ushbu anglashilmovchilikning kelib chiqishining asl sababi esa ayrim insonlar tomonidan xristianlik diniga e'tiqod qiluvchi xalqlarning eng asosiy bayrami Iso(a.s.)ni tug'ulgan kuni 25-dekabrda nishonlanuvchi "Rodjestvo" bayrami bilan chalkashtirilishidir. Vaholanki, "Rodjestvo" bayrami va "Yangi yil" bayramlari mutloqo boshqa-boshqa bayramlardir.

O'rta Osiyoda "Yangi yil" bayrami nishonlanishi masalasiga kelsak, yuqorida aytib o'tganimizdek O'rta Osiyoda sharqona "Yangi yil" bayrami "Navro'z" juda qadimdan nishonlanib kelgan. Bugungi zamonaviy "Yangi yil" bayramini esa O'rta Osiyoga kirib kelishi tarixi quyidagichadir. 1699-yil 15-dekabr kuni Rossiyada Pyotr I tomonidan yangi taqvim muomilaga kiritildi. 1700-yil 31-dekabrda 1-yanvarga o'tar kechasi ilk bor Rossiyada birinchi "Yangi yil" bayrami nishonlandi. Lekin bu bayram dastlab ommaviy bayramlar safiga kirmagan. "Yangi yil" bayramini nishonlash keyinchalik. XIX asrdan boshlab ommaviy tus ola boshlaydi. O'rta Osiyo Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingach, "Yangi yil" bayrami bizning yurtimizga ham kirib kelgan. Ammo ushbu bayram O'rta Osiyo mahalliy aholisi tomonidan deyarli nishonlanmagan. Zamonaviy "Yangi yil" bayramini O'rta Osiyoda ham nishonlana boshlanishi XX asrning ikkinchi yarmiga to'g'ri keladi. Bu Sobiq

¹⁴¹ www.uz.wikipedia.org

¹⁴² Rahmonqulova Z. Xronologiya. –T.: "Voriz-nashriyot", 2013. –B.107.

Ittifoq davriga borib taqaladi. Ma'lumot o'rnida ta'kidlash kerakki, 1917-1948-yillar davomida sobiq SSSRda "Yangi yil" bayramini nishonlash rasman ta'qiqlangan. Faqatgina 1941-1945-yillari II jahon urushida frontlardagi askarlarning kayfiyatini ko'tarish maqsadida janggohlarga "Qorbobo"lar tashrif buyurishgan va askarlarga turli sovg'alar ulashishgan. Shu tariqa urush tugaganidan so'ng, "Yangi yil" bayramini nishonlanishiga doir ta'qiq rasman olib tashlandi va 1948-yil 1-yanvardan boshlab, "Yangi yil" bayrami sobiq SSSRda ham keng miqiyosda nishonlana boshlandi.⁴³ Shu tarzda dunyoning ko'plab davlatlari qatori ezgu-umidlar bayrami-"Yangi yil" bizning Vatanimizda ham nishonlanib kelinmoqda.

Madaniy - ma'rifiy ishlarda muzeylarning o'rni va roli

Mirhakimova Feruza

Nam DU O'zbekiston tarixi

1-kurs magistranti

Xalqimizning boy tarixi, madaniy merosi va yuksak qadriyatlarini mustaqil O'zbekistonning madaniy qiyofasini ko'rsatuvchi omil darajasiga ko'tarish va bu bilan xalqimizni, ajdodlarimiz merosi va ularning mislsiz bunyodkorlik xizmatlarini muzey vositalari bilan namoyish etish orqali fuqarolarimizda istiqlolimizning qadrini yanada chuqur anglash tuyg'ularini shakllantirish muzeylar faoliyatining bugungi kundagi asosiy vazifasi hisoblanadi.

O'zbekistondagi muhim tarixiy-madaniy va badiiy ahamiyatga ega bo'lgan muzeylarning to'laqonli ishlashi uchun qator chora tadbirlar ko'rildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 23 dekabrda «Respublika muzeylarining faoliyatini yaxshilash choralari to'g'risida»gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 12 yanvardagi «Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni, 1999 yil 5 dekabrda esa «Muzeylar faoliyatini qo'llab-quvvatlash masalalari to'g'risida»gi qarori qabul qilinishi bu masalalarga davlat tomonidan alohida e'tibor qaratilayotganligini ko'rsatadi.

Prezidentning 1998 yil 12 yanvardagi Farmoni esa muzeylar ishida tubdan burilish yasadi. Unga binoan barcha turdagi muzeylar faoliyatini muvofiqlashtirish, qo'llab-quvvatlash va ularga zarur ilmiy-uslubiy yordam ko'rsatishni ta'minlash maqsadida Madaniyat ishlari vazirligi qoshida «O'zbekmuzey» jamg'armasi tashkil etildi, o'zbek, ingliz, rus tillarida chop etiladigan ilmiy-amaliy, ma'naviy-ma'rifiy, rangli «Moziydan sado» jurnali ta'sis etildi.

Respublikamiz mustaqilligining 15 yilligiga Boysunning so'lim joylarining birida qad ko'targan hunarmandchilik markazi va xalq amaliy san'at muzeyi xalq an'anaviy me'morchiligi andozasida ochildi. Bunday muzeylarning ochilishi bir tomondan davlatimizni an'anaviy qadriyatlarimizga, boy madaniy merosimizga katta e'tiboridan dalolat beradi, xalqning o'z tarixi, madaniyati.

⁴³ Google.ru. History of New Year

¹ «Guliston», 1998. №2, 5-bet.

san'atiga bo'lgan hurmatini oshiradi. Eng asosiysi o'sib kelayotgan yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Mo'jizalarga boy yurtimizning chekka tumanida barpo etilgan bu muzey ham o'ziga xos tarbiya o'chog'i, o'tmish bilan bugunni, bugun bilan kelajakni bog'lab turuvchi muhim madaniy vositadir.

Madaniy - ma'rifiy ishlarda **muzeylarning** rolini oshirishga katta ahamiyat berildi. Muzeylar asosan g'oyaviy-mafkuraviy vazifalarni bajarar edilar.

Respublikamizdagi eng yosh **O'zbekiston kino san'ati muzeyi** 2005 yil 22 fevralida ochildi. Keyingi yillarda yig'ila boshlagan kino tarixiga oid ashyolar muzey eksponatlaridan joy oldi. O'zbekiston kino san'atida eksponatlar, fotosuratlar, stsenariylar, montaj varaqalari va boshqa hujjatlar to'planib, 30 mingdan ortiq saqlash birligidan iborat katta xazinaga aylandi. Hozirgi kunda muzey jamg'armasida O'zbekiston kino san'ati tarixini muhrlagan 5000 dan ortiq surat va negativ, o'tgan asrning 20-50 yillarida suratga olingan 48 badiiy film saqlanmoqda. Shulardan 5 tasi YuNESKO «Oltin jamg'armasi» ro'yxatiga kiritilgan. Ular orasida «Tohir va Zuhra», «Alisher Navoiy» kabi mashhur tasmalar mavjud. O'zbekiston kino san'ati muzeyining tashkil etilishi xalqimiz madaniy taraqqiyoti yo'lida qilingan muhim ishlardan biri bo'lib koladi.

Yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muzeylarning o'rni beqiyosdir. Bu borada «Muzeyda bizning o'tmishimiz ham, bugungi kunimiz va buyuk istiqbolimiz ham bamisoli ko'zguda aks etgandek namoyon bo'ladi»,-degan edi Islom Karimov¹⁴⁴.

Muzey (yunoncha - muzeion) «muzalarga bag'ishlangan joy» – tarixiy, moddiy va ma'naviy yodgoliklarni to'plash, saqlash, o'rganish va tashkil qilish ishlarini bajaruvchi ilmiy-ma'rifiy muassasadir.

Muzeylar ijtimoiy vazifasiga ko'ra, ilmiy-tadqiqot, ma'rifiy (muzeylar ko'pchilikni tashkil etadi. Ba'zan ommaviy muzeylar deyiladi) ishlarni amalga oshirish uchun tashkil etiladi. Ilmiy tadqiqot institutlari huzurida o'ziga xos laboratoriya vazifasini o'taydi.

M.T.Oybek nomli O'zbekiston xalqlari tarixi muzeyi Turkistonning mashxur olimlari va ommaviy arboblal xarakati bilan va bevosita raxbarligi va yordamida 1876 yilda tashkil etilgan.

O'zbekiston madaniyat va san'at tarixiy muzeyi 1896 yil 21 iyunda Samarqand shahrida ochildi. Muzey 1911 yilgacha Samarqand statistika muzeyi, 1918 yilgacha Samarqand shahar muzeyi, 1930 yilgacha Samarqand viloyat muzeyi, so'ngra O'zbekiston markaziy davlat muzeyi, 1930-37 yillargacha Samarqand viloyat tarixiy o'lkashunoslik muzeyi, 1937-1945 yillarda o'zbek xalqi madaniyati respublika muzeyi deb nom olgan.

Muzeylar dastlab qadimgi Yunoniston va Rimda paydo bo'lgan. Bu mamlakatlarda ayrim san'at yodgorliklari ibodatxonalarda to'planib, turli ko'rgazmalar tashkil etilgan. Keyinchalik ellinizm davrida muzey kolleksiyalari vujudga keldi.

¹⁴⁴ Karimov I Xalqimiz bor ekan, Amir Temur nomi barhayotdir. Temuriylar tarixi davlat muzeyining ochilish marosimida so'zlangan nutq. 1996 yil 18 oktyabr.-Asarlar. 5-tom.-Toshkent: O'zbekiston, 1997.-B 98.

Muzeylarda san'at, madaniyat va fan erishgan yutuqlaridan namunalaridan iborat kolleksiyalar to'plandi.

Hozir Respublikada 31 ta davlat va 150 ta xalq muzeyi bor. Keyingi yillarning o'zidagina O'zbekistonni 520 mingdan ziyod ajnabiy va 840 ming turistlar kelib ko'rdilar. Shu vaqt ichida davlat muzeylarining o'zini 19 millionga yaqin kishi kelib tomosha kildi.

Qo'qon xonligida savdo munosabatlari tarixi

*Niyozova Hilola,
Namangan davlat
universiteti Tarix yo'nalishi
4-bosqich talabasi*

Qo'qon xonligi XIX asrda o'zbek xonliklari ichida hududi yirik, ushbu xonliklar ichida eng ko'p aholiga ega bo'lgan davlatga aylandi. Xonlik aholisining asosiy qismi va xonlikning asosiy shaharlarining aksariyat qismi Farg'ona vodiysi va Toshkent bekligi hududlariga to'g'ri kelardi. Qo'qon xonligida bu davrda ichki va tashqi savdo munosabatlari yaxshi rivojlangandi. Qo'qon xonligida 1780- yillarda bo'lgan F.S.Yefremov, Qo'qon xonligidagi savdo haqida qiziqarli va qimmatli ma'lumotlar qoldirgan. Uning ma'lumotiga ko'ra, Qo'qon xonligi XVIII asrdayoq intensiv savdo-sotiq bilan shug'ullangan. Turkiston xonliklaridagi ichki savdo asosan ko'chmanchi-chorvadorlar, o'troq dehqonlar va hunarmandlar o'rtasidagi mehnat taqsimotiga tayanar edi. Ichki savdo, asosan, bozorlar yordamida amalga oshirilar edi. Bozorlar ichida eng yaxshisi Qo'qon bozori edi.

Qo'qon xonligida keyingi eng yirik savdo shahar Toshkent edi. Toshkent, Qo'qon, Marg'ilon, Andijon, Namangan, Xo'jand, O'sh va boshqa shaharlarni rus tovarlari bilan ta'minlanar edi. Bu shaharlarga Toshkentdan 10 dan 15 minggacha qiymati 2375 ming so'mlik bo'lgan yuklar jo'natilgan. Qo'qon xonligi shaharlaridan Toshkentga qiymati – 4580 ming so'mga teng bo'lgan mahsulotlar jo'natilgan. M.I.Venyukovning ta'kidlashicha, uzun tor ko'chalarda rastalar cho'zilgan bo'lib, xudojo'y savdogarlar bu erda nafaqat savdo qilishgan, balki o'z mahsulotlarini ham ishlab chiqarishgan¹⁴⁵.

1854-yili V.V.Velyaminov Zernov shunday yozgan.– "Har bir qishloqning o'z bozor kuni chor-atrofdan aholi savdo-sotiqqa oqib kelgan. Eng yaxshi bozorlar Qo'qon va Toshkent bozori bo'lib, bu erda haftaning ikki kunida yakshanba va chorshanba kunlari savdo bo'lardi. Shu kunlari qozoqlar podalarni haydab kelar, asosan ot va qo'y, qo'shni yashovchilar esa non, paxta matolari va turli uy jihozlari olib kelar edi. Ichki bozor, uning so'zlariga qaraganda, chakana bo'lib, ko'tarasi savdo deyarli yo'q edi. Qo'qon va Toshkentga non mahsulotlari asosan iyul va avgustda ko'p kelardi, chunki bu vaqtda harbiylarga bug'doy va jo'xori tarqatilar edi. Shunga qaramay, bir kishining don sotib olishi 700 – 1000 pudga to'g'ri kelardi."

¹⁴⁵ Жувномардиев А. XVI - XIX асрларда Фарғона ер - су в муносабатларига доир - I. Фан 1968. I. 89

Qo'qon bozoriga xos xususiyatlardan biri mahsulotga tayinli narxning yo'qligi edi. Narx bozorga kiradigan mahsulotning soniga, sifatiga va mavsumiyligiga bog'liq edi. Narx-navoga hosilning mo'lligi, o'zaro urushlar, qo'zg'olonlar katta ta'sir ko'rsatar edi. Aholining misqolga teng daromadiga qaraganda qishloq xo'jaligi va boshqa mahsulotlarning narxi ancha qimmat edi. Masalan, hunarmandning bir kunlik daromadiga o'rtacha 3-5 kg bug'doy yoki 1,5-2 kg sholi yoki 1 kg go'sht sotib olish mo'mkin edi.

Qo'qon xonligining iqtisodiy hayotida Buxoro, Qashg'ar va asosan, Rossiya va qisman Xiva, Hindiston, Afg'oniston, Eron kabi mamlakatlar bilan tashqi savdo katta o'rin tutgan.

Qo'qon va Buxoro o'rtasidagi savdo yil bo'yi davom etgan, lekin ikkita asosiy karvon Qo'qondan Buxoroga yoz boshida va kuz oxirida borar edi, deb yozadi Xanikov. Qo'qondan choyo, chinni buyumlar, ipak matolar, deyarli ko'proq rus tovarlari: temir, po'lat, cho'yan mahsulotlari olib borilar edi. Buxorodan olib ketiladigan asosiy mahsulotlar bo'yoq uchun o'simliklar va paxtadan tayyorlangan matolardan iborat edi.

Qo'qon xonligi Xiva bilan yaxshi diplomatik aloqalarni yo'lga qo'ygan edi. Lekin V.V.Velyaminov-Zernovning yozishicha, «Savdo aloqalari bu davlat bilan juda past bo'lib, karvon juda kichik partiyalar bilan borgan va u ham har yili emas. Olib kelinadigan narsalar Xiva choponlari, bo'z va ingliz chitidan iborat edi¹⁶⁾». Bunga asosiy sabab, Xivaga bo'lgan karvon yo'li Buxoro xonligidan o'tar edi. Qo'qon xonligi bilan Buxoro xonligi o'rtasida tez-tez urushlar bo'lib turar va bu hol nafaqat Xiva va Qo'qon o'rtasidagi savdoni balki, Buxoro bilan ham savdoning rivojlanishiga xalal berar edi. Qo'qon – Xiva savdosiga Buxoroda ham, Qo'qonda ham tranzit mollarga soliq to'lashga to'g'ri kelar edi.

1831-yili Qo'qon xonligi Xitoy bilan Qashg'arlik savdogarlardan soliq olish uchun shartnoma tuzadi. Bu shartnoma Qo'qon xoniga katta daromad keltirar edi. Shuning uchun Qo'qon xonligi ikki qo'shni davlat o'rtasida savdo aloqalarini qo'llab-quvvatlar edi. Qo'qon xonligi bilan Qashg'ar o'rtasidagi savdo yiliga 30-40 ming tillani tashkil etgan. Qo'qondan Qashg'arga asosan ipak, bo'yoq va bo'z jo'natilgan. Qashg'ardan gilam, nashatir, choy va bo'ya keltirilgan.

Qo'qon – rus savdo aloqalari xonlikning iqtisodiy hayotida muhim o'rin tutgan. Masalan, Orenburg bojxonasiga kelib tushgan soliqlar ko'rib chiqilganda shunday xulosaga kelish mumkin. 1758 – 1853-yillarda eksport 174000 dan 2177000 so'mga kumush bilan, import – 37000 dan 676000 so'mga ortgan. Demak, rus tovarlarining ekesporti importdan 1495000 so'mga ko'p bo'lgan, ya'ni 3,2 marta o'sgan.

1865-yilning 23-aprelidagi ma'lumotga ko'ra, Toshkent, Qo'qon, Buxoro va Xivaga Rossiyadan temir, mis, po'lat, cho'yan va ulardan tayyorlangan mahsulotlar, chit, past sifatli matolar, oz miqdorda baxmal, shakar, chinni idishlar, o'rtacha ko'zgulalar. Qozog'istondan oshlangan teri va hokazolar olib

¹⁶⁾ Бабабеков Х.И., Народные движения в Кокандском ханстве и их социально-экономические и политические предпосылки. (XVIII-XIX) – Т. Фан, 1990 – С. 30-32.

ketilgan. Rossiyaga esa ipak va paxtadan tayyorlangan choponlar, bo'yralar, paxta, quritilgan mevalar, gurunch, gilamlar keltirilgan.

Qo'qon xonligidan olib ketiladigan mahsulotlardan asosiysi XIX asrning 60-70-yillarida paxta edi. Agar 1840-1850-yillarda 18119 so'mlik mahsulot olib chiqilgan bo'lsa, faqatgina 1867-yilning o'zidagina 274293 so'mlik mahsulot olib chiqilgan¹⁴⁷.

Rus savdogarlari ham Qo'qon xonligi hududida, Qo'qonliklar Rossiyada ega bo'lgan huquqlariga ega bo'lishdi. Qo'qon Rossiyadan 600 ming so'mlik tovar olar, va yana Toshkentlik savdogarlarda 2 million so'mlik mahsulot kelar edi.

Faktlar shuni ko'rsatadiki, o'zaro savdo-sotiqdan Qo'qon xonligi ham, Rossiya ham manfaatdor edi, holbuki Rossiya bu davr ichida ko'proq foyda ko'rar edi. Chor Rossiyasi 1868-yil imzolangan shartnomadan so'ng o'zining savdo-sotiq uchun shartlarini talab qila boshlaydi. Shu bilan birgalikda, o'zaro savdoning rivojlanishini xonlikda qishloq xo'jaligining rivojlanishiga va mahalliy aholi hayotiga rus madaniyatini elementlarining kirib kelishiga sabab bo'ldi. Xonlik chor Rossiyasining engil sanoat xom ashyo hududiga aylana bordi.

“Jamoatchilik bilan aloqalar” texnologiyasining o'ziga xos jihatlari

*Arziqulova Husnida,
BTI va STI 404-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: B.Tillayev*

Bugungi kunda dunyoda katta o'zgarishlar sodir bo'layotgan bir davrda har bir insonning iqtidori va salohiyatini jamiyat taraqqiyoti sari yo'naltirishga undalmoqda.

O'zbekistonning davlat siyosatining tub mohiyatini odamlarga tushuntirish, ularning bu siyosatni qo'llab-quvvatlashlariga erishish, vujudga kelgan muammolarni hal qilishda jamoatchilikning fikriga tayanish, siyosiy qarorlar qabul qilishda aholining manfaat va istaklarini o'rganish, davlat organlari va davlat xizmatchilariga nisbatan jamoatchilikda ijobiy munosabat uyg'otish, kishilarga yetkazilayotgan axborot oqimini milliy manfaatlarga mos o'zanga yo'naltirish, fuqarolarni yot mafkuralarning zararli ta'siridan himoyalash vazifalarini amalga oshirishga xizmat qiladigan yangi texnologiyalardan foydalanishga extiyoj tobora ortib bormoqda.

Ana shunday texnologiyalardan biri «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyasidir.

«Public relations» (PR) «Jamoatchilik bilan aloqalar» targ'ibotning demokratik usullaridan biri sanaladi. «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalari davlat bilan xalq o'rtasida muloqot o'rnatib, fuqarolarda davlat

¹⁴⁷ Бобоёқов Х. Қўқон тарихи - Т. Фан, 1996 - Б. 123.

siyosatiga moyillik uyg'otishga xizmat qiladi. Shu orqali davlatga hamfikir insonlarni ko'paytirib, ularni ishonchli hamkorga aylantiradi.

«Jamoatchilik bilan aloqalar» insonlar fikrlariga, kayfiyatiga, xissiyotiga va oxir oqibat xatti-harakatlariga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi «ishonch va istaklar strategiyasidir».

Etakchi davlatlarda bu texnologiyalardan foydalanish mafkuraviy ta'sir ko'rsatish industriyasi darajasiga ko'tarilgan. O'zbekistonda ham mafkuraviy jarayonlarni tartibga solishda «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalaridan foydalanish milliy g'oya targ'ibotining ta'sirchanligini, so'zsiz, oshiradi.

«Jamoatchilik bilan aloqalar» u boshqaruvning alohida usuli bulib, boshqaruv tuzilmalarining jamiyat manfaatlariga xizmat qilishiga e'tiborni qaratish, amalga oshirilayotgan islohotlarga jamoatchilikni safarbar qilish, jamiyatda vujudga keladigan noxush holatlardan ogoh qilish orqali ularning oldini olishga xizmat qiladi. Jamoatchilik bilan aloqalar qonuniy, ochiq, samimiy, ahloqiy me'yorlarga mos keladigan muloqotlar asosida amalga oshiriladi.

Qator mamlakatlarning davlat boshqaruvida «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalarining qo'llanilishi boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usulidan davlat va jamiyat o'rtasidagi ikki tomonlama hamkorlik usuliga o'tishga xizmat qiladi. Buning natijasida, davlat va jamoatchilik o'rtasida mavjud ko'zga ko'rinmas to'siq olib tashlanib, demokratik ruhdagi fuqarolar uchun ochiq, ularning talablariga javob beruvchi, o'zgarishlarga tez moslashuvchan yangicha, samarali ishlaydigan boshqaruvchilar qatlami shakllandi. Shu bilan birga, «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalarini qo'llash fuqarolar ongiga demokratik qadriyatlarni samarali singdirishga, ularda vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otishga xizmat qilishini alohida ta'kidlab o'tish zarur.

Siyosiy fanga oid adabiyotlarda «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalariga quyidagicha umumiy ta'rif berilgan: «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalari davlat organlari va boshqa turdagi tashkilotlarning insonlar, ijtimoiy guruhlar, korxonalar bilan o'zaro tushunish va ishonch muhitini yaratishga yo'naltirilgan faoliyatidir. «Jamoatchilik bilan aloqalar»ning ilmiy asosda o'rganilishi ushbu texnologiyalarni qo'llayotgan sub'ektga olib borilayotgan siyosatni qo'llanish uslublarini o'zlashtirish imkonini beradi. Quvvatlovchilarni aniqlash, jamoatchilik fikrini o'rganish, sub'ekt uchun ahamiyatli bo'lgan axborot oqimlarini boshqarish uslublarini o'zlashtirish imkonini beradi.

«Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalariga I.Solovyov tomonidan berilgan ta'rif xam e'tiborga loyiq: «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalari axborot texnologiyalarining bir turi bulib, biror siyosiy maqsadni amalga oshirishda retsipient ni hurmat qilgan holda axborot-tahliliy faoliyat yuritishni nazarda tutadi, deb yozadi u. – Ushbu texnologiyalar kommunikator va retsipient o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaratishga xizmat qiladi. «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalarining xaqiqatga asoslanishi mavjud muammolarni keng jamoatchilik o'rtasida erkin muhokama kilish imkoniyatini

beradi va fuqarolarda siyosiy qarorlar qabul qiluvchi markaz haqida ijobiy tasavvur uygʻotadi. Bu texnologiyalar quyidagi tamoyillar asosida ishlab chiqiladi:

- axborotning xolisligi va oshkoraligi;
- oʻzaro munosabatlarda ham kommunikatorning, ham retsipientning manfaatlarini xisobga olish;
- jamoatchilik fikriga tayanib faoliyat yuritish, jamoatchilik fikrini xurmat qilish;

Axborot yetkazish faoliyatining bunday tashkil etilishida kommunikator retsipientga shunchaki axborot qabul qiluvchi deb emas, balki uz dunyoqarashiga ega shaxs sifatida murojaat qiladi. Shu sababli, «Jamoatchilik bilan aloqalar» texnologiyalarining ishtirokchilari jamoatchilik fikridan doimo boxabar boʻlib turadilar».

Oilaviy munosabat mezonlari

S.Xoldarova

BTI va STI 402–guruh talabasi

Ilmiy rahbar: B.Tillayev

Oilaviy munosabatlar – ota-onalar yoki bolaning kamoloti uchun masʼul boʻlgan shaxslar (buva – buvilar) hamda farzandlar oʻrtasida turli yoʻnalishlarda tashkil etiluvchi munosabatlardir.

Oilaviy munosabatlar farzandlarning aqliy, ruhiy kamolotini taʼminlab, ota – onalarda oʻziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi. Xususan, farzandlarning bevosita taʼsiri tufayli ularning qiziqish hamda faoliyatlari doirasi kengayadi, oʻzaro aloqalari mazmunan boyib boradi, real xayot mohiyatini chuqurroq anglash, yaʼni, farzandlar kamoloti, kelajagi timsolida oʻz umri davomiyligini koʻrish xolati roʻy beradi.

Shaxsning maʼnaviy sifatlariga ega boʻlishi, unda maʼnaviy bilimlarni egallashga nisbatan ehtiyoj va qiziqishning paydo boʻlishida oila tarbiyasi asosiy rolni bajaradi. Oilada qaror topgan sogʻlom maʼnaviy – ruhiy muxit farzandlarning yetuk, barkamol boʻlib voyaga yetishlari uchun beqiyos ahamiyatga egadir. Sharqda azal – azaldan oila tarbiyasiga yuksak baho berib kelingan. Totalitar tuzum davrida esa oilaning shaxs tarbiyasida tutgan oʻrni inkor etilib, uni ijtimoiy borliq vositasida tarbiyalashga xarakat qilindi.

Oilani tashkillash (yaʼni tuzish) jamiyat rivojining uzoq tarixiga borib taqaladi va u tarixiy jarayonda bir qancha bosqichlardan oʻtib kelgan. Binobarin, hozirgi davrdagi oila va oila munosabatlari tamoman yangi tipdagi oilalardir. Oila tushunchasiga falsafiy nuqtai nazardan yondashadigan boʻlsak, u ijtimoiy hodisa sifatida juda koʻp vaqtdan buyon olimlarning diqqatini oʻziga jalb qilib kelmoqda.

Oila qurish va oilaviy munosabatlar madaniyatini takomillashtirishga oid boʻlgan dunyoviy va diniy maqomdagi muammolar: allamolar, qonunshunoslar, faoliyatida, olimu fuzalolar, shoir va yozuvchilarning diqqatini oʻziga jalb etgan. Oila mohiyatining anʼanaviyligi, milliy, diniy va umuminsoniy ahloqiy

qadriyatlar tizimida tutgan o'zni, oila muhitining barkamol avlodni tarbiyalashdagi o'zni klassik va hozirgi zamon falsafiy tafakkur taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng o'zbek oilasi ma'naviy madaniyatini takomillashtirish, uning dunyoviy va diniy asoslarini chuqur o'rganish, ularni hayotga tatbiq etishga katta e'tibor berildi. Bu dolzarb muammoni tatqiq etishda Burxoniddin al-Marg'inoniyning "Hidoya", Imom Buxoriy to'plagan "Hadis"lar, Rizouddin Ibn Faxruddinning "Nasiyhat", Abdulvahob Xalofning "Usulul fiqh" kabi asarlari xalqimiz oila madaniyati shakllanishi jarayonlarining muhim tamoyillarini ilmiy asoslashga bag'ishlangandir.

Oilani shakllanishi uchun quyidagi omillar bo'lishi taqazo qilinadi:

- ijtimoiy omillar
- siyosiy-huquqiy omillar
- iqtisodiy omillar
- ma'naviy-ahloqiy omillar

Oiladagi tarbiya, uning ahamiyati xususida "Vatan tuyg'usi" nomli kitobning mualliflari shunday fikirni bildiradilar: "O'zbek oilasining fazilatlarini ko'p, shu bilan birga uning sirli tomonlari ham bor. Bu esa har bir oilaning o'z ichki ishi, ularni gapirish odobdan emas. Chunki, oila-daxlsiz muqaddas dargoh. Oila-millat parvozi uchun ilk uchish maydoni. O'zbek oilasi bolajonli oila".

Hayot davomida insonning ma'naviy kamolotiga juda ko'p omillar ta'sir etadi. Oilaning jamiyat uchun muhimligi uni inson ma'naviy kamolotida o'ziga xos maktab ekanligidadir. Olim T.Mahmudov bu muammo haqida shunday deydi: "Ta'lim-tarbiya ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir. Binobarin, ta'lim – tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib biz ko'zlagan oliy maqsadni ozod vaobod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi".

Shu sababli oilani mustahkamlash, uning moddiy, ma'naviy sharoitlarini yaxshilash, farzand tarbiyasi borasidagi imkoniyatlarini kengaytirish O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar tizimida katta o'rin olmoqda.

Farzandlar ota - onaga nisbatan mehr - muhabbat ko'rsatish asnosida farzandga nisbatan onaning haqi otaga qaraganda ikki barobar yuqori yoki ko'proq ekanligini unutmasliklari kerak. Ota dunyodan o'tgach, uning do'stlari, ulfatlari, sevgan kishilariga yaxshilik qilish otaga yaxshilik qilish bilan barobar bo'ladi.

Oilaning munosabatlari barqaror bo'lishida ayollarning ahloqi, odobi, eriga, farzandlariga bo'lgan mehr-muhabbati ham katta ahamiyatga ega. Ona farzandining go'daklik chog'idanoq tarbiyalaydi, ota ta'siri esa, farzand qalbiga keyinroq singadi. Ona farzandini oyoqqa turg'azadi, ota esa uni hayotga yetaklaydi.

Oilaviy tarbiya — bola rivojlanishi uchun eng qulay shart – sharoitlarni yaratishga yo'naltirilgan, uni ijtimoiy hayotga tayyorlashga, har tamonlama kamol topgan shaxsni shakllantirishga qaratilgan oila faoliyatidir. Oila tarbiyasi

bolaning tugʻilgan kunidanoq boshlanadi va ularning toʻla mustaqil, individual va oʻziga xos boʻlgunicha uzluksiz davom etadi. Ota – onalar va oilaning yoshi katta aʼzolari tomonidan amalga oshiriladi. Oilaviy tarbiyada muvaffaqiyatga erishish koʻp jihatdan oilada ham ota, ham onaning boʻlishi, ularning oila tarbiyasida birdamlik va tenglikka erishishi, kuch – gʻayratlarini birlashtirishiga bogʻliq. Oilaviy tarbiya emotsional asosga quriladi, chunki tarbiyachilar bolaning eng yaqin kishilari hisoblanadi. Boshqa kishilarga ehtiyoj, oʻzgalarni sevish ehtiyojiga asoslanadi. Oilaviy tarbiya asosiy yoʻnalishlaridan biri — bolani xushxulq boʻlishga oʻrgatish.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilariga ingliz tili leksikasini oʻrgatishga doir

*Abduvoxidova Xushnoza
NamDU talabasi*

Chet til oʻqitish metodikasida *til materialini* mufassal tadqiq etilgan sohalardan biridir. Nutqda fikrni ifodalash yoki ifodalangan fikrni tushunib olish uchun til materialini qoʻllay bilish talab etiladi. Zamonaviy oʻqitish amaliyotida til materialini tushunchasi ikki maʼnoda talqin etiladi: (1) leksik, grammatik, fonetik va boshqa lisoniy birliklar majmui; (2) oʻqitish maqsadlaridan kelib chiqqan holda, til sistemasidan tanlab olingan til minimumi deb atalgan, oʻquvchilar uchun chet til materialini hisoblanadigan birliklar yigʻindisi.

Til materialini borasida soʻz yuritganda, uch metodik tushunchani bir-biridan farqlashga toʻgʻri keladi; (1) chet til oʻqitish mazmuni, (2) uning tarkibidagi til materialini va (3) undan ajratib olinadigan til materialini oʻqitish mazmuni. Bunda leksik minimumdan leksikani oʻrgatish mazmuni, grammatik minimumdan grammatikani oʻrgatish mazmuni, talaffuz materialidan talaffuzni oʻrgatish mazmunini ajratib olish, va ularni oʻrganishda maxsus mashqlar bajarish, binobarin, tegishli vaqt hamda kuch sarflash shart boʻlgan til hodisalarini tanlash masalasi turadi.

Til materialini, bir tomondan, sezgilar yordamida aytish, eshitish, koʻrish va yozish mumkin, ikkinchi tomondan esa, nutq faoliyati turlarida ularni qoʻllash va idrok etib tushunish mumkin. Maʼlumki, oʻqitish amaliyotida ingliz tili oʻrganishda har qaysi bosqich va tashkiliy qism(oʻquv yurti)lari uchun alohida-alohida leksik, grammatik, talaffuz, imlo, soʻz yasash minimumlari tanlanadi. Tanlash mezonlari umumiy boʻlsada, shakllantirilgan til minimumlari miqdoriy va sifat jihatidan bir-biridan farq qiladi. Jumladan, kollejlarda til materialini metodik tayyorlash (tanlash, taqsimlash, tasniflash va taqdimot) va oʻrganish uchun taqdim etilishi ham oʻziga xos jarayondir.

Zamonaviy chet til oʻqitish metodikasida *leksikani oʻrgatish* nutq faoliyati turlarini egallash vositasi sifatida talqin qilinadi. Ingliz tili oʻqitish metodikasida leksikani oʻrgatish ikki bosqichdan iborat jarayon deb qaraladi. Birinchisi, leksikani metodik tayyorlash (tanlash, taqsimot, tasnif, taqdimot) bosqichi boʻlib, ushbu jarayon mazkur soha metodistlari tomonidan amalga oshiriladi. Ikkinchisi, leksik koʻnikmalarni shakllantirish bosqichi boʻlib, ushbu jarayonda bevosita oʻqituvchi va oʻquvchi hamkorlikda faoliyat koʻrsatadi.

Ma'lumki, o'qitish metodikasida o'quv sharoitiga qarab aktiv (reproduktiv) va passiv (retseptiv) leksika tanlanadi. O'quvchi o'z fikrini bayon etayotganida va o'zgarlar nutqida tushuniladigan lug'at aktiv leksika deyiladi. Idrok etib tushunishga mo'ljallangan lug'at passiv leksik minimum hisoblanadi. Ingliz tilini o'rgatishda o'quvchi hali o'rganmagan, lekin ushbu lug'atga duch kelganda o'quvchi uni ona tili, ikkinchi til yoki chet tilning shakliy (formal), ma'noviy (semantik) tomonlarining o'xshashligi tufayli bilib olishning ichki imkoni bor leksik birliklar ham mavjud. Ular potentsial lug'at deb ataladi.

Potentsial lug'atni og'zaki (audiomatnda) yoki yozma (grafikmatnda) shaklda taqdim etilishi chog'ida bilib olish mumkin. O'rta umumta'lim maktablarida potentsial lug'at boyligini o'rgatish masalasiga alohida to'xtalish zarur. Chunki, mazkur o'quv yurtida ixtisoslikka oid kasbiy atamalar bilan ishlashga to'g'ri keladi. Kasbiy terminologiyadagi juda ko'p leksik birliklarning ona tili, ikkinchi til va ingliz tilida shakliy-ma'noviy va talaffuz tomonlarida o'xshashlik mavjud bo'lishini kuzatish mumkin.

Potentsial leksikani o'rgatish bo'yicha metodik tadqiqotlar bajarilgan. Jumladan, tadqiqotchilar J. Jalolov va Q. Qiyasova qurilish kollejarida o'rganiladigan ingliz tili potentsial leksikasini quyidagicha tasniflashgan: 1) shakli va ma'nosi ona tili, ikkinchi til hamda ingliz tilida o'xshash so'zlar (architect – arxitektor, cabel – kabel, cottage – kottej, engineer – injener, metal – metal); 2) shakli va ma'nosi ikkinchi til hamda ingliz tilida o'xshash, lekin ona tilida farq qiluvchi so'zlar (construction – konstruktsiya, instrument – instrument, style – stil); 3) shakli va ma'nosi ikkinchi til hamda ona tilida o'xshash so'zlar (beton, zal, mebel, mramor, pol, shaxta va h.k.). O'zbek maktablari uchun ingliz tilidan lug'at minimum yaratilgan bo'lib, 1645 ta birlikni o'z ichiga oladi. Ulardan 1111ta leksik birlik o'quvchilar real lug'at boyligini, 534tasi potentsial lug'atni tashkil etadi.

Leksikani metodik tashkil qilishdagi navbatdagi tadbir uning taqsimotidir. Til materialini taqsimlash masalasi metodikada kam e'tibor berilgan sohalarandir. O'quv materialining taqsimoti fan asoslarini o'rganuvchi fanlarda osondan qiyinga, shuningdek, boshqa didaktik printsipilar asosida amalga oshiriladi. Ingliz tilida nutq faoliyati turlarining o'rganilishi bilan bog'liq holda taqsimlanadi. Leksikaning taqsimoti ikki bosqichda amalga oshiriladi: (1) aktiv va passiv leksik minimumlar ajratiladi; (2) reproduktiv va retseptiv tarzda egallanadigan leksika kurslar bo'yicha taqsimlab chiqiladi.

Ikkinchi bosqich taqsimotida leksika yanada kichikroq miqdordagi guruhlarga ajratiladi: (1) leksika nutqiy mavzular bo'yicha darslikda taqsimlanadi; (2) bir soatlik dars uchun so'zlar miqdori belgilanadi; 3) mashqlar materiali sifatida leksik birliklar tarqatiladi.

Taqsimot jarayonida leksik birliklarning xususiyatlari, nutqning idrok etib tushunish (tinglab tushunish, o'qish) yoki fikr bayon etish (gapirish, yozuv) turlari hisobga olinadi.

Xullas, leksikaning taqsimoti quyidagi metodik mezonlar asosida amalga oshirilishi mumkin: 1) leksikani nutq faoliyati shakli(reproduktiv va retseptiv)ga qarab ajratish, ya'ni nutq talabiga ko'ra taqsimlash yoki o'qitish maqsadlarini

nazarda tutish; 2) nutqiy mavzularni hisobga olish; 3) o'quvchilar til tajribasini hisobga olish; 4) til ichki interferentsiyasi(salbiy ta'sir)ni bartaraf etishni ko'zda tutish; 5) yangi grammatik hodisalarni tanish leksik birliklarda, yangi leksikani o'rganilayotgan grammatik vositada berish; 6) leksik qiyinchiliklarni bo'lib (chegaralab) o'rgatish. Uchinchi bosqich – leksikaning tasnifi ham chet til o'qitish metodikasida muhim tadbirlardan biri hisoblanadi. Metodistlar o'quvchilarning til tajribasini hisobga olgan holda o'rganiladigan leksik birliklarni oson/qiyin guruhlarga ajratadilar.

XX asrning oltmishinchi va etmishinchi yillarida bu boradagi ilmiy ma'lumotlar umumlashtirildi, yangi tasnif mezonlari o'rtaga tashlandi. Sobiq Ittifoqda I. V. Raxmanov, V. A. Buxbinder, S. V. Kalinina, L. Z. Yakushina, M. S. Latushkina, N. B. Nikolaev, A. A. Zalevskaya, M. A. Pedanova, Yu. V. Gnatkevichlar turli nuqtai nazardan turib, chet til leksikasini toifalarga ajratishgan bo'lsa, o'zbek milliy auditoriyasi uchun J. Jalolov, H. Saynazarov, M. Chorievlar ingliz tili leksikasini tasnifi ustida tadqiqotlar olib borishgan. Yuqoridagi tadqiqotlarda chet til leksikasining xususiyatlari, tilning ichki va tillararo interferentsiyasiga bog'lab tasniflash, aktiv va passiv lug'atga xos qiyinchiliklar o'rganilgan.

Uyg'onish davrida ilm-fan taraqqiyoti

*Xudayberdiyeva Muqaddam
BTI VA STI 404-guruh talabasi
Ilmiy rahbar: B. Tillayev*

Uyg'onish davrida Movarounnahr va Xurosonda nafaqat dunyoviy ilm-fan, balki diniy ilmlar ham rivoj topdi.

Ismoil Jurjoni, Mahmud Chag'miniy, Burxoniddin al-Marg'ironiy kabi allomalarimiz yaratgan ilmiy-ma'naviy meros ham vatanimiz shuhratini olamga taratdi.

Shunday qilib, O'rta Osiyo hududida yuz bergan uyg'onish davrida ko'plab favqulodda iste'dod sohiblari yetishib chiqdiki, ular jahon fanining turli yo'nalishlarida betakror kashfiyotlar, chinakam mo'jizalar yaratdilar. Bu bilan ular Vatanimiz shonu-sharafini yuksaklarga ko'tardilar. Hamda kelgusi minnatdor avlodlar uchun bitmas tuganmas boy meros qoldirdilar. Shu boisdan ham ulug' ajdodlarimizning ruhi munavvar siymosi hamisha har birimizning jismu-jonimizda, mehrimizda namoyon bo'lib turadi.

IX-XII asrlar davri nafaqat dunyoviy fanlarning yuksalib borishi bilan, shu bilan birga islomiy madaniyat va ma'naviyatining shakllanib, chuqur ildiz otib borishi, bu sohada talay yetuk olimu ulomolarining yetishib chiqib, Vatanimiz nomi va sha'nini olam aro ulug'langanligi bilan ham tavsiflanadi.

Gap shundaki arablar istilosi va hukmronligi O'rta Osiyo xalqlari uchun avvalda qanchalik haloqatli oqibatlar, mislsiz vayronagarchiliklar olib kelgan bo'lsa-da, biroq shu bilan birga bu yurtga islom dini ham kirib keldi. Yerli aholining asta-sekin islom diniga kirishi, odamzod ahli uchun yakka va yagona Ollohni tanishi, unga, uning rasuli (elchisi) janobu Muhammad Maysu Naso, lomga e'tiqod bog'lashi, itoat etishi, muqaddas kitob«Qur'on Karim»ni qidal

qilishi, uning ilohiy so'zlari, oyatlariga, tamoyillariga amal qilishi, bular pirovardida islom madaniyatining diyorimizda shakllanishiga asos bo'ldi. O'sha davrda Yevroosiyo, Afrikaning katta hududlariga yoyilgan islom va uning ta'limoti tufayli O'rta Osiyo xalqlari o'zlarining tor, biqiq holatidan chiqib, keng musulmon dunyosi bilan tutashdilar. O'lka aholisi arab fani, madaniyati, ma'naviyati bilan yaqindan tanishish, ulardan bahramand bo'lish imkoniyatlariga ega bo'ldi. Bu hol, shubhasiz, o'lkaning jahonga yuz tutishiga imkoniyat yaratdi. Buning orqasida mahalliy xalq orasidan juda ko'p ilm-fanga ishtiyoqmand yoshlarning arab va ajam mamalakatlariga borib diniy va dunyoviy bilimlarni egallashi, zamonaning har tomonlama yetuk, bilimdon, ma'rifatli olim-ulamolari bo'lib yetishishlariga keng yo'llar ochildi. Xuddi mana shunday keng ufqlar, imkoniyatlar kashf etilgani bois ham ulug' ajdodlarimiz Abu Nasr Farobiy, Ahmad Al Farg'oniy, Muhammad Muso Al-Xorazmiy, Abu Abdulloh Muhammad ibn-Ismoil al-Buxoriy, Abu Iso at-Termiziy, Mahmud az-Zamahshariy singari allomalar jahon kezib, mashaqqatlar ila ilm o'rganganlar, yetuk komil insonlar bo'lib sharaf topganlar.

Milliy o'zlik va ma'naviyat

*T.Xudoyberdiyev,
Nam DU 3 kurs talabasi*

Xalq milliy ma'naviy merosidan ozuqa oladi, milliy o'ziga xosligini saqlab turishga, milliy manfaatlarni amalga oshirishga va milliy taraqqiyot yo'llarini belgilashga xizmat qiladi. Bunyodkor g'oyalar madaniy meros va tarixiy xotiraga tayanadi.

Hozirgi zamonda milliy o'zlikni anglash O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlashning muhim sharti sifatida millat, fuqarolarning chinakam ozodlikni totli mevasi ta'mini bilish, uning qadriga yetish, milliy tiklanish va o'zlikni anglashning ahamiyatini anglatadi. Millat manfaatlariga, mustaqil davlat istiqbollariiga loyqadlik bilan qarash, unga befarq bo'lish siyosiy kaltabinlik va manqurtlikdir. Milliy o'zlikni anglash zaruratini anglamagan xalq o'z Vatanini taqdiriga ham befarq bo'ladi.

Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek, «Mamlakatimiz erishgan yutuqlarning tub mohiyatiga yetib borish uchun bugungi hayotni kechagi hayot bilan solishtirib ko'rish kerak. Shundan keyin odam bugungi hayotining qadriga yetadi. Yurtimizdagi mislsiz o'zgarishlarni o'z hayoti, oilasi, qishlog'i, maktabi, ishxonasi misolida ko'rgan kishiga o'tgan kunlar bilan bugungi kunning farqi hamda afzalliklari to'g'risida tashviqot yurguzishga hojat qolmaydi. O'ylaymanki, «Yashasin sovet davlati, yashasin komunistik partiya» degan gaplar quruq safsata bo'ganini ongli yashaydigan xalqimiz bugun yaxshi biladi. Sovet davrida bizga xuddiki ikkinchi sort odamlar sifatida qaragani bu zalda o'tirganlarning esidan chiqmagan bo'lsa kerak. Markazdan bir guruh «desantch»lar yuborilib, adolatsiz tuzum tufayli o'zi shundoq ham nochor

yashayotgan xalqimiz poraxo'rga. «piripiskachi»ga chiqarilganini unutib ham, kechirib ham bo'lmaydi. »⁴⁸

Yoshlar ongida milliy o'zlikni shakllantirishda milliy ong, milliy g'urur, milliy iftixor, milliy his, milliy xarakter kabi tushunchalar ham muhim o'rin tutadi.

O'z millatining haqiqiy tarixini anglagan, tarixiy xotiraga ega bo'lgan kishilarda milliy o'zlikni anglash va millat sha'nini himoya qilish mayli kuchli bo'ladi. Millatlar mavjud ekan milliy ong ham mavjud bo'laveradi. Milliy ongni yuksaltirishga e'tibor bermagan millatning o'zi yo'q. Milliy ong millat bilan chambarchas bog'liqligi uchun ham u millat ravnaqi bilan barobar taraqqiy etib boraveradi.

Milliy o'zlikni tarbiyalash, qadrlash, saqlab qolish omili milliy g'oyani mustahkam hayotiy zaminga, xalqimizning chuqur tarixiy ildizlariga tayanishi "Kim edik?" degan savolga javobni tinimsiz izlashga da'vat etib, milliy o'zligimizni teran idrok etishga yordam beradi.

Shuning uchun ham, milliy-ma'naviy tiklanish zamirida fuqarolarimiz ongu-tafakkurini o'stirish zarur. Milliy o'zlik tuyg'usini, uni qadrlashni tarbiyalash lozim. Abdulla Avloniyning aytgan "tarbiya bizlar uchun yo xayot yo mamot, yo najot -yo falokat masalasidir", -degan so'zlari bugungi kunda yangi mazmun kash etib, o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Milliy o'zlikni anglashdagi tavofutlar, milliy munosabatlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ziddiyatlarni milliy davlat, jamiyatdagi siyosiy partiyalar, ijtimoiy harakatlar, jamoat va nodavlat tashkilotlari, ma'naviyat va ma'rifat muassasalari, butun jamoatchilik kuchi bilan qadam-baqadam hal etib borish o'z-o'zini va milliy o'zlikni angalayotgan, uni chuqurlashtirayotgan individual va ijtimoiy ongning to'g'ri ijtimoiy yo'nalish olishi uchun kafolatdir.

Har bir mustaqil davlat o'z davlat tiliga ega bo'lishi kerak. Davlat tili shu mamlakat tub aholisi manfaatlari, tarixidan kelib chiqib belgilanadi. O'zbekistonda aholining 72% dan ortig'ini o'zbeklar tashkil etgani bois, bu xalq azaldan ana shu hududda istiqomat qilib kelganligi va boy madaniy, ma'naviy boyliklar egasi ekanligi uchun o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. Mustaqillik tufayli sovetlar davrida "mayda xalq" deb yerga urilgan millat va uning ona tilining nufuzi oshdi.

Til to'g'risida qabul qilingan qonun milliy ma'naviy tiklanish yo'lida qo'yilgan qadamlardan biri bo'ldi. Katta tarixiy axamiyatga ega bo'lgan ushbu qonun yurtimizda istiqomat qilayotgan ko'plab millatlar va elatlarning tillarini rivojlantirish imkonlarini yaratib berdi, ko'plab millatlar o'z ona tilida muloqat qilish, bilim olish imkoniyatlariga ega bo'ldi. Mazkur qonun sovet tuzumi davrida boshqa millatlar ona tiliga bo'lgan tayziqlarga barham berish imkoniyatini yaratib berdi. 1992 yilda qabul qilingan amaldagi Konstitutsiyamiz esa davlat tili maqomini huquqiy jihatdan mustahkamladi.

⁴⁸ Karimov I.A. Ona yurtimiz bast-u iqboli va buyuk kejaqi yo'lida xizmat qilish - eng oily saodatdir. Toshkent "O'zbekiston" - 2015. 77 b

Ona tili ravnaqi milliy-ma'naviy tiklanish jarayonida katta rol o'ynaganligi uchun ham, mustaqillik yillarida davlat tilining milliy-ma'naviy tiklanish jarayonidagi rolini oshirish yo'lida ko'plab ishlar amalga oshirildi.

Milliy-ma'naviy tiklanish jarayoni iqtisodiy-moliyaviy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq bo'lganligi uchun xam, ushbu sohalarida amalga oshirilayotgan islohatlar jamiyatning ma'naviy hayotini yuksaltirishga o'zining katta hissasini qo'shmoqda. Jamiyatning moddiy va ma'naviy hayoti doimo o'zaro uyg'unlikda bo'lib kelgan. Insonning kundalik hayotida, uning butun umri davomidagi faoliyatida ma'naviy yuksalishning asosiy omillaridan biri moddiy asos ekanligi tarixiy jarayonlarda o'zini isbotlab berdi.

Mustaqillikning ilk kunlaridanoq milliy-ma'naviy tiklanishga erishish maqsadida ma'naviy va moddiy hayot uyg'unligini kuchaytirishga katta e'tibor qaratib kelinmoqda, bu bog'liqlikni kuchaytirish tarixiy zaruriyatdir.

Istiqlol va ma'naviy yangilanish

To'xtaboyeva Oydina Muhammadjon qizi

BTI va STI 404-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: B. Tillayev

Mustaqillikka erishish, ajdodlarimizning boy milliy-ma'naviy merosini tiklash, milliy-ma'naviyatimizni yuksaltirish doimo xalqimizning asriy orzularidan bo'lib kelgan.

Ma'lumki, qadimiy Turkistonning mislsiz tabiiy resurslari, moddiy va ma'naviy boyliklari bir necha yuz va ming yillar osha ajnabiy mamlakatlarning diqqat-e'tiborini o'ziga tortib, hasadu havasini kuchaytirib, bosqinchilik ishtahalarini avj oldirib kelgan. Bu yurtga, jannatmakon bu o'lkaga qanchadan-qancha dushmanlar, qilichidan qon tomib turgan bosqinchi galalar bostirib keldi va xalqini asoratga solib, moddiy va ma'naviy boyliklarini oyoq osti qildilar. Har safar bu yerning vatanparvar xalqi o'z vatani mustaqilligi uchun tinimsiz kurash olib borib, yuzlab jasur, otashqalb farzandlaridan ayrildi.

Turkiston eng qadimiy davrlardan boshlab dushmanlarga qarshi kurashda buyuk jasorat maydoni bo'lib kelgan. Miloddan avvalgi 104-101 yillarda Xitoy istilosi, Eron shohlari va Yunon-makedon, Eftalitlar, arablar va mug'ul – tatar bosqini, Chor Rossiyasi, Sovet davlatining istilochilik harakatlarini eslab o'tish kifoyadir.

Mustaqillik tushunchasi o'zida azaldan insoniyatning orzu-umidlarini, armon va iztiroblarini mujassam etgan. Darhaqiqat, inson tabiatning gultoji sifatida hamisha ozodlik va hurriyatga intilib yashaydi. U hamisha har jihatdan o'zini erkin his qilishga, ozod yashashga, tahlikasiz turmush kechirishga ehtiyoj sezadi. Shuning uchun ham kishilik tarixi turli davrlarda Yer sharining barcha mintaqalarida ozodlik uchun kurashni, shaklan turlicha, mohiyatan o'xshash bo'lgan hurriyatga intilish hodisalarini ko'p ko'rgan.

Eng avvalo shuni aytish kerakki, Mustaqillik tenglik sari qo'yilgan birinchi qadam. Chunki, tenglik bo'lmagan joyda kimdir kimgadir tobe bo'ladi. Mutelik bor joyda hukmronlik, o'zgalari hisobiga yashash kabi illatlar paydo bo'ladi.

Natijada biz so'nggi bir yarim asr mobaynida boshimizdan o'tkazgan mustamlakachilik dunyoga keladi. «Tenglik» so'zining qudrati shundaki, u odamlarning o'zaro munosabatlaridan tortib, davlatlararo munosabatlargacha hamma narsani me'yor-mezonga soladi, turli kamsitishlar yoki mantiqsiz ta'zim-tavozega chek qo'yadi.

Istiqlolga erishishimiz xalqimizning azaliy orziqib kutilgan orzu-umidlari ushali shiga, ozod va obod Vatanning hur fuqorolari bo'lib yashashdek asriy imkoniyatga yetishganligimizning naqadar ahamiyatli ekanligi dolzarb mavzu sifatida o'rganilishi ko'zda tutilgan.

Vatan tarixini har tomonlama ilmiy tadqiq qilish istiqloq sharoitida yanada dolzarblashmoqda va muhim ilmiy, ma'naviy–mafkuraviy ahamiyat kasb etmoqda. Chunki Vatan tarixini tadqiq va targ'ib qilish hozirgi mafkuraviy hujumlar, tahlikalar, chegara va hududiy da'volar kuchaygan sharoitda kishilarni, xususan yoshlarni siyosiy hushyorlikka o'rgatadi, irodasini mustahkamlaydi. Shunday ekan, istiqloq sharoitida Vatan tarixining har bir vohasi, viloyati, tuman–shaharlari, qishloqlari, moddiy–madaniy obidalari, aholisining barcha qatlamlari vakillarining ijtimoiy faoliyatini, jumladan istiqloqchilik harakati va ularning mustabid sovet zamonidagi tahlikali hayoti, fojeali taqdiri tarixini o'rganish ham ilmiy, ham milliy, g'oyaviy–mafkuraviy ahamiyatga egadir.

“Ma'naviy tahdid” tushunchasi: yondashuvlar va talqinlar

B.B.Ibrohimov

NamDU Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi kafedrasi o'qituvchisi

“Tahdid” deganda inson hayotiy faoliyati, umuman, yashashini chigallashtiruvchi hamda aniq tarixiy davr davomida aniq maqsad uchun yo'naltirilgan ijtimoiy strukturani, to'g'rirog'i, davlatning siyosiy asosini zaiflashtiruvchi, qolaversa, yemirishga qaratilgan mahalliy, hududiy, mintaqaviy va nihoyat, umumsayyoraviy salbiy omillarning “kirib kelishi” tufayli yuz beruvchi makon va zamonda muayyan salbiy siyosiy ijtimoiy va tarixiy vaziyatni tushunish lozim.¹⁴⁶

“Tahdid” fenomeni, uning siyosiy jihatlari sayyoramizning turli mamlakatlarida ijod qilayotgan zamondosh tahlilchilar hamda siyosiy va jamoat arboblarning e'tiborini ham o'ziga tortib kelmoqda. Shu jumladan, Reyshauer, Nibur, Xantington, Kissinjer (AQSh), Toyntsi (Angliya), Turen (Frantsiya), Moiseev (Rossiya), qolaversa “Rim klubi” va Paguosh tinchlik harakati kabi ilmiy-amaliy muassasalar rahbarlari va fidoylari faoliyatini misol tariqasida keltirish mumkin.

“Tahdid” tushunchasi to'la ma'noda siyosiy leksikonga Prezident I.Karimov tomonidan 1994 yil 22 sentyabrda Oliy Majlis sessiyasida so'zlagan nutqida birinchi bor kiritildi. Shunday ekan, mamlakatimizda “Tahdid” va uni barataf qilishning ilmiy va amaliy asoslarini ochib berish, ularga chuqur tahlil

¹⁴⁶ Пахрутдинов Ш. «Тahdid» тushunchasi: назария ва амалиёт. Т. Абу. Ушбу китобнинг асосий маърузалари «Тahdid» нашриёти, 1998. 7-8 б.

berish bevosita I.Karimov nomi bilan bog'langan. Bugungi kunda bu mavzuga daxldor masalalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi Akademiyasi hamda Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar instituti jamoasi, mamlakatimiz jamiyatshunos olimlari tomonidan chuqur o'rganilmoqda. Uning mohiyati va funksional jihatlari barqarorlik, xavfsizlik, fuqaroviy hamjihatlik va taraqqiyot kabi global muammolar bilan uyg'un holda tadqiq etilmoqda.

Tahdidlar turli-tuman: ichki va tashqi, katta va kichik, makon nuqtai nazaridan esa uzoq va yaqin bo'lishi mumkin. Qanday bo'lishidan qat'iy nazar ularga nisbatan bama'li xotirlikka yo'l qo'yish yoki ularni "saralash" bilan ovora bo'lib vaqtni boy berish hollari uchrab turadi. XX asr voqealari shundan guvohlik berib turibdiki, tahdidlarni toifalashda ularni shartli ravishda iqtisodiy, sotsial, siyosiy, ekologik, demografik, mafkuraviy, harbiy, tabiiy – iqlimiy va ma'naviy tahdidlarga ajratib ko'rish va tahlil etish mumkin.

Mafkuraviy tahdid jamiyat, davlat, yoki xalq, millat, elat taqdiriga xavf solib turgan, fojiali oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan mafkuraviy xavf-xatarlar majmui.

Mafkuraviy tahdid – ijtimoiy-siyosiy harakat, oqim yoki siyosiy kuch o'z manfaatini ifodalovchi mafkurasini qo'rqituv, zo'rlik yo'li bilan boshqalarga singdirishi⁵³.

Globalashuv jarayonining chuqurlashib borishi natijasida inson uchun xavfli bo'lgan turli xil noan'anaviy tahdidlar yuzaga kelmoqda. Bulardan eng xavflilari insonlarning ruhiyatiga ta'sir o'tkazish orqali millatlarning qadriyatlarini va turmush tarzini izdan chiqarishga qaratilgan axloq-odob, oila va jamiyat hayotida jiddiy ta'sir ko'rsatadigan ma'naviy tahdidlar hisoblanadi.

Bugungi kunda "Ma'naviy tahdid" tushunchasi keng ishlatilmoqda. Ba'zida bu tushunchaning ma'nosini anglash qiyin kechmoqda.

Ma'naviy tahdidlar shaxs axloqiy ongida salbiy tushunchalar, tuyg'ular, xususiyatlar va sifatlarni hosil qiluvchi illatlar majmuidir. Chunki "Tahdid" so'zi xavf-xatar, xuruj va buzish ma'nolarini anglatadi. Shu ma'noda ma'naviy tahdidlar shaxsni aqliy va axloqiy jihatdan buzishga qaratilgan maqsadli xurujlar hisoblanadi.

Yangi jamiyat barpo etish sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy hayotda turli mazmunda, turli maqsadda, turli shaklda munosabatlar paydo bo'ladi.. O'zbekiston uchun ham shunday rang-barang munosabatlar davom etmoqda. Ayniqsa, chetdan turib ongli va maqsadli ravishda uyushtirilayotgan ma'naviy tahdidlar bunday munosabatlarning asosini tashkil qilmoqda. Bugungi kunda ma'naviy tahdidlar bir necha xil ko'rinishda namoyon bo'lmoqda.

Shuni ta'kidlash lozimki, ma'naviy tahdidlar tili, dini va e'tiqodidan qat'iy nazar har bir insonga qaratilgan. Bundan maqsad, birinchidan, shaxsning ma'naviy-axloqiy olamini buzish; ikkinchidan, o'z vatani va jamiyatiga nisbatan yovuzlik fikrini uyg'otish; uchinchidan, milliy axloqiy qadriyatlarni aynitish; to'rtinchidan, o'zгалar jamiyatini ideal deb bilish ko'nikmasini hosil qilish; beshinchidan, zararli odatlarga xuruj qo'yish. Diqqat qilsak ma'naviy

⁵³ Фалсафа: комусий дугат. Т. 11. Марк. 2004., 256 б.

tahdidlarning barcha turi nosogʻlom turmush tarzi bilan bogʻliqligiga va u malkuraviy nuqtai nazardan eng xavfli omil ekanligiga amin boʻlamiz. Chunki uning negizini shaxs tarbiyasini izdan chiqarishga qaratilgan zararli gʻoya tashkil etadi.

Maʼnaviy tahdidning ikkinchi koʻrinish gʻoyaviy tahdididir. Bu xuruj ham uch maʼnoga ega boʻlib, bunda asosiy eʼtibor shaxs xulq-atvorini aynitish, shaxs axloqiy munosabatlarini izdan chiqarish va shaxs muomalasini buzishga qaratiladi. Zararli xulq-atvor, nosogʻlom axloqiy munosabat va qoʻpol muomala shaxsning xulqi zaitligidan dalolat beradi.

Maʼnaviy tahdidning uchinchi koʻrinishi informatsion xujumdur. Bunda asosiy eʼtibor shaxsga notoʻgʻri maʼlumot berish, shaxs bilimni primitlashtirish va shaxs faoliyatini zaitlashtirishga qaratiladi. Notoʻgʻri maʼlumotga ega boʻlish, sayoz bilimlilik va samarasiz faoliyat shaxsning madaniy oqsoqligidan dalolatdir. Bir soʻz bilan aytganda, maʼnaviy tahdidlar jamiyat kishilarini johil kimsalarga aylantiruvchi maʼnaviy va axloqiy tubanlik illatlaridir¹⁵¹.

Maʼnaviy tahdidlarni oʻziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, maʼnaviy tahdidlar nosogʻlom turmush tarzi asoratidir:

Ikkinchidan, maʼnaviy tahdidlar maʼnaviy va axloqiy tubanlik illatlarini ifodalaydigan subʼektiv omillar majmuidir:

Uchinchidan, maʼnaviy tahdidlar shaxs axloqiy ongini buzish vositasida jamiyat hayotini izdan chiqarishga, nosogʻlom turmush tarzini yoyishga yoʻnaltirilgan.

Nosogʻlom turmush tarzi asoratlari natijasida maʼnaviy tahdidlar quyidagi koʻrinishlarda namoyon boʻladi: Xudpisandlik - bu illat jamoatparvarlik fazilatlariga qarshi oʻlaroq, shaxs axloqiy ongida notoʻgʻri tushuncha va qarashlarni hosil qiladi. Shu sababli xudpisand kimsalarda burch va masʼuliyat tuygʻusi boʻlmaydi. Bundaylar faqat bugungi kunni oʻylab yashaydi, ertangi kunni oʻylash, ezigulik va haqiqat uchun kurashish fazilatlaridan xoli boʻladi. Kuzatishlar shuni koʻrsatadiki, bugungi kunda maʼnaviy tahdidlar quyidagi illatlarni targʻib qilayotgani bilan namoyon boʻlmoqda: xudbinlik, nopoklik, nafs qutqusiga uchish, huzur-halovatga berilish, yengil-elpi umr kechirishga daʼvat, giyohvandlik, mutaasiblik, tajovvuzkorlik, molu-dunyoga oʻchlik, axloqiy buzuqlik, zoʻravonlik, axloqsizlikni madaniyat deb bilish, va aksincha asl maʼnaviy qadriyatlarini eskilik sarqiti deb qarash, loqaydlik, mahalliychilik, hasadgoʻylik, baxllik, sotqinlik, irodasizlik, beparvolik.

Milliy gʻoya va mafkuraning dunyoviy ildizlari

*Toshpoʻlatov Alisher,
BTI va STI 402 –guruh talabasi
Ilmiy rahbar: B.Tillayev*

Dunyoviylik tamoyili mamlakat xalqlari hayotida milliy, tarixiy va diniy qadriyatlarimizga yangicha munosabatlar tizimini yaratish zarurligini keltirib chiqardi. Endilikda milliy, tarixiy va diniy anʼana va marosimlarning barchasi

¹⁵¹ Qarang: Yoʻldoshyeva S.M. Sogʻlom turmush tarzi – tahdidlarga qarshi kurash omli sifatida sogʻlom turmush tarzini shakllantirishda axloqiy qadriyatlarining oʻrni // T., 2009. 192 b.

qayta tiklanishi kerakmi yoki millatning keyingi taraqqiyotiga asos bo'ladigan. jamiyatning bosh strategik maqsadlarini amalga oshirishga imkon tug'diradigan milliy merosimizni qayta tiklash zarurmi, degan xaqli savol tug'ilgan edi. O'z davri ijtimoiy muhiti talablariga javob tariqasida qaror topgan an'ana va marosimlarning barchasi ham millatning kelgusi taraqqiyoti uchun poydevor bo'la oladigan qadriyatlarga aylanavermaydi.

Bir vaqtlar qadim ajdodlarimizning ma'naviyatida mezon bo'lib xizmat qilgan **“Ezgu niyat”**, **“Ezgu so'z”** va **“Ezgu amal”** birligi tamoyili nafaqat o'sha davr ma'naviyati uchun, ayni paytda hozirgi davr ma'naviyatining takomillashuviga ham tamal toshi vazifasini o'tashi mumkinligini hisobga olib uni qadriyatlarimiz tizimiga qo'shmog'imiz lozim. Biroq, bu har qanday diniy tasavvurlar va marosimlar dunyoviy taraqqiyotga mos kelaveradi degan gap emas. O'z navbatida, dunyoviy taraqqiyot ham diniy tasavvurlarni to'la inkor etmaydi. Bu o'rinda dunyoviy demokratik jamiyat “dunyoviylik - dahriylik emas” tamoyiliga tayanadi.

Ma'lumki, o'tgan asrning 70-yillarida xalqaro maydonda «Islom omili» degan tushuncha keng qo'llana boshlandi. Islom taraqqiyot yo'lini dunyoviy taraqqiyotga qarama-qarshi qo'yib faoliyat ko'rsatayotgan tashkilotlarning bosh maqsadi, islom ideallarini qayta tiklash, jamiyatning tub asoslarini yana islom shariati qonun-qoidalariga muvofiq qayta qurib chiqishdan iborat. Ular g'arb demokratiyasiga qarama-qarshi o'laroq o'zlarining “Islom demokratiyasi” ideali uchun kurash olib bora boshladi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq mamlakatimiz oldida dunyoviy va islom taraqqiyot yo'lidan birini tanlab olish mas'uliyati turar edi. Haqiqatan ham “din, shu jumladan, islom dini ham ming yillar davomida barqaror mavjud bo'lib kelganligining o'ziyoq inson tabiatida chuqur ildiz otganligidan, uning o'ziga xos bo'lgan bir qancha vazifalarni ado etishidan dalolat beradi. Eng avvalo, jamiyat, guruh, alohida shaxs ma'naviy hayotining muayyan sohasi bo'lgan din umuminsoniy axloq me'yorlarini o'ziga singdirib olgan, ularni jonlantirgan, hamma uchun majburiy xulq-atvor qoidalariga aylantirgan. Madaniyatga katta ta'sir ko'rsatgan. Insonning odamlar bilan bahamjihat yashashiga ko'maklashgan va ko'maklashmoqda”¹³².

Mamlakatimiz xalqlari hayotida islom dinining o'rni benihoya katta. Uni jamiyat hayotidan ajratib bo'lmaydi. «Dinning yuksak rolini e'tirof etish bilan birga – degan edi Islom Karimov, - diniy dunyoqarash tafakkurning, insonning o'zini o'rab turgan dunyoga, o'zi kabi odamlarga munosabatining yagona usuli bo'lmaganligini ham ta'qidlab o'tish zarurdir”.

Bundan shu narsa ma'lum bo'ladiki, insoniyat tarixida azal-azaldan diniy-mifologik va dunyoviy (falsafiy) tafakkur uslubi yonma-yon rivojlanib kelgan. Chunki, hayotda har xil qarashlar va mafkuralarning bo'lishi, ularning rang-barangligi va o'zaro raqobatlashishi jamiyat hayotining to'laqonli rivojlanishini ta'minlab beruvchi manba bo'lganligini esda tutmoq kerak.

¹³² Каримов И. А. Узбекистон XXI аср бугасида хавфсизликка тахдид баркарорлик шартлари ва тараккият кафолатлари. Ўзбекистон буюк келажак сари Т. Ўзбекистон, 1999 -Б.441.

Milliy istiqloq mafkurasi bizga el-yurtimiz. Vatanimiz oldidagi fuqarolik burchimizni teran anglab yetishimizga yordam beradi, yosh avlodning har bir vakilini haqiqiy millat farzandi bo'lib ulg'ayishiga ko'maklashadi. Milliy istiqloq mafkurasi qonun moddasi kuchi bilan emas, ma'naviy kamolot orqali erishiladigan hidayat yo'lidir.

Mustaqillikning ikkinchi yilida asosiy qonunimiz qabul qilindi. Uning ikkinchi bobi 12-moddasida "O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivojlanadi. Hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilishi mumkin emas," deb yozib qo'yilgan.¹⁵³ Yetmish yil totalitarizm jabrini tortgan xalqimiz bu qoidaning qanchalik katta ahamiyatga ega ekanligini yaxshi tushunadi. "*Uzoq va yaqin tarixdan yaxshi ma'lumki, - deb ta'kid etadi Prezident, - biron mamlakatda, biron davlatda yakkayu yagona g'oya yoki mafkura hukmronlik qilar ekan, bu jamiyat, bu davlat, albatta inqirozga yuz tutadi*"¹⁵⁴. Chunki hayot doimo o'zgarishda, rivojlanishda. Inson tafakkuri, uning intilishlari, oldiga qo'yan maqsadlari ham doimo o'zgarib, takomillashib boradi. Shu sababli unga harqanday g'oyaviy, mafkuraviy tazyiq o'tkazishga urinish aks ta'sir ko'rsatishi, noxush oqibatlariga olib kelishi tabiiy. Qolaversa, jamiyatning rivojlanish jarayoni ham undagi yetakchi tamoyillarning vaqti-vaqti bilan yangilanib, o'zgacha ma'no, o'zgacha tarkiblar hosil qilib turishini taqozo qiladi. Undagi ijtimoiy toifalarning mavqei va ahamiyati ham turli davrlarda turli holatda bo'ladi. Shunga muvofiq siyosiy kuchlar nisbati ham muayyan o'zgarishlarga uchrashi mumkin. Shunday ekan, hech qaysi mafkura, jumladan, xatto milliy mafkura ham hayotiy ehtiyojlardan uzoqlashib, qotib qolgan aqida holiga tashmasligi uchun "*davlat mafkurasi maqomiga ko'tarilmastligi, aylanmasligi kerak*"¹⁵⁵.

"*Milliy istiqloq mafkurasi xalqimizga xos bo'lgan eng muqaddas tuyg'u va tushunchalarning mujassam ifodasi bo'lishi kerak*"¹⁵⁶ - deydi Prezident. Milliy mafkurani o'zlashtirish, bir tomondan, tafakkurimizning milliy ma'naviyatimiz ildizlaridan muntazam oziqlanib, quvvat olib turishi bilan bog'liq. Ikkinchi tomondan, jahon madaniyati samaralaridan bahramand bo'lmagan, zamon ruhini his qilmagan odam hech qachon milliy mafkuraning mohiyatini yaxshi anglab yeta olmaydi. Chunki odam o'z qudratini to'g'ri belgilashi uchun maydonga chiqib, mardlar bilan kuch sinashi kerak. Shu ikki jihatning uyg'unligiga erishish milliy mafkurani har bir inson ruhida voqean shakllantirish bo'ladi. Asli milliy mafkura yo'q joydan sun'iy hosil qilinmaydi, allaqanday kabinetlarda o'tirib to'qib chiqarilmaydi. Bu haqiqatni Prezident O'zbekiston respublikasi Fanlar Akademiyasi umumiy yig'ilishida 1994 yil yozida so'zlagan nutqidayoq batafsil tushuntirib bergan edi. Unda islomiy qadriyatlar, ma'naviy meto, xususan, Sharq falsafasini teran o'rganish haqida so'zlab, Yurtboshimiz yaqin

¹⁵³ Ўзбекистон Конституцияси. Т. «Ўзбекистон» - 1992, с. 11

¹⁵⁴ Каримов И. Асрлар 8-август, с. 467

o'tmishdagi qaramlik malkurasidan xalos bo'lish uchun "o'zimizning asrlar sinovidan o'tgan, ulug' ajdodlarimiz bizga qoldirgan milliy ma'fkura va tafakkurimizni tiklash, uni zamonaviy umumbashariy ruh bilan boyitish vazifamiz" ekanligini ta'kidlagan edi.

Albatta, juda muhim yo'nalish, asli ma'naviyat masalalarini yechmay turib, na iqtisodiy, na siyosiy vazifalarimizni tugal hal qilib bo'lmaydi; ammo baribir uch yo'nalishning biri, xolos. Iqtisod yoki siyosat sohalaridagi dolzarb yumushlarni ham hech qachon, xalq ma'naviyatini talab darajasida yuksaltirib olib keyin amalga oshiramiz, deb orqaga tashlab bo'lmaydi. Bu sohalar bir-biri bilan oldin-keyin emas, bir paytning o'zida, teng rivojlanirilib boriladigan sohalardir.

Ma'naviyatimizga bo'layotgan axboriy tahdidlar

Mingboyeva Musharráf

Nam DU Filologiya o'zbek tili yo'nalishi 302-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: A.Qambarov

Yuksak axborot texnologiyalari hisoblanmish informatsion tizimlar jamiyat hayoti uchun xizmat qilar ekan, shu hayotning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Hozirda tibbiyot, soliq, bank tizimi va transport kabi asosiy sohalarda boshqaruv va tashxis ishlari kompyuterlar zimmasiga yuklatilgan. Ayniqsa, bugungi XXI asr hayotini ularsiz tasavvur qilish juda ham qiyindir.

Shu o'rinda Islom Abdug'aniyevich Karimovning: "Bugungi kunda zamonaviy axborot maydonidagi harakatlar shu qadar tig'iz, shu qadar tezkorki, endi ilgaridek, ha, bu voqea bizdan juda olisda yuz beribdi, uning bizga aloqasi yo'q, deb beparvo qarab bo'lmaydi" so'zlarini misol keltirib o'tishimiz mumkin.

Har bir ijtimoiy hodisaning ijobiy va salbiy tomoni bo'lgani singari, internet tizimi ham bundan mustasna emas. Xo'sh, tarqatilayotgan axborotlar uni talab qilayotgan shaxslarning manfaatlariga mos kelyaptimi? Shaxs, jamiyat, davlatning axborot xavfsizligiga tahdidlar mavjud bo'lsa, uning oldini olish, undan muhofazalanish, mumkinmi?

Axborot xavfsizligini oddiy qilib tushuntiradigan bo'lsak, bu axborot munosabatlari subyektlarining manfaatlarini muhofazasi deyish mumkin.

"Axborot" so'zi arabchadan "xabarlar" ma'nosini anglatib, u atrof-muhit obyektlari va hodisalari, ularning o'lehamlari, xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlar yig'indisidir. Lekin bugungi kunda axborot tushunchasiga yondashuv ham tubdan o'zgarib boryabdi. Bu atama keyingi paytda ko'proq sotib olinadigan, sotiladigan yoki biror narsaga almashinadigan o'ziga xos mahsulotni ifodalamoqda.

Shuni aytib o'tish kerakki, bunday mahsulot aksariyat hollarda o'zi saqlanayotgan hisoblash texnikasidan o'nlab, hatto yuzlab barobar qimmat turadi.

Internet "axborot og'irlarini" yangi pog'onaga ko'tardi. Endi kompyuter, modem va yetarli dasturiy ta'minotga ega bo'lgan malakali dasturchi tarmoqqa ulangan vaqtingizda kompyuteringizga ruhsatsiz kirishi va uni sizning manfaatingizga zid ravishda masofadan boshqarishi, internetda uzatilayotgan

axborotlarni "yo'lda ushlab olib", ulardan nusxa olishi yoki o'zgartirishi, turli virus dasturlarini veb sahifalarga "yashirib qo'yishi", turli davlat tashkilotlari va xususiy korxonalariga tegishli axborotlarni o'g'irlashi va raqobatchi tashkilotlarga sotishi yoki ma'lum miqdorda to'lov talab qilishi va eng uchinarlisi, jamiyat mafkurasi va ma'naviyatiga zid axborotlarni internetda e'lon qilishi yoki biror boshqa zarar yetkazishi mumkin.

Demakki, bugungi kunda turli ko'rinishdagi (iqtisodiy, ijtimoiy, mudofaa, axborot, ekologik) xavfsizlikka tahdid bor ekan muhofazaga ham ehtiyoj muqarrar. Zero, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti aytib o'tganlaridek: "Bugungi kunda xavfsizlik va barqarorlik yo'lida paydo bo'layotgan tahdidlarga tegishli munosabatda bo'la olishning o'zigina yetarli emas. Mavjud xavf – xatarlarning tabiatini to'g'ri tushunib yetishimiz kerak. Ularning manbalari va o'zaro aloqalarini vaqtida aniqlashimiz darkor", deb ta'kidlagani bejiz emas, albatta. Vatanimizning buyuk sarkardasi Amir Temur ham bu borada: "Har bir diyor aholisining ahvolidan ogoh bo'lib turdim. Har bir mamlakat ahvoli, sipoh-u raiyatning kayfiyatini, turish – turmushini, qilmish – qidirmishlarini, bular o'rtalaridagi aloqalarini yozib menga bildirib turish uchun diyonatli, to'g'ri qadamli kishilardan voqeanavislar belgiladim." deyiladi. "Temur tuzuklari"da, Shu ma'noda, axborot, axborot resurslari, kompyuter tarmoqlari va korporativ tizimlarga nisbatan xavfsizlikka tahdidlarning oldini olish masalasi – bugungi kunda yanada dolzarb hisoblanadi.

Bu kabi xavflarni oldini olishning bir qancha chora tadbirlari mavjuddir. Garchi ularga rioya qilish axboriy tahdidlarni butkul bartaraf etmasada, sezilarli darajada kamayishiga erishiladi. Chunonchi, shaxsiy va lokal tarmoqdagi kompyuterlarga tashqaridan Internet orqali kirishni cheklovchi va nazorat qiluvchi texnik va dasturiy vositalardan foydalanish, internet orqali faqat ishonchli manbalardan olish, malumotlarni uzatish va qabul qilishda kriptografiya usullaridan foydalanish va boshqa shu kabi chora tadbirlarni nazarda tutishimiz mumkin.

Komil insonni tarbiyalashda oilaning o'rni

Yuldasheva MahliyoXon Rahimovna

Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi

Jamiyat taraqqiy etgan sari ma'naviy omillarning o'rni va roli ham ortib boradi. Oiladagi tarbiyaga e'tibor ham kuchayadi. Bunday xolatda muhim vazifa oiladagi ma'naviy muhitni barqarorlashtirish, ota-onaning farzandlar oldidagi, farzandlarni ota-ona oldidagi burch va mas'uliyatini kuchaytirishdir. Bunday muhitni yaratishda jamiyat, davlat, jamoatchilikning o'rni katta. Agar ularning ta'siri etarli bo'lmasa oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni ham zaiflashadi. Mustaqil O'zbekistonda oilani mustaxkamlash, ko'p bolali oilalarni ijtimoiy ximoyalash, manaviy etuq jismoniy sog'lom avlodni tarbiyalash borasidagi ko'rilayotgan tadbirlar shu konvetsiyaga asoslangan. Farzand tarbiyalashda ko'p asrlik milliy pedagogika an'analari, umuminsoniy qadriyatlardan keng, oqilona foydalanishga mamlakatimizda katta e'tibor berilmoqda. 1998 yilning Oila yili, 1999 yil Ayollar yili deb e'lon qilindi.

1998 yil may oyida Respublikamizda "O'zbekiston Respublikasining oila kodeksi" qabul qilindi. Mazkur kodeks o'z mohiyati bilan mamlakatimizda ma'naviy muhitni barqarorlashtirishga onalik va bolalik huquqlarini himoya qilishga, yoshlar tarbiyasini yaxshilashga barcha imkoniyat va sharoit yaratishga qaratilgan. Farzandlarning o'z ota-onasiga bo'lgan munosabati ham jamoatchilik e'tiboridan chetda qolmagan. Har bir oilaning tinchligi barcha qo'ni-qo'shnilarning butun mahallaning tinchligidir. Bir uyda eru-xotin, farzandlar va ota-onalar o'rtasida doimo janjal bo'lsa, urush bo'laversa, qo'ni-qo'shnilarning tinchligi ham, yoshlarning tarbiyasi ham buziladi. Bunday janjalkash oilalarni yarashtirib qO'ygan kishilar ham bundan O'zlari uchun ham xulosa chiqarib oladilar. Oilani mustahkamlash, yoshlarni tarbiyalashda jamoatchilik fikrining kuchi va ta'siridan keng foydalanish hozirgi kunda ham katta ahamiyat kasb etmoqda.

Oilaviy-huquqiy munosabatlar davomli huquqiy munosabatlar hisoblanadi. Bu xususiyat huquqiy munosabatning maqsadlari bilan belgilanadi. Nikohdan maqsad oila qurish bo'lib, u er-xotinning butun umri davomida birga yashashiga mo'ljallanadi. Ota-onalik huquqiy munosabati bolalarning tarbiyasi va ta'minotiga qaratiladi. Farzandlikka olish, vasiylik, homiylik va boshqa huquqiy munosabatlar ko'p xususiyatlari bilan bir-biriga o'xshab ketadi. Bunday huquqiy munosabatlarda qo'yilgan maqsadlarga uzoq muddat davomida erishish mumkin.

Oilaviy-huquqiy munosabatlar ko'pincha muddatsiz bo'ladi. Er-xotinning huquq va majburiyatlari, nikohdan ajralish holatini hisobga olmaganda, bir umr davom etadi. Ayni paytda shunday oilaviy-huquqiy munosabatlar ham mavjudki, ular ma'lum muddat bilan cheklanadi, biroq belgilangan davrgacha albatta davom etadi. Masalan, ota-onalarning o'z bolalarini tarbiyalash majburiyatlari farzand 18 yoshga to'lgunga qadar davom etadi.

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini, u nikoh va qon-qarishdoshlikka asoslanishi hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega, shuningdek, jamiyat va davlat oilani, otalik, onalik va bolalikni himoya qiladi va oilaviy munosabatlarga umuminsoniy va milliy qadriyatlar joriy etilishini ta'minlaydi.

Mahalla har bir oila uchun tarbiya maskanidir. Oila har bir inson uchun tarbiyaning birinchi o'chog'idir. "Qush uyasida ko'rganini qiladi". Agar oiladagi tarbiya yaxshi bo'lsa u xonadon farzandi hech qachon bunday holatlarga yo'l qo'ymaydi. Agar tarbiyasi oilalar bor mahallar ko'paysa ko'chalar obod, xonadonlar barakotli bo'ladi. Bu masalani mahalla faollari yig'ilishi kun tartibiga kiritilib, doimiy nazorat amalga oshirilishi lozim. Ko'chalarda mahalla faollari qaysi xonadon farzandi nima bilan shug'ullanadi, fe'li qanday juda yaxshi bilishadi. Ayrim xonadonlardagi ko'chalarga axlat tashlab ketadigan farzanlar borligini ham bilishadi. Ana shunday xonadonlar bilan suxbatlar amalga oshirilishi va tazalik tadbirlarida ularni jalb etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu kichik haraktalar kelajakda o'zining kattagina natijasini ko'rsatadi.

Oilada barkamol avlod tarbiyasining asosiy maqsadi ma'naviy-axloqiy barkamol shaxsni shakllantirish bo'lib, bu axloqiy norma, tamoyil va

me'yorlarni har bir kishining faoliyati, motivi hatti-harakatining mazmuni, turmush tarziga aylantirish vazifasi orqali amalga oshiriladi.

Oilada barkamol avlodni tarbiyalashda qadriyatlar beshigi deya e'tirof etilgan mahallaning o'rnini alohida ahamiyatga ega. O'zini o'zi boshqarishning milliy modeli bo'lgan mahalla xalqimizning azaliy udumlari, urf-odatlar va an'analariga tayangan holda, ulkan tarbiyaviy vazifani bajaradi. Keksalarning pand-nasixati, kattalarning shaxsiy ibrati, jamoaning hamjihatligi misolida odamlar ongiga ezgulik g'oyalari singdirib boriladi.

Oila muqaddas dargoh hisoblangan. Oilada otani o'rnini beqiyos bo'lsa, ayolni ham o'rnini o'ziga xos ulkan ahamiyatga ega. Chunki oila farzandni tarbiya etish makoni. Ushbu makonda jamiyat kelajagi shakllanadi.

Mustaqillik yillarida ma'naviy merosni tiklash borasida amalga oshirilgan ishlar

*Abdurahimova Nodiraxon Maribovna
Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi*

Mustaqillik yillari haqiqiy ma'noda milliy-ma'naviy yuksalish davri bo'ldi. Mamlakatimiz istiqloлга erishganidan beri o'tgan davr mobaynida yurtimizda ajdodlarimiz qoldirgan ko'plab ma'naviy-madaniy meroslarimiz tiklandi, xalqimizga qaytarildi. Al-Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Zahiriddin Bobur va boshqa ko'plab ajdod-larimiz milliy madaniyatimizni rivojlantirishga ulkan hissa qo'shgan allomalar sifatida xalqimizning milliy iftixori bo'lib qoldi. Samarqand, Buxoro va Xiva butun insoniyat uchun ziyoratgohga aylandi¹⁵⁷.

O'zbekistonda xar yili Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab, Ogahiy, Fitrat, Furqat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Usmon Nosir kabi ulug' shoir va ma'rifatpar-varlar kunlarini o'tkazish an'anaga aylanib qoldi. Masalan, 1992-yil may oyida mamlakatimiz poytaxtida boshlangan Mashrabxonlik kunlari uning vatani Namanganda keng nishonlandi. Ushbu shaharda uning nomi bilan ataluvchi katta istirohat bog'i barpo etildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qaroriga binoan 1998-yil 24-oktabr kuni Farg'onada Ahmad al-Farg'oniylavalludining 1200 yilligi, 1999-yil 5-noyabrda Xorazmda Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligiga, 1999-yil 17-dekabr kuni Xorazmda Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy tavalludining 190 yilligi, 1999-yil 18-dekabr kuni Nukusda Ajiniyoz Qosiboy o'g'li tavalludining 175 yilligi keng nishonlandi.

Bulardan tashqari, mustaqillik yillarida Cho'lpon, Fitrat, Behbudiy, Berdaq, Fayzulla Xo'jayev singari madaniyat va jamoat arboblari yubileylarini o'tkazish yuzasidan ko'rilgan chora-tadbirlar ham ma'naviy hayotdagi muhim qadamlardir.

UNESKO bilan O'zbekiston o'rtasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirish borasida yana bir muhim qadam qo'yildi. O'zbekiston hukumati va UNESKO o'rtasida imzolangan bitim faqat madaniyat, ilm-fan va maorif sohalari muammo-lari bilan cheklanib qolmaydi. U mavjud ekologik, xususan, Orol dengizi qurishi bilan bog'liq muammolarni hal etishning ilmiy yechimini

¹⁵⁷ Sodiqov I. Milliy ma'naviyat va milliy g'urur // Xalq so'zi. - 2005. - 24 sentyabr

topishni ham nazarda tutishi bilan qimmatlidir. Bitimga ko'ra, ko'p o'tmay Toshkentda UNESKONing vakolatxonasi ochildi.

UNESKO ijroiya qo'mitasining maxsus qaroriga binoan 1997-yilda Buxoro va Xiva shaharlarining 2500 yilligi, 1999-yil 6-noyabr kuni Termizda «Alpomish» dostoni yaratilganligining 1000 yilligi keng nis-honlandi.

Xalqimizning milliy xususiyatiga aylangan vatanparvarlik, jasurlik, oliyjanoblik kabi xislatlarning o'tmish ajdodlarimiz fe'l-atvorida namoyon bo'lganligi, xalq dostonlari qahramonlarining xatti-harakatlari orqali ifoda etilgani ham diqqatga sazovordir. Masalan, 1999 yil «Alpomish» dostoning 1000 yilligi keng nishonlandi. Tabiiyki, ma'naviy ruhiy poklanish, qadriyatlarining tiklanishi bir kunda bo'ladigan jarayon emas, balki u bizdan izchillik bilan ish olib borishimizni talab etadi.

2001-yilda hazrat A.Navoiyning 560 yilligi yana ham kengroq nishonlandi. Buyuk mutafakkir nomi bilan ataladigan viloyat markazida 100 gektar maydonda bog' yaratildi. Bog'da bobokalonimizning purviqor haykali o'rnatildi.

2001-yilda Xorazmda «Avesto»ning 2700 yilligi keng nishonlandi. Mo'tabar madaniy yodgorlik hisoblangan «Avesto» kitobi dunyoga kel-ganidan buyon birinchi marta o'zbek tiliga tarjima qilindi va nashr etildi.

2002-yilda Termiz shahrining 2500 yilligi, Shahrisabzning 2700 yilligi UNESKO ishtirokida keng bayram qilindi. 2003-yilda Abduxoliq G'ijduvoniy tavalludining 900 yilligi nishonlandi.

Buyuk ajdodlarimiz qalamiga mansub ko'plab ilmiy va badiiy adabiyotlar chop etildi.

Mamlakat ma'naviy hayotini yanada takomillashtirishda «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazining o'rni alohida e'tiborga loyiqdir.

Jadidchilik harakatining paydo bo'lishi

Ibragimova Xanifa

Farg'ona birinchi tayanch Tibbiyot kolleji o'qituvchisi

Mustamlakachilarning xalqimizni milliy madaniyati va ma'naviyatini yo'qotishga qaratilgan harakati ko'plab Turkistonlik ziyolilarni tashvishga soldi. Milliy madaniyat va ma'naviyatni saqlab qolish yo'lida XIX asr oxirlari XX asr birinchi yarimida faoliyat yuritgan jadidlar harakati qatnashchilari jonbozlik ko'rsatdi.

Jadidchilarning asosiy maqsadi jamiyatni o'rta asrchilik illatlari, madaniy qoloqlik, mustamlaka zulmidan, xurofatdan ozod etib, xalqni zamonaviy taraqqiyot yo'liga olib chiqish edi.

Jadidchilik harakatining asoschilaridan biri o'zbek milliy madaniyatining mashhur vakili Abdulla Avloniy edi. U yoshlarni bilimdon, madaniyatli, millatparvar bo'lishi tarafdori edi. U yangi usuldagi maktab ochib, maxalliy millat bolalariga zamonaviy bilimlar berishni tashkil etdi. A.Avloniy o'z zamonasining ma'rifatparvarlari bilan birga mahalliy millat vakillari tilida bir qator gazetalar chiqardi. U ochgan maktab mahalliy millat vakillari yoshlarini mamlakatning ijtimoiy-siyosiy hayotiga aralashaolish qobiliyatiga ega bo'lishni ta'minlaydigan haqiqiy xalq maktabi bo'ldi. A.Avloniy tarbiya milliy

madaniyatni, ma'naviyatni yuksaltirish, xalqni ma'naviy qashshoqlikdan qutqarish yo'lidagi asosiy omil deb tushundi. U tarbiya to'g'risida gapirib "Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir",- degan fikrni aytib o'tdi. Uning fikricha, tilga, madaniyatga bo'lgan muhabbat, har bir kishining o'z xalqiga bo'lgan muhabbatidir.

Bosqinchilar tuzumining milliy madaniyat va ma'naviyatga bo'layotgan munosabatidan qanday maqsadlar ko'zlanganligini tushuna olgan, milliy madaniyat ravnaqi yo'lida kurashgan ma'rifatparvar insonlardan yana biri Maxmudxo'ja Bexbudiydir. Bu inson ham milliy taraqqiyot yo'lida madaniy, ma'naviy omillar katta rol o'ynashini tushuna olgan, shuning uchun ham u mamlakat madaniy-ma'naviy hayotni yuksaltirish yo'lida faoliyat yuritdi. Uning tashabusi bilan Samarqand atrofida mahalliy millat vakillari va kam ta'minlangan oilalar bolalari uchun yangi maktablar tashkil etildi. M.Bexbudiy 1907 yil 23-avgustda Nijniy Navgorodda musulmonlarning turmush va madaniyati muammolariga bag'ishlangan quriltoyda Turkistonliklar guruhini boshqardi va bu yerda Turkistonliklarning milliy madaniyatidagi ahvol to'g'risida nutq so'zladi.

M.Bexbudiyning tashabusi bilan ma'rifat va madaniyat tarqatishda katta xizmat qilgan "Oyna jurnali chiqqa boshladi.

Millat taqdiri, uning kelajagi haqida qayg'urib yashab kelgan M.Bexbudiy 1919 yilda Qarshi shaxrida otib o'ldirildi.

Milliy-ma'naviy tiklanishga, madaniyatni yuksaltirishga erishish zarurligining seza olgan zaxmatkash ziyolilardan yana biri Abdurauf Abduraxim o'g'li (Fitrati) dir. U xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan jadidchilik xarakatining namoyondalaridan biri hisoblanadi. Uning adabiyotshunoslik, etika, estetikaga oid ko'plab asarlari mavjud, bu asarlarda xalqning o'tmishi, qadriyatlar, tutqun millatning istiqbolini yoritish haqida g'oyalar asosiy o'rinni egallaydi. Turkistonning Rossiya imperiyasi tomonidan zabt etilishi, o'lkani Rossiya imperiyasining agrar xom ashyo yetkazib beradigan mustamlakasiga aylantirdi. Yangi kapitalistik munosabatlarning kirib kelishi mustamlakachilik tuzumi sharoitida mahalliy aholi uchun fojeali xususiyat kasb etib, o'lkada ijtimoiy qarama qarshiliklarni nihoyatda kuchaytirib yubordi.

Qo'qon xonligi tugatilgach, o'rnida tashkil etilgan Farg'ona viloyati mustamlakachilik zulmining yorqin namunasiga aylandi. Mahalliy xalq turmush sharoitining yomonlashib borishi, milliy-diniy qadriyatlarning oyoq osti qilinishi, chet el sarmoyasining o'lkaga shiddat bilan kirib kelishi, o'lka boyliklarining bosqinchilar tomonidan shafqatsizlarcha talanishi ilg'or fikrli ziyolilarni befarq qoldirmadi. Shu bois milliy vatanparvar ziyolilar tomonidan mustamlaka asoratidan qutilish va taraqqiyot uchun kurashning turli yo'llari izlandi. Ushbu harakatlar natijasida vodiya ham XIX asr oxirlariga kelib jadidchilik harakati kelib chiqdi. Farg'onadagi bu harakat XIX asr oxirlaridan 1938 yillargacha ma'rifatparvarlik harakatidan keng ko'lamli ijtimoiy-siyosiy harakat darajasiga ko'tarildi. Ushbu vaqt oralig'ida butun Turkistonda bo'lgani kabi, vodiya ziyolilar qatlami orasida ham turli guruhlariga ajralish jarayonlari tezlashdi. Fikr va qarashlarning turlicha bo'lishiga qaramay, o'lka ziyolilarini yagona Turkiston mustaqilligi g'oyasi birlashtirib turar edi.

№	MUNDARIJA	Bet
1.	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – mamlakatimizda milliy demokratik taraqqiyot va fuqarolik jamiyatini shakllantirishning huquqiy kafolati. <i>Talabov Bahriddin</i>	3
2.	Talaba – yoshlar ma'naviy – axloqiy tarbiyasining dolzarbligi, uni amalga oshirish vositalari. <i>B.Tillayev</i>	6
3.	Jamiyatning ma'naviy hayotida milliy g'oyaning ahamiyati. <i>B.B.Ibrahimov, H.Qosimov</i>	10
4.	Роль компьютера в современной коммуникативной технологии преподавания иностранных языков. <i>Ягьяева Э.</i>	13
5.	XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Farg'ona vodiysida hunarmandchilik ishlab chiqarishi tarixidan (Marg'ilon shahri misolida). <i>A.Sharafiddinov, D.Hasanov</i>	15
6.	O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etish. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Abdurauf Xoliqov</i>	18
7.	O'qish darslarida konstitutsiya saboqlqrini o'rgatish yo'llari. <i>G'oyibnazarov Nargiza</i>	20
8.	Dasturiy vositalarini loyihalash bosqichlari. <i>Asrayev Muxammadnullo</i>	23
9.	Понятия иноязычной компетенции будущего инженера. <i>Имомов Инъомиддин, Азимжонов Улугбек</i>	24
10.	O'zbekiston - ko'p millatli davlat. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Qudratjon Abdumajitov</i>	27
11.	Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning ahamiyati. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Dilshod Turg'unboev</i>	28
12.	Mustaqillik - ma'naviyatning poydevoridir. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Ma'ruf Habibullayev</i>	30
13.	Farzand tarbiyasida ota-ona mas'uliyati. <i>Abrorjon Mamadaliyev</i>	32
14.	Millatlararo totuvlik umuminsoniy qadriyat sifatida. <i>Dilrabo Abdurahmonova</i>	35
15.	Этическое учение Эпикура. к.ф.н. <i>Ташбаева Д.Х.</i>	37
16.	Vatanimiz va xalqimiz taqdirida konstitutsiyaning ahamiyati. <i>B.Sarimsoqov, S.Olimov,</i>	39
17.	Иноязычная образования в подготовке инженеров. <i>Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i>	42
18.	Etuk ma'naviyatlilik mezonlari. <i>Qodirxonov Nuriddin</i>	44
19.	Translation of Navoi's works into English. <i>G'affarova Dilafruz</i>	45
20.	Профессионализмы в лингвистике русского языка. <i>Азимжонов Улугбек</i>	48
21.	Axborot xuruji – xavflarning xavflisi. <i>Sarvinov Yuldasheva, A.Qambarov</i>	50
22.	Axloqiy meros haqida. <i>Nilufar Imomberdiyeva</i>	52

23.	Mustahkam oila va uning jamiyatda tutgan o'rne. <i>D.A. Raximboyeva</i>	54
24.	Ma'naviyat milliylik me'zonlari. <i>Yuldasheva Mahliyoixon</i>	55
25.	Некоторые приемы работы при обучении говорению. <i>Абдукодиров Умиджон</i>	57
26.	Milliy g'oyani milliy bayramlarda aks ettirish. <i>S.Xoldarova</i>	59
27.	Siyosiy madaniyat tushunchasi va ahamiyati. <i>B.B.Ibrahimov</i>	63
28.	Madaniyat va ijtimoiylashuv institutlari. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Iqbolov Abduraxmatova</i>	65
29.	Inson - ijtimoiy munosabatlar maxsuli. <i>Xurshid Mirzaxmedov, G'ulomjon Yoqubov</i>	67
30.	Sadpiri komil necha yoshda? <i>Nuriddinov Abdulvohid</i>	68
31.	Проблемы лингводидактики и методики в современном подходе преподавания иностранных языков. <i>Галиакберова Албина</i>	71
32.	Ijtimoiy islohotlar va axborot xavfsizligi. <i>Rahimov Islomjon</i>	73
33.	Использование мультимедийных технологий в обучении иностранным языкам. <i>Ягьяева Э.</i>	74
34.	Ways of development group working. <i>Sobirjon Daminjanov</i>	75
35.	The ways of teaching and learning pronunciation. <i>Dilrabo Mamatova</i>	77
36.	Формирование социокультурной компетентности будущего инженера. <i>Ходжаева Гўзал Джасханободхоновна</i>	79
37.	Nodavlat-notijorat tashkilotlari. <i>Dadaxo'jayeva Nilufar</i>	81
38.	Maktabda X.To'xtaboev ijodini o'rganish. <i>Z.Abdullayeva, M.Sh.Saidova</i>	82
39.	Особенности профессиональной ориентации выпускников школ: проблемы и решения. <i>Абдукодиров Умиджон</i>	85
40.	Ma'naviy yetuklik – sog'lom kelajak garovi. <i>Nargiza G'oyibnazarova</i>	87
41.	Farg'onalik qatag'on qurbonlari. <i>Tohirjon Qozoqov</i>	89
42.	O'zbekistonda yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishga oid davlat siyosati. <i>Topildiyev Odiljon</i>	92
43.	Keeping an appropriate teacher / student relationship in the age of social networking. <i>Abduqodirov Umidjon</i>	96
44.	Axsikent – osori antiqalarga boy makon. <i>Azamat G'aniyev</i>	98
45.	Yoshlar tarbiyasida miniatyura san'atining tutgan o'rne. <i>Zokirova N.</i>	100
46.	Globallashuv sharoitida milliy ma'naviyat. <i>Umarova Gulsanam, B.Tillayev</i>	102
47.	Применение ролевой игры в обучении иностранным языкам. <i>Абдукодиров Умиджон</i>	104

48.	Xalq dardiga darmon bo'laylik. <i>Feruz</i> <i>Yaqubova</i>	105
49.	Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari ongiga Vatan tuyg'usini shakllantirish. <i>Z. Rasulova</i>	107
50.	Ma'naviyat – insonning ruhiy va aqliy olamining majmuidir. <i>Saydullayeva Muayassar</i>	111
51.	“Tarixi Farg’ona” 100 yoshda! <i>I. Kuzikulov</i>	112
52.	Axborot madaniyati. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Toxirjon Xudayberdiev</i>	116
53.	Jamiyatning axborot-psixologik himoyasining ta'minlanishi. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Nuriddin Qodirhanov</i>	117
54.	Milliy ideologiya maqomi va mafkuraning jamiyat taraqqiyotidagi roli. <i>Jo'rayev Jahongir</i>	119
55.	Эстетическая концепция мимезиса Аристотеля. <i>к.ф.н. Таубаева Д.Х.</i>	121
56.	Avtomatlashtirilgan axborot tizimlarining asosiy komponentlari. <i>Asrayev Muxammadmullo</i>	123
57.	Yuksak harbiy mahorat sohibi. <i>Ko'paysinov Ismoil</i>	124
58.	Современные методы преподавания иностранных языков. коммуникативный системно-деятельностный метод. <i>Нузमतуллина Альмира</i>	128
59.	Yuksak ma'naviyatli avlodni tarbiyalash masalalari. <i>A. Akbarov</i>	130
60.	Some hints on teaching young learners. <i>H. Muhammaddiyeva</i>	131
61.	Mafkuraviy tajovuz va axborot xavfsizligi. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Burxon Sheraliyev</i>	135
62.	Axloqiy qadriyatlar va ularni jamiyat hayotidagi o'rni. <i>Xurshid Mirzaxmedov, A'zamxon Isroilov</i>	137
63.	XXI asr - axborot texnologiyalari asri. <i>Yulduzxon Mamudaliyeva</i>	139
64.	Axborot olish jarayonidagi ma'naviy tarbiya. <i>B.B. Ibrahimov</i>	140
65.	Yoshlar huquqiy ongini oshirishda oilaning o'rni. <i>Xurshid Mirzaxmedov</i>	142
66.	Fonetika. <i>Mahliyo Tursunova</i>	145
67.	O'smirlarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda huquqiy madaniyatini shakllantirish. <i>Hurshid Mirzaxmedov, Tursinali Abduvaxobov</i>	149
68.	Milliy madaniyat kushandasi. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Shavkat Akramov</i>	150
69.	Imom al-Buxoriyning ilmiy merosi. <i>Dilafruz Qodiraliyeva, Dilrabo Abdurahmonova</i>	152
70.	Mustaqillik yillarida O'zbekiston tasviriy sanati rivojida Namanganlik rassomlar ijodining ahamiyati. <i>Azizbek Soliyev</i>	154
71.	Mustaqillik yillarida ma'naviy qadriyatlar va ularni inson va	159

	jamiyat hayotidagi o'rnini. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Nodira Tojiboyeva</i>	
72.	Ma'naviyat va tarix. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Elmurod Xoshimov</i>	161
73.	O'zbekistonda dinga bo'lgan munosabat. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Akramjon Boymatov</i>	164
74.	Milliy va umuminsoniy qadriyatlar. <i>Hurshid Mirzahmedov, Bekzod Ergashev</i>	165
75.	Jamiyatning ma'naviy hayoti. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Jahongir Ergashev</i>	167
76.	Axborot tahdidi – davrning dolzarb masalasi. <i>Qurbonova Shohsanam, A.Qambarov</i>	170
77.	Qonun ustivorligi va jamiyat taraqqiyoti. <i>Bahriddin Talapov, Elyor G'apparov</i>	171
78.	Madaniy taraqqiyotda qadriyatlarning o'rnini. <i>X.Ibragimova</i>	175
79.	Millatlararo munosabatlarning etnik va ijtimoiy omillari. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Jamshidbek Yunusov</i>	177
80.	Ta'lim muassasalarida madaniy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning ayrim masalalari. <i>Xurshid Mirzaxmedov, N. Ziyamova</i>	179
81.	Ma'naviyat tushunchasining talqini. <i>Abdurahimova Nodiraxon</i>	181
82.	Alisher Navoiyning falsafiy qarashlari. <i>Manzura Abdullayeva, Abdullayev Shuhrat</i>	183
83.	Madaniyat - ijtimoiy hodisa sifatida. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Jahongir Hamidov</i>	186
84.	Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirish. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Nafosat Jo'nashaliyeva</i>	187
85.	Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Doston Olimov</i>	189
86.	Yoshlar siyosiy faolligini oshirishda jamoat tashkilotlarining o'rnini. <i>Inamov Q.T.</i>	192
87.	К проблеме перевода пословиц в книге «Диван лугат ат-турк». <i>И.Тожибоев</i>	195
88.	Milliy o'zlikni anglash. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Ergashali Zoirov</i>	197
89.	Globalashuv jarayonlarida jamiyatda axborot iste'moli masalalari. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Sodiqjon Olimjonov</i>	199
90.	Jamiyatda oilaning roli va oilaviy munosabatlarni tartibga solishda oila huquqining o'rnini. <i>J.Umarov</i>	200
91.	Mustaqillik davri O'zbekiston haykaltaroshligida yangi ijodiy yo'nalishlarning rivojlanishi. <i>Dilmurod Po'latov</i>	202
92.	Axloq - ijtimoiy munosabatlarning asosi. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Abdurasul Suyarov</i>	207
93.	Globalashuv sharoitida milliy-ma'naviy qadriyatlarning jamiyat hayotidagi o'rnini. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Mohira Turopova</i>	209

94.	Globalashuv va milliy ma'naviyat. <i>Po'latova Feruza, B.Tillayev</i>	211
95.	Vatanparvarlik - oliyanob fazilat. <i>Xurshid Mirzaxmedov, Obidxon Tursunxonov</i>	213
96.	Mutafakkirlar merosining milliy ma'naviyatdagi o'rni. <i>O'rolova O'lmasxon, B.Tillayev</i>	215
97.	Yoshlarga e'tibor – kelajakga e'tibor. <i>Xo'jayeva Shahnozaxon, B.Tillayev</i>	216
98.	Globalashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrashning uslub va vositalari. <i>B. Kenjavev</i>	218
99.	Ma'naviy va axloqiy barkamollik qirralari. <i>Erkinova Shahnoza, B.Tillayev</i>	219
100.	“Yangi yil” bayrami tarixi. <i>Mavlonov A.A.</i>	221
101.	Madaniy - ma'rifiy ishlarda muzeylarning o'rni va roli. <i>Mirhakimova Feruza</i>	223
102.	Qo'qon xonligida savdo munosabatlari tarixi. <i>Niyozova Hilola</i>	225
103.	“Jamoatchilik bilan aloqalar” texnologiyasining o'ziga xos jihatlari. <i>Arziqulova Husnida, B.Tillayev</i>	227
104.	Oilaviy munosabat mezonlari. <i>S.Xoldarova, B.Tillayev</i>	229
105.	Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tili leksikasini o'rgatishga doir. <i>Abduvoxidova Xushnoza</i>	231
106.	Uyg'onish davrida ilm-fan taraqqiyoti. <i>Xudayberdiyeva Muqaddam, B.Tillayev</i>	233
107.	Milliy o'zlik va ma'naviyat. <i>T.Xudoyberdiyev</i>	234
108.	Istiqlol va ma'naviy yangilanish. <i>To'xtaboyeva Oydina, B.Tillayev</i>	236
109.	“Ma'naviy tahdid” tushunchasi: yondashuvlar va talqinlar <i>B.B.Ibrohimov</i>	237
110.	Milliy g'oya va mafkuraning dunyoviy ildizlari. <i>Toshpo'latov Alisher, B.Tillayev</i>	239
111.	Elni Vatan manfaatli birlashtiradi. <i>Jo'rayev Jahongir</i>	241
112.	“Ma'naviyatimizga bo'layotgan axboriy tahdidlar”. <i>Mingboeva Musharraf, A.Qambarov</i>	242
113.	Komil insonni tarbiyalashda oilaning o'rni. <i>Yuldasheva Mahliyoixon</i>	243
114.	Mustaqillik yillarida ma'naviy merosni tiklash borasida amalga oshirilgan ishlar. <i>Abdurahimova Nodiraxon</i>	245
115.	Jadidchilik harakatining paydo bo'lishi. <i>Ibragimova Xanifa</i>	246

“Fazilatortgtextservis” xususiy korxonasi chop etildi.
Manzil: Namangan shahar, A.Navoiy ko'chasi

